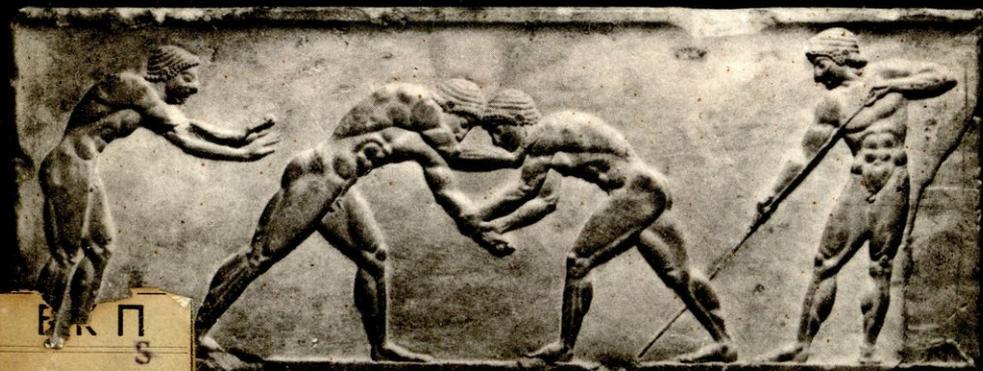

ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑ

ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΓΙΑ ΤΗΝ Α΄ ΤΑΞΗ
ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΕΚ Π
S
2634

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΜΠΑΝΑ — ΟΛΟΣ ΛΕΚΚΑ 25 — ΑΘΗΝΑΙ 1965

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Σειρά 2634^S

ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑ

ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΓΙΑ ΤΗΝ Α΄ ΤΑΞΗ ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

(ΚΑΤΑ ΤΟ ΝΕΟ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΜΠΑΝΑ — ΟΔΟΣ ΛΕΚΚΑ 25 — ΑΘΗΝΑΙ 1965

Τὰ γνήσια αντίτυπα ἔχουν ἐδῶ τὴν ὑπογραφή τοῦ συγγραφέα

Καμωανά

ΚΚΥ 1081/1965

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή. Η ΙΣΤΟΡΙΑ. 1. Έννοια καὶ σκοπὸς τῆς Ἱστορίας —	
2. Πηγές τῆς Ἱστορίας. — 3. Διαίρεση τῆς Ἱστορίας	9 — 10

Α' ΜΕΡΟΣ

Η ΠΡΟ-ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΛΑΩΝ

Κεφάλαιο Πρώτο. ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ	
— 1. Ὁ Εὐρωπαϊκὸς χῶρος — 2. Διαίρεση τῆς προϊστορίας —	
3. Ἡ Παλαιολιθική ἐποχή — 4. Ἡ Νεολιθική ἐποχή — 5.	
Ἡ ἐποχὴ τῶν μετάλλων — 6. Ἡ φυλετικὴ σύνθεση τῆς προϊ-	
στορικῆς Εὐρώπης — 7. Οἱ Ἰνδοευρωπαῖοι καὶ ἡ ἐξάπλωσή	
τους	11 — 15

Κεφάλαιο Δεύτερο. ΟΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙ ΛΑΟΙ — 1. Οἱ ἀρχαιότεροι	
πολιτισμοὶ — 2. Ἡ Αἴγυπτος — 3. Οἱ λαοὶ τῆς Μεσοποτα-	
μίας. Βαβυλώνιοι καὶ Ἀσσύριοι — 4. Τὸ ἀρχαῖο κράτος τῆς	
Βαβυλωνίας — 5. Τὸ κράτος τῶν Ἀσσυρίων — 6. Ὁ Μεσο-	
ποταμιακὸς πολιτισμὸς — 7. Οἱ Ἑβραῖοι καὶ ἡ ἱστορία τους —	
8. Οἱ Φοίνικες — 9. Οἱ λαοὶ τοῦ ὄρους τοῦ Ἰράν. Μῆδοι	
καὶ Πέρσες — 10. Ἀνατολικοὶ καὶ Ἑλληνες	16 — 34

Β' ΜΕΡΟΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

(Ἀπὸ τὴν προϊστορικὴ ἐποχὴ
ὡς τοὺς περσικοὺς πολέμους)

Κεφάλαιο Τρίτο. ΟΙ ΚΡΗΤΕΣ ΚΑΙ Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ ΠΟΛΙ-	
ΤΙΣΜΟΣ. (Η ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛ-	
ΛΛΑΔΟΣ) — 1. Ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη τῆς Κρήτης — 2. Ἡ	
θαλασσοκρατία τῆς Κρήτης — 3. Πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ	
ὀργάνωση — 4. Ἡ κρητικὴ τέχνη. — 5. Ὁ μῦθος τοῦ Μίνωα	
	35 — 42

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Τέταρτο. Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ — 1. Ἡ Χώρα — 2.	
Μορφολογία τοῦ ἐδάφους — 3. Ἡ βλάστηση — 4. Τὸ κλίμα —	
5. Ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ — 6. Πηγὴ καὶ σημασία τῆς ἀρχαίας ἐλ-	
ληνικῆς ἱστορίας	43 — 44

Κεφάλαιο Πέμπτο. Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ	
ΦΥΛΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ — 1. Ἡ κάθοδος τῶν Ἀχαιῶν —	
2. Ἡ θαλασσοκρατία τῶν Ἀχαιῶν — 3. Ἡ κάθοδος τῶν	
Δωριέων — 4. Ὁ μῦθος γιὰ τοὺς Ἡρακλείδες — 5. Οἱ μῦθοι	
γιὰ τὸν Ἡρακλῆ	45 — 46

Κεφάλαιο Έκτο. ΑΚΜΗ ΤΩΝ ΜΥΚΗΝΩΝ — 1. Οί Μυκῆνες καὶ καὶ ὁ πολιτισμὸς τους — 2. Οί ἀκροπόλεις — 3. Τὰ ἀνάκτορα — 4. Οί τάφοι — 5. Οί ἀνασκαφές — 6. Ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος — 7. Οί παραδόσεις γιὰ τοὺς Ἀχαιοὺς	47 — 50
Κεφάλαιο Ἑβδομο. Η ΕΛΛΑΔΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΤΩΝ ΔΩΡΙΕΩΝ (9ος καὶ 8ος αἰώνας π.Χ.) — 1. Οί διαμάχες μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ οἰκονομικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ τους ὀπισθοδρόμηση — 2. Ἡ ἐγκατάσταση τῶν Ἑλλήνων στὴ Μ. Ἀσία — 3. Τὰ ὀμηρικὰ ἔπη — 4. Κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ὀργάνωση στὰ ὀμηρικὰ χρόνια	51 — 53
Κεφάλαιο Ὀγδοο. Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟΥΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ (7ος καὶ 6ος αἰώνας π.Χ.) — 1. Οί ἐλληνικὲς φυλές — 2 Οἰκονομικὴ ὀργάνωση στοὺς ἱστορικοὺς χρόνους — 3. Οί πόλεις — κράτη — 4. Ἀλλαγὴ τῶν πολιτευμάτων — Οί τύραννοι	54 — 56
Κεφάλαιο Ἐνατο. ΑΚΜΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΗΣ Μ. ΑΣΙΑΣ — 1. Οί μεγάλες μικρασιατικὲς πόλεις — 2. Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ πολιτισμοῦ στὴ Μ. Ἀσία. — 3. Ἐμπορική στοὺς Λυδοὺς καὶ στοὺς Πέρσες — 4. Τὸ τέλος τοῦ Πολυκράτη	57 — 59
Κεφάλαιο Δέκατο. Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ — 1. Οί θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου — 2. Οί ἐπίγειοι θεοὶ — 3. Οί θεοὶ τοῦ Ἄδου — 4. Οί ἡμίθεοι — 5. Ἡ θρησκευτικὴ ζωὴ — Οί τελετὲς — 6. Τὰ μυστήρια — 7. Ἡ Διουσιακὴ λατρεία — 8. Τὰ ἐλευσίνια μυστήρια — 9. Τὰ ὄρφικὰ	60 — 69
Κεφάλαιο Ἐνδέκατο. Η ΑΠΟΙΚΙΑΚΗ ΕΞΑΠΛΩΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ — 1. Ἡ ἐπικράτηση τῶν Ἑλλήνων στὴ θάλασσα — 2. Αἰτίες τοῦ ἀποικισμοῦ — 3. Σχέσεις μητροπόλης — ἀποικίας	70 — 71
Κεφάλαιο Δωδέκατο. Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΔΥΣΗΣ — 1. Ἡ ἀνάπτυξη τῶν ἀποικιῶν Ἰταλίας — Σικελίας — 2. Ἰδούση ἀποικιῶν στὴ Μακεδονία, στὸν Εὐξείνιο, στὴ Β. Ἀφρική. Κάτω Ἰταλία καὶ Σικελία — 3. Σπουδαίες ἀποικίες στὴ Σικελία καὶ Ν. Ἰταλία	72 — 75
Κεφάλαιο Δέκατο Τρίτο. Η ΚΡΑΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ — 1. Ἡ μορφή τῶν κρατῶν — 2. Τὰ κράτη τῆς Πελοποννήσου — 3. Ἀκμὴ τῆς Κορίνθου — 4. Οί πόλεις τῆς Εὐβοίας — 5. Αἴγινα — Βοιωτία — Φωκίδα — Ἡ Σπάρτη — 7. Ἡ Ἀθήνα	76 — 87
Κεφάλαιο Δέκατο Τέταρτο. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΟΝ 7ο ΚΑΙ 6ο ΑΙΩΝΑ π.Χ. (Ποίηση — Πεζὸς Λόγος — Φιλοσοφία)	88 — 89
Κεφάλαιο Δέκατο Πέμπτο. Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ	90 — 91
Κεφάλαιο Δέκατο Ἑκτο. ΟΙ ΚΟΙΝΟΙ ΔΕΣΜΟΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ	92 — 93

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

(Από τους περσικούς πολέμους
ὡς τὸ θάνατο τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου)

- Κεφάλαιο Δέκατο Ἐβδομο. ΟΙ ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ — 1. Αἷτια τῶν ἑλληνοπερσικῶν πολέμων — 2. Ἐκστρατείες τοῦ Λαορέιου Α' — 3. Ἡ ἐπανάσταση τῶν ἰωνικῶν πόλεων. Α' Ἀμυντικοὶ πόλεμοι τῶν Περσῶν — 4. Ὁ Μαρδόνιος ἐκστρατεύει ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας — 5. Ἐκστρατεία τοῦ Δάτη καὶ Ἀρταφέρνη — 6. Ἡ μάχη τοῦ Μαραθῶνα (490 π.Χ.) — 7. Τὸ τέλος τοῦ Μιλτιάδη — 8. Ποτικοὶ ἀγῶνες στὴν Ἀθήνα. Ἀριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς — 9. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ξέρξη στὴν Ἑλλάδα — 10. Τὸ Πανελλήνιο Συνέδριο στὸν Ἴσθμό — 11. Ἡ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν (480 π.Χ.) — 12. Ἡ καταστροφή τῆς Ἀθήνας ἀπὸ τοὺς Πέρσες — 13. Τὸ στρατηγικὸ σχέδιο τοῦ Θεμιστοκλή — 14. Ἡ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας (480 π.Χ.). Β' Ἐπιθετικοὶ πόλεμοι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν — 17. Ἡ μάχη τῆς Μυκάλης — 18. Ἡ μάχη τῆς Ἰμέρας — 19. Οἱ αἰτίες τῆς ἑλληνικῆς νίκης . . . . . 94—108
- Κεφάλαιο Δέκατο Ὁγδοο. Ἡ ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ — 1. Ἡ ἀντεπίθεση τῶν Ἑλλήνων — 2. Ἀνοικοδόμησις καὶ ἀχύρωσις τῆς Ἀθήνας — 3. Τὸ ἄδοξο τέλος τοῦ Πανσανία καὶ τοῦ Θεμιστοκλή — 4. Ἰδρυσις τῆς Ἀθηναϊκῆς συμμαχίας — 5. Ὁ Κίμωνας — Ἡ Κιμωνίως εἰρήνη — 6. Ἀλλαγὴς στὴν Ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν — 7. Ἀντιξήλιες μεταξὺ Ἀθήνας καὶ Σπάρτης — 8. Ὁ Περικλῆς καὶ ἡ διοίκησίν του — 9. Κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ὁργάνωσις τῆς Ἀθήνας — 10. Στρατιωτικὴ ὁργάνωσις — 11. Ὁ Κρατικὸς προϋπολογισμὸς — 12. Ἡ ἀκμὴ τῶν Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν — 13. Τὰ μεγάλα ἔργα τῆς Ἀκρόπολης . . . . . 109—121
- Κεφάλαιο Δέκατο Ἐνατο. ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ — 1. Κατοικία — Ἐνδυμασία — 2. Ἡ Παιδεία στὴν ἀρχαίαν Ἀθήνα — 3. Ἡ στρατιωτικὴ θητεία — 4. Ἐμπόριο — Βιοτεχνία — 5. Οἱ θρησκευτικαὶ γιορτὲς — 6. Οἱ λειτουργίαι . . . . . 122—125
- Κεφάλαιο Εἰκοστό. Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (431—404 π.Χ.) . . . . . 126—128
- Κεφάλαιο Εἰκοστό Πρῶτο. Οἱ ΕΣΩΤΕΡΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ — 1. Ἡ ἡγεμονία τῆς Σπάρτης (404—379 π.) — 2. Ἡ μάχη τῆς Κορώνειας — Ἀνταλκίδειος εἰρήνη — 3. Ἡ ἡγεμονία τῆς Θήβας . . . . . 129—131
- Κεφάλαιο Εἰκοστό Δεύτερο. Ἡ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΟΝ 4ο ΑΙΩΝΑ — 1. Ἱστορία — Ρητορικὴ — Φιλοσοφία — Ποίησις — 2. Ἀρχιτεκτονικὴ — Γλυπτικὴ — Ζωγραφικὴ . . . . . 132—133

Κεφάλαιο Εικοστό Τρίτο. ΤΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ — 1. 'Η Μακεδονία καὶ ἡ ὀργάνωσή της — 2. 'Η βασιλεία τοῦ Φιλίππου Β' — 3. 'Επέκταση τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους — 'Επὸς πόλεμος	134—137
Κεφάλαιο Εικοστό Τέτατο. ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΕΓ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ — 1. 'Ο Μέγας 'Αλεξάνδρος — 2. 'Η καταστροφή τῶν Θηβῶν — 3. 'Η ἐκστρατεία τῶν Ἑλλήνων στὴν Ἀσία — 4. 'Η μάχη τοῦ Γρανικοῦ — 5. Κατάκτηση τῆς Μ. Ἀσίας — 6. 'Ο Γόρδιος δεσμός — 7. 'Η μάχη στὴν 'Ισσο (333 π.Χ.) — 8. 'Εκστρατεία στὴ Φοινίκη καὶ Παλαιστίνη — 9. 'Εκστρατεία στὴν Αἴγυπτο — 10. 'Η μάχη τῶν Γαυγαμήλων (331 π.Χ.) — 11. 'Η ἀλλαγὴ χαρακτῆρα τοῦ 'Αλεξάνδρου — 12. 'Εκστρατεία στὴς Ἰνδίες — 13. 'Επιστροφή στὴν Περσία — Σχέδια τοῦ 'Αλεξάνδρου — 14. 'Επιστροφή στὴ Βαβυλώνα καὶ θάνατος τοῦ 'Αλεξάνδρου — 15. Τὸ ἐκπολιτιστικὸ ἔργο τοῦ Μεγάλου 'Αλεξάνδρου	138—149

Δ' ΜΕΡΟΣ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Κεφάλαιο Εικοστό Πέμπτο. ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ ΜΕΓ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ ΚΡΑΤΗ — 1. Μεταβολὴ τῶν πολιτικῶν ἀντιλήψεων. Μοναρχία — 2. Οἱ ἀγῶνες γιὰ τὴ διαδοχὴ. Μάχη τῆς 'Ιψοῦ — 3. Τὰ βασίλεια τῶν Πτολεμαίων, τῶν Σελευκιδῶν καὶ τῶν Ἀτταλίδων	150 — 152
Κεφάλαιο Εικοστό Ἑκτο. Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΟΧΗ — 'Επιπτώσεις τῶν ἀνταγωνισμῶν στὴν Ἑλλάδα. 'Η ἐπιδρομὴ τῶν Γαλατῶν — 2. Πύρρος, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἠπείρου — 3. 'Η Ἀχαϊκὴ καὶ ἡ Αἰτωλικὴ Ὀμοσπονδία — 4. Σπάρτη — Ἄγρις καὶ Κλεομένης — 5. Διάλυση Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας	153 — 154
Κεφάλαιο Εικοστό Ἑβδομο. Ο ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ — 1. Οἱ Τέχνες καὶ τὰ Γράμματα — 2. Οἱ ἐπιστημονικὲς καὶ τεχνικὲς ἐξελιξεις	155—157

Ε' ΜΕΡΟΣ

ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Κεφάλαιο Εικοστό Ὀγδοο. ΟΙ ΡΩΜΑΙΟΙ ΚΑΙ Η ΚΤΙΣΗ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ	158—159
Κεφάλαιο Εικοστό Ἐνατο. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ — 1. Τὸ βασιλικὸ πολίτευμα καὶ οἱ κοινωνικὲς τάξεις — 2. 'Η κατάλυση τῆς βασιλείας — Τὸ ἀριστοκρατικὸ πολίτευμα — 3. Οἱ ἀνταγωνισμοὶ μεταξὺ πατριζίων καὶ πληβείων	160—161
Κεφάλαιο Τριακοστό. ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ Η ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ — 1. 'Η ὄξυνση τῶν κοινωνικῶν ἀγόνων καὶ οἱ Γράκχοι — 1. 'Η ἴδρυση τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας — 3. 'Η παρακμὴ τῆς Αὐτοκρατορίας	162—166
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ	167—168

2. Πηγές τῆς Ἱστορίας

Τὰ ἔργα τῶν παλαιότερων ἀνθρώπων, τοὺς πολιτικούς καὶ πολεμικούς ἀγῶνες τους, τίς ἀνακαλύψεις τους, τὴν οἰκονομική καὶ καλλιτεχνική ζωὴ τους, ἄλλ' αὐτὰ τὰ γνωρίζουμε ἀπὸ διάφορα εὐρήματα, πού ἔτυχε νὰ ρθοῦν σὲ φῶς. Τέτοια εἶναι: γραπτὰ μνημεῖα, ἔργα τέχνης, ὄπλα καὶ ἐργαλεῖα, οἰκιακὰ σκεύη, μνημεῖα ἀρχιτεκτονικῆς, ἀγάλματα, εἰκόνες, ἐπιγραφές, νομίσματα κ.λ.π. Μ' αὐτὰ βέβαια δὲν ἀποκτᾶμε ολοκληρωμένη γνώση γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τίς πράξεις τῶν ἀνθρώπων ἐκείνου τοῦ καιροῦ. Μᾶς βοήθῃνε ὅμως νὰ συνθέσουμε μὲ τὸ νοῦ μας μιὰ εἰκόνα τοῦ κόσμου τους.

Οἱ ἱστορικές γνώσεις μας εἶναι πιὸ σίγουρες καὶ πλήρεις ὅταν στηρίζονται σὲ γραπτὰ μνημεῖα. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἱστορία ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἐποχὴ γιὰ τὴν ὁποία ἔχουμε γραπτὰ μνημεῖα.

Ἡ ἐποχὴ, τῶν παλαιῶν ἀνθρώπων, πού οἱ ἄνθρωποι τῆς δὲν μᾶς ἄφησαν γραπτὰ μνημεῖα γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὰ ἔργα τους, καὶ πού σήνεται μέσα στὴν ὁμίχλη τοῦ παρελθόντος πρὶν ἀπὸ τότε πού ἀρχίζουν οἱ ἱστορικές μας γνώσεις, λέγεται *Προϊστορία*.

3. Διαίρεση τῆς Ἱστορίας

Γιὰ νὰ προσδιορίσουμε ἓνα ἱστορικό γεγονός, πρέπει νὰ ξέρομε τὸ χρόνο καὶ τὸν τόπο πού ἔγινε αὐτό. Σὲ τοῦτο μᾶς βοηθᾷνε ἡ χρονολογία καὶ ἡ Γεωγραφία.

Ἔτσι τὴν Ἱστορία τὴ χωρίζουμε σὲ τρεῖς μεγάλες περιόδους:

1. Στὴν Ἀρχαία Ἱστορία, πού ἀναφέρεται στοὺς λαοὺς πού ἔζησαν στὴν ἀρχαιότητα (Αἰγύπτιοι, Βαβυλώνιοι, Ἀσύριοι, Φοίνικες, Πέρσες, Ἕλληνες, Ρωμαῖοι κλπ.) μέχρι τὸ 476 μ.Χ.

2. Στὴ Μεσαιωνικὴ Ἱστορία (475 - 1453).

3. Στὴ Νεώτερη Ἱστορία (1453 μέχρι σήμερα).

Α' ΜΕΡΟΣ

Η ΠΡΟ-ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΛΑΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

1. Ὁ Εὐρωπαϊκὸς χῶρος

Οἱ πρῶτοι ἱστορικοὶ λαοί, ποὺ διακρίθηκαν γιὰ τὴ δημιουργία ὑψηλοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι οἱ λαοὶ ποὺ θρίσκονται στὴν ἀνατολικὴ λεκάνη τῆς Μεσογείου, καὶ κυρίως οἱ Ἕλληνες. Ἡ ἀκτινοβολία τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἔφτασε μὲ τὸ Μ. Ἀλέξανδρο καὶ τοὺς Διαδόχους ὡς τὴς Ἰνδίες.

Μὲ τὴν ἐμφάνιση τῶν Ρωμαίων ἡ Ἱστορία μετατοπίζεται σὲ πλατύτερο χῶρο. Οἱ Ρωμαῖοι ἔρχονται σὲ ἐπαφὴ μὲ τοὺς εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς, ποὺ εἶναι οἱ πρόγονοι τῶν σημερινῶν Εὐρωπαίων. Ὁ ἐλληνικὸς πολιτισμὸς μεταφέρεται μὲ τοὺς Ρωμαίους στὴν Εὐρώπη.

Τὸ ὄνομα Εὐρώπη δόθηκε σ' αὐτὴ τὴν ἡπειρο ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες. Ἀλλ' οἱ ἀρχαῖοι δὲ γνώριζαν παρὰ ἐλάχιστα γι' αὐτὴν. Περισσότερες γνώσεις γιὰ τὴν Εὐρώπη ἔχει ὁ γεωγράφος Κλαύδιος Πτολεμαῖος (2ος αἰώνας μ.Χ.) ἀλλὰ κι αὐτὸς θεωρεῖ τὴ Σκανδιναυικὴ χερσόνησο γιὰ νησί. Ὁ Λουκιανὸς πάλι (2ος αἰώνας μ.Χ.) ὀρίζει σὺν ὄνομα Εὐρώπης καὶ Ἀσίας τὸν Τάναϊν ποταμὸ. Πολλὲς ἐπίσης πληροφορίες μᾶς δίνει γιὰ τὴ Γερμανία ὁ Ρωμαῖος ἱστορικὸς Τάκιτος (2ος αἰώνας μ.Χ.). Ὅλες ὅμως αὐτὲς οἱ πληροφορίες τῶν Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων συγγραφέων γιὰ τὴν Εὐρώπη εἶναι πολὺ φτωχῆς.

2. Διαίρεση τῆς Προϊστορίας

Εὐτυχῶς οἱ ἀνασκαφὲς κι οἱ ἔρευνες ποὺ ἄρχισαν τὸ 19ο αἰώνα ἔρριξαν πλούσιο φῶς στὶς γνώσεις μας γιὰ τὴν Εὐρώπη. Ἔτσι μάθαμε, ὅτι ἡ Εὐρώπη ἔχει ἀξιόλογη Προϊστορία.

Σπήλαιο πού κατοικοῦσαν πρωτόγονοι ἄνθρωποι.

Ἡ Προϊστορία χωρίζεται σέ περιόδους ἀνάλογα μέ τὰ ὕλικά πού χρησιμοποιοῦσαν οἱ ἄνθρωποι γιά νά φτιάξουν ὄπλα καί ἐργαλεῖα. Ἔτσι, ἡ προϊστορική ἐποχή χωρίζεται στίς ἐξῆς περιόδους:

α) Π α λ α ι ο λ ι θ ι κ ῆ· λέμε ἔτσι τήν ἐποχή πού ὁ ἄνθρωπος χρησιμοποιεῖ ἐργαλεῖα ἀπό ἀκατέργαστη πέτρα.

β) Ν ε ο λ ι θ ι κ ῆ· λέμε ἔτσι τήν ἐποχή πού ὁ ἄνθρωπος χρησιμοποιεῖ ἐργαλεῖα ἀπό πέτρα δουλεμένη.

γ) Ἐ π ο χ ῆ τ ῶ ν μ ε τ ἄ λ λ ω ν· λέμε ἔτσι τήν ἐποχή πού ὁ ἄνθρωπος ἄρχισε νά φτιάγῃ τὰ ἐργαλεῖα του ἀπό μέταλλο.

3. Ἡ παλαιολιθική ἐποχή

Οἱ ἀρχαιολόγοι ταυτίζουν τίς πρώτες ἀνθρώπινες ἐγκταστάσεις μέ δυό σπουδαῖα στοιχεῖα: Τὸ ἓνα εἶναι τὸ ὕλικό καί τὸ σχῆμα τῶν ἐργαλείων καί τὸ ἄλλο οἱ κλιματολογικὲς συνθῆκες.

Οι αλλαγές του κλίματος επιδρούσαν στους θρούς της ζωής των ανθρώπων. Έτσι, όταν το κλίμα της Ευρώπης ήταν θερμό, με πλούσια βλάστηση και μεγάλα δάση, εμφανίστηκαν ζώα των θερμών χωρών και οι πρώτοι άνθρωποι. Αυτοί ήταν νομάδες και ζούσαν μαζεύοντας καρπούς από τα δάση ή σκοτώνοντας ζώα. Για εργαλεία χρησιμοποιούσαν την ακατέργαστη πέτρα. Οι άνθρωποι αυτής της εποχής δεν έκαναν καμιά προσπάθεια για να καλλιετερέψουν τη ζωή τους και τα εργαλεία τους. Όταν τελείωναν οι καρποί σ' ένα μέρος, μετανάστευαν σ' άλλο. Μεγάλες ομάδες ανθρώπων πέθαιναν από την πείνα ή έξιοντώνονταν από άγρια ζώα. Η πρώτη αυτή περίοδος της παλαιολιθικής εποχής κράτησε χιλιάδες χρόνια.

Αργότερα η Ευρώπη σκεπάστηκε με πάγους και το κλίμα της έγινε πολικό. Τα δάση μαράθηκαν και τα ζώα που υπήρχαν χάθηκαν. Άλλα ζώα έκαμαν την εμφάνισή τους, τα μαμοούθ και οι τάραντοι. Οι άνθρωποι ζήτησαν καταφύγιο στις φυσικές σπηλιές και γι' αυτό λέγονται άνθρωποι των σπηλαίων. Ζούσαν αποκλειστικά από το κυνήγι των τaráντων και απ' το φάσμα. Έκαμαν όμως τελειοποιήσεις στα εργαλεία τους. Για τον εξοπλισμό τους χρησιμοποιούσαν τον πυριτόλιθο, απ' τον οποίο έφτιαναν τσεκούρια, λάμες και άλλα εργαλεία, που τα έκαναν κοφτερά. Οι ψαράδες χρησιμοποιούσαν καμάκια από κόκκαλο.

Οι άνθρωποι των σπηλαίων έχουν και καλλιτεχνικές εκδηλώσεις. Στα τοιχώματα των σπηλαίων, που έμεναν, ίχνογράφησαν σκηνές από το κυνήγι τaráντων. Τέτοιες σπηλιές βρέθηκαν στη Ν. Γαλλία και στη Β. Ισπανία.

Η δεύτερη αυτή περίοδος της παλαιολιθικής εποχής κράτησε κοντά εκατό χιλιάδες χρόνια.

4. Η Νεολιθική εποχή

Στο μεταξύ οι πάγοι αρχίζουν ν' αποτραβιούνται απ' την Ευρώπη ή να λειώνουν. Το κλίμα γίνεται υγρό και ζεστό. Με το λειώσιμο των πάγων οι πεδιάδες πλημμυρίζουν και οι θάλασσες σκεπάζουν τις ακτές. Οι κυνηγοί των τaráντων ακολουθούν τους πάγους και φεύγουν προς τα βόρεια.

Μόλις αποτραβήχτηκαν τα νερά, εμφανίστηκαν νέοι άνθρωποι, που άνηκουν στη μεσογειακή φυλή. Αυτοί είναι γεωργοί. Άσχολούνται με

τήν καλλιέργεια τῶν δημητριακῶν καὶ ἐξημερώνουν τὸ χοῖρο, τὸ πρόβατο, τὴν ἀγελάδα. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ χρησιμοποιοῦν τὴν πέτρα κατεργασμένη. Φτιάνουν γεωργικὰ ἐργαλεῖα, ἀλέτρια, δρεπάνια κ.λ.π. ἀπὸ κατεργασμένο πυριτόλιθο.

Μὲ τὴ μόνιμη ἐγκατάστασή τους δημιουργήθηκαν στὴν Εὐρώπη οἱ πρῶτοι προϊστορικοὶ συνοικισμοί. Σὲ πολλὰ μέρη οἱ συνοικισμοὶ αὐτοὶ γίνονται στὶς ὄχθες λιμνῶν καὶ εἶναι γνωστοὶ μὲ τὸ ὄνομα *λιμναῖες κατοικίες*.

Οἱ ἄνθρωποι τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς εἶναι ἀρκετὰ προοδευμένοι. Ἐβρουν γὰ ὑφαίνουσι, γ' ἀσχολοῦνται μὲ τὴν καλαθοπλεκτική καὶ γὰ φτιάχνουν ἀγγεῖα, ψήνοντας τὴν ἄργιλλο στὴ φωτιά.

5. Ἡ ἐποχὴ τῶν μετάλλων

Ἡ ἐποχὴ τῶν μετάλλων ἀρχίζει ἀπὸ τότε ποὺ ὁ ἄνθρωπος χρησιμοποίησε τὴ φωτιά γιὰ τὴν κατεργασία τους. Φαίνεται πῶς ἡ πρώτη ἐπεξεργασία μετάλλων ἔγινε τὸ 5.000 π.Χ. Τὸ πρῶτο μέταλλο ποὺ χρησιμοποίησαν οἱ μεταλλουργοὶ ἦταν ὁ *χαλκός* καὶ ποὺ τὸν ἔβγαζαν ἀπὸ τὰ ὄρυχαια. Τὸν σφυρηλατοῦσαν ζεστό κι ἔφτιαχναν διάφορα ἀντικείμενα.

Παρατηρήθηκε ἔτι, ὅτι ὁ χαλκὸς ἦταν μέταλλο πολὺ μαλακό. Γι' αὐτὸ οἱ τεχνίτες τὸν ἀνακάτεψαν μὲ κασίτερο κι ἔφτιαξαν ἓνα ἀνεκτικώτερο μέταλλο, τὸν *ὀρείχαλκο*. Μὲ τὸν ὀρείχαλκο ἔφτιαξαν ὅπλα καὶ ἐργαλεῖα πιὸ γερά.

Ἄλλὰ ἡ πραγματικὴ μεταλλουργία ἀρχίζει μὲ τὴν ἀνακάλυψη καὶ κατεργασία τοῦ σιδήρου, τὸ 2.000 π.Χ. Ἡ χρῆση του γιὰ τὴν κατασκευὴ ὅπλων καὶ ἐργαλείων ἐπιτάχυνε τὴν πρόοδο τῆς ἀνθρωπότητος.

6. Ἡ φυλετικὴ σύνθεση τῆς προϊστορικῆς Εὐρώπης

Γιὰ τίς φυλές ποὺ κατοικοῦσαν στὴν Εὐρώπη, πρὶν ἔρθουσι οἱ Ἰνδοευρωπαῖοι, δὲν ξέρουμε παρὰ ἐλάχιστα πράγματα καὶ μόνο γιὰ ὠρισμένες περιοχάς τῆς. Αὐτὰ τὰ μάθαμε ἀπ' τίς ἀγασκαφές κι ἀπὸ τίς παραδόσεις, ποὺ σώθηκαν ὡς τὰ χρόνια μας. Ἔτσι ξέρουμε, ὅτι στὴν Ἑλλάδα, πρὶν κατεβοῦσι οἱ Ἰνδοευρωπαῖοι (Ἀχαιοὶ καὶ Δωριεῖς), κατοικοῦσαν διάφορες φυλές, ὅπως Πελασγοί, Κρήτες κ.λ.π. Στὴν Ἰταλία, πρὶν ἀπὸ τοὺς Ἰν-

δοευρωπαίους, κατοικούσαν προϊστορικές φυλές, όπως Τυρρηνοί, Λίγουρες κ.λ.π. Το ίδιο έγινε και στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Αυτοί οι προϊστορικοί κάτοικοι της Ευρώπης αναμίχτηκαν με τους Ίνδοευρωπαίους και έτσι διαμορφώθηκε ο τύπος των ευρωπαϊκών λαών.

7. Οι Ίνδοευρωπαίοι και η εξάπλωσή τους

Η Ίνδοευρωπαϊκή ή βόρεια φυλή πήρε αυτό το όνομα, γιατί απλώθηκε από την Ευρώπη ως τις Ίνδίες. Η φυλή αυτή έπαιξε μεγάλο ρόλο στην Ιστορία της ανθρωπότητας. Στην Ίνδοευρωπαϊκή φυλή ανήκουν οι Έλληνες, οι Ρωμαίοι, οι Γερμανοί, οι Ίνδοί, οι Μήδοι και Πέρσες, οι Σλάβοι κ.ά.

Κατά την μετακίνησή τους οι Ίνδοευρωπαίοι δεν προχώρησαν όλοι μαζί, ούτε εγκαταστάθηκαν στο ίδιο μέρος. Άλλοι εγκαταστάθηκαν στην Ευρώπη και άλλοι στην Ασία. Οι πρώτοι ανήκουν στη δυτική ινδοευρωπαϊκή ομάδα και οι δεύτεροι στην ανατολική. Στη δυτική ομάδα ανήκουν οι Έλληνες, οι Ρωμαίοι, οι Γερμανοί, οι Κέλτες κ.ά. Στην ανατολική ομάδα ανήκουν οι Ίνδοί, οι Μήδοι και Πέρσες, οι Φρύγες κ.ά.

Έτσι οι Ίνδοευρωπαίοι διασπάστηκαν σε διάφορους λαούς και γλώσσες. Από έρευνες όμως, που έκαναν οι επιστήμονες, βρέθηκε πως οι Ίνδοευρωπαίοι ανήκουν όλοι στην ίδια φυλετική και γλωσσική ένότητα.

Η είσοδος των Ίνδοευρωπαίων στην Ευρώπη δεν έγινε ταυτόχρονα αλλά κράτησε πολλές εκατονταετίες. Έτσι το 2.000 π.Χ. ήρθαν στην Ελλάδα οι Άχαιοι και το 1.100 π.Χ. οι Δωριείς. Το 1.000 π.Χ. οι Ίνδοι εγκαταστάθηκαν στις Ίνδίες, ενώ Ιταλοί και Ίλλυριοι κυρίεψαν την Ιταλία. Οι μεγάλες αυτές μετακινήσεις σταμάτησαν περί το 300 π.Χ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΟΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙ ΛΑΟΙ

1. Οί ἀρχαιότεροι πολιτισμοί

Οί πρώτοι λαοί πού ἀνάπτυξαν πολιτισμό πριν ἀπό τούς Ἕλληνας εἶναι οἱ λαοί πού ἔζησαν στήν ἀνατολική λεκάνη τῆς Μεσογείου. Αὐτοί οἱ λαοί ἔζησαν κυρίως στίς εὐφορες περιοχές πού ποτίζουν τά ποτάμια Νεῖλος, Τίγρης καί Εὐφράτης. Εἶναι γνωστοί μέ τὸ ὄνομα ἀνατολι-κοὶ λαοί. Σπουδαιότεροι εἶναι οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Βαβυλώνιοι, οἱ Ἀσσύριοι, οἱ Ἑβραῖοι, οἱ Χετταῖοι, οἱ Φοίνικες καί οἱ Πέρσες.

Οἱ ἀνατολικοὶ λαοὶ ἔκαμαν μεγάλα βήματα στόν πολιτισμό. Ἀπό αὐτούς πῆραν ἀργότερα οἱ Ἕλληνες στοιχεῖα πολιτισμοῦ καί, προσθέτοντας τή δική τους πρωτοτυπία, δημιούργησαν τόν Ἑλληνικό πολιτισμό, πού κατόπιν ἀποτελέσε τή βάση τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

2. Ἡ Αἴγυπτος

Στήν κοιλάδα πού διαρρέει ὁ Νεῖλος ποταμὸς ἔζησαν κι ἀνάπτυξαν ἀξιόλογο πολιτισμὸ οἱ Αἰγύπτιοι. Ὁ Νεῖλος ἀποτελεῖ τή βάση γιὰ τή ζωὴ τῆς χώρας. Πέρα ἀπ' τὶς ὄχθες του ἀπλώνεται ἡ ἔρημος. Κι ἐπειδὴ οἱ βροχὲς εἶναι σπάνιες, ἡ γῆ ποτίζεται μόνο μέ τὰ νερά τοῦ Νεῖλου. Γι' αὐτὸ καί οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι λάτρευαν τὸ Νεῖλο σὰ θεό.

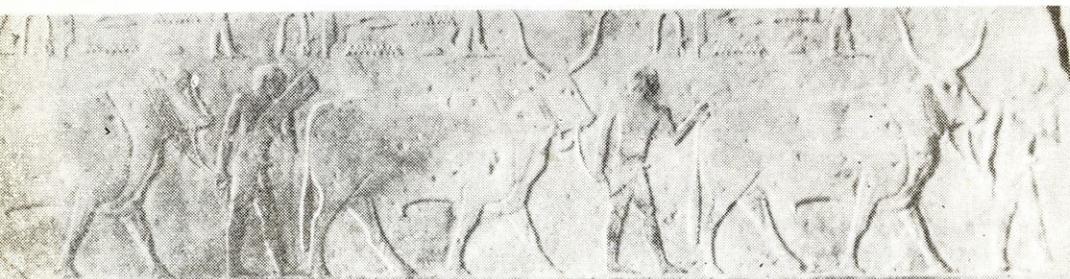
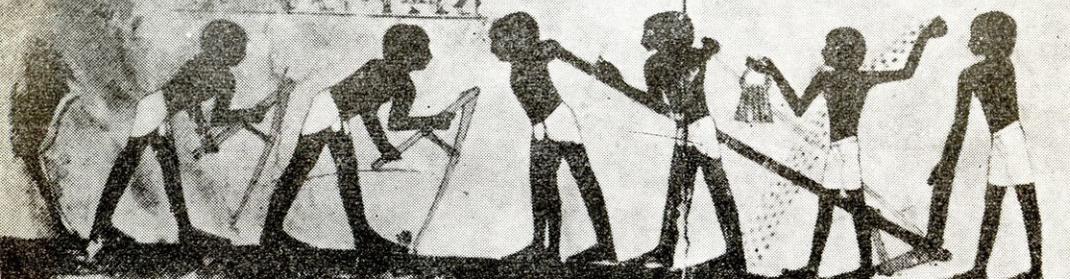
Ὁ Νεῖλος φουσκώνει ἀπὸ τὸ Φλεβάρη μέχρι τὸν Αὐγούστο, γιατί στίς περιοχὲς πού πηγάζει, καί περισσότερο στήν Ἀθησσονία, βρέχει σχεδὸν ἀδιάκοπα αὐτούς τούς μῆνες. Ἔτσι τὰ νερά ξεχειλίζουν ἀπὸ τὴν κοίτη του καί σκέπαζαν ὅλη τὴ χώρα. Ὅταν τὰ νερά ἀποσύρονταν, ἡ γῆ ἔμεινε σκεπασμένη μ' ἓνα παχὺ στρώμα ἀπὸ λάσπη κι οἱ γεωργοὶ εἶχαν, τρεῖς ἢ τέσσερις φορές τὸ χρόνο, πλούσια συγκομιδῆ. Ὅταν πάλι

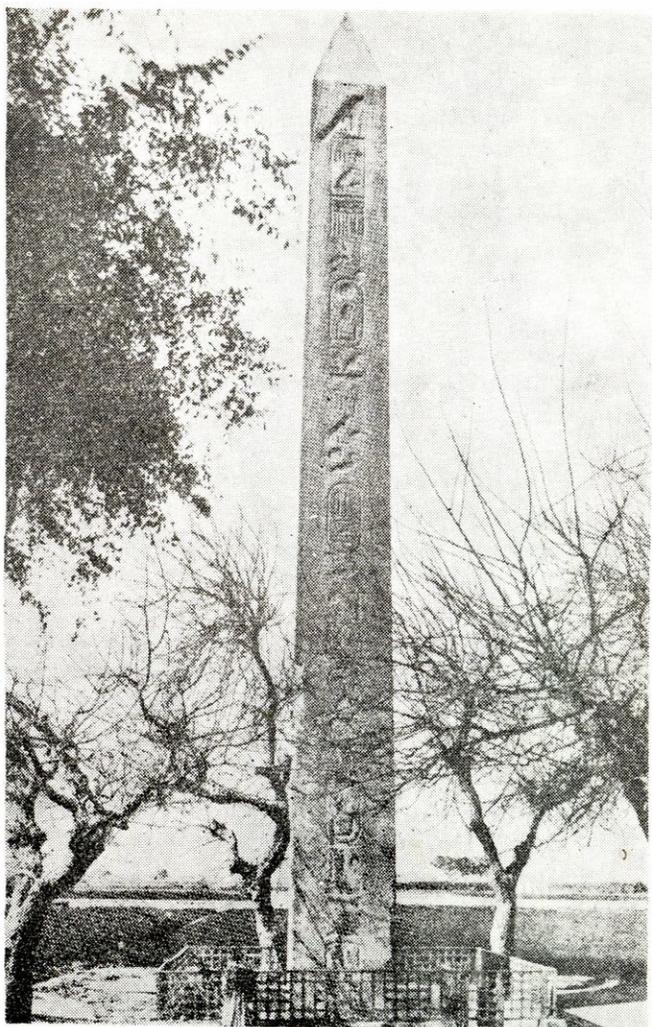
τὸ ποτάμι δὲν εἶχε κατεβασιά (δηλ. γύρω στὰ δέκα μέτρα ὕψος) καὶ δὲ μπορούσε νὰ πάη νερὸ σ' ὅλα τὰ χωράφια, τότε ἡ συγκομιδὴ ἦταν λιγοστή κι οἱ ἄνθρωποι πεινοῦσαν. Γι' αὐτὸ οἱ Αἰγύπτιοι διοχέτευαν τὰ νερὰ μὲ κανάλια γιὰ νὰ ποτίζουν τὰ χωράφια τους, φύλαγαν νερὸ σὲ μεγάλες δεξαμενές καὶ τὸ χρησιμοποιοῦσαν ὅταν τὸ νερὸ τοῦ Νείλου ἦταν λιγοστὸ.

Στὴν κοιλάδα τοῦ κάτω Νείλου ὁ ποταμὸς διακλαδιζόταν σχηματίζοντας τὸ Δέλτα, ἕναν ἀπέραντο θάλατο ὅπου φύτρωνε ὁ πάπυρος καὶ ζούσαν ἄγρια πουλιὰ καὶ ζῶα.

Ὁ Φαραὼ Ἀμένοφις ὁ 4ος (1370 - 1340 π.Χ.). Ἐκάμε θερησκευτικὴ μεταρρύθμιση, ἐπιβάλλοντας στὴν Αἴγυπτο τὴν λατρείαν τοῦ ἡλιοποῦ συμβόλιζε ὁ ἡλιακὸς δίσκος Ἀτάν, καὶ προσανατόλισε τὴ θερησκείαν στὸ μονοθεϊσμό.

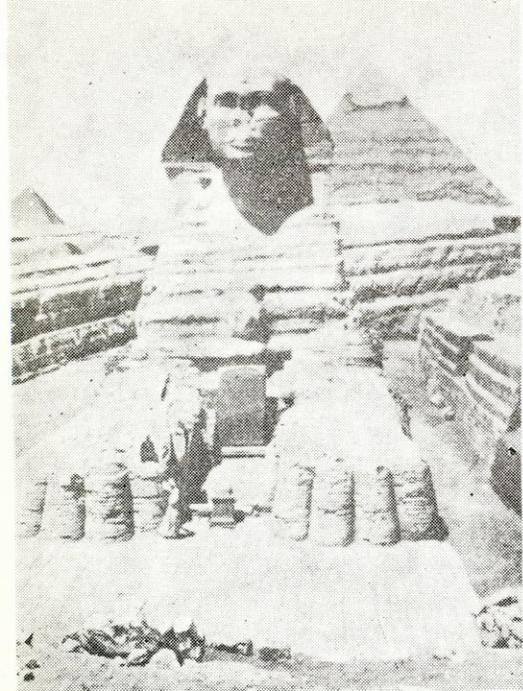
Σκηνές από την ζωή
των αρχαίων Αιγυ-
πτίων.

Ὁβελίσκος στην Ἡ-
λιούπολη (1950 π.Χ.)

α) Τὰ μεγάλα γεγονότα τῆς Αἰγυπτιακῆς ἱστορίας

Ἡ ἱστορικὴ ζωὴ τῆς Αἰγύπτου ἀρχίζει ἀπὸ τὴν 3η χιλιετηρίδα π.Χ. Πιὸ μπροστά, ἀπὸ τὸ 5.000 ὠς τὸ 3.000 π.Χ., ἡ Αἴγυπτος ἦταν χω-

Ἡ σφίγγα καὶ στὸ
βάθος οἱ πυραμίδες.

Οἱ κολοσσοί. Αὐτὰ
τὰ ἀγάλματα (εἴκοσι
μέτρα ὕψος) εἶναι τὰ
τελευταῖα λείψανα ἐ-
νὸς ναοῦ τοῦ Ἀμέ-
νοφι βου, κοντὰ στὶς
Θῆβες στὴν ἀριστερὴ
ὄχθη τοῦ Νείλου.

ρισμένη σε πολλά μικρά κράτη. Το 3.200 οι βασιλείς του Δέλτα έκαναν πρωτεύουσά τους τη Μέμφιδα, ιδρύοντας έτσι το αρχαίο κράτος της Μέμφιδας (3.200 — 2.100 π.Χ.). Οι Φαραώ του αρχαίου κράτους προστάτησαν τη γεωργία και κατασκεύασαν τεχνικά δίχτυα για τις πλημμύρες. Σπουδαιότερος Φαραώ αυτής της περιόδου αναφέρεται ο Χέοπας, που έκτισε και τη μεγαλύτερη πυραμίδα.

Αλλά λιμοί, έπαναστάσεις κι επιδρομές κατάστρεψαν τη δύναμη των Φαραώ της Μέμφιδας. Τότε αναπτύχθηκε ένα ισχυρό κράτος στην άνω Αίγυπτο, με πρωτεύουσα τις Θήβες. Είναι το μεσαίο κράτος των Θηβών (2.100 — 1.580 π.Χ.).

Το κράτος αυτό καταστράφηκε από την επιδρομή των Ύκσως, νομάδων σημιτών, που μπήκαν στην Αίγυπτο γιατί πιέστηκαν από άλλους επιδρομείς. Στις αρχές του 16ου αιώνα ο Φαραώ των Θηβών Άμασις κυνήγησε τους Ύκσως ως την Παλαιστίνη κι έγινε ο ιδρυτής του νέου κράτους των Θηβών (1.580 — 1.150 π.Χ.). Σ' αυτή την περίοδο έζησαν φημισμένοι Φαραώ. Σπουδαιότεροι απ' αυτούς είναι ο Θουμής Γ' και ο Ραμισής Β', ο νικητής των Χετταίων.

Μετά από μιá περίοδο ταραχών κι επιδρομών, οι Φαραώ του Δέλτα ξαναδημιούργησαν το αιγυπτιακό κράτος στην περιοχή του Δέλτα, με πρωτεύουσα τη Σάιδα. Αυτή την εποχή αναπτύχθηκαν στενές έλληνο-αιγυπτιακές σχέσεις. Οι Φαραώ παραχώρησαν στους Έλληνες τη Ναύκρατι και στρατολόγησαν για το στρατό τους Έλληνες μισθοφόρους. Αυτό είναι το κράτος της Σάιδας (663 — 525 π.Χ.). Έπειτα ή Αίγυπτος υποδουλώθηκε από τους Πέρσες (525 — 332), άργότερα, από τον Μ. Άλέξανδρο (332 — 30 π.Χ.), και τέλος, το 30 π.Χ., από τους Ρωμαίους.

β) Η γραφή τών Αιγυπτίων

Πληροφορίες για την ιστορία της Αιγύπτου μάς έδωσαν παλαιότερα ο ιστορικός Ήρόδοτος, που περιηγήθηκε τη χώρα αυτή, κι ή Παλαιά Διαθήκη. Στις αρχές όμως του 19ου αιώνα ο Γάλλος αρχαιολόγος Σαμπολλιόν κατάφερε νά διαβάση μιá στήλη γραμμένη με αιγυπτιακά γράμματα. Τη στήλη αυτή, τη Ροζέττα, την είχε βρή ο Μ. Ναπολέων. Η γραφή των Αιγυπτίων λέγεται ιερογλυφική.

γ) Πολιτική και κοινωνική οργάνωση

Οι Αιγύπτιοι ήταν σημίτες κι ήρθαν στην Αίγυπτο περνώντας τον ισθμό του Σουέζ. Η κύρια ασχολία τους ήταν η γεωργία. Απόγονοι των αρχαίων Αιγυπτίων είναι οι σημερινοί Φελλάχοι.

Το πολίτευμα της Αιγύπτου ήταν η βασιλεία. Ο βασιλιάς, που λεγόταν Φαραώ, έθεωρείτο σαν αντιπρόσωπος του θεού Ρά πάνω στη γη.

Οι κοινωνικές τάξεις στις οποίες χωριζόταν η αιγυπτιακή κοινωνία ήταν τέσσερις: 1) Η τάξη των μεγάλων γαιοκτημόνων. Πιο μεγάλος απ' αυτούς ήταν ο Φαραώ, που νοίκιαζε τα χωράφια στους γεωργούς. 2) Η τάξη των ιερέων, των ανώτερων και κατώτερων υπαλλήλων. 3) Η τάξη των δουλπαρόικων. 4) Με την ίδρυση μεγάλων πόλεων και τη συγκέντρωση πληθυσμού, δημιουργήθηκαν βιοτεχνικά και εμπορευματικά κέντρα. Έτσι σχηματίσθηκε και η τάξη των ελεύθερων τεχνιτών και εμπόρων.

Οι Αιγύπτιοι ανέπτυξαν σε μεγάλο βαθμό τη μεταλλουργία, την υφαντική, την όπλουργία και τη βαφική. Είχαν αρκετές γνώσεις ιατρικής, αστρονομίας, αριθμητικής και γεωμετρίας. Πρώτοι οι Αιγύπτιοι καθιέρωσαν από το 3.000 π.Χ. το έτος των 365 ημερών, παρακολουθώντας το φούσκωμα του Νείλου. Πρώτοι επίσης χρησιμοποίησαν τον πάπυρο για γραφική ύλη.

δ) Θρησκευτικές δοξασίες

Οι Αιγύπτιοι διακρίνονταν για τη μεγάλη τους προσκόλληση στη θρησκεία. Στην αρχή λάτρευαν διάφορα ζώα και τον ποταμό Νείλο. Αργότερα, όταν η Αίγυπτος ενώθηκε σ' ένα κράτος, έδωσαν στα ιερά αυτά ζώα μορφή και αίσθημα ανθρώπων. Έτσι δημιούργησαν θεούς με κεφάλι ζώου και σώμα ανθρώπου. Σπουδαιότεροι από τους θεούς τους ήταν ο Όσιρις και η Ίσις, (που συμβόλιζαν το θάνατο και την ανθηση των φυτών κι ήξεραν τα μυστικά της ζωής και του θανάτου), καθώς και ο θεός Ρά. Αυτός ήταν ο θεός του Ήλιου. Όταν οι Φαραώ εγκαταστάθηκαν στις Θήβες, ο θεός Ρά συγχωνεύτηκε με τον θηβαϊκό Άμνν και από τούτη τη συγχώνευση γένηκε ο θεός Άμνν-Ρά.

Οι Αιγύπτιοι πίστευαν στην άθανασία της ψυχής, αλλά δε μπορούσαν να φανταστούν αυτή την επιβίωση χωρίς την ύλική παρουσία του

1. Ἄνω : Κολοσσοὶ μπροστὰ σ' ἓνα ναὸ τῶν Θεβῶν 2. Κάτω : Ἐρείπια τοῦ ναοῦ

σώματος. Γι' αυτό φρόντιζαν για τή διατήρηση του σώματος με τήν ταριχευση. Τό ταριχευμένο σώμα τό τοποθετούσαν σέ μεγάλόπρεπο τάφο και τό περιέβαλαν με συνεχή λατρεία. Ἡ λατρεία τῶν νεκρῶν ἐκδηλωνόταν με ἐπισκέψεις και προσφορές στόν τάφο τους. Οἱ τάφοι τῶν Φαραῶ ὠνομάστηκαν π υ ρ α μ ῖ δ ε ς.

ε) Ἀρχιτεκτονική—Γλυπτική—Ζωγραφική

Τά θέματα τῆς τέχνης τῶν Αἰγυπτίων εἶναι ἐπηρεασμένα ἀπό τίς θρησκευτικές τους πεποιθήσεις. Στήν ἐσωτερική ἐπιφάνεια τῶν πυραμίδων ἀπεικονίζονται σκηνές ἀπό τήν κρίση τῶν νεκρῶν και χαρακτηριστικές σκηνές ἀπό τήν περασμένη ζωή τους.

Ἡ γλυπτική ἀσχολεῖται κυρίως με τήν ἀναπαράσταση τῶν θεῶν και τῶν Φαραῶ. Ἡ μεγάλη Σφίγγα και τά ἀγάλματα πού σόθηκαν, μᾶς δίνουν μιᾶ ἰδέα τῆς γλυπτικῆς, πού προξενεῖ κατάπληξη με τόν ὄγκο της.

Ἡ ἀρχιτεκτονική ἀσχολεῖται κυρίως με τήν κατασκευή τῶν πυραμίδων, δηλ. τῶν κολοσσιαίων λίθινων τάφων, πού χρησίμευαν για τόν ἐνταφιασμό τῶν Φαραῶ. Ἀλλά δημιουργήματα τῆς αἰγυπτιακῆς ἀρχιτεκτονικῆς εἶναι τά ἀνάκτορα και οἱ ναοί. Ἐρείπια ναῶν, πού δείχνουν τή μεγαλοπρέπεια και τήν πολυτέλεια, ὁρέθησαν στό Λούξορ και στό Καρνάκ.

Οἱ Αἰγύπτιοι τεχνίτες διακρίθηκαν ἐπίσης στήν κατασκευή θαυμάτων σφραγίδων και δακτυλιόλιθων. Ἡ ἐπίδραση τῶν ἐπιστημονικῶν και τεχνικῶν γνώσεων τῶν Αἰγυπτίων ἦταν πολύ μεγάλη και πολλά ὀφείλει σ' αὐτούς ἡ ἀρχαία Ἑλλάδα. Πολλοί Ἕλληνες σοφοί, ὅπως ὁ Θαλῆς ὁ Σόλων, ὁ Πυθαγόρας κι ὁ Πλάτων, ἐπισκέφθηκαν τήν Αἴγυπτο και πλούτισαν τίς γνώσεις τους.

3. Οἱ λαοί τῆς Μεσοποταμίας.

Βαβυλώνιοι και Ἀσσύριοι

Ἀλλη περιοχή τῆς Ἀνατολῆς, ὅπου ἀναπτύχθηκε ἐνωρίς ὁ πολιτισμός, εἶναι ἡ Μεσοποταμία, δηλ. ἡ χώρα πού ἐκτείνεται ἀνάμεσα στόν Τίγρη και στόν Εὐφράτη ποταμό. Ὅπως ἡ Αἴγυπτος χρωστáει τή ζωή της στό Νεῖλο, ἔτσι κι ἡ Μεσοποταμία χρωστáει σ' αὐτά τά δυο ποτάμια τή γονιμότητά της. Τά χιόνια πού λιώνουν στά βουνά τῆς ὀρειας Ἀρμενίας προκαλοῦν πλημμύρες τῶν ποταμῶν, πού σκεπάζουν τό ἔδαφος με λάσπη και τό κάνουν εὐφορο. Γι' αὐτό ἡ περιοχή αὐτή προσείλκυσε ἀπό

Ὁ πόλεμος στήν ἐποχή τῶν Ἀσσυρίων.

πολύ παλιά χρόνια πυκνὸ πληθυσμὸ κι ἡ Μεσοποταμία γνώρισε πολλοὺς κατακτητές.

Σὲ πανάρχαιη ἐποχὴ καταικοῦσαν στή Μεσοποταμία οἱ Σουμέριοι καὶ οἱ Ἀκκάδιοι. Ὑστερα ἤρθαν ἀπὸ τὴν ἔρημο κι ἐγκαταστάθηκαν ἐκεῖ σημητικοὶ λαοί, ὅπως οἱ Ἀμορίτες κι οἱ Χαναταῖοι. Οἱ λαοὶ αὐτοί, ὅπως φανερώνουν τὰ εὐρήματα, εἶχαν ἀναπτυγμένο πολιτισμό. Περισσότερο ἀπὸ ὅλους εἶχαν προσδέψει οἱ Σουμέριοι, πρὶν ἀπὸ τὸ 4.000 π.Χ.

Κοντὰ στίς ὄχθες τῶν ποταμῶν εἶχαν ἰδρυθῆ πόλεις. Σπουδαιότερη ἀπὸ αὐτὲς ἀναδείχθηκε ἡ Βαβυλώνα. Κάθε πόλη κυβερνοῦταν ἀπὸ ἓνα βασιλιά. Φαίνεται ὅτι ἄρχισε ἀνταγωνισμὸς ἀνάμεσα στοὺς Σουμέριους² καὶ στοὺς Σημίτες, πού εἶχαν ἔρθει ἀπὸ τὴν Ἀραβία. Ἐπικρατήσανε οἱ οἱ Σημίτες πού, τὸ 2.000 π.Χ., μὲ πρωτεύουσα τὴ Βαβυλώνα ἐπιβάλανε τὴν κυριαρχία τους σ' ὅλη τὴ χώρα.

4. Τὸ ἀρχαῖο κράτος τῆς Βαβυλωνίας

Μὲ τὴν ἐπικράτηση τῆς Βαβυλώνας, τὸ κράτος πῆρε τ' ὄνομα Βαβυλωνία ἢ Χαλδαῖα, ἐπειδὴ οἱ Βαβυλώνιοι λέγονταν καὶ Χαλδαῖοι. Ὁ σπουδαιότερος βασιλιάς τῶν Βαβυλωνίων ἦταν ὁ Χαμμουραμί, πού ἀπλώσε τὴν κυριαρχία του σὲ ὅλη τὴν Μεσοποταμία. Ὁ Χαμμουραμί ἔκαμε περίφημα ἔργα γιὰ τὴ διοχέτευση τῶν νερῶν, ἔχτισε με-

γάλες οικοδομές κι έδωσε στους υπηκόους του γραπτή νομοθεσία, τὸν περίφημο «κώδικα τοῦ Χαμιουραμί».

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Χαμιουραμί τὸ κράτος ἔπεσε σὲ παρακμὴ, γιατί μπήκαν στὴ Μεσοποταμία διάφοροι ἐπιδρομεῖς. Σπουδαιότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ἦταν οἱ Χε τ τ α ἰ ο ι.

5. Τὸ κράτος τῶν Ἀσσυρίων

Σημίτες πὺ κατοικοῦσαν στὴν ἄνω Μεσοποταμία, οἱ Ἀ σ σ Ὑ ρ ι ο ι, ὠργάνωσαν ἰσχυρὸ στρατιωτικὸ κράτος. Βρῆκαν εὐκαιρία καὶ κυρίεψαν τὴν κάτω Μεσοποταμία κι ὑπόταξαν τὴ Βαβυλώνα. Μὲ τὴ στρατιωτικὴ τους δύναμη οἱ Ἀσσύριοι ἔφτασαν ὡς τὴν Αἴγυπτο καὶ κυρίεψαν τὶς Θῆβες. Τὸ κράτος τῶν Ἀσσυρίων περιλάμβανε τὴ Φοινίκη, τὴν Ἀρμενία, τὴ Συρία καὶ τὴν Παλαιστίνη.

Ἀλλὰ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 7ου αἰῶνα οἱ Βαβυλώνιοι ἐπαναστάτησαν, συντρίφανε τὴ δύναμη τῶν Ἀσσυρίων καὶ κατὰστρεψαν τὴν πρωτεύουσά τους Νινευί (612 π.Χ.). Στὶς ἀρχές τοῦ 6ου αἰῶνα ὁ βασιλιάς τῶν Βαβυλωνίων Ναβουχοδονόσωρ ἐπέβαλε τὴν ἡγεμονία τῆς Βαβυλώνας σ' ὅλη τὴν Ἀνατολή κι ἡ πρωτεύουσά του γνώρισε περίοδο ἀκμῆς. Τὴ χώρα τούτη κατὰκτησε τὸ 539 π.Χ. ὁ βασιλιάς τῶν Περσῶν Κύρος.

6. Ὁ Μεσοποταμιακὸς πολιτισμὸς

α) Ἱστορικὲς πηγές — Γραφή

Παλιότερες πηγές γιὰ τὴν ἱστορία τῶν λαῶν τῆς Μεσοποταμίας ἦταν ὁ Ἡρόδοτος κι ἡ Ἀγία Γραφή. Στὰ μέσα ὅμως τοῦ περασμένου αἰῶνα βρέθηκαν πινακίδες ἀπὸ ἄργιλλο, γραμμένες μὲ παράξενη γραφή. Αὐτὲς τὶς πινακίδες κατώρθωσαν νὰ τις διαβάσουν οἱ ἀρχαιολόγοι κι ἀπὸ τότε ἔχομε ἀκόμη περισσότερες πληροφορίες.

Ἡ ἐφεύρεση τῆς γραφῆς ἀποδίδεται στοὺς Σουμερίους. Αὐτοὶ μ' ἓνα ὀξυ ὄργανο χάραζαν πάνω σὲ μαλακὸ ἄργιλλο γράμματα σὲ σχῆμα σφηνάς. Γι' αὐτὸ κι ἡ γραφή αὐτὴ λέγεται σ φ η ν ο ε ι δ ῆ ς.

β) Θρησκεία

Οἱ λαοὶ τῆς Μεσοποταμίας ἦταν πολὺ δυσειδαίμονες. Πίστευαν ὅτι πονηρὰ ἢ ἀγαθὰ πνεύματα ἐπενέβαιναν στὰ γεγονότα τῆς καθημερινῆς

ζωής. Αυτά τὰ πνεύματα τὰ παράσταιναν μὲ σῶμα ἀνθρώπου καὶ κεφάλι πουλιτοῦ. Κυριώτερος ἕμως θεὸς τοὺς ἦταν ὁ ἥλιος, ποὺ τὸν ἔλεγαν Β ἡ- λ ο. Σ' αὐτὸν οἱ Βαβυλώνιοι εἶχαν ἀφιερῶσαι καὶ τὸν περίφημο ναὸ τῆς Βαβέλ. Λάτρευαν ἐπίσης σὰ θεοὺς καὶ τ' ἀστερία. Οἱ ἱερεῖς τῶν Χαλδαίων, οἱ μάγοι, διάβαζαν τὴν μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῆ θέσης τῶν ἀστεριῶν τῆ στιγμῆ τῆς γέννησής του.

γ) Τέχνη

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν Ἀσσυριοβαβυλωνίων συνδέεται μὲ τὴν κατασκευὴ τῶν ναῶν. Οἱ ναοὶ ἦταν πολὺ πλούσιοι καὶ εἶχαν στήν κατοχὴ τοὺς ἀφθονο χρυσάφι καὶ πολύτιμους λίθους. Κέντρο τοῦ πολιτισμοῦ ἦταν ἡ Βαβυλώνα, μὰ ἀπὸ τίς πλουσιώτερες πόλεις. Ἄλλα μνημεῖα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τοὺς ἦταν τὰ ἀνάκτορα τῶν βασιλέων καὶ τὰ τεῖχη τῶν πόλεων. Οἱ Ἀσσύριοι ἔγιναν περίφημοι στήν ταπητουργία καὶ εἶναι οἱ πρῶτοι ποὺ ἔφτιαξαν κτίρια θολωτὰ καὶ ἀψιδωτὰ. Τὸ ὕλικὸ τῶν κτισμάτων τοὺς ἦταν ἡ πλῖθα. Γι αὐτὸ καὶ καταστράφηκαν, χωρὶς νὰ μείνη κανένα λείψανο μέχρι τῆ σημερινῆ ἐποχῆ.

Οἱ τεχνίτες ἔφτιαναν ἀπὸ ἀργίλλο καὶ ἀγάλματα ζώων ἢ ἀνάγλυφα ποὺ παρίσταναν πολεμικῆς σκηνῆς.

δ) Οἱ γνώσεις τῆς ἱατρικῆς, ἀστρολογίας καὶ ἀριθμητικῆς

Γιὰ τὴν καταπολέμησι τῶν ἀσθενειῶν χρησιμοποιοῦσαν φάρμακα, κυρίως φυτικά.

Πολὺ προώδεψε ἐπίσης καὶ ἡ κοσμογραφία μὲ τὴν παρακολούθησι τῆς κίνησι τῶν ἀστεριῶν. Στὴ Μεσοποταμία ὠρίσθηκε τὸ σεληνιακὸ ἡμερολόγιο, καὶ πρόβλεπαν τίς ἐκλείψεις τοῦ ἥλιου καὶ τῆς σελήνης. Διαίρεσαν τὸ χρόνο σὲ 12 μῆνες, τῆ μέρα σὲ 12 ὥρες καὶ τὴ νύκτα ἐπίσης σὲ 12 ὥρες. Ὄρισαν ἐπίσης μονάδες βάρους, μήκους, ἐπιφάνειας καὶ χωρητικότητος. Τέλος στὴ Μεσοποταμία κόπηκαν καὶ τὰ πρῶτα νομίσματα.

7. Οἱ Ἑβραῖοι καὶ ἡ ἱστορία τοὺς

Τὴν ἱστορία τῶν Ἑβραίων τὴ μαθαίνομε ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη. Αὐτὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ 49 βιβλία, ποὺ ἄλλα εἶναι ἱστορικά, ἄλλα νομικὰ καὶ ἄλλα θρησκευτικὰ.

Οἱ Ἑβραῖοι εἶναι σημίτες νομάδες, ποὺ ἄλλαζαν τόπο κάθε φορὰ, γιὰ νὰ ὀροῦν τροφή καὶ νερὸ γιὰ τὰ ζῶα τοὺς. Κάθε φυλὴ εἶχε τὸν ἀρ-

‘Ο βασιλιάς τῶν Ἑβραίων Γιέχου προσκυνᾷ τὸν βασιλιὰ τῶν Ἀσσυρίων Σαλμανάτσαρ τὸν 3ο (841 π.Χ.).

χιγγότης, ποὺ λεγόταν πατριάρχης. Ἐνας ἀπ’ αὐτοὺς τοὺς πατριάρχες, ὁ Ἀβραάμ, τοὺς ὠδήγησε ἀπὸ τὴ Μεσοποταμία στὴν Παλαιστίνη, τὴ χώρα ποὺ ἡ Ἁγία Γραφή ὀνομάζει Χαναάν. Ὅταν πέθανε ὁ Ἀβραάμ, ξανάρχισε ἡ νομαδικὴ ζωὴ. Τέλος ἡ πείνα τοὺς ἀνάγκασε νὰ μποῦν στὴν Αἴγυπτο καὶ νὰ ζητήσουν ἀπὸ τοὺς Φαραῶ νὰ τοὺς δεχτοῦν σὰ δούλους. Ἐκεῖ ἔμειναν 500 χρόνια. Κατόπιν, μὲ ἀρχηγὸ τὸν Μωϋσῆ, ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καὶ γύρισαν στὴ Χαναάν. Τὸ ταξίδι κράτησε 40 χρόνια καὶ ἡ φυγὴ τοὺς ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο ὀνομάστηκε ἔξοδος. Ὁ Μωϋσῆς ἕμως πέθανε, πρὶν κυριέψῃ τὴν Παλαιστίνη. Τὸ ἔργο αὐτὸ τὸ ἀποτελεῖωσε ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, ποὺ πολέμησε ἐναντίον τῶν παλαιῶν κατοίκων τῆς Παλαιστίνης.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῶν πολέμων τὴ διοίκηση τῶν Ἑβραίων τὴν εἶχαν οἱ Κριτεῖς. Ὅταν ὅμως ἐγκαταστάθηκαν μόνιμα στὴν Παλαιστίνη, ἀνακήρυξαν τὴ βασιλεία. Ἐνας ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς τοὺς, ὁ Δαβίδ, ποὺ εἶναι γνωστὸς γιὰ τοὺς ὄμοιους ψαλμοὺς του, πολέμησε νικηφόρα ἐναντίον τῶν Φιλισταίων καὶ ἔκαμε πρωτεύουσά του τὴν Ἱερουσαλήμ. Γιὸς καὶ διάδοχος τοῦ Δαβίδ ἦταν ὁ γνωστὸς γιὰ τὴ σοφία του Σολομῶν. Αὐτὸς κυβέρνησε μὲ δικαιοσύνη καὶ δόξαε τὸ κράτος του. Ἐκτίσε στὴν Ἱερουσαλήμ τὸ γνωστὸ ναὸ τοῦ Σολομώντα, ποὺ ἀργότερα τὸν κατὰστρεψαν οἱ Ρωμαῖοι.

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Σολομώντα, οἱ Ἑβραῖοι χωρίστηκαν σὲ δύο κράτη, τὸ βασιλεῖο τοῦ Ἰούδα καὶ τὸ βασιλεῖο τοῦ Ἰσραήλ, ποὺ ἔκαναν πολέμους μεταξὺ τοὺς. Ἔτσι βρῆκαν

εὐκαιρία οἱ Βαβυλώνιοι, νίκησαν σὲ μάχη τοὺς Ἑβραίους, καὶ πῆραν τὸν πληθυσμὸ ἀιχμάλωτο στὴ Βαβυλώνα. Ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία αὐτὴ γλύτωσαν καὶ ξαναγύρισαν στὴ χώρα τους, ὅταν ὁ βασιλιάς τῶν Περσῶν Κύρος κατὰκτησε τὴ Μεσοποταμία.

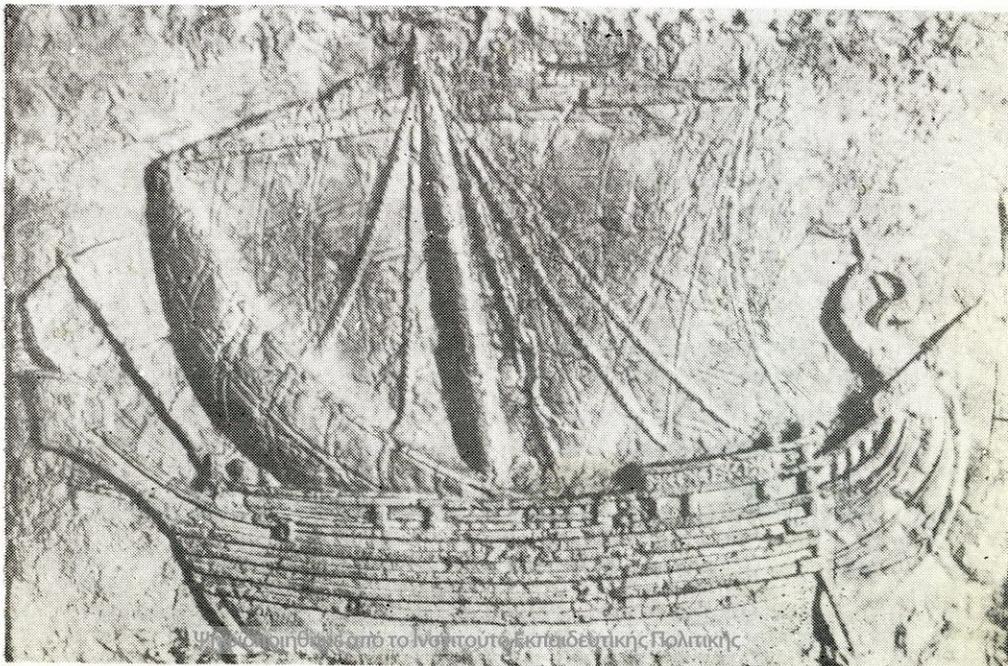
Ἀντίθετα ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνατολικούς λαούς, ποὺ ἦταν πολυθεῖστες, οἱ Ἑβραῖοι πίστευαν σ' ἕνα θεό. Ἐπίσης οἱ Ἑβραῖοι διακρίνονταν γιὰ τὸ ἐμπορικὸ τους πνεῦμα.

8. Οἱ Φοίνικες

Οἱ Φοίνικες κατοικοῦσαν στὰ βόρεια τῆς Παλαιστίνης, σὲ μιὰ στενὴ λουρίδα γῆς καὶ στ' ἀνατολικά τὴ χωρίζει ἀπὸ τὴν ἐνδοχώρα τὸ βουνὸ Λίβανος. Ἡ ἔλλειψη χωραφιῶν, ἡ γειτονία μὲ τὴ θάλασσα καὶ ἡ ξυλεία τοῦ Λιβάνου ἀνάγκασαν τοὺς Φοίνικες νὰ στραφοῦν στὴ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριο. Ἔτσι ἀπὸ τὸ 3.000 π.Χ. ἄρχισαν τὶς πρῶτες κατασκευὲς πλοίων καὶ τὶς πρῶτες θαλάσσιες ἐξορμήσεις στὴν Ἐρυθρὰ Θάλασσα καὶ στὴν ἀνατολικὴ Μεσόγειο.

Ὅταν κατέβηκαν στὴν Ἑλλάδα οἱ Δωριεῖς, οἱ Φοίνικες, ποὺ εἶχαν μάθει τὴ ναυτικὴ τέχνη ἀπὸ τοὺς Κρήτες, κυριάρχησαν στὴ θάλασσα καὶ πῆραν στὰ χέρια τους τὸ ἐμπόριο. Φοινικικὰ καράδια ταξίδευαν στὸν Εὐξείνιο Πόντο, στὴ Μεσόγειο καὶ ἔφταναν ὡς τὴν Ἀγγλία. Γιὰ νὰ διευκολύ-

Φοινικικὸ Πλοῖο

Ὁ Δαρεῖος σκοτώνει τὸ λιοντάρι

ΕΣΘΑ 3

νονται σ' αὐτὸ τὸ μεγάλο ἐμπόριο, ἔδρυσαν σταθμούς σὲ πολλὰ μέρη τῆς Μεσογείου, ὅπως στὴν Καρχηδόνα, στὴν Ἀφρική καὶ στὰ Γάδειρα τῆς Ἰσπανίας.

Οἱ μεγαλύτερες φοινικικὲς πόλεις ἦταν ἡ Σιδώνα καὶ ἡ Τύρος καὶ ζοῦσαν ἀπὸ τῆ θάλασσα. Σ' αὐτὲς ἐπίσης εἶχαν ἀναπτυχθῆ ἡ βιοτεχνία, ἡ ὑφαντουργία, ἡ μεταλλουργία καὶ ἡ ὑαλουργία. Οἱ Φοίνικες εἶχαν τὴν ἀποκλειστικότητα στὴν κατασκευὴ τῆς πορφύρας.

Οἱ Φοίνικες χρησιμοποίησαν τὴ γραφὴ μὲ 22 γράμματα καὶ αὐτὴ τὴ γραφὴ τὴν ἔκαμαν γνωστὴ στοὺς λαοὺς τῆς Μεσογείου. Τὸ φοινικικὸ ἀλφάβητο τὸ πῆραν οἱ Ἕλληνες, προσθέτοντας δυὸ ἀκόμη γράμματα, καὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες τὸ πῆραν οἱ Εὐρωπαῖοι.

9. Οἱ λαοὶ τοῦ ὄροπέδιου τοῦ Ἰράν.

Μῆδοι καὶ Πέρσες

Ὅταν ἔγιναν οἱ μεγάλες μετακινήσεις τῶν Ἰνδοευρωπαίων, οἱ Μῆδοι καὶ οἱ Πέρσες — ποὺ ἀνήκαν στὴν ἴδια φυλὴ — μπῆκαν στὸ ὄροπέδιο τοῦ Ἰράν καὶ ἐκεῖ ἐγκαταστάθηκαν. Τὴν ἴδια ἐποχὴ οἱ Ἰνδοὶ προχώρησαν καὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴς Ἰνδίες.

Τὸ ὄροπέδιο τοῦ Ἰράν εἶναι πολὺ εὐφορο. Στὸ βόρειο τμήμα τοῦ δυτικῆ Ἰράν εἶχαν ἐγκατασταθῆ οἱ Μῆδοι καὶ στὸ νότιο οἱ Πέρσες.

α) Τὸ κράτος τῶν Μήδων

Οἱ Μῆδοι στήν ἀρχή χωρίζονταν σέ μικρά κρατίδια κι ἦταν φόρου ὑποτελεῖς στήν Ἀσσυρία, ἀλλά τὸν 7ο αἰώνα π.Χ. ἀποτέλεσαν ἐνιαῖο κράτος κι ἔκαμαν πρωτεύουσά τους τὰ Ἑ κ θ ἄ τ α ν α. Τότε ὑπόταξαν στὸ κράτος τους καὶ τοὺς Πέρσες.

Ὁ βασιλιάς τῶν Μήδων Κυαξάρης νίκησε, σέ συμμαχία μὲ τοὺς Βαβυλωνίους, τὸ στρατὸ τῶν Ἀσσυρίων καὶ κατὰστρεψε τὴν πρωτεύουσά τους Νινευί. Ἔτσι οἱ Μῆδοι ἐπέκτειναν τὸ κράτος τους κι ἔγιναν παντοδύναμοι.

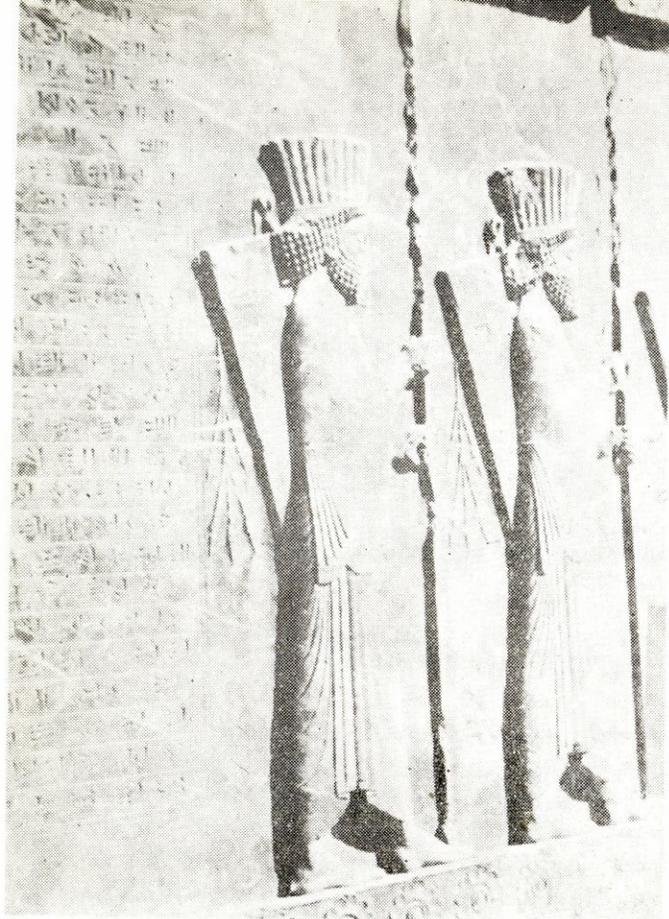
Ὅταν ὅμως πέθανε ὁ Κυαξάρης καὶ τὸν διαδέχτηκε ὁ γιός του Ἀστυάγης, τὸ μηδικὸ κράτος δὲ μπόρεσε νὰ ἐπιζήση. Οἱ Πέρσες, μὲ βασιλιά τὸν Κῦρο, ἐπαναστάτησαν καὶ ἀποτίναξαν τὴν κυριαρχία τῶν Μήδων. Ὑστερα ὁ Κῦρος ἔνωσε τὰ δύο κράτη, καὶ τὸ νέο ἐνιαῖο κράτος πῆρε τ' ὄνομα μ η δ ι κ ῶ ἢ π ε ρ σ ι κ ῶ κ ρ ἄ τ ο ς.

β) Ἡ ὀργάνωση τοῦ περσικοῦ κράτους

Ἰδρυτὴς τοῦ περσικοῦ κράτους εἶναι ὁ Κῦρος Α'. Αὐτὸς ἔβαλε ἐπίσης τίς βάσεις γιὰ τὴν ἀνάπτυξή του καὶ τὸ μεγάλωσε μὲ κατακτητικούς πολέμους. Ὑπόταξε τοὺς Λυδοὺς, ἀφοῦ νίκησε σὲ μάχη τὸν περίφημο γιὰ τοὺς θησαυροὺς του βασιλιά τους Κροῖσο. Πῆρε στήν ἐξουσία του τὴ Μ. Ἀσία καὶ τίς ἑλληνικὲς ἀποικίες ποὺ ἦταν ἐκεῖ καὶ ὑποδούλωσε τοὺς Βαβυλωνίους. Σκοτώθηκε σὲ ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν Σκυθῶν.

Τὸν Κῦρο Α' τὸν διαδέχτηκε ὁ Καμβύσης, ποὺ κυρίευσε μὲ πόλεμο, τὴν Αἴγυπτο, τὴ Λιβύη καὶ τὴν Κυρηναϊκή. Τὸν Καμβύση διαδέχτηκε ὁ Δαρεῖος ὁ Ὑστάσπου. Αὐτὸς μᾶς εἶναι γνωστός, γιὰτὶ ὀργάνωσε τίς πρῶτες ἐκστρατείες ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας. Ἀκολούθησαν οἱ βασιλεῖς Εἰρέξης, Ἀρταξέρξης Α', Ἀρταξέρξης Β', Ἀρταξέρξης Γ' καὶ τέλος ὁ Δαρεῖος Γ' ὁ Κοδομανός, ποὺ νικῆθηκε ἀπὸ τὸ Μ. Ἀλέξανδρο.

Πρωτεύουσα τοῦ περσικοῦ κράτους ἦταν τὰ Σούσα. Μεγάλοι στρατιωτικοὶ δρόμοι ἔνωγαν τὰ Σούσα μὲ τίς ἐπαρχίες τοῦ ἀπέραντου κράτους. Οἱ βασιλεῖς τῶν Περσῶν χώρισαν τὸ κράτος σὲ μεγάλες διοικητικὲς περιφέρειες καὶ τίς ἔλεγαν σα τ ρ α π ε ῖ ε ς. Διοικητὴς κάθε σατραπείας ἦταν ἕνας σα τ ρ ἄ π η ς, ἔμπιστος τοῦ βασιλιά.

Οι «άθάνατοι», σωματοφυλακή του Μεγάλου Βασιλιά και έλλεικτό σώμα του περσικού στρατού.

γ) Θρησκευτικές αντιλήψεις

Οι Πέρσες τιμούσαν σαν ανώτατη θεότητα ένα θεό του φωτός, που τον έλεγαν "Αχουρα Μάσδα. Πίστευαν πως αυτός ο θεός ήταν ο δημιουργός του κόσμου. Επίσης πίστευαν πως υπήρχε κι ο αντίθετος θεός του σκότους και του κακού, ο "Αρμιάν, που είχε σκοπό να καταστρέψει τον κόσμο. Τούτες οι δυο θεϊκές δυνάμεις θρίσκονταν σε διαρκή ανταγωνισμό μεταξύ τους, για να πάρη ή καθεμιά με το μέρος της τους ανθρώπους. Έτσι οι καλοί και δίκαιοι άνθρωποι προστατεύονταν από τον θεό του φωτός. Οι κακοί και οι άδικοι θα τιμωρούνταν μετά το θάνατό τους.

Οι Πέρσες ήταν πυρολάτρες. Για το λόγο τούτο ούτε ναούς

για τους θεούς τους είχαν, ούτε τους έφτιαχναν αγάλματα. Ίδρυτής τής θρησκείας τους ήταν ο Ζαρατούστρα ή Ζωροάστρης. Οι ιερείς τους λέγονταν μάγοι.

δ) Πολιτισμός και Κοινωνική οργάνωση

Οι Πέρσες ανέπτυξαν σε μεγάλο βαθμό την αρχιτεκτονική, τη γλυπτική και τις άλλες καλές τέχνες — όπως φανερώνουν τα εγρήματα των ανασκαφών.

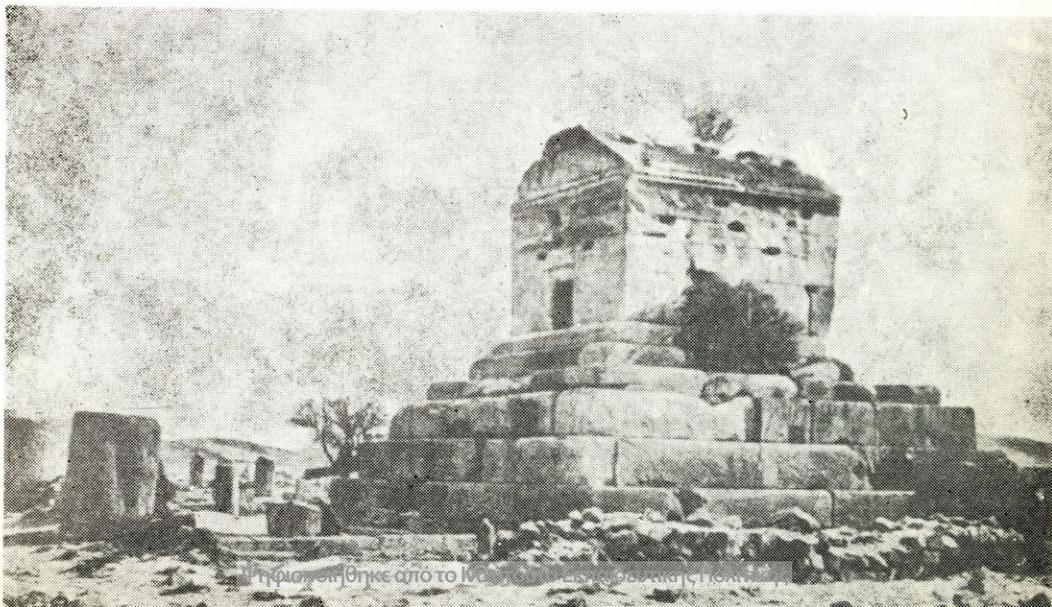
Η περσική κοινωνία ήταν χωρισμένοι σε δυο τάξεις: στην τάξη των μεγάλων γαιοκτημόνων, των ευγενών, και στην τάξη των δουλοπάροικων γεωργών.

Οι βασιλείς των Περσών ήταν απόλυτοι μονάρχες. Συγκέντρωναν στα χέρια τους τεράστιο πλούτο, από τους φόρους που πλήρωναν οι υπόδουλοι λαοί.

10. Ανατολικοί λαοί και Έλληνες

Από την αρχαία άκμή των ανατολικών λαών περιώθησαν ως σήμερα μόνο ό,τι έφεραν σε φως οι ανασκαφές. Οι ίδιοι οι λαοί χάθηκαν από το προσκήνιο τής ιστορίας ή αφομοιώθηκαν απ' άλλους λαούς.

Ο τάφος του Κύρου

ἄν και πρῶτοι αὐτοὶ ἀνάπτυξαν ἕναν πολιτισμό. Κυριώτερες αἰτίες πού δέ μπόρεσαν νά ἐπιβιώσουν εἶναι οἱ ἐξῆς:

1. Οἱ ἀνατολικοὶ λαοὶ δέ μπόρεσαν νά ἐξελιχθοῦν κοινωνικά. Ἡ προνομιούχος τάξη τῶν μεγάλων γαιοκτημόνων καταπίεζε τὰ ἐργαζόμενα στρώματα τοῦ πληθυσμοῦ και ἐμπόδιζε τήν πρόοδο. Οἱ βασιλεῖς πάλι κυβερνοῦσαν ἀπολυταρχικά. Ἐτσι ἡ σταθερότητα τοῦ καθεστώτος ἀποδείχτηκε βασική αἰτία τῆς παρακμῆς τῶν ἀνατολικῶν λαῶν.

2. Ὁ πολιτισμός τους ἀπόδλεπε πρωταρχικά στήν ἱκανοποίηση τῶν προσωπικῶν ἐπιθυμιῶν τῶν βασιλέων τους και στήν πολυτελεῖ διαβίωση τῆς ἀγροτικῆς ἀριστοκρατίας.

Οἱ Ἕλληνες, ἄν και πῆραν πολλὰ στοιχεῖα πολιτισμοῦ ἀπ' τοὺς ἀνατολικούς λαούς, ὥστόσο τὰ στοιχεῖα αὐτὰ τὰ ζύμωσαν και τὰ ἀφομοίωσαν μέ τίς προσωπικές τους ἀντιλήψεις. Δημιούργησαν λοιπὸν ἕναν πολιτισμὸ πιδ προχωρημένο.

Ἀπ' αὐτὸ τὸν τρόπο ζωῆς και σκέψης οἱ Ἕλληνες θεώρησαν τὸν ἑαυτὸ τους ἀνώτερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαούς τῆς ἀρχαιότητος. Ἀντλώντας θάρρος ἀπὸ τοῦτο τὸ αἶσθημα ἀνωτερότητας, κατώρθωσαν ν' ἀντισταθοῦν στήν περσικὴ λαίλαπα και νά νικήσουν τίς γιγαντιαίες περσικές στρατιές σ' ἕναν ἐπικὸ ἀγώνα, πού προκαλεῖ τὸ θαυμασμό.

Β' ΜΕΡΟΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

(ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΟΧΗ
ΩΣ ΤΟΥΣ ΠΕΡΣΙΚΟΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥΣ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΟΙ ΚΡΗΤΕΣ ΚΑΙ Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

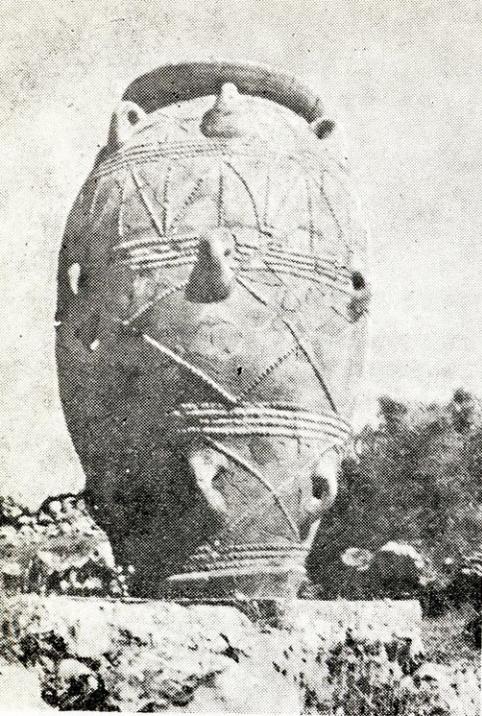
(Η ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ)

Πρὶν ἀκόμη φτάσουν οἱ πρῶτοι Ἕλληνες στὴν πατρίδα μας, ζούσαν ἐδῶ γτόπιοι κάτοικοι ποὺ εἶχαν κάνει ἀξιόλογες προόδους. Αὐτοὺς τοὺς ἀρχικοὺς κατοίκους τῆς Ἑλλάδας οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τοὺς εἶχαν ὀνομάσει Π ε λ α σ γ ο υ ς. Σήμερα ὅμως οἱ ἀρχαιολόγοι τοὺς λένε Π ρ ο -
έ λ λ η ν ε ς.

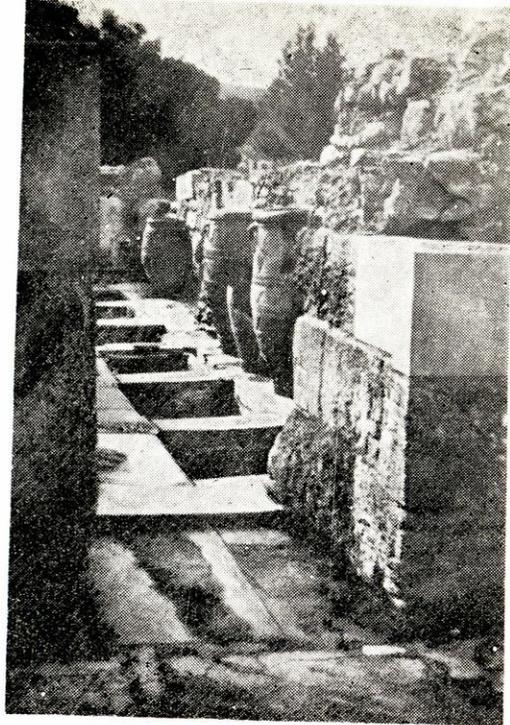
Ἀπὸ τίς ἀνασκαφές μάθαμε πὼς ὑπῆρχαν στὴ χώρα μας πολλοὶ προελληνικοὶ συνοικισμοί, ἀκόμη ἀπὸ τὴ νεολιθικὴ ἐποχὴ. Ἀργότερα, δηλ. στὸ 3.000 π.Χ., ἔζησε στὴν Κρήτη ἕνας λαὸς μὲ σπουδαῖο πολιτισμό, οἱ Αἰ γ αῖ οἰ ἢ Κ ρ ῆ τ ε ς.

1. Ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη τῆς Κρήτης

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη οἱ ἄνθρωποι εἶχαν μάθει ν' ἀνακατεύουν τὸ χαλκὸ μὲ τὸν κασσίτερο κι ἔφτιαγαν τὸν ὀρείχαλκο, ποὺ ἦταν πιὸ στέρεος ἀπὸ τὸ χαλκὸ. Ἔτσι ὁ ὀρείχαλκος εἶχε γίνει ἀπαραίτητος γιὰ τὴ βιοτεχνία. Γιὰ νὰ προμηθευθοῦν κασσίτερο οἱ ἔμποροι ἀπὸ τίς χώρες τῆς Ἀνατολῆς ἔπρεπε νὰ ταξιδέψουν στὶς δυτικὲς ἀκτὲς τῆς Μεσογείου. Πρῶτος σταθμὸς ἦταν ἡ Κρήτη. Ἀπὸ τὴ θέση τῆς μέσα στὴ Μεσόγειο ἡ Κρήτη ἐξελίχθηκε λοιπὸν σὲ συνδετικὸ κρίκο τοῦ ἀνατολικοδυτικοῦ ἔμπο-

Ἀμφορέες, γιὰ τὴ μεταφορὰ σιτηρῶν μὲ ἐμπορικὰ καράβια.

Ἐρείπια ἀπὸ τὰ βασιλικά καταστήματα στὴν Κνωσσό.

ρίου. Ἄλλ' οἱ Κρήτες προώδεψαν ἐπίσης στὸν τόπο τους τὴ βιοτεχνία γιὰ τὴν παραγωγή ὀρείχαλκου.

Παράλληλα οἱ Κρήτες δημιούργησαν στενὲς ἐμπορικές σχέσεις μὲ τὴν Αἴγυπτο καὶ τὴ Φοινίκη. Ἀνάπτυξαν ἀξιόλογο ἐμπόριο καὶ ἔγιναν οἱ πρῶτοι ναυτικοὶ τῆς Μεσογείου, πρὶν ἀπὸ τοὺς Φοίνικες. Τὰ κρητικά καράβια φόρτωναν ὀψιδιανὰ λίθο ἀπὸ τὴ Μήλο καὶ τὸν πήγαιναν στὴ Φοινίκη. Ἀπὸ κεῖ φόρτωναν ξυλεία γιὰ τὴν Αἴγυπτο. Ἐκάναν ἐξαγωγή κρασιοῦ καὶ λαδιοῦ στὴν Αἴγυπτο καὶ εἰσαγωγή χαλκοῦ ἀπὸ τὴν Κύπρο.

Ἔτσι ἡ οἰκονομικὴ δραστηριότητα τῶν Κρητῶν ἀπλωνόταν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, τὴν Ἀττικὴ καὶ τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μέχρι τὴ Κύπρο, τὰ παράλια τῆς Συρίας καὶ τῆς Φοινίκης, καὶ τὴν Αἴγυπτο. Κάνοντας τὸ νησί τους κέντρο τῶν μεταφορῶν, τοῦ ἐμπο-

→
Ἄλλ' οἱ Κρήτες προώδεψαν μὲ τὰ κρίνα

ρίου και της βιοτεχνίας στην ανατολική Μεσόγειο, οι Κρήτες συγκέντρωσαν τεράστιο πλούτο και δύναμη.

2. Ἡ θαλασσοκρατία τῆς Κρήτης

Γιὰ νὰ ἀσφαλίσουν τὸ ἐμπόριο καὶ τὴ χώρα τους, οἱ Κρήτες δημιούργησαν ἰσχυρὸ πολεμικὸ στόλο καὶ ἐλέγχανε τοὺς θαλασσινοὺς δρόμους τῆς Μεσογείου, τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου, τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ἀττικῆς.

Ἡ ἐποχὴ τῆς ἀκμῆς τῆς Κρήτης συμπίπτει μὲ τὴν κυριαρχία τῶν βασιλείων τῆς Κνωσοῦ, ποὺ ἀργότερα πῆρε τὴ θέση τῆς Ἡφαιστίδος.

Ἡ ἀνάπτυξη τῆς Κρήτης σὲ ναυτικὴ πολεμικὴ δύναμη βοήθησε νὰ ἐπεκτείνῃ ἀκόμη πιὸ πολὺ τὸ ἐμπόριό της. Τὰ κρητικὰ ἐμπορικὰ καράβια διασχίζανε ἀδιάκοπα τὶς θάλασσες καὶ ἔφερναν τοὺς λαοὺς πιὸ κοντὰ, συμβάλλοντας στὴν ἀμοιβαία γνωριμὰ καὶ πρόοδό τους. Ἔτσι οἱ Κρήτες, ταξιδεύοντας συχνὰ στὶς Κυκλάδες καὶ δημιουργώντας μὲ αὐτὲς στενὲς ἐμπορικὲς σχέσεις, εἶχαν σοβαρὴ ἐπίδραση στὴν ἀνάπτυξη τοῦ κυκλαδικοῦ πολιτισμοῦ.

3. Πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ὀργάνωση

Πρὶν ἀπ' τὸ 3.000 π.Χ. ἡ Κρήτη ἦταν χωρισμένη σὲ αὐτόνομα κρατίδια. Τὸ 3.000 ἔμωσ π.Χ. οἱ βασιλεῖς τῆς Κνωσοῦ ἐπέβαλαν τὴν κυριαρχία τους σ' ὅλο τὸ νησί καὶ ἔτσι ἐνοποίησαν τὴν πολιτικὴ του ὀργάνωση.

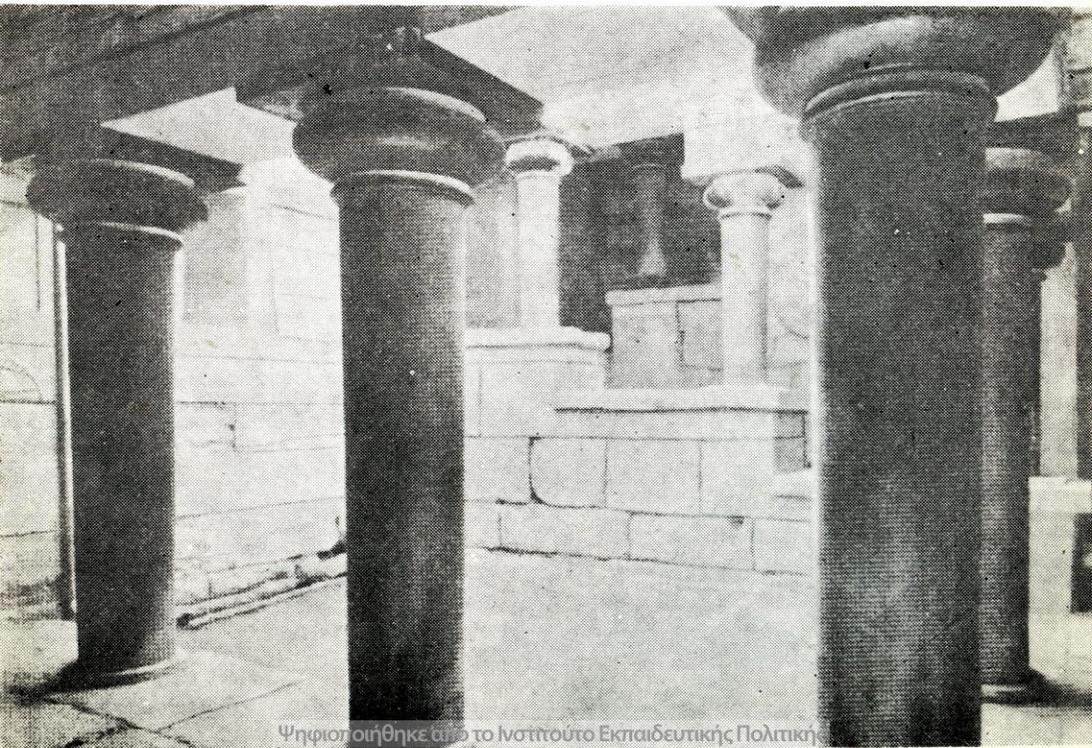
Ἰδρυτὴς τῆς μοναρχίας, κατὰ τὴν παράδοση, εἶναι ὁ Μίνωας. Οἱ βασιλεῖς τῆς Κρήτης ἔπαιρναν μέρος στὸ ἐμπόριο, ὅπως φανερῶνουν οἱ ἀνασκαφῆς ποὺ ἔγιναν ἀπ' τὸν Ἀγγλο ἀρχαιολόγο Ἔδανς. Ἀνακαλύφθηκε δηλ. ὅτι στὰ ἀνάκτορα τῆς Κνωσοῦ ὑπῆρχαν καὶ βασιλικά καταστήματα, στὰ ὁποῖα πουλιόνταν ἀμφορεῖς σφραγισμένοι μὲ τὸ ἔμβλημα τοῦ βασιλιᾶ.

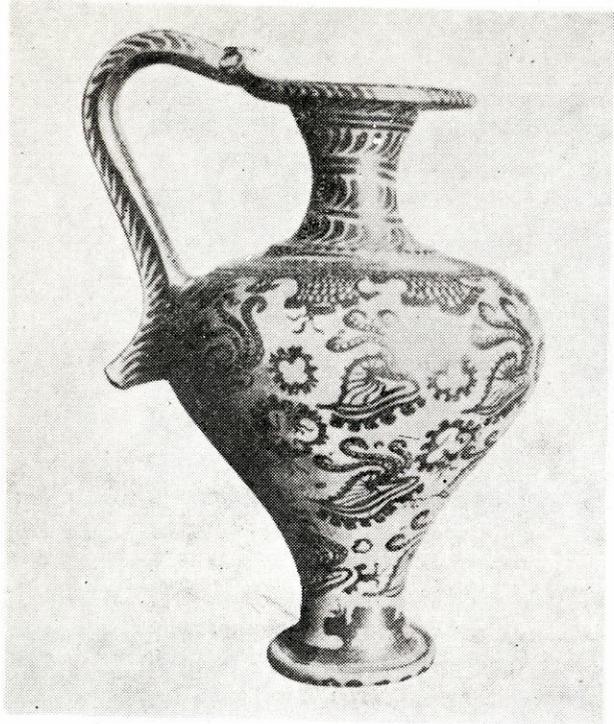
Ὁ λαὸς ἦταν χωρισμένος σὲ τέσσερες τάξεις: στοὺς ἐμπόρους, στοὺς ναυτικούς, στοὺς τεχνίτες καὶ τοὺς γαιοκτῆμονες.

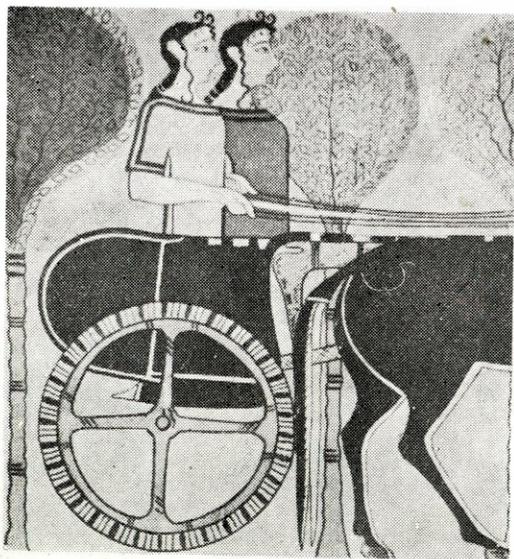
Ὁ θρόνος τοῦ Μίνωα ἐπὶ τὴν Κνωσσό.

Αἶθουσα τοῦ ἀνάκτορου

Κρητικό άγγείο

Γυναίκες της κρητικής αριστοκρατίας πηγαίνουν στο κνήγη

4. Ἡ κρητικὴ τέχνη

Ὁ Κρητικὸς πολιτισμὸς κράτησε χίλια χρόνια (2500-1500 π.Χ.) Κύριο χαρακτηριστικὸ του εἶναι ἡ λεπτότητά καὶ ἡ πολυτέλεια. Τὰ ἀνάκτορα τῶν βασιλέων καὶ τὰ σπίτια τῶν πλουσίων ἦταν πολυτελέστατα. Ἐπίσης ἡ ἐνδυμασίᾳ τους, τὰ κοσμήματά τους, καὶ ἰδιαίτερα ἡ ἐνδυμασίᾳ τῶν γυναικῶν ποῦ διακρινόταν γιὰ τὴν κομψότητά της.

Τὰ βασιλικά ἀνάκτορα εἶχαν τουλάχιστον τρεῖς ὀρόφους. Γύρω ἀπὸ μιὰ μεγάλη ἐσωτερικὴ αὐλὴ ἦταν πολλὰ δωμάτια, διάδρομοι καὶ σκάλες. Ἀπὸ εἰδικὰ ἀνοίγματα χυνόταν πλούσιο φῶς σὲ ὅλους τοὺς χώρους. Μερικὲς αἴθουσες δὲν εἶχαν καθόλου τοίχους καὶ ἡ σκεπὴ τους στηριζόταν πάνω σὲ λεπτὲς κολόνες ἀπὸ ὀρείχαλκο. Ἔτσι μπορούσε νὰ περνάει ἐλεύθερα ὁ θαλασσινὸς ἀέρας καὶ νὰ δροσίζη τὸ παλάτι. Οἱ τοῖχοι ἄλλων αἰθουσῶν ἦταν στολισμένοι μὲ πολύχρωμες τοιχογραφίες, ποῦ παρουσίαζαν σκηνὲς ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ζωὴ τῆς κρητικῆς ἀριστοκρατίας,

Ὁ Θησέας σκοτώνει τὸν Μινώταυρο.

χορούς, αγωνίσματα και θρησκευτικές τελετές. Οί κρητικές τοιχογραφίες αποτελοῦν θαυμάσιες συνθέσεις πηγαίας ἔμπνευσης καὶ παλλόμενης ἀπὸ ζωὴ εὐαισθησίας.

Τὴν πολὺπλοκὴ κατασκευὴ τῶν ἀνακτόρων τῆς Κνωσοῦ οἱ Ἕλλη-
νες τὴ συνέδεσαν μὲ τὸ μῦθο τοῦ Λαθύριου.

Οἱ τεχνίτες τῆς Κρήτης κατασκεύαζαν θαυμάσια ἀγγεῖα μὲ σκηνές ἀπὸ τὸν κόσμο τῆς θάλασσης ἢ τοπεῖα ἐξωτικά. Ἦξεραν νὰ ἐπεξεργά-
ζονται τὰ μέταλλα καὶ τοὺς πολύτιμους λίθους, φτιάνοντας ωραίους σφρα-
γιδολίθους, σκεύη καὶ διάφορα ἀντικείμενα ἀπὸ χρυσάφι καὶ ἀσήμι. Ἡ
γλυπτικὴ τους δημιουργία ἐκφραζόταν μὲ ἀγαλματάκια ἀπὸ ὀρείχαλκο
καὶ μὲ ὀρειχάλκινα ἀγγεῖα.

Οἱ Κρήτες λάτρευαν ἱερά ζῶα καὶ ἔκαναν στὴν ὕπαιθρο θρησκευτι-
κὲς γιορτές. Ἐπίσης ἀγαποῦσαν τοὺς χορούς, τὰ ἀγωνίσματα καὶ τὰ θε-
άματα.

Πληροφορίες γιὰ τὴν ζωὴ τῶν Κρητῶν μᾶς δίνουν οἱ ἐπιγραφές τῶν
Αἰγύπτειων καὶ ἄλλων λαῶν. Ἄν καὶ οἱ Κρήτες ἄφησαν γραπτὰ μνημεῖα,
οἱ ἀρχαιολόγοι δὲν μπόρεσαν ἀκόμη νὰ διαβάσουν τὴν γραφὴ τους. Ἔτσι
οἱ γνώσεις μας γιὰ τοὺς Κρήτες καὶ τὸν πολιτισμὸ τους εἶναι μέχρι σήμερα
περιορισμένες.

5. Ὁ μῦθος τοῦ Μίνωα

Ἡ παράδοση θέλει τὸ Μίνωα γιὸ τοῦ Δία καὶ τῆς Εὐρώπης. Μὲ τίς
συμβουλές τοῦ Δία, πού τὸν συναντοῦσε κάθε ἐγγέα χρόνια σὲ μιὰ σπη-
λιά, ὁ Μίνωας ἔγινε ἕνας ἐξαιρετικὸς βασιλιάς, πού ὀργάνωσε γερὸ
κράτος, ἔθελε νέα νομοθεσία καὶ προστάτεψε τίς τέχνες. Χάρη στὴ ναυ-
τικὴ πολεμικὴ του δραστηριότητα, ὁ Μίνωας κατόρθωσε νὰ ἐπεκτείνει
τὴν κυριαρχία τοῦ κράτους του σὲ πολλὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου καὶ στὴν
Ἄττική.

Ὁ μῦθος τοῦ Θησέα καὶ τοῦ Μινώταυρου φανερώνει τὴν ὑποταγὴ
τῶν Ἀθηναίων στοὺς Κρήτες. Τὴν κρητικὴ κυριαρχία τὴν ἀποτίναξε ὁ
Θησεάς, πού συμβολίζει τὴν καινούργια ἀθηναϊκὴ δύναμη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

1. Ἡ χώρα

Ὅπως ξέρουμε ἀπ' τὴ Γεωγραφία, ἡ Ἑλλάδα βρίσκεται στὸ νότιο τμήμα τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου. Τὸ ἔδαφός της ἀπλώνεται στὰ νορὰ τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου. Βαθιοὶ κόλποι καὶ ἀπάτητα βουνὰ χωρίζουν τὴ χώρα σὲ τρία μεγάλα διαμερίσματα: στὴ Βόρειο Ἑλλάδα, τὴ Στερεὰ καὶ τὴν Πελοπόννησο.

Στὴ Βόρειο Ἑλλάδα βρίσκονται: ἡ Θεσσαλία, πλοῦσια περιοχὴ σιτηρῶν, ἡ Ἡπειρος μὲ τὰ πολλὰ δάση της καὶ ἡ Μακεδονία.

Στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα βρίσκονται: ἡ Ἀττικὴ, ἡ εὐφορὴ Βοιωτία, ἡ Φωκίδα, ἡ Λοκρίδα καὶ ἡ Αἰτωλία — Ἀκαρνανία.

Στὴν Πελοπόννησο βρίσκονται: ἡ Λακωνία, ἡ Ἀργολίδα, ἡ Κορινθία, ἡ Ἠλεία, ἡ Ἀχαΐα καὶ ἡ Μεσσηνία.

Υπάρχουν ἐπίσης σπαρμένα στὸ Αἶγαῖο καὶ στὸ Ἴόνιο πέλαγος πολλὰ νησιά, ὅπου ἀπὸ πολλὰ χρόνια εἶχαν ἐγκατασταθῆ Ἕλληνες.

Ἡ χώρα σκεπάζεται ἀπὸ γυμνά καὶ ἄνυδρα βουνὰ καὶ μόνοις κοιλάδες τῶν ποταμῶν, στίς ἀκτές καὶ σὲ μερικὲς πεδιάδες (ὅπως τῆς Θεσσαλίας, τῆς Μεσσηνίας, τοῦ Ἀργους καὶ τῆς Μακεδονίας), οἱ ἄνθρωποι ἀσχολοῦνται μὲ τὴ γεωργία.

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ γεωργικὴ παραγωγὴ δὲν ἦταν ἀρκετὴ γιὰ νὰ θρέψῃ τὸν πληθυσμὸ πού ὀλοένα μεγάλωνε, ἀπὸ πολὺ νωρὶς οἱ Ἕλληνες στράφηκαν στὴν ἀλιεία, στὴ ναυσιπλοΐα καὶ στὸ ἐμπόριο.

Ἡ πρώιμη ἀνάπτυξη τῆς ναυσιπλοΐας καὶ τοῦ ἐμπορίου διευκολύνθηκε ἰδιαίτερα πρὸς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας ἀπ' τὰ πολλὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Τὰ νησιά αὐτὰ βοηθοῦσαν πολὺ τοὺς ναυτικούς στὰ ταξίδια τους, γιατί βρίσκονταν τὸ ἓνα κοντὰ στὸ ἄλλο καὶ τοὺς ἔδιναν προσανατολισμὸ καὶ καταφύγιο.

2. Μορφολογία τοῦ ἐδάφους

Ἡ Ἑλλάδα εἶναι χώρα ὀρεινὴ. Τὰ περισσότερα βουνὰ της εἶναι διακλαδώσεις τῆς Πίνδου, πού ἀποτελεῖ προέκταση τῶν Δυναρικῶν. Ἄλ-

πεων. Πιο μεγάλη βουλή είναι ο Όλυμπος, ο Παρνασσός, ο Ταύγετος κ.ά.

Επειδή η χώρα μας δεν έχει έκτεταμένες πεδιάδες, το μήκος των περισσότερων ποταμίων της είναι μικρό. Πολλά μάλιστα ποτάμια από τη μεγάλη ξηρασία του καλοκαιριού στερεύουν, πριν φτάσουν στη θάλασσα. Τα πιο πολλά από αυτά είναι χειμάρροι, κατεβάζουν το χειμώνα απότομα νερό και κάνουν μεγάλες ζημιές.

Ο πλούσιος διαμελισμός της χώρας από τη θάλασσα σχηματίζει πολλούς κόλπους, που έχουν μεγάλη σημασία για τη ναυτιλία. Επίσης τα νησιά του Αιγαίου βοηθούν πολύ τη θαλάσσια συγκοινωνία.

3. Η βλάστηση

Στην αρχαιότητα η Ελλάδα είχε πολύ πλουσιότερη βλάστηση από σήμερα. Πυκνά δάση από λεύκες, πλατάνια, δρυές και πεύκα σκέπαζαν τη χώρα, που σήμερα έχουν εξαφανισθεί. Μέσα σ' αυτά τα δάση ζούσαν μεγάλα θηρία που, κατά τη μυθολογία, τα εξόντωναν οι άρχαιοι ήρωες.

4. Το κλίμα

Στ' αρχαία χρόνια το κλίμα της Ελλάδας ήταν πιο δροσερό από σήμερα, επειδή υπήρχαν περισσότερα δάση και νερά. Έβρεχε και χιόνιζε πιο πολύ. Φημισμένο ήταν επίσης το λεπτό κλίμα της Αττικής, που το ύμνησαν οι άρχαιοι πρόγονοί μας.

5. Η ελληνική φυλή

Οι Έλληνες ανήκουν στην Ίνδοευρωπαϊκή φυλή κι έφτασαν στη τη Δυτική Ευρώπη. Σωματικό τύπο των αρχαίων Ελλήνων δίνουν τα αγάλματα και οι εικόνες που βρέθηκαν στις ανασκαφές.

6. Πηγές και σημασία της αρχαίας ελληνικής ιστορίας

Πηγές για την ιστορία των αρχαίων Ελλήνων είναι τα έργα των ιστορικών, των ποιητών, των ρητόρων, των φιλοσόφων κ.λπ. Από τα έργα αυτά μαθαίνουμε με ακρίβεια πώς ήταν οργανωμένη η πολιτική και κοινωνική τους ζωή. Επίσης τα εγρήματα των ανασκαφών, όπως αγγεία, ανάκτορα, ναούς, τάφους, αγάλματα κλπ, συμπληρώνουν τις γνώσεις μας για τον πολιτισμό των προγόνων μας.

Η γνώση της Ελληνικής Ιστορίας είναι απαραίτητη, γιατί έτσι μαθαίνουμε τον αρχαίο πολιτισμό, που αποτελεί το θεμέλιο του σύγχρονου πολιτισμού.

Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΦΥΛΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

1. Ἡ κάθοδος τῶν Ἀχαιῶν

Στὴ διάρκεια τῆς 2ης χιλιετηρίδας π.Χ. ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὴ μεγάλη ἰνδοευρωπαϊκὴ φυλὴ, ποὺ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη κατάκλυζε τὴν Εὐρώπη, κατέθηκε στὴν ἑλληνικὴ χερσόνησο. Ἦταν οἱ Ἀχαιοί, οἱ πρῶτοι Ἑλληνες ποὺ κάνουν τὴν ἐμφάνισή τους μέσα ἀπὸ τὴν ὀμίχλη τῆς Προϊστορίας.

Οἱ Ἀχαιοί, ὀπλισμένοι μὲ καλύτερα ὅπλα ἀπὸ τοὺς γτόπιους καὶ πρὸ σκληραγωγημένοι, ὑπόταξαν τοὺς κατοίκους καὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴ Θεσσαλία. Ἐφεραν μαζί τους ἐξημερωμένα ἄλογα καὶ πολεμικὰ ἄρματα. Ἀπὸ τὴ Θεσσαλία κατέθηκαν κατόπιν στὴν Πελοπόννησο καὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴν Ἀργολίδα, μὲ κέντρα τὴν Τίρυνθα καὶ τὴς Μυκῆνες.

2. Ἡ θαλασσοκρατορία τῶν Ἀχαιῶν

Ἀφοῦ οἱ Ἀχαιοὶ κυριάρχησαν στὴν ξηρὰ, κατάφεραν ἀργότερα νὰ ἀποκτήσουν μεγάλη πολεμικὴ δύναμη καὶ στὴ θάλασσα. Μ' αὐτὴ νίκησαν τοὺς μέχρι τότε θαλασσοκράτορες Κρήτες καὶ κυριάρχησαν στὸ Αἰγαῖο. Μὲ τὸ στόλο τους ἔφτασαν στὴς ἀκτὲς τῆς Μ. Ἀσίας κι' ἤρθαν σ' ἐπαφὴ μὲ τοὺς Χετταίους. Ἔτσι ἔχουμε τὸν πρῶτο ἀποικισμό τῶν Ἑλλήνων, ὅχι μόνον στὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας ἀλλὰ καὶ τῆς νότιας Ἰταλίας.

3. Ἡ κάθοδος τῶν Δωριέων

Ἐνῶ μὲ τὴν μυκηναϊκὴ κυριαρχία ἡ Ἑλλάδα προώδευε, ἓνα νέο κύμα ἐπιδρομῶν ἔφερε ἀναστάτωση στὴ χώρα. Οἱ Δωριεῖς, ποὺ ξέκοψαν ἀργότερα ἀπὸ τὴν ἰνδοευρωπαϊκὴ φυλὴ, κατέβηκαν τὸ 1.100 π.Χ. στὴν Ἑλλάδα. Οἱ Ἀχαιοὶ ἀντιστάθηκαν σκληρὰ στὴς ἐπιθέσεις τῶν Δωριέων, ποὺ πολεμοῦσαν πεζοὶ καὶ μὲ ὅπλα ἀπὸ σίδηρο, ποὺ πρώτη φορὰ ἐμφανίστηκε στὴν Ἑλλάδα. Τελικὰ ὅμως νικήθηκαν καὶ τὰ ἄρματά τους καταστράφηκαν. Οἱ ἀκροπόλεις τῶν Ἀχαιῶν κυριεύτηκαν ἀπὸ τοὺς πανίσχυρους ἐπιδρομεῖς, τὰ ἀνάκτορα πυρπολήθηκαν κι' ὅσοι ἀπὸ τοὺς κατοίκους δὲν μπόρεσαν νὰ φύγουν, ὑποδουλώθηκαν.

Οἱ Δωριεῖς κυρίεψαν σχεδὸν ὅλη τὴν Ἑλλάδα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ καὶ τὴν Εὐβοία. Ὅσοι ἀπὸ τοὺς Δωριεῖς κατέβηκαν καὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴν Κοιλιάδα τοῦ Εὐρώτα, ὠνομάστηκαν Λακεδαίμονιοι, καὶ ἀργότερα Σπαρτιάτες ἀπ' τ' ὄνομα τῆς Σπάρτης. Οἱ παλαιοὶ κάτοικοι ὑποτάχθηκαν στοὺς Δωριεῖς καὶ ὠνομάστηκαν ἑλωτες.

Ἡ θυελλώδης ἐπιδρομὴ τῶν Δωριέων, ποὺ ἔσπερνε τὸ θάνατο καὶ τὴν καταστροφή, προκάλεσε μεγάλες μετακινήσεις τοῦ πληθυσμοῦ. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Ἀχαιοὺς μπήκαν στὰ πλοῖα καὶ ζήτησαν νέα πατρίδα στὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας. Ἔτσι δημιουργήθηκε σημαντικὴ ἀποικιακὴ κίνηση τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Μὲ τὴν ἐπικράτηση τῶν Δωριέων καταστράφηκε καὶ ὁ Μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς.

4. Ὁ μῦθος γιὰ τοὺς Ἡρακλείδες

Στὰ ἱστορικὰ χρόνια οἱ Δωριεῖς, γιὰ νὰ δικαιολογήσουν τὴν ἐπιδρομὴ τους, ἔπλασαν τὸ μῦθο τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν. Σύμφωνα μ' αὐτὸ τὸ μῦθο, ὁ Εὐρυσθέας ἔδωξε ἀπὸ τὴ χώρα τους τὰ παιδιά τοῦ Ἡρακλῆ. Αὐτὰ περιπλανήθηκαν πολὺν καιρὸ σὲ ξένες χῶρες. Στὸ τέλος ἔκαναν συμφωνία μὲ τοὺς Δωριεῖς τῆς Θεσσαλίας καὶ κατέβηκαν στὴν Πελοπόννησο. Ἐδίωξαν τὸν ἀπόγονο τοῦ Εὐρυσθέα, ποὺ βασίλευε στὶς Μυκῆνες, καὶ πῆραν τὴ βασιλεία. Ἀπ' αὐτοὺς τοὺς βασιλεῖς πίστευαν ὅτι κατάγονταν καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Σπάρτης.

Ἔτσι ἡ ἀθόδος τῶν Δωριέων θεωρεῖται ὡς ἐπιστροφή τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἡρακλῆ στὴν πατρικὴ γῆ.

5. Οἱ μῦθοι γιὰ τὸν Ἡρακλῆ

Κατὰ τὴ μυθολογία, ὁ Ἡρακλῆς ἦταν γιὸς τοῦ Δία καὶ τῆς Ἀλκμήνης. Ἦταν δηλαδὴ, κατὰ τὴν ἀντίληψη τῶν ἀρχαίων, ἡμίθεος.

Ἀπὸ μικρὸς ἔδειξε σημεῖα μεγάλης σωματικῆς δυνάμεις. Ὅταν μεγάλωσε, ἀκολούθησε τὸ δύσκολο δρόμο τῆς Ἀρετῆς. Ἐκάμε ὑπεράνθρωπα κατορθώματα, κατὰ διαταγὴ τοῦ βασιλιᾶ τῶν Μυκηνῶν Εὐρυσθέα, ποὺ εἶναι γνωστὰ μὲ τὸ ὄνομα δώδεκα ἄθλοισ τοῦ Ἡρακλῆ.

Τὰ κατορθώματα τοῦ Ἡρακλῆ ἀποτελέσαν τὸ πρότυπο τῆς διάπλασης τοῦ χαρακτῆρα τῶν παιδιῶν τῆς ἀρχαιότητος. Μετὰ τὸ θάνατό του ὁ Ἡρακλῆς ἀνέβηκε στὸν Ὀλυμπο κοντὰ στοὺς θεοὺς.

Ὁ Ἡρακλῆς συμβολίζει τὸν προγονικὸ ἀρχηγὸ τῶν Δωριέων.

ΑΚΜΗ ΤΩΝ ΜΥΚΗΝΩΝ

1. Οί Μυκῆνες καὶ ὁ πολιτισμὸς τους

Οἱ Ἄρχαῖοι προώδεσαν γρήγορα, γιατί ἤρθαν σ' ἐπαφή μὲ περιοχὲς ὅπου εἶχε ἀκμάσει ὁ κρητικὸς πολιτισμὸς. Ἔτσι δημιούργησαν τὸ Μυκηναϊκὸ πολιτισμὸ, ποὺ εἶναι σύνθεση στοιχείων τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν πολιτιστικῶν ἀντιλήψεων τῶν Ἀχαιῶν.

Χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ εἶναι οἱ ἀκροπόλεις, τ' ἀνάκτορα καὶ οἱ τάφοι.

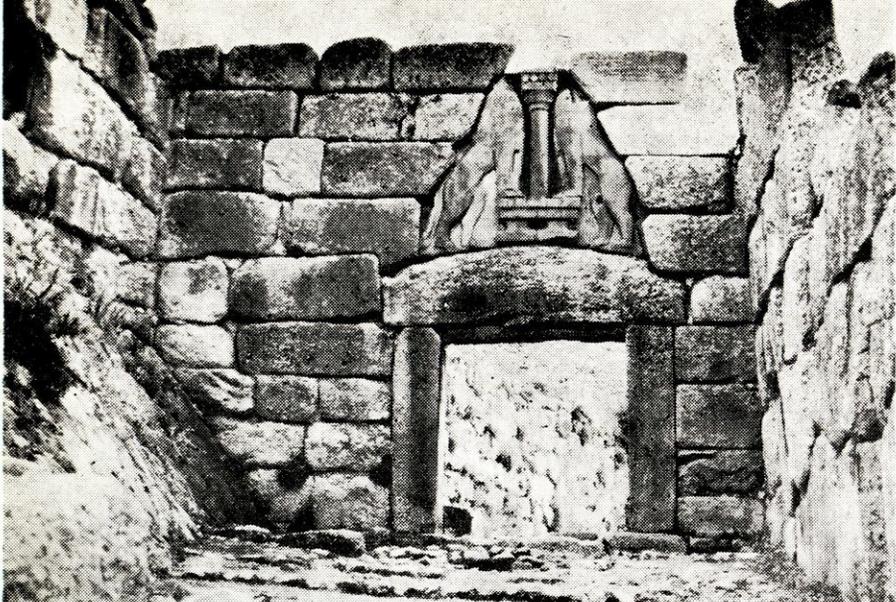
2. Οἱ ἀκροπόλεις

Οἱ Μυκῆνες εἶναι μιὰ ἀκρόπολη ὠχυρωμένη στὴν κορυφὴ λόφου, ποὺ ἀπὸ κεῖ οἱ βασιλεῖς ἐλέγχανε τὶς ἐμπορικὲς μεταφορὲς ἀπὸ στεριά καὶ θάλασσα. Ἐπίσης μπορούσαν εὐκόλα νὰ ἀποκρούσουν ἐχθρικὲς ἐπιδρομὲς καὶ ἐξασφαλίζανε τὴν κυριαρχία τους πάνω στοὺς ὑποδουλωμένους κατοίκους τῆς περιοχῆς.

Γι αὐτὸ ἡ ἀκρόπολη τῶν Μυκηνῶν εἶναι καμωμένη ἀπὸ τεράστια τείχη μὲ ὀγκόλιθους. Αὐτὰ τὰ τείχη οἱ κατοπινοὶ Ἕλληνες τὰ ὠνόμασαν Κυκλώπεια, γιατί πίστευαν πὼς μόνο ὑπερφυσικοὶ ἄνθρωποι (Κύκλωπες) μπορούσαν νὰ τὰ χτίσουν.

3. Τὰ ἀνάκτορα

Τὸ μυκηναϊκὸ ἀνάκτορα εἶναι ἓνα μεγάλο ὀρθογώνιο κτίριο. Τὸ κύριο δωμάτιο λεγόταν «μέγαρο» καὶ γύρω του ἦταν τὰ ἄλλα δωμάτια. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ ἀνακτόρου δὲν εἶχε καμιά σχέση μὲ τὸ κρητικὸ ἀνάκτορο. Οἱ Ἀχαιοί, ἐπειδὴ ἤρθαν ἀπὸ ψυχρὲς χῶρες, ἐφτιαζαν τὸ ἀνάκτορο μὲ τρόπο ποὺ νὰ προστατεύη τοὺς ἐνοίκους ἀπ' τὸ κρῦο. Γι' αὐτὸ τὸ

Μυκῆνες. Πύλη τῶν Λεόντων

λόγο, τὸ ἀνάκτορο δὲν εἶχε παράθυρα καὶ τὸ φῶς ἔμπαινε ἀπὸ ἑνα ἀνοιγμια τῆς στέγης, ἀπ' ὅπου ἔβγαине κι ὁ καπνὸς τῆς ἑ σ τ ῖ α ς.

Οἱ βασιλεῖς τῶν Μυκηνηῶν στόλιζαν τὰ ἀνάκτορά τους μὲ τοιχογραφίες, ὅπως παλιότερα οἱ Κρῆτες, καὶ μὲ ἄλλα ἔργα τέχνης. Τὸ ἴδιο ἔκαναν καὶ στὴν Τίρυνθα.

4. Οἱ τάφοι

Κατάπληξη προκαλοῦν ἀκόμη καὶ σήμερα οἱ θολωτοὶ τάφοι, ἓνα χαρακτηριστικὸ στοιχεῖο τοῦ Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ. Στὸς θολωτοὺς τάφους, ὅπου ἔθαβαν τοὺς βασιλεῖς τους, βρέθησαν ἀμύθηται θησαυροί: χρυσὲς μάσκες, ποὺ σκέπαζαν μ' αὐτὲς τὸ πρόσωπο τοῦ νεκροῦ, ἄλλα στολίδια, ὅπλα, σκεύη κλπ. Ὅλα τοῦτα τὰ ἀντικείμενα ποὺ τὰ ἔθαζαν οἱ ἀρχαῖοι δίπλα στοὺς νεκρούς, μέσα στοὺς τάφους τους, λέγονται κ τ ε ρ ῖ σ μ α τ α.

5. Οἱ ἀνασκαφές

Τὰ τελευταῖα χρόνια οἱ ἐρευνητὲς βρῆκαν πινακίδες μὲ τὴ μυκηναϊκὴ γράφη Α' καὶ Β'. Αὐτὲς μπόρεσε νὰ τις διαβάσῃ ὁ Ἕλληνας ἀρχαιολόγος Βέντρις. Φέρνουν γιὰ πρώτη φορά σὲ φῶς μιὰ πρῶϊμη πολιτικὴ ὀργάνωση τῶν Ἑλλήνων.

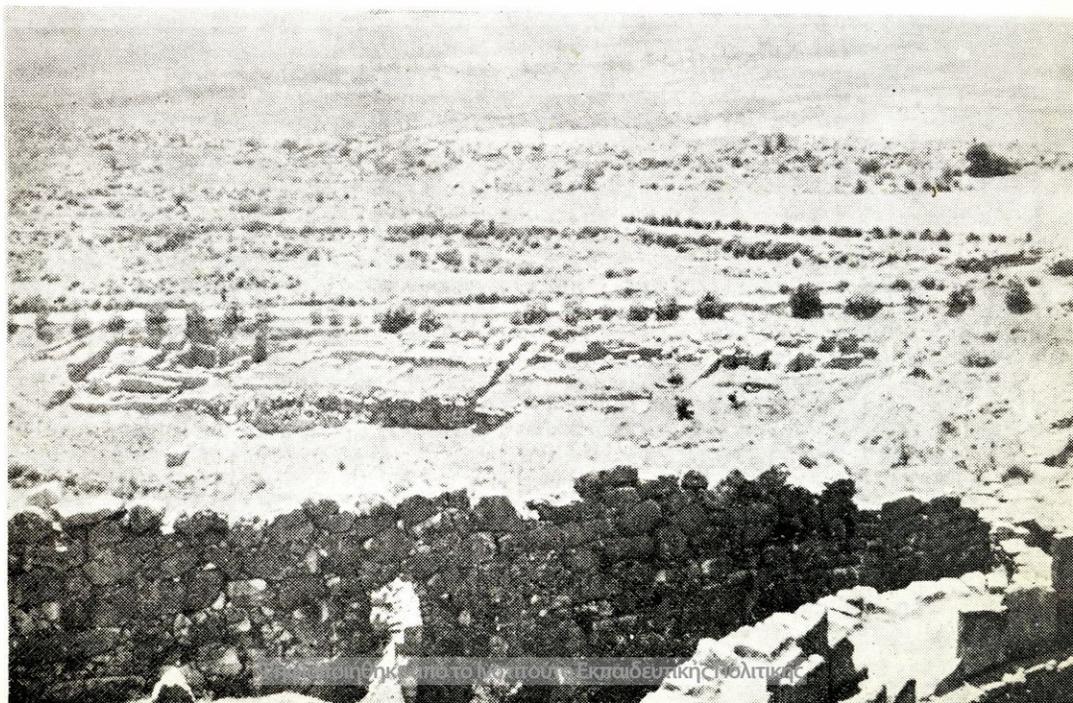
Ἔλα αὐτὰ τὰ εὐρήματα, ποὺ ἐπιβεβαιώνουν τὶς λαμπρὲς περιγραφὲς τοῦ Ὅμηρου γιὰ τὶς Μυκῆνες, βρέθηκαν σὲ ἀνασκαφές. Πρῶτος ὁ Γερμανὸς ἀρχαιολόγος Σίλχημαν, γοητευμένος ἀπὸ τὰ ποιήματα τοῦ Ὅμηρου καὶ τὸ φαντασμαγορικὸ κόσμο τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποὺ αὐτὰ ἀποκάλυπταν, ἀποφάσισε ν' ἀνασκάψῃ τὸ ἔδαφος τῶν Μυκηνῶν. Ἀπὸ τὶς ἀνασκαφές αὐτὲς ἤρθαν στὸ φῶς ἐρείπια ἀνακτόρων, οἱ θολωτοὶ τάφοι, θησαυροὶ καὶ δολόκληρος πλοῦτος ἀπὸ ἀξιολόγα ἀντικείμενα, ποὺ δείχνουν τὴ μεγάλη ἀκμὴ τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ.

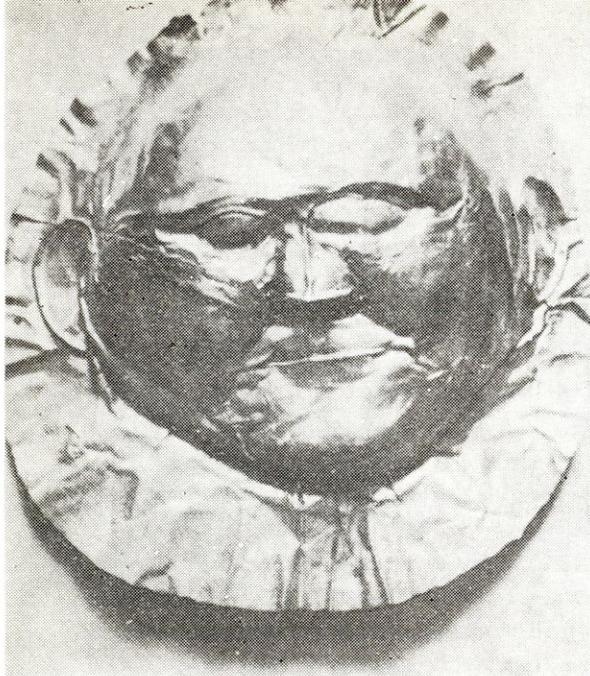
6. Ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος

Ἀνάμνηση τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀχαιῶν διατήρησε ὁ Ὅμηρος στὰ ποιήματά του «Ἰλιάδα» καὶ «Ὀδύσεια». Ὁ πόλεμος τῆς Τροίας δὲν εἶναι πλάσμα τῆς φαντασίας τοῦ ποιητῆ, ἀλλ' ἱστορικὴ πραγματικότητα, ὅπως ἔδειξαν οἱ ἀνασκαφές τοῦ Σίλχημαν στὴν Τροία.

Αἰτία τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου ἦταν ἡ ἀποικιακὴ ἐξάπλωση τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὸν Εὐξεῖνο πόντο καὶ τὴ Μ. Ἀσία. Οἱ Ἕλληνες ἐπεδίωκαν νὰ πάρουν στὸν ἔλεγχό τους τὸ θαλασσινὸ δρόμο γιὰ νὰ ταξιδεύουν τὰ ἐμπορικὰ τους καράδια στὴν Προποντίδα καὶ τὸν Εὐξεῖνο πόντο. Ἀλλ'

Ἐρείπια τῶν Μυκηνῶν

Χρυσή μάσκα από
ένα μυκηναϊκό τάφο.

αυτό το θαλασσινό δρόμο τὸν ἔλεγχαν οἱ Τρῶες, πού γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ συντρίβουν στρατιωτικὰ. Ἐπίσης ἡ ἴηττα τῆς Τροίας ἦταν ἀπαραίτητη γιὰ νὰ μπορέσουν οἱ Ἕλληνες νὰ δημιουργήσουν ἐλεύθερα ἀποικίες στὶς πλούσιες πεδιάδες τῆς Μ. Ἀσίας.

7. Οἱ παραδόσεις γιὰ τοὺς Ἀχαιοὺς

Γιὰ τοὺς Ἀχαιοὺς, τὸν πολιτισμὸ τους καὶ τοὺς πολέμους τους οἱ ἀρχαῖοι ἔπλασαν πολλὲς διηγήσεις. Ἀπ' αὐτές, ἄλλες ἀναφέρονται στὰ κυκλώπεια τείχη τῶν Μυκηθῶν κι ἄλλες στοὺς βασιλεῖς τους.

Σύμφωνα μὲ τίς παραδόσεις, ὁ Ἀγαμέμνονας, γυιὸς τοῦ Ἀτρέα, γιὰ νὰ ξεπλύνῃ τὴν προσβολὴ πού ἔκαμε στοὺς Ἕλληνες ὁ Πάρης, γυιὸς τοῦ βασιλιᾶ τῆς Τροίας Πριάμου, ἀποφάσισε μὲ τοὺς ἄλλους βασιλεῖς τῶν Ἀχαιῶν νὰ ἐκστρατεύσουν ἐναντίον τῆς Τροίας.

Στὴν ἐκστρατεία αὐτὴ πῆραν μέρος ὅλοι οἱ ἥρωες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης: ὁ Ἀχιλλέας ἀπὸ τὴ Θεσσαλία, ὁ Ὀδυσσεύς ἀπ' τὴν Ἰθάκη, ὁ Νέστορας ἀπ' τὴν Πύλο, ὁ Αἴας ὁ Τελαμώνιος κ.ἄ.

Δέκα χρόνια κράτησε ὁ πόλεμος, ὥσπου ἡ Τροία πάρθηκε μὲ τὴν πονηριὰ τοῦ Ὀδυσσεύα. Ἀλλ' ὁ Ὀδυσσεύς, κατατρεγμένος ἀπὸ μερικοὺς θεοὺς, ἔκαμε ἄλλα δέκα χρόνια νὰ γυρίσῃ στὴν πατρίδα του.

Η ΕΛΛΑΔΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΤΩΝ ΔΩΡΙΕΩΝ

(9ος και 8ος αιώνας π.Χ.)

Όπως είδαμε, η δωρική μετανάστευση είχε σαν αποτέλεσμα να δημιουργηθούν νέες πολιτικές, οικονομικές και πολιτιστικές συνθήκες ζωής στην Ελλάδα. Όλα σχεδόν τα μέρη υπετάχθησαν στους Δωριείς, που έγιναν οι νέοι κυρίαρχοι. Ένα μεγάλο μέρος από τους παλιούς κατοίκους μετανάστευσαν στη Μ. Ασία και σε άλλες περιοχές.

Για τα χρόνια μετά τη μετανάστευση των Δωριέων στην Ελλάδα (δηλ. για τον 9ο και 8ο αιώνα) παίρνουμε τις πληροφορίες από τα διηγηρικά ποιήματα. Γι αυτό τα ονομάζουμε **ὁ μ η ρ ι κ ἄ χ ρ ὀ ν ι α**.

1. Οἱ διαμάχες μεταξύ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ οικονομικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ τους ὀπισθοδρόμηση

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη κάθε πόλη μὲ τὴν περιφέρειά της ἀποτελοῦσε ἀνεξάρτητο κράτος. Τὰ κράτη αὐτὰ συνήθως ἔβρισκονταν σὲ προστριβές καὶ διαμάχες, μὰ καὶ σὲ πολεμικὲς συγκρούσεις, μεταξύ τους. Ἔτσι ὁ πληθυσμὸς ὀλοένα λιγότευε, ἐνῶ γίνονταν μεγάλες καταστροφές σ' ὅλη τὴ χώρα.

Ἐξαντλημένοι οικονομικά, οἱ Ἕλληνες δὲν μπορούσαν νὰ κρατήσουν τὸ προβάδισμα στὸ ἐξωτερικὸ ἐμπόριο καὶ στὴ ναυτιλία. Τότε ἡ γανσιπλοῦα πέρασε στὰ χέρια ἐνὸς λαοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου, τῶν Φοινίκων.

Μὲ τὴν καταστροφὴ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας, ποὺ ἦταν οἱ βάσεις τῆς μέχρι τότε ἀκμῆς τῶν παλιῶν Ἀχαιῶν, ἡ χώρα τους ἔπεσε σὲ γενικὴ ὀπισθοδρόμηση. Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα, μόνη ἀσχολία τῶν κατοίκων ἦταν ἡ γεωργία.

Ὁ οικονομικὸς μαρasmus καὶ ἡ ἀδιάκοπη ἀναταραχὴ δὲν εὐνοῦσαν

ἐπίσης τὴν ἀνάπτυξη τῆς τέχνης. Ὁ κρητικομυκηναϊκὸς πολιτισμὸς εἶχε καταστραφῆ ἀπ' τὴν ἐπίδρομὴ τῶν Δωριέων. Ἔτσι σταμάτησε κάθε πρόοδος καὶ στὸν τομέα αὐτό. Ἡ καλλιτεχνικὴ ἐπίδοση, ἰδιαίτερα στὴν ἀγγειογραφία, χαρακτηρίζεται σὰν γ ε ω μ ε τ ρ ι κ ῆ τ ἔ χ ν η, ἐπειδὴ ἀντὶ γιὰ στολίδια προτιμᾶει τὰ γεωμετρικὰ σχήματα.

2. Ἡ ἐγκατάσταση τῶν Ἑλλήνων στὴ Μ. Ἀσία

Οἱ Ἀχαιοὶ ποὺ πῆγαν στὴ Μ. Ἀσία βρῆκαν εὐφορὸ ἔδαφος καὶ εὐκρατο κλίμα. Ἀκόμη στὴ Μ. Ἀσία διασταυρῶνονταν τὰ ρεύματα τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν. Γιὰ ὅλες αὐτὲς τὶς αἰτίες οἱ ἄποικοι Ἑλληνες προώδεψαν πολὺ γρήγορα.

Οἱ Ἀχαιοὶ ποὺ ἐγκαταστάθηκαν στὴ Μ. Ἀσία λέγονταν Ἴωνες. Αὐτοὶ δὲν ἄλλαξαν καθόλου τὸν τρόπο τῆς ζωῆς τους, οὔτε καὶ ξέχασαν τὴν καταγωγὴ τους. Συνδέθηκαν μάλιστα περισσότερο μὲ τοὺς μύθους τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου καὶ ἦταν περήφανοι γιατί κατάγονταν ἀπὸ τοὺς ἥρωες ἐκείνου τοῦ πολέμου. Γιὰ τοῦτο μ' εὐχαρίστηση ἄκουγαν στὰ συμπόσια τους τοὺς ἀοιδοὺς νὰ τραγουδοῦν τὰ κατορθώματα τῶν προγόνων τους.

Ἐπειδὴ οἱ Ἑλληνες εἶχαν ἐγκατασταθῆ στὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, ἦταν ἐπόμενο νὰ ἀσχοληθοῦν γρήγορα καὶ μὲ τὴ ναυτιλία. Ἔτσι οἱ Ἑλληνες τῆς Μ. Ἀσίας ἔγιναν τόλμηροὶ θαλασσοπόροι καὶ οἱ πρῶτοι ἐπικυβερνοῦντες ἀνταγωνιστὲς τῶν Φοινίκων.

3. Τὰ ὁμηρικὰ ἔπη

Τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου εἶναι, καθὼς εἴπαμε, ἡ «Ἰλιάδα καὶ ἡ «Ὀδύσσεια». Τὰ ποιήματα αὐτὰ περιέχουν ἀπηχήσεις τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, γιατί γράφτηκαν ἀργότερα, τὸν 9ο ἢ 8ο π.Χ. αἰώνα.

Πότε γεννήθηκε καὶ πότε πέθανε ὁ Ὀμηρος, δὲν ξέρουμε. Πιθανὸν νὰ γεννήθηκε στὴ Σμύρνη ἢ στὴ Χίο καὶ νὰ ἔζησε τὸν 9ο ἢ 8ο αἰώνα.

Ἡ «Ἰλιάδα» μᾶς διηγεῖται πολεμικὰ ἐπεισόδια ἀπὸ τὴν δεκάχρονη πολιορκία τῆς Τροίας. Στὴν «Ὀδύσσεια» ὁ ποιητὴς μᾶς περιγράφει τὶς περιπλανήσεις τοῦ Ὀδυσσεύ, ὥσπου νὰ γυρῆ στὴν πατρίδα του, κοντὰ στὴν πιστὴ γυναῖκα του Πηνελόπη.

Τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου διαβάζονταν πολὺ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους καὶ

διδάσκονταν και στα σχολεία. Πολλοί καλλιτέχνες έμπνεύστηκαν απ' τις περιγραφές του Όμηρου, όπως ο ξακουστός γλύπτης Φειδίας, που έφτιασε το άγαλμα του Δία παίρνοντας την περιγραφή απ' τον Όμηρο.

4. Κοινωνική και πολιτική οργάνωση στα όμηρικά χρόνια

Στα χρόνια του Όμηρου η κοινωνική ζωή στηρίζεται στην κυριαρχία της αγροτικής αριστοκρατίας. Η γη ανήκει στους εύγενείς, που την καλλιεργούν με τους δούλους. Οι εύγενείς λέγονταν *αριστοι*. Η άλλη κοινωνική τάξη ήταν ο *λόξ*. Χαρακτηριστικό της οικονομικής ζωής ήταν η αὐτάρχεια. Κάθε οικογένεια έφτιανε μόνη της τα είδη που χρειαζόταν, και δεν τα προμηθεύονταν από μια αγορά. Γι αυτό δεν υπήρχε αναπτυγμένη βιοτεχνία ούτε εμπόριο.

Το πολίτευμα που επικρατούσε εκείνη την εποχή ήταν η βασιλεία. Κοντά όμως στους βασιλείς υπήρχαν οι εύγενείς, που ο βασιλιάς τους συμβουλευόταν σε κάθε σοβαρή περίπτωση. Έτσι η κρατική εξουσία βρισκόταν στα χέρια της αγροτικής αριστοκρατίας, που κυβερνούσε με άμεσο εκπρόσωπό της τον βασιλιά.

Έκτός από γαιοκτήμονες, οι εύγενείς ήταν πολεμιστές και πειρατές. Ντυμένοι με βαρείες πανοπλίες και χρησιμοποιώντας σιδερένια όπλα, αντί για όρειχάλκινα που είχαν πριν, ταξίδευαν στις θάλασσες κυνηγώντας τον πλούτο και την περιπέτεια, είτε όρμουσαν στις μάχες πάνω στα πολεμικά άρματα τους. Περισσότερο απ' όλα εκτιμούσαν την πολεμική παλληκαριά, στην οποία στήριζαν την κοινωνική τους δύναμη.

Στις ανάπαυλες των πολεμικών και πειρατικών τους έξορμήσεων, οι εύγενείς καταγίνονταν με τα συμπόσια στα πολυτελή τους άρχοντικά, και με τα άθλητικά αγωνίσματα.

Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟΥΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

(7ος και 6ος αιώνας π.Χ.)

1. Οί ελληνικές φυλές

Τὰ γεγονότα πού συνδέονται με τήν ἀκμή και παρακμή του Κρητικού πολιτισμού, με τον έρχομό και τήν ανάπτυξη των Ἀχαιῶν και με τήν κάθοδο των Δωριέων, ἀνήκουν στη Μυθολογία ή Προϊστορία. Τὰ γεγονότα όμως πού εξελίσσονται στην Ἑλλάδα μετά τὰ ὀμηρικά χρόνια, ἀνήκουν στην Ἱστορία.

Στά ιστορικά χρόνια κυριώτερες ἑλληνικές φυλές ήταν δύο: οἱ Ἴωνες και οἱ Δωριεῖς. Οἱ Ἴωνες ήταν οἱ ἀπόγονοι των Ἀχαιῶν. Οἱ δύο αὐτές φυλές είχαν διαφορές μεταξύ τους προπάντων στη διάλεκτο, στην ἐνδυμασία και στον τρόπο τῆς ζωῆς τους.

2. Οικονομική ὀργάνωση στους ιστορικούς χρόνους

Προηγούμενα εἶδαμε ὅτι στά ὀμηρικά χρόνια (δηλ. τόν 9ο και 8ο αἰώνα) ή οἰκονομική ζωή στηριζόταν ἀποκλειστικά στη γεωργική παραγωγή και εἶχε για χαρακτηριστικό τῆς τήν αὐτάρκεια. Ἐπομένως, ἀπό ἄποψη προόδου, βρισκόταν σέ καθυστέρηση. Ἀργότερα όμως, με τήν ἀνάπτυξη τῆς βιοτεχνίας, ἀρχίζουν νά δημιουργοῦνται ἐμπορικές σχέσεις και μεταξύ των πόλεων και μεταξύ τῆς Ἑλλάδας και των ἄλλων χωρῶν. Ὅπως στην ἀγροτική παραγωγή χρησιμοποιοῦσαν δούλους, ἔτσι και τήν ἐποχή τούτη χρησιμοποιοῦν δούλους για τή βιοτεχνική παραγωγή.

Ταυτόχρονα με τὸ ἐμπόριο ἀρχίζει νά προσδεύη και ή ναυτιλία. Τὰ θαλασσινὰ ταξίδια πού ἔκαναν οἱ παλαιοὶ εὐγενεῖς γίνονται τώρα πιά πυκνά και στρέφονται πρὸς τίς ἐμπορικές ἀνταλλαγές. Σ' αὐτή τή νέα τους δραστηριότητα, τόν 7ο και 6ο αἰώνα, οἱ Ἑλληνες ἀντιμετωπίζουν σκλη-

ρὸ ἀνταγωνισμό ἀπὸ τοὺς Φοίνικες. Τελικὰ ὅμως οἱ Ἕλληνες κατορθώ-
νουν νὰ ἐπικρατήσουν.

Ἡ ἐπίδοση τῶν Ἑλλήνων στὸ ἐμπόριο καὶ στὴ ναυτιλία ἔχει σὰν
ἀποτέλεσμα τὴν ἐμφάνιση νέας κοινωνικῆς τάξης, τῆς ἐμποροναυτικῆς.
Ἡ οἰκονομικὴ ἀκμὴ τῆς ἐμποροναυτικῆς τάξης εἶχε θαθεῖα ἐπίδραση
στὴ συνολικὴ ζωὴ καὶ πρόοδο τῆς τότε ἑλληνικῆς κοινωνίας.

3. Οἱ πόλεις — κράτη

Παλαιότερη μορφή ὀργάνωσης τῆς κοινωνικῆς συμβίωσης τῶν Ἑλ-
λήνων ἦταν ὁ συνοικισμός. Κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχία τῶν ἀρχόντων, ὁ
συνοικισμὸς λειτουργοῦσε σὰν κράτος — ἦταν μιὰ κρατικὴ ἐνότητα.

Σ' ἐκείνες τὶς συνθήκες, ἀν καὶ οἱ συνοικισμοὶ εἶχαν χαλαρὲς σχέ-
σεις μεταξύ τους, δημιουργοῦν μιὰ στενότερη ἐπικοινωνία ἀνταλλάζοντας
τὰ προϊόντα ποὺ στὸν καθένα περισσεύουν μὲ τὰ προϊόντα ποὺ στὸν κα-
θένα χρειάζονται. Ἔτσι, μὲ τὸν καιρὸ, οἱ κάτοικοι τῶν διάφορων συνοι-
κισμῶν συναντιόταν τακτικὰ σὲ μιὰ τοποθεσία, πὸ συνηθισμένα δίπλα
στὶς ἀκροπόλεις, ὅπου ἔκαναν τὶς ἐμπορικὲς τοὺς ἀνταλλαγές. Δημιουρ-
γήθηκαν δηλ. μόνιμες ἀγορές. Οἱ ἀγορὲς συγκέντρωσαν τοὺς κατοίκους
τῶν γειτονικῶν συνοικισμῶν κι ἔγιναν ἢ ἀφετηρία γιὰ νὰ δημιουργηθῇ
ἡ πόλις.

Ἡ κάθε πόλις μὲ τὴν περιοχὴ τῆς ἀποτελέσει ξεχωριστὸ κράτος, μὲ
δικούς της νόμους καὶ ἄρχοντες. Ἔτσι δημιουργήθηκε ἡ μορφή τῆς πό-
λης - κράτους, ποὺ χαρακτηρίζει τὴν πολιτικὴ ὀργάνωση τῶν ἀρχαίων.

Ὁλόκληρη ἡ Ἑλλάδα ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀνεξάρτητες πόλεις - κράτη.
Πολλὲς ἀπὸ αὐτὲς ἀποκοτῶν μεγάλη δύναμη, ὅπως ἡ Ἀθῆνα στὴν Ἀτ-
τικὴ, ἡ Κόρινθος κι ἡ Σπάρτη στὴν Πελοπόννησο, ἡ Μίλητος στὴ Μ.
Ἀσία, οἱ Συρακοῦσες στὴ Σικελία κ.λ.π.

4. Ἀλλαγὴ τῶν πολιτευμάτων—Οἱ τύραννοι

Τὸ πολίτευμα στὰ χρόνια τοῦ Ὀμήρου ἦταν, ὅπως εἶδαμε, ἡ βασι-
λεία. Ἀλλ' οἱ εὐγενεῖς, ποὺ ἦταν γύρω ἀπὸ τὸ βασιλεῖα, περιώρισαν τὴν
ἐξουσία του καὶ μὲ τὸν καιρὸ πῆραν οἱ ἴδιοι στὰ χέρια τους τὴν διακυ-
βέρνηση τοῦ τόπου τους. Αὐτὸ τὸ πολίτευμα ποὺ κυβερνοῦν οἱ ἄριστοι, δηλ.
ἡ ἀριστοκρατία, λέγεται ἀ ρ ι σ τ ο κ ρ α τ ι κ ὄ.

Μὲ τὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη καὶ τὸ σχηματισμὸ τῆς ἐμποροναυτικῆς

τάξης, ξεπήδησαν μέσα από την τελευταία πολλοί πλούσιοι, που θέλησαν να πάρουν μέρος στην κρατική διακυβέρνηση. Έτσι οι αριστοκράτες γαιοκτημόνες αναγκάστηκαν τελικά να συμβιβαστούν και να μοιραστούν την εξουσία με τους νέους πλούσιους. Από αυτή την κοινή πολιτική εξουσία των αριστοκρατών γαιοκτημόνων και των πλούσιων έμποροβιοτεχνών, δημιουργήθηκε νέο πολίτευμα, ή ολιγαρχία, που λέγεται έτσι επειδή την εξουσία την έχουν οι ολίγοι.

Αλλά τα λαϊκά στρώματα των πόλεων (δηλ. οι φτωχοί έμποροι και βιοτέχνες, οι τεχνίτες και οι ναυτικοί), όδημοσ, όπως έλεγαν οι αρχαίοι, δεν ήταν ευχαριστημένοι από τη νέα κατάσταση. Το ολιγαρχικό πολίτευμα εξυπηρετούσε μόνο τα συμφέροντα των γαιοκτημόνων και των πλούσιων έμποροβιοτεχνών. Έτσι ο δήμος ζήτησε να πάρη ο ίδιος μέρος στην κρατική διακυβέρνηση. Η άγρια διαμάχη, που ξέσπασε ανάμεσα στο δήμο και στην αριστοκρατία της γης και του χρήματος, αναστάτωσε τα ελληνικά κράτη τον 7ο και 6ο αιώνα. Έγιναν πολλές εξεγέρσεις και τελικά, όπου επικράτησε ο δήμος, δημιουργήθηκε νέο πολίτευμα, ή δημοκρατία.

Το πέρασμα στη δημοκρατία έγινε κατά στάδια. Στην αρχή ο δήμος άξιωσε να γίνει γραπτή νομοθεσία, για να μπορεί να υπερασπίξη τα συμφέροντά του απέναντι στα συμφέροντα της αριστοκρατίας, που είχε στα χέρια της τα δικαστήρια και δίκαιε αθαιρέτα. Κάτω από την πίεση του δήμου, λοιπόν, ή αριστοκρατία υποχρεώθηκε να παραχωρήση γραπτούς νόμους.

Γνωστότεροι από τους αρχαίους νομοθέτες είναι ο Ζάλευκος στους Λακρούς της Κάτω Ιταλίας, ο Δράκων και ο Σόλων στην Αθήνα, ο Πιττακός στη Μυτιλήνη κ.ά.

Μά ή γραπτή νομοθεσία δεν καλυτέρευε την κοινωνική θέση του δήμου. Οι εξεγέρσεις συνεχίστηκαν με ακόμη μεγαλύτερη σφοδρότητα. Μέσα σε αυτή την αναστάτωση, μερικοί πολιτικοί από την αριστοκρατία, (έναντιον της οποίας αγωνιζόταν ο δήμος), κατάφεραν να κερδίσουν την υποστήριξη του δήμου και πήραν στα χέρια τους την εξουσία, που την έκαμαν κληρονομική για την οικογένειά τους. Έτσι έγιναν τύραννοι, και το πολίτευμα της κληρονομικής εξουσίας μας ονομάζεται τυραννία.

ΑΚΜΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΗΣ Μ. ΑΣΙΑΣ

1. Οί μεγάλες μικρασιατικές πόλεις

Οί Ἕλληνες πού πῆγαν σάν ἀποικοὶ κι ἐγκαταστάθηκαν στὴ Μ. Ἀσία, προώδεσαν γρηγορότερα ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς κυρίως Ἑλλάδας. Ἦταν χωρισμένοι σὲ τρεῖς φυλές: Ἰωνεῖς, Αἰολεῖς καὶ Δωριεῖς.

Οἱ Ἴωνες ἦταν ἐγκαταστημένοι στὴν παραλιακὴ ζώνη ἀπὸ τὸν κόλπο τῆς Σμύρνης ὡς τὸν κόλπο τῆς Ἴσσοῦ. Στὴν περιοχὴ τους ἀνήκουν καὶ τὰ νησιά Χίος καὶ Σάμος. Οἱ Ἴωνικὲς πόλεις ἀποτελοῦν ἑμοσπονδία μὲ κέντρο τὸ Πανιώνιο, πού ἦταν γὰρ τοῦ Ποσειδῶνος στὸ ἀκρωτήριο τῆς Μυκάλης. Τὴν ἑμοσπονδία τους ἀποτελοῦσαν δώδεκα πόλεις.

Οἱ Αἰολεῖς ἦταν ἐγκαταστημένοι στὴν παραλιακὴ ζώνη ἀπὸ τὸν κόλπο τῆς Σμύρνης ὡς τὴ παραλία τοῦ Ἑλλάσποντου. Στὴν περιοχὴ τῆς ἀνήκουν τὰ νησιά Λήμνος, Τένεδος καὶ Λέσβος.

Οἱ Δωριεῖς βρισκόνταν στὰ Δωδεκάνησα καὶ στίς ἀπέναντί τους μικρασιατικὲς ἀκτές. Ἦταν κι αὐτοὶ ὀργανωμένοι σὲ ἑμοσπονδία, πού τὴν ἀποτελοῦσαν ἕξι πόλεις. Εἶχαν κέντρο τὸ γὰρ τοῦ Τριοπίου Ἀπόλλωνα.

1. Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ πολιτισμοῦ στὴ Μ. Ἀσία

Στὴν πιδὸ γρήγορη ἀνάπτυξη τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων τῆς Μ. Ἀσίας ἐπιδράσανε πολλοὶ παράγοντες. Σπουδαιότεροι ἀπ' αὐτοὺς ἦταν:

1. Τὸ ἥπιον κλίμα τῆς μικρασιατικῆς παραλίας, πού εὐνοεῖ τὴν καλὴ καὶ ποικίλη γεωργικὴ παραγωγὴ.

2. Ἡ ἰδρυση ἄλλων ἀποικιῶν ἀπὸ μικρασιατικὲς πόλεις καὶ ἰδίως ἀπὸ τὴ Μίλητο, σὲ τοποθεσίες εὐνοϊκὲς γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου.

3. Τὰ στοιχεῖα πολιτισμοῦ τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν (Ἀσσυρίων, Βά-

βυλωνίων, Αιγυπτίων κλπ.), που άφομοιώθηκαν από τους μικρασιάτες Έλληνες.

4. Η πρώτη ναυτιλιακή κίνηση, που διευκολύνθηκε και από τις χερσαίες μεταφορές στα ένδοτερα της Μ. Ασίας.

Αυτή η μεγάλη οικονομική άκμη είχε σαν συνέπεια και την πρώτη πνευματική ανάπτυξη και την εμφάνιση αξιόλογου πολιτισμού, που είναι γνωστός με τ' όνομα Ίωνικός πολιτισμός.

Κέντρο του Ίωνικού πολιτισμού κατά τον 6ο αιώνα ήταν η Μίλητος. Η καλή θέση της, η άφθονη παραγωγή του πλούσιου εδάφους της και τα τέσσερα λιμάνια της, συνετέλεσαν να αναπτυχθή και να προσδέψη γρήγορα. Στην αρχή η Μίλητος κυβερνιόταν από βασιλείς. Ύστερα το πολίτευμά της έγινε ολιγαρχικό. Εξέσπασαν ταραχές και στο τέλος επικράτησε η δημοκρατία.

Η Μίλητος υπήρξε πατρίδα μεγάλων σοφών, ποιητών κ.ά. Στη Μίλητο γεννήθηκαν οι φιλόσοφοι Θαλής, Αναξίμενης, Αναξίμανδρος και ο αρχιτέκτονας Ίππόδαμος. Ο Θαλής ο Μιλήσιος ασχολήθηκε με την αριθμητική, τη γεωμετρία και την αστρονομία. Ταξίδεψε σε πολλές χώρες, μέτρησε το ύψος των πυραμίδων της Αιγύπτου, προείπε έκλειψη του ήλιου και έθεωρείτο ένας από τους έπτά σοφούς.

Άλλά και οι άλλες ιωνικές πόλεις δέν έμειναν πίσω στην πρόοδο. Στην Έφεσο χτίστηκε ο ναός της Άρτέμιδος, που ήταν ένα από τα έπτά θαύματα του κόσμου. Από τη Φώκεια ξεκινούσαν τολμηροί θαλασσοπόροι. Στη Χίο έγινε η πρώτη συστηματική νομοθεσία. Η Σάμος κατασκεύαζε τριήρεις και έκανε εμπόριο με όλο τον τότε γνωστό κόσμο. Στη Σάμο βρέθηκε κι ο τρόπος να φτιάχνουν όρειχάλκινα αγάλματα. Από τη Σάμο καταγόταν και ο μεγάλος φιλόσοφος και μαθηματικός Πυθαγόρας.

Στη Μυτιλήνη γεννήθηκε ο Πιττακός, ένας από τους έπτά σοφούς. Εκεί έγραψαν τα ποιήματά τους η Σαπφώ και ο Άλκαίος.

3. Ύποταγή στους Λυδούς και στους Πέρσες

Την άκμη και πρόοδο των Ελλήνων της Μ. Ασίας ήρθαν να ανάσφουον λαοί, που ήταν έγκαταστημένοι στο έσωτερικό της Μ. Ασίας. Πρώτοι απ' αυτούς ήταν οι Λυδοί. Αυτοί κατοικούσαν στα Β.Δ. της

Ίωνίας, σέ χώρα πού ἦταν εὐφορη καί πλούσια σέ μέταλλα, ἀκόμη καί σέ χρυσό πού κατέβαζε σέ κόκκους ὁ ποταμός Πακτωλός.

Ὅταν βασιλιάς τῆς Λυδίας ἔγινε ὁ Κροῖσος, ὀνομαστός γιά τὰ πλούτη του, σκέφθηκε νά ἐπεκτείνῃ τήν κυριαρχία του. Ἔτσι ὑποδούλωσε πολλές γειτονικές χώρες καί ἀνάγκασε τοὺς Ἕλληνας νά τοῦ πληρώνουν φόρο. Ὁ Κροῖσος δὲν ἔκαμε καμμιά ἐπέμβαση στήν ἐσωτερική διοίκηση τῶν ἐλληνικῶν πόλεων, ἀλλά τίς ἄφησε νά αὐτοκυβερνιῶνται ὅπως καί πρίν. Στήν ἀλλή του ὁ Κροῖσος δεχόταν Ἕλληνες σοφοὺς, ὅπως τὸ Σόλων καί εἶχε γιά σύμβουλο τὸ Θαλῆ τὸ Μιλήσιο.

Ὁ χειρότερος ὅμως ἐχθρὸς γιά τοὺς Ἕλληνας τῆς Μ. Ἀσίας ἦταν οἱ Πέρσες. Στὰ χρόνια τοῦ Κύρου τοῦ Μεγάλου (556-528 π.Χ.), ὁ Κροῖσος θέλησε νά σταματήσῃ τήν ἐπέκταση τῶν Περσῶν. Γι' αὐτὸ ἐξεστράτευσε ἐναντίον τους. Ἀλλὰ στή μάχη πού ἔγινε, ὁ Κροῖσος νικήθηκε καί πιάστηκε αἰχμάλωτος.

Μετὰ τὴν ὑποταγὴ τῆς Λυδίας στοὺς Πέρσες, ὁ στρατηγὸς τοῦ Κύρου Ἄρπαγος ἔκαμε ἐπίθεση ἐναντίον τῶν ἐλληνικῶν πόλεων τῆς Μ. Ἀσίας, πού δὲ θέλησαν νά ἐνωθοῦν μπροστὰ στὸν κίνδυνο πού τίς ἀπειλοῦσε. Ἡ διαίρεση τῶν ἐλληνικῶν πόλεων ἦταν μεγάλο πλεονέκτημα γιά τοὺς Πέρσες καί ἔτσι μπόρεσαν εὐκολά νά τίς ὑποτάξουν ὅλες. Μόνο οἱ Φωκαεῖς ἔφυγαν ἀπὸ τὴν πόλη τους καί ζήτησαν καινούργια πατρίδα στήν Κάτω Ἰταλία. Τὸ ἴδιο ἔκαμαν καί οἱ Τῆσιοι.

4. Τὸ τέλος τοῦ Πολυκράτη

Ὁ μόνος πού θὰ μπορούσε νά ἀντιμετωπίσῃ τοὺς Πέρσες τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ἦταν ὁ τύραννος τῆς Σάμου Πολυκράτης. Αὐτὸς εἶχε μεγάλη πολεμικὴ ναυτικὴ δύναμη. Συγγενήθηκε μάλιστα μὲ τοὺς Αἰγυπτίους νά πολεμήσουν μαζὶ ἐναντίον τῶν Περσῶν. Ὅταν ὅμως οἱ Πέρσες κήρυξαν τὸν πόλεμο κατὰ τῶν Αἰγυπτίων, ὁ Πολυκράτης συμμάχησε μὲ τοὺς Πέρσες. Μετὰ τὴν ὑποταγὴ τῶν Αἰγυπτίων, ἓνας Πέρσης σατράπης, κάνοντας τὸ φίλο τοῦ Πολυκράτη, τὸν κάλεσε στή χώρα του καί ἐκεῖ τὸν σκότωσαν σὲ ἐνέδρα.

Μετὰ τὸ θάνατό του οἱ Πέρσες πῆραν στήν κατοχὴ τους τὴ Σάμο.

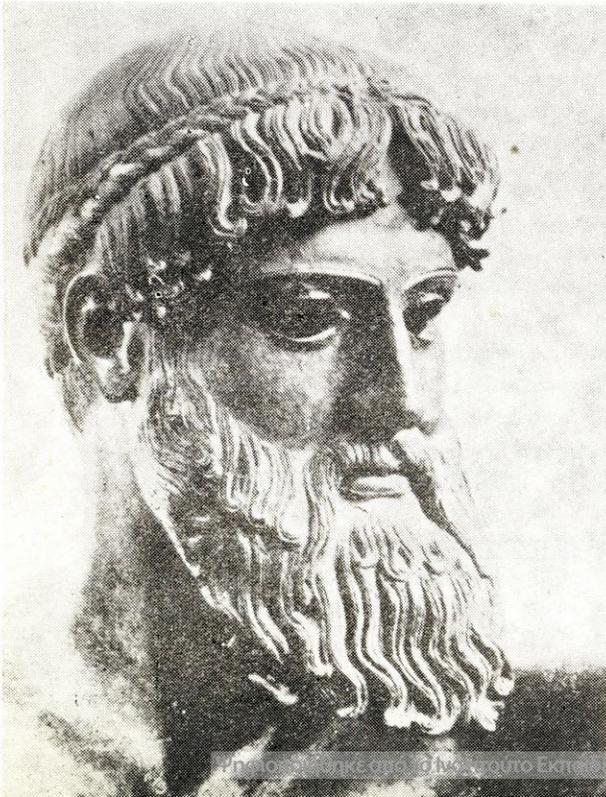
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ

Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἡ θρησκεία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εἶναι μίγμα ζωηρῆς φαντασίας καὶ προσπάθειας νὰ θρηθῇ μιὰ ἐξήγησις γιὰ τὸν κόσμον, τὴ ζωὴ καὶ τὴ μοῖρα τῶν ἀνθρώπων.

Οἱ Ἕλληνες λάτρευαν πολλοὺς θεοὺς. Ἡ θρησκεία τους δέχθηκε ἐπιδράσεις καὶ ἀπὸ ἄλλες παλαιότερες θρησκείες. Ἀργότερα ὅμως οἱ Ἕλληνες ποιητῆς, καὶ μάλιστα ὁ Ὅμηρος, καὶ ὁ Ἡσίοδος, ἐπινόησαν τὸ Δωδεκάθεο τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἔδωσαν στοὺς θεοὺς κοινὴ καταγωγὴ καὶ συγγένεια.

Ἡ θεογονία τῶν Ἑλλήνων ἀρχίζει ἀπὸ τὴ συνένωσις Οὐρανοῦ καὶ

ἽΟ Δίας

Γῆς, ἀπ' ὅπου γεννήθηκαν οἱ δώδεκα Τιτάνες. Ὁ τελευταῖος ἀπ' αὐτούς, ὁ Κρόνος, ἔτρωγε τὰ παιδιὰ του ἀλλ' ἡ γυναίκα του Ρέα τοῦ ἔδωσε φασιχωμένη πέτρα κι ἔτσι ἔσωσε τὸ Δία. Ὑστερα ἀπὸ περιπέτειες ὁ Δίας μεγάλωσε, ἔδωξε τὸν πατέρα του, νίκησε τοὺς Τιτάνες καὶ μοίρασε τὸν κόσμον μὲ τ' ἀδελφία του, τὸν Ἄδη καὶ τὸν Ποσειδῶνα.

Ὅλες αὐτὲς οἱ ἀντιλήψεις δείχνουν ὅτι οἱ Ἕλληνες προσωποποίησαν τὰ φυσικὰ φαινόμενα καὶ δημιουργήσαν θρησκεία ἀνθρωπομορφική. Παράλληλα λάτρευαν καὶ τοὺς νεκρούς. Οἱ Ἀθηναῖοι μάλιστα εἶχαν ἀφιερῶσαι σ' αὐτούς μιὰ μέρα ἀπ' τὴ γιορτὴ τῶν Ἀνθεστηρίων.

1. Οἱ θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου

Οἱ θεοὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων κατοικοῦσαν στὸν Ὀλυμπο. Ἐκεῖ ἔτρωγαν ἄ μ β ρ ο σ ί α καὶ ἔπιγαν ν έ κ τ α ρ .

Πατέρας τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων ἦταν ὁ Δίας. Αὐτὸς κυβερνοῦσε τὸν κόσμον, εἶχε στὴ διάθεσή του τὸν κεραυνό, μάζευε τὰ σύννεφα, ἔστειλε τὴ βροχὴ καὶ τὶς καταιγίδες. Ἐπαγρυπνοῦσε γιὰ τὸ δίκιο, τιμωροῦσε ἐκείνους ποὺ ψευδοκοῦσαν, προστάτευε τοὺς ξένους καὶ τὶς οἰκογένειες.

Γυναίκα τοῦ Δία ἦταν ἡ Ἥρα, προστάτρια τοῦ γάμου.

Ἄλλα ἀδελφία τοῦ Δία ἦταν ὁ Ποσειδῶνας καὶ ὁ Ἥλιος. Ὁ Ποσειδῶνας βασιλεῦσε στὴ θάλασσα καὶ σύμβολό του ἦταν ἡ τρίαινα. Μ' αὐτήν, ὅταν θύμωνε, ἀνακάτευε τὰ νερὰ καὶ γινόταν τρικυμία. Ὁ Ἥλιος ἦταν ὁ θεὸς τοῦ Ἄδη.

Ἡ Ἀθηνᾶ, κόρη τοῦ Δία, προστάτευε τὴν Ἀθήνα. Σὰν θεὰ τοῦ πολέμου συμβολιζόταν μὲ δόρυ καὶ ἀσπίδα καὶ χάριζε τὴν νίκη. Προφύλαγε τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὶς ἀρρώστειες, εὐνοοῦσε τὴ γεωργία καὶ εἶχε χάρισει στοὺς κατοίκους τῆς Ἀττικῆς τὴν ἐλθά.

Ὁ Ἄπολλωνας, γιὸς τοῦ Δία, ἦταν ὁ θεὸς τοῦ ἥλιου καὶ τῆς μαντικῆς. Ὄνομαστός εἶναι ὁ ναὸς καὶ τὸ μαντεῖο τοῦ Ἀπόλλωνα στοὺς Δελφοὺς.

Ἄλλος γιὸς τοῦ Δία ἦταν ὁ Ἑρμῆς. Αὐτὸς ἦταν ἀγγελιοφόρος τῶν θεῶν καὶ ὠδήγοῦσε τοὺς νεκροὺς στὸν κάτω κόσμον. Ἦταν ὁ θεὸς τῶν ἐμπόρων καὶ τὸν φαντάζονταν μὲ φτερωτὰ πέδιλα.

Ὁ Ἥφαιστος ἦταν τεχνίτης καὶ ἔφτιαχνε ὄπλα γιὰ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους.

Ἡ Ἀθηνᾶ

Ὁ Ἄρης ἦταν ὁ θεὸς τοῦ πολέμου. Ἐνθουσίαζε τοὺς πολεμιστὲς καὶ τοὺς παρακινούσε σὲ σκληρὲς μάχες.

Ἡ Ἄρτεμη, ἀδελφὴ τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ θεὰ τοῦ κυνηγιοῦ.

Ἡ Ἄφροδίτη, θεὰ τῆς ὀμορφιάς, γεννήθηκε ἀπὸ τὸν ἄφρὸ τῆς θάλασσας.

Σκηνές από τὰ Παναθήναια, λαϊκή γιορτή
ἀφιερωμένη στη λατρεία τῆς Ἀθηνᾶς.

Ἡ Ἀθηνᾶ μαχόμενη.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Γενική άποψη τών Δελφών.

2. Οί επίγειοι θεοί

Οί άρχαιοί Έλληνες προσωποποίησαν τή βλάστηση, τήν καρποφορία και τήν περιοδική έναλλαγή τών εποχών του έτους στή λατρεία τής Δήμητρας και τής Κόρης. Η Δήμητρα, ή θεά τής γεωργίας, άναζητάει τή θυγατέρα της Περσεφόνη, που τήν άρπαξε ο Πλούτωνας και τήν ώδήγησε στα ύπόγεια βασίλειά του. Με τή μεσολάβηση του Δία, ή Περσεφόνη ξαναγυρίζει κάθε άνοιξη κοντά στή μητέρα της και τò φθινόπωρο επιστρέφει στήν Άδη. Αύτός ο μύθος συμβολίζει τήν άκμή και τò μαρασμό τής φύσης.

Πολύ άγαπούσαν οί Έλληνες τò Διόνυσο, που ήταν θεός τών άμπελιών και του κρασιού. Ο Διόνυσος τριγυρίζει έχοντας για συντροφιά τούς Σάτυρους και τούς Σειληνούς, που ήταν πάντα μεθυσμένοι.

Άλλοι μικρότεροι θεοί και θεές ήταν οί Νύμφες και οί Νηρηίδες.

3. Οί θεοί του Άδης

Οί Έλληνες πίστευαν πως τίς ψυχές τών νεκρών τίς παράδειο έ'Ερμής στο Χάρο. Κι ο Χάρος τίς περνούσε με τή δάρκα του άπ' τόν

Δελφοί.
Ὁ θόλος.

Ἀχέροντα γὰρ γὰρ μποῦν στὸν Ἄδη. Ἐκεῖ ἦταν τὸ βασίλειο τοῦ Πλούτωνα. Στὴν εἴσοδο τοῦ Ἄδη φύλαγε ἕνα φοβερὸ σκυλί, ὁ Κέρβερος. Οἱ ἀρχαῖοι τιμοῦσαν τοὺς νεκρούς. Ἔτσι στὴν Ἀθήνα ὑπῆρχε μιὰ ἰδιαί-

τερη μέρα τὸ χρόνο, πὸ οἱ συγγενεῖς πῆγαιναν προσφορὲς στὸν τάφο τῶν νεκρῶν τους.

4. Οἱ ἡμίθεοι

Οἱ θεοὶ ἔρχονταν συχνὰ σὲ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Ἄπ' τὴν ἐπικοινωνία αὐτὴ γεννήθηκαν ἥρωες, πὸ ἦταν ἴσοι μὲ τοὺς θεοὺς σὲ ὀμορφιά, σὲ γνώση καὶ σὲ δύναμη. Ἦταν ὅμως καταδικασμένοι νὰ πεθαίνουν. Τέτοιοι ἦταν ὁ Ἀχιλλεὺς, ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Θησεὺς κ.ἄ. Αὐτοὶ λατρεύονταν σὰν ἡμίθεοι. Στὴν φαντασία τῶν Ἑλλήνων φαινόταν φυσικὸ νὰ ἐνώνονται οἱ θεοὶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Γιὰ τὸ λόγο τοῦτο ὄλες οἱ οἰκογένειες τῶν εὐγενῶν πίστευαν πὸς κάποιος ἀπ' τοὺς προγόνους τους εἶχε θεϊκὴ καταγωγὴ.

5. Ἡ θρησκευτικὴ ζωὴ — Οἱ τελετὲς

Οἱ Ἕλληνες πίστευαν ὅτι πρὶν ἀπὸ κάθε σοβαρὴ πράξη τους ἔπρεπε νὰ ἔχουν τοὺς θεοὺς μὲ τὸ μέρος τους. Γιὰ νὰ τοὺς καλοπιάσουν λυπὸν τοὺς πρόσφεραν διάφορα δῶρα, στολίδια, καρπούς, ἀγγεῖα, φαγητά κ.ἄ.

Σπουδαιότερη προσφορὰ στοὺς θεοὺς ἦταν ἡ θυσία κι ἦταν ἀτομικὴ ἢ ὀμαδική. Στὴν ὀμαδικὴ γιορτὴ ὄλος ὁ λαὸς τῆς πόλης πῆγαινε στὸ ἱερό, ὀδηγώντας τὰ ζῶα (πρόβατα, βόδια κ.λ.π.) πὸ προσορρίζονταν γιὰ θυσία. Στὴν ἀτομικὴ γιορτὴ ἡ οἰκογένεια πρόσφερε θυσία στὸν οἰκογενειακὸ ὄμιλόν τοῦ σπιτιοῦ.

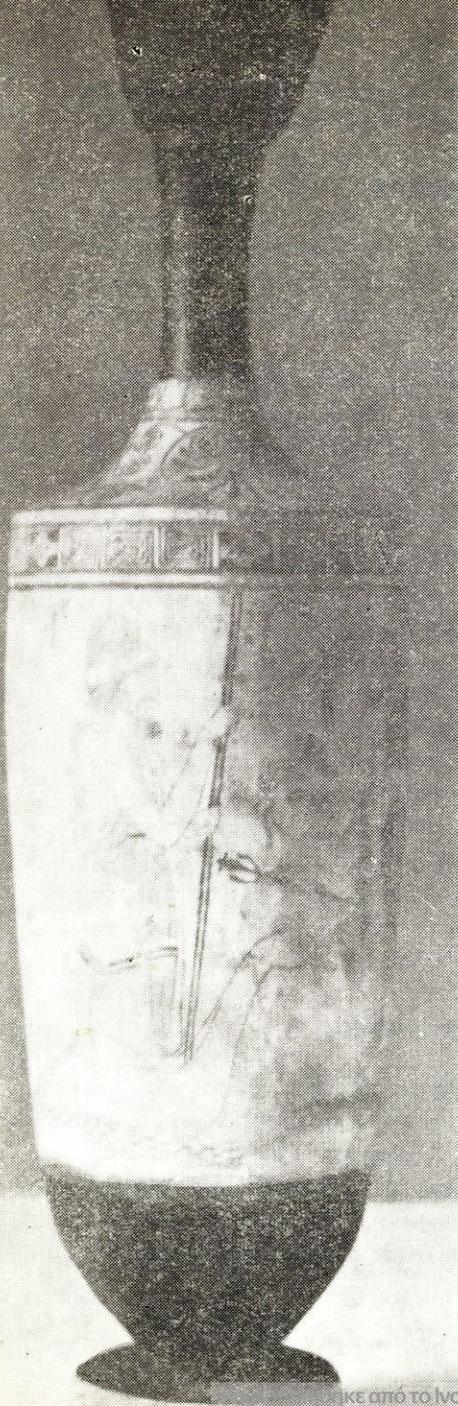
Οἱ θεοὶ εὐχαριστιοῦνταν ἀπὸ τὴν κνίσσα τῶν κρεάτων. Εὐχαριστιοῦνταν ἐπίσης ἀπὸ τὸ κρασί πὸ ἔχυνε στὸ ἔδαφος ἐκεῖνος πὸ πρόσφερε τὴ θυσία. Αὐτὴ ἡ προσφορὰ λεγόταν σ π ο ν δ ἡ.

Τόποι λατρείας ἦταν τὸ ὑπαιθρο, τὸ σπῖτι ἢ τὰ τ ε μ ε ν η, δηλ. δέντροφυτευμένα μέρη, ἀφιερωμένα στοὺς θεοὺς.

Κάθε πόλη λάτρευε ἕναν προστάτη θεό, ὅπως ἡ Ἀθῆνα τὴν Ἀθηνᾶ, ἡ Σπάρτη τὴν Ἥρα κ.λ.π. Ὁ κάθε θεὸς εἶχε καὶ τὸ ναὸ του. Οἱ θρη-

Δεξιὰ: Ὁ Ἑρμῆς ὀδηγεῖ τίς ψυχὰς τῶν νεκρῶν στὸ χάροντα (λύκηθος).

σκευητικὲς τελετὲς δὲν γίνονταν μέσα στὸ ναό, ποὺ χρησίμευε γιὰ κατοικία τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ στὰ προπύλαια ἢ στὸ περίβολο τοῦ ναοῦ.

6. Τὰ μυστήρια

Στὰ χρόνια τοῦ Ὀμήρου οἱ ἄνθρωποι ζητοῦσαν ἀπὸ τοὺς θεοὺς νὰ τοὺς χαρίσουν πλοῦσια κι εὐτυχησμένη ζωὴ. Πίστευαν δηλ. πὼς μόνο ἐπάνω στὴ γῆ ὁ ἄνθρωπος χαιρέται τὰ ἀγαθὰ του, ποὺ ὁ θάνατος τοῦ τὰ στερεῖ γιὰ πάντα.

Ἀργότερα ὅμως μερικοὶ ἄνθρωποι ἄρχισαν νὰ πιστεύουν, πὼς τὰ ἀγαθὰ αὐτοῦ τοῦ κόσμου εἶναι πρόσκαιρα καὶ πὼς θὰ θροῦν μετὰ τὸ θάνατό τους ἓνα κόσμο καλύτερο. Προσπαθοῦσαν νὰ δώσουν μιὰ ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα, τί εἶναι πέρα ἀπὸ τὸ θάνατο. Ἔτσι νόμιζαν ὅτι ὁ θεός, ποὺ κατέχει τὰ μυστικὰ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, θὰ τοὺς τὰ ἀποκαλύψῃ, ἂν πάρουν μέρος σὲ ὀρισμένες τελετὲς. Τὶς τελετὲς αὐτὲς τὶς ὠνόμασαν μυστήρια.

7. Ἡ Διονυσιακὴ λατρεία

Ἡ λατρεία τοῦ Διόνου, ποὺ ἤρθε ἀπὸ τὴ Θράκη, γνώρισε μεγάλη ἀκμὴ στὴν Ἀττικὴ καὶ ξεχωριστὰ στὴν Ἐλευσίνα. Ἐκεῖ ἡ λατρεία του συνδυάστηκε μὲ τὴ λατρεία τῆς Δήμητρας καὶ τῆς κόρης της. Ὁ Διόνουσος ταυτίστηκε μὲ τὸν ἐγχώριο θεὸ τοῦ ἄμπελοῦ, τὸ Βάκχος.

Στὴ φαντασίᾳ τῶν Ἑλλήνων, τὰ παθήματα τῆς φύσης ταυτίστηκαν μὲ τὸ Διόνουσο. Ἔτσι, τὸ φθινόπωρο, ποὺ ἡ βλάστηση μαραίνεται καὶ χάνεται, πεθαίνει κι ὁ Διόνουσος. Κι ἀνασταίνεται τὴν ἀνοιξὴ μὲ τὴν καινούργια ἀνοφορία τῆς γῆς. Ὅταν ἔρχεται στὴ γῆ, φέρνει στοὺς ἀνθρώπους πλοῦσια δῶρα καὶ προπάντων τὸ κρασί.

8. Τὰ ἔλευσίνια μυστήρια

Στὴν Ἐλευσίνα λατρευόταν ἡ Δήμητρα σὰ θεὰ τῆς βλάστησης. Ὅταν ἔφτασε ἡ νέα λατρεία τοῦ Διόνου, τότε ἡ λατρεία τῆς Δήμητρας καὶ Κόρης συνδυάστηκε μὲ τὴ διονυσιακὴ. Ὁ Διόνουσος φανέρωνε στοὺς ἀνθρώπους τὰ μυστικὰ τῆς μετὰ θάνατο ζωῆς. Μόνο ποὺ αὐτὰ δὲν εἶναι γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἀλλὰ γιὰ τοὺς μυημένους. Τὶς τελετὲς τὶς ἔκαναν ἱερεῖς, ποὺ κατάγονταν ἀπὸ μεγάλες ἀθηναϊκὲς οἰκογένειες. Οἱ ἱερεῖς αὐ-

τοί ἦταν οἱ ἱεροφάντες κι οἱ δαδοῦχοι. Οἱ πρῶτοι ἔδει-
χναν στοὺς μυημένους τὰ ἱερά ἀντικείμενα κι οἱ δεύτεροι κρατοῦσαν
τὴ διπλὴ δάδα τῆς νύχτα τῆς ἀγρυπνίας.

Τὰ ἐλευσίνια μυστήρια εἶχαν μεγάλη ἐπίδραση στὴ ζωὴ τῶν ἀρ-
χάιων.

9. Τὰ ὀρφικά

Ἐκεῖνος ποὺ διαμόρφωσε τὶς διονυσιακὲς τελετὲς καὶ τὰ μυστήρια,
ἦταν ὁ Ὀρφέας. Ἔτσι πίστευαν οἱ ἀρχαῖοι. Ὁ Ὀρφέας εἶχε γεν-
νηθῆ στὴ Θράκη κι ἔζησε πρὶν ἀπὸ τὸν Τρωϊκὸ πόλεμο. Οἱ ὀπαδοὶ του
πίστευαν πὼς ὁ Ὀρφέας κατέβηκε στὸν Ἅδη κι ἐκεῖ ἔμαθε τὰ μυστήρια
τοῦ κάτω κόσμου καὶ τὰ δίδαξε στοὺς ἀνθρώπους. Κατὰ τὸ μῦθο, ὅμως,
στὸν Ἅδη κατέβηκε γιὰ νὰ φέρη πίσω στὴ ζωὴ τὴ γυναίκα του Εὐ-
ρυδίκη.

Ὁ Ὀρφέας δίδασκε πὼς ὁ ἄνθρωπος ἔπρεπε νὰ καταλάβῃ, ὅτι ἡ ζωὴ
του πάνω στὴ γῆ εἶναι πρόσκαιρη καὶ μάταιη καὶ πὼς, γιὰ νὰ κερδίση
τὸν ἄλλο κόσμο, πρέπει νὰ ἀποφεύγῃ ὀρισμένες κακὲς πράξεις.

Ὅσοι πίστευαν στὴ διδασκαλία τοῦ Ὀρφέα καὶ στὴν μετεμψύχωση,
ἀποτέλεσαν συλλόγους, ποὺ πῆραν τ' ὄνομα ὀρφικοὶ σύλλογοι.
Τέτοιοι σύλλογοι ἰδρύθηκαν κυρίως στὶς ἐλληνικὲς ἀποικίες τῆς Ἰταλίας
καὶ Σικελίας.

Η ΑΠΟΙΚΙΑΚΗ ΕΞΑΠΛΩΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

1. Ἡ ἐπικράτηση τῶν Ἑλλήνων στὴ θάλασσα

Ἀπὸ τὸν 7ο αἰῶνα κι ὕστερα οἱ Ἕλληνες ἀρχίζουν νὰ ἀσχολοῦνται συστηματικὰ μὲ τὴ θάλασσα. Τὸ πέρασμα αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀγροτικὴ στῆν ἐμποροναυτικὴ ζωὴ τὸ βλέπουμε ἤδη νὰ ἀρχίζῃ στὰ χρόνια τοῦ Ὀμήρου. Ἡ «Ὀδύσεια» δείχνει τὴν ἀγάπη τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὰ θαλασσινὰ ταξίδια καὶ τὶς περιπέτειες.

Στὴ θάλασσα ὁμως βρίσκουν ἰσχυροὺς ἀνταγωνιστὲς τοὺς Φοίνικες, ποὺ μετὰ τὴν ἐπιδρομὴ τῶν Δωριέων ἔχουν πάρει στὰ χέρια τους τὸ ἐμπόριο τῆς Μεσογείου. Στὸν ἀνταγωνισμό αὐτὸ ἐπικράτησαν οἱ Ἕλληνες γιὰτὶ δὲν ταξίδευαν μόνο γιὰ τὸ ἐμπορικὸ κέρδος, ὅπως οἱ Φοίνικες. Ταξίδευαν γιὰ νὰ πλουτήσουν καὶ τὶς γνώσεις τους.

Ἀπὸ τ' ἄλλο μέρος οἱ πρόοδοι τῆς ναυτικῆς τέχνης βοήθουν πολὺ. Οἱ μυθικὲς διηγήσεις γιὰ θαλασσινὰ τέρατα ξεπεράστηκαν πιά. Ὁ Ἑλληνισμὸς παρουσιάζει λοιπὸν μιὰ πρωτοφανῆ κίνηση γιὰ γνωριμία ξένων τόπων καὶ γιὰ ἐγκατάσταση σ' αὐτοὺς. Ἔτσι δημιουργεῖται τὸ μεγάλο ρεῦμα τοῦ Ἑ λ λ η ν ι κ ο ὺ ἀ π ο ι κ ι σ μ ο ὺ στὰ παράλια ὄλου τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου.

2. Αἰτίες τοῦ ἀποικισμοῦ

Πρῶτη αἰτία ποὺ ἀνάγκασε τοὺς Ἕλληνες νὰ ζητήσουν καινούργιες χώρες γιὰ ἐγκατάσταση ἦταν ἡ ἀνεπάρκεια τῶν γαιῶν μὲ τὶς τότε πρωτόγονες τεχνικὲς μεθόδους καλλιέργειας. Οἱ ἀποικοὶ ἔβρισκαν σὲ ἄλλες χώρες εὐφορῆ γῆ, ὅπως στὴ Μ. Ἀσία καὶ στὴν Κάτω Ἰταλία καὶ Σικελία.

Δεύτερη αἰτία ἦταν οἱ πολιτικοὶ καὶ κοινωνικοὶ ἀγῶνες ποὺ ξέσπα-

σαν στην Ελλάδα τον 7ο και 6ο αιώνα. Οι άνθρωποι εκπατρίζονταν, για να αποφύγουν τις πολιτικές άντεχνδικήσεις.

Οι τοπικές τών άποικιών ποικίλουν ανάλογα με τὸ σκοπὸ τῆς ἀποίκησης. Ἔτσι ἔχουμε ἀποικίες ἀ γ ρ ο τ ι κ έ ς, πὸ ἰδρύνονταν σὲ εὐφορες πεδιάδες, καὶ ἀποικίες ἔ μ π ο ρ ι κ έ ς, πὸ κτίζονταν κοντὰ σὲ καλὰ λιμάνια.

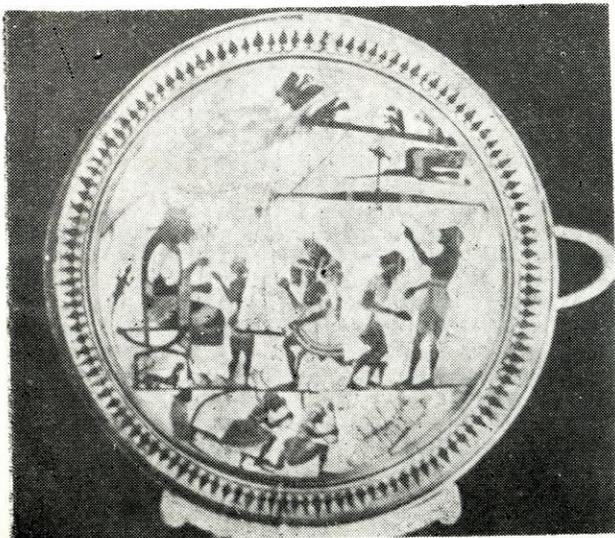
Στὶς ἀποικίες ἀκμάζει τὸ ἐμπόριο βιοτεχνικῶν καὶ γεωργικῶν προϊόντων, ὅπως εἰδῶν μεταλλουργίας, ὕφασμάτων, σιταριοῦ, κρασιῶν κ.λπ.

Ἄλλη διάκριση τῶν ἀποικιῶν εἶναι σὲ ἀποικίες ἔ γ κ α τ ά σ τ α σ η ς καὶ ἀποικίες ἔ κ μ ε τ ά λ λ ε υ σ η ς.

3. Σχέσεις μητρόπολης — ἀποικίας

Ἡ πόλη πὸ στέλνει τὴν ἀποικία λέγεται μ η τ ρ ό π ο λ η. Δίνει στὶς ὀμάδες τῶν ἀποικίων ἕναν ἀρχηγό, πὸ λέγεται ο ἰ κ ι σ τ ῆ ς καὶ πὸ ἀνήκει στὶς πὸ παλιές οἰκογένειες. Τὸς δίνει τὸ ἱερὸ πῦρ ἀπ' τὸ καὸ τῆς Ἑστίας, γιὰ νὰ θυμούνται τὴν πατρίδα τους.

Συνήθως οἱ σχέσεις μεταξὺ μητρόπολης καὶ ἀποικίας εἶναι σχέσεις φιλικές. Οἱ ἀποικοὶ βοηθᾶνε τὴν μητρόπολη, ὅταν θρῖσκεται σὲ κίνδυνο. Καμιά φορὰ ὅμως δημιουργοῦνται σοβαρές ἀντιθέσεις καὶ ξεσποῦν πόλεμοι ἀνάμεσα στὴ μητρόπολη καὶ στὴν ἀποικία.

ἘΟ βασιλιάς τῆς Κυρήνης Ἄρκάσιλας ἐπιβλέπει τὸ ζύγισμα καὶ φόρτωμα δεμάτων με σύλφιο.

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΔΥΣΗΣ

1. Ἡ ἀνάπτυξη τῶν ἀποικιῶν Ἰταλίας — Σικελίας

Οἱ Ἕλληνες πού ἔχτισαν ἀποικίες στήν Κάτω Ἰταλία καί στήν Σικελία προώδεσαν πολύ γρήγορα. Σ' αὐτό συντέλεσαν τὸ πλοῦσιο ἔδαφος, πού βοήθησε στήν ἀνάπτυξη τῆς γεωργίας καί τὰ καλά λιμάνια, πού ἐξασφάλιζαν τίς ἐμπορικές μεταφορές.

Τὸ πολιτικὸ καθεστῶς στίς ἀποικίες παρουσιάζει μεταβολές, πού γίνονται ἀργότερα στήν κυρίως Ἑλλάδα. Μετὰ τὴν κατάλυση τῆς ἐξουσίας τῶν ἀριστοκρατῶν, ἐγκαθιδρύεται ἡ κληρονομικὴ ἐξουσία ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν, δηλ. τὸ πολίτευμα τῆς τυραννίας.

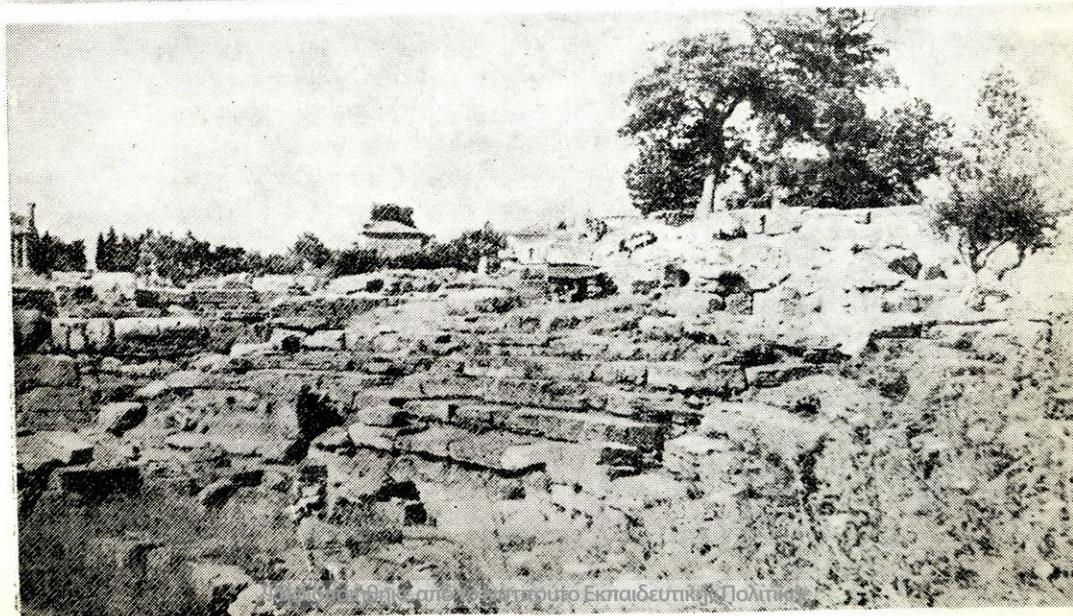
Ὁ περιορισμὸς τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας στήν κυρίως Ἑλλάδα ἀναγκάζει πολλοὺς νὰ φεύγουν καί νὰ μεταναστεύουν στίς ἀποικίες τῆς Σικελίας. Ἔτσι ἐξηγεῖται καί ἡ ζωνερὴ πνευματικὴ ζωὴ πού ὑπάρχει ἐκεῖ κατὰ τὸν 5ο αἰῶνα. Στίς ἰταλικές καί σικελικές ἀποικίες ἀκμάζει ἡ ρητορικὴ καὶ ἀπὸ κεῖ περνάει στήν κυρίως Ἑλλάδα, ὅπως καί ἡ σοφιστικὴ, τὰ μαθηματικὰ καί ἄλλες ἐπιστῆμες.

Κοντὰ σ' αὐτὰ ἀκμάζουν καί οἱ τέχνες καί ἰδίως ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ὅπως βλέπουμε σήμερα ἀπὸ τὰ εἱρεπια τῶν μνημείων. Αὐτὰ μᾶς δείχνουν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀγαποῦσαν τὴν πολυτέλεια καί τὴν ἐπίδειξη τοῦ πλούτου καί τῆς δυνάμεις.

*Ἐπάνω: Ὁ ναὸς τῆς Ἥρας (δωρικὸς ρυθμὸς) στήν Ποσειδωνία.

Κάτω: Τὸ θέατρο τῆς Ποσειδωνίας.

2. Ἴδρυση ἀποικιῶν στὴ Μακεδονία, στὸν Εὐξεινο, στὴ Β. Ἀφρική, Κάτω Ἰταλία καὶ Σικελία

Οἱ μεγάλες ἐλληνικὲς πόλεις ποὺ ἔστειλαν ἀποικίες εἶναι ἡ Κόρινθος, ἡ Χαλκίδα, ἡ Ἐρέτρια, ἡ Μίλητος καὶ ἄλλες.

Ἡ πρώτη ἀποικιακὴ κίνηση στρέφεται στὰ παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου. Σ' αὐτὰ τὰ μέρη οἱ Χαλκιδεῖς καὶ οἱ Ἐρετριεῖς ἱδρυσαν πολλὰ ἀποικίες, ποὺ σημαντικώτερη ἦταν ἡ Ὀλυθός. Οἱ Κορίνθιοι ἱδρυσαν τὴν Πότείδα.

Ἄλλο ἀποικιακὸ ρεῦμα στρέφεται στὴν Προποντίδα καὶ τὸν Εὐξεινο Πόντο. Ἐκεῖ, στὴν εὐρωπαϊκὴν παράλια τοῦ Ἑλλήσποντου, οἱ Λέσβιοι ἱδρυσαν τὴ Σηστό καὶ οἱ Μεγαρεῖς τὸ Βυζάντιο.

Τὶς περισσότερες ἀποικίες ὀλόγυρα στὰ παράλια τοῦ Εὐξεινου τὶς ἱδρυσαν οἱ Μιλήσιοι. Σπουδαιότερες ἀπ' αὐτὲς ἦταν ἡ Σινώπη, ἡ Ἀμισός καὶ ἡ Τραπεζοῦντα, ὁ Ἴστρος, ἡ Ὀλβία, τὸ Παντικάπαιο καὶ ἡ Ταναγόρεια.

Μιλήσιοι ἀποικοὶ ἱδρυσαν τὴ Νάυκρατι, στὸ δέλτα τοῦ Νείλου, ἐνῶ Ὁθηραῖοι ἀποικοὶ ἱδρυσαν τὴν Κυρήνη, κοντὰ στὴ σημερινὴ Τριπολίδα. Ἡ Κυρήνη προώδεψε γρήγορα, γιατί τὸ ἔδαφός της ἦταν πολὺ εὐφορο. Ἀπὸ κεῖ ἔβγαινε καὶ τὸ ἱαματικὸ φυτὸ σίλφιο.

Ἄλλο ἀποικιακὸ ρεῦμα στράφηκε στὴν Κάτω Ἰταλία καὶ Σικελία. Στὸ τέλος τοῦ 8ου αἰῶνα ἱδρύθησαν στὴν Κάτω Ἰταλία ἀποικίες, ὅπως τὸ Μεταπόντιο, ἡ Σύβαρις, ὁ Κρότων καὶ ὁ Τάραντας. Τόσες πολλὰ ἀποικίες ἔγιναν γύρω ἀπὸ τὸν κόλπο τοῦ Τάραντα, ὥστε ὀλόκληρη ἡ νότια Ἰταλία ὀνομαζόταν Μεγάλη Ἑλλάδα.

Στὴ Σικελία πάλι οἱ Χαλκιδεῖς ἔχτισαν τὴ Νάξο, τὴν Κατάνη, τοὺς Λεοντίνοους, τὸ Ρήγιο καὶ τὴν Τάγκλη, ποὺ ἀργότερα ὀνομάστηκε Μεσσήνη. Οἱ Κορίνθιοι ἔχτισαν τὴ Συρακοῦσες. Ἄλλες ἀποικίες στὴ Σικελία ἦταν ἡ Γέλα, ὁ Ἀκράγαντας καὶ ἡ Ἰμέρα.

Στὴ δυτικὴ λεκάνη τῆς Μεσογείου οἱ ἐλληνικὲς ἀποικίες ἦταν ἀραιές. Οἱ Φωκαεῖς ἔχτισαν τὴ Μασσαλία καὶ τὴ Νίκαια στὴ Γαλλία. Ἑλληνεὶς θαλασσοπόροι ἔφτασαν ὡς τὴς Ἡράκλειες στῆ-λες (σημερινὸ Γιβραλτάρ), ὁ Εὐδύμενης ἐφθασε ὡς τὴ Σενεγάλη καὶ ὁ Πυθέας ἐξερεύνησε τὴς χῶρες ὡς πέρα ἀπὸ τὴ σημερινὴ Ἀγγλία.

3. Σπουδαίες άποικίες στη Σικελία και Ν. Ίταλία

Μιά από τις μεγαλύτερες άποικίες της Σικελίας ήταν οι Συρακούσες, που την ίδρυσαν Κορίνθιοι άποικοι. Οι Συρακούσες χτίσθηκαν σ' ένα μικρό νησί. Με τον καιρό όμως μεγάλωσαν κι έπιασαν και την αντικρινή παραλία. Οι Συρακούσες είχαν δυο λιμάνια, που το ένα ήταν το καλύτερο της Μεσογείου. Μεγαλύτερη όμως ανάπτυξη είχαν στη ναυτιλία και το έμπόριο.

Άλλες σπουδαίες άποικίες στη Σικελία ήταν ο Γέλας, ο Σελινούς και ο Άκραγαντας. Οι Άκραγαντινοί πλούτισαν από την καλλιέργεια των άμπελιών και των ελαιόδεντρων. Η Σελινούς, ο Γέλας και ο Άκραγαντας κράτησαν την άμυνα του Έλληνισμού της Σικελίας έναντίον των Φοινίκων της Σικελίας και των Καρχηδόνιων.

Στη νότια Ίταλία σπουδαιότερες πόλεις ήταν: Η Κύμη, που ήρθε σε έμπορικές σχέσεις με τους Τυρρηγούς. Οι κάτοικοι της Κύμης μετάδωσαν στην Ίταλία το χαλκιδικό αλφάβητο κι απ' αυτό έγινε το λατινικό αλφάβητο. Η Σύβαρις και ο Κρότων. Ένώ οι Συβαριτες έγιναν γνωστοί για τή σπατάλη τους και την πολυτελή ζωή τους, αντίθετα οι κάτοικοι του Κρότωνα είχαν επιδοθί στον άθλητισμό. Άργότερα αυτές οι δυο άποικίες ήρθαν σε σύγκρουση μεταξύ τους και η Σύβαρις καταστράφηκε.

Τέλος σπουδαία άποικία ήταν και ο Ταραντας, που τον έχτισαν άποικοι Λάκωνες. Οι Ταραντινοί διατήρησαν τά ήθη και έθιμά τους αστηρά και ασχολήθηκαν με τή γεωργία, τή κτηνοτροφία, τή άλιεία και τή χειροτεχνία. Ίδιαίτερη επίδοση είχαν στην άλιεία των κοχυλιών της πορφύρας, που με αυτήν έβαφαν τά ύφάσματα.

Παρ' όλη τήν άπόσταση που τους χώριζε από τήν Ελλάδα, οι άποικοι της Ν. Ίταλίας και Σικελίας διατηρούσαν άκμαίο το έθνικό τους αίσημα που τó δυνάμωνε ή γλώσσα και ή θρησκεία. Έτσι μπόρεσαν νά επιδιώσουν σε χώρες που δλόγυρά τους ζούσαν οι λεγόμενοι «δάρβαροι» λαοί.

Η ΚΡΑΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

1. Ἡ μορφή τῶν κρατῶν

Σὲ ἕλο τὸ διάστημα τῆς ἱστορικῆς τῆς ζωῆς ἡ Ἑλλάδα δὲ μπόρεσε νὰ ἐνωθῆ ποτὲ σὲ ἐνιαῖο καὶ συμπαγὲς κράτος. Κάθε πόλη μὲ τὴν περιοχὴ τῆς ἀποτελοῦσε ξεχωριστὸ κράτος, ποὺ ἀγωνιζόταν νὰ μείνῃ ἀνεξάρτητο. Οἱ αἰτίες τῆς διαίρεσης σὲ πολλὰ κράτη ἦταν:

1. Ἡ γεωγραφικὴ κατάρτιση τῆς χώρας, ποὺ εἶχε σὰν συνέπεια νὰ μὴν ἀναπτυχθῆ μιὰ περιφέρεια σὲ τέτοιο βαθμὸ, ὥστε νὰ ἀποτελέσῃ τὴ βάση ἐνιαίου ἐθνικοῦ κράτους. Αὐτὴ ἡ μορφή τῆς πολιτικῆς ὀργάνωσης ἐνίσχυε τὸ αἶσθημα τοῦ τοπικισμοῦ καὶ χώριζε τοὺς Ἕλληνας, ἀντὶ νὰ τοὺς ἐνώνῃ.

2. Ἡ τάση τῶν Ἑλλήνων νὰ διαχειρίζονται προσωπικὰ (ἀντὶ μέσω ἀντιπροσώπων) τίς κρατικὰς ὑποθέσεις. Ἔτσι ὅμως δὲν μπορούσαν νὰ ἀνταποκριθοῦν στὶς ἀπαιτήσεις λειτουργίας ἐνὸς μεγάλου κράτους.

3. Ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ δὲν εἶχε ἀκόμη ἀναπτυχθῆ μὲ κύριο χαρακτηριστικὸ τὴν πλατεῖα παραγωγὴ καὶ ἀνταλλαγὴ ἐμπορευμάτων, ἔτσι ποὺ νὰ συνδέῃ τίς διάφορες περιοχὰς τῆς Ἑλλάδας μὲ στενὰς ἀνταλλακτικὰς σχέσεις καὶ νὰ κἀνῃ ἀπαραίτητη τὴ δημιουργία μιᾶς ἐνιαίας οἰκονομίας. Γι αὐτὸ δὲν ὑπῆρχε καὶ ἡ ἄμεση ἀνάγκη γιὰ μιὰ ἀντίστοιχη κρατικὴ — πολιτικὴ ἐνοποίηση τῆς χώρας.

2. Τὰ κράτη τῆς Πελοποννήσου

Οἱ σπουδαιότερες περιοχὰς τῆς Πελοποννήσου στὰ ἀρχαῖα χρόνια ἦταν ἡ Ἀργολίδα, ἡ Μεσσηνία, ἡ Λακωνία, ἡ Ἀχαΐα, Ἡλεία καὶ ἡ Ἀρκαδία.

Ἡ Ἀργολίδα εἶχε μεγάλη γεωργικὴ παραγωγὴ. Ἡ Μεσσηνία πάλι, ἂν καὶ εὐφορῆ, δὲ μπόρεσε νὰ προσδέψῃ, γιατί οἱ Σπαρτιάτες ἔκαναν μακροὺς πολέμους μὲ τοὺς Μεσσήμιους καὶ στὸ τέλος τοὺς ὑποδού-

λωσαν. Στή Λακωνία ιδρύθηκε τὸ ἰσχυρότατο κράτος τῆς Σπάρτης. Ἡ Ἄγαθα καὶ Ἡλεία ἦταν γεωργικὲς περιοχές. Τὶς ἔκαμε ὀνομαστὲς ἡ Ὀλυμπία. Τέλος, στήν Ἀρκαδία, χώρα ὄρεινὴ καὶ καθυστερημένη, οἱ δύο πόλεις Τεγέα καὶ Μαντινεία θρῖσκονταν σὲ ἀδιάκοπο ἀνταγωνισμό.

3. Ἀκμὴ τῆς Κορίνθου

Ἡ θέσις τῆς Κορίνθου κοντὰ στή θάλασσα μὲ δύο λιμάνια, τὸ Λεχαιοὶ στὸν Κορινθιακὸ κόλπο καὶ τὶς Κεχρεές στὸ Σαρωνικόν, εὐλόγησε τὴ μεγάλη ἀνάπτυξή της. Βρισκόταν στὸ σταυροδρόμι μεταξὺ Στερεᾶς καὶ Πελοποννήσου καὶ μεταξὺ Αἰγαίου καὶ Ἰονίου πελάγους. Οἱ ναυτικοί, γιὰ νὰ μὴν κάνουν τὸ γύρο τῆς Πελοποννήσου, περνοῦσαν ἀπὸ τὴ Διολεὺς πλοῖα καὶ ἐμπορεύματα, ἀπὸ τὸ ἕνα λιμάνι στὸ ἄλλο.

Ἡ πόλις ἦταν χτισμένη στοὺς πρόποδες τοῦ Ἀκροκορίνθου, πού ἦταν ἰσχυρὰ ὠχυρωμένη ἀκρόπολις. Τὴν πόλις ἔζωναν δύο σειρὲς ἀπὸ τείχη.

Ἡ πρόοδος τῆς Κορίνθου ἀρχίζει ἀπὸ τὸν 8ο αἰώνα. Ἐφτιαζαν καινούργιο τύπο πολεμικοῦ πλοίου, τὶς τριήρεις. Μ' αὐτὲς κυριάρχησαν στὸ Ἰόνιο καὶ ἔφτασαν ὡς τὴ Σικελία. Ἰδρυσαν πολλὲς ἀποικίες στὶς ἀκτὲς τῆς Ἰλλυρίας καὶ τῆς Σικελίας.

Μὲ τὴν ἀνάπτυξή τῆς ἐμποροναυτικῆς τάξεως ἀρχισαν καὶ οἱ πολιτικὲς ταραχές. Τότε ἐμφανίστηκε ὁ Κυψελός, πού ἔγινε τύραννος καὶ ἔδρυσε τὴ δυναστεία τῶν Κυψελιδῶν. Ὁ πιὸ ἀξιόλογος ἀπ' αὐτοὺς ἦταν ὁ Περίανδρος, πού ἔμεινε στήν ἐξουσία 44 χρόνια.

Ὁ Περίανδρος πῆρε εὐεργετικὰ μέτρα γιὰ τὴν ἀνάπτυξή τοῦ ἐμπορίου, τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Στὰ χρόνια του χτίσθηκαν καινούργιοι ναοὶ ἀπὸ μάρμαρο καὶ ἀπόκτησαν μεγάλη λαμπρότητα τὰ Ἴσθμια, πανελλήνιοι ἀγῶνες πού γίνονταν κάθε δύο χρόνια πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνα. Πολὺ ἀναπτύχθηκε ἐπίσης καὶ ἡ κορινθιακὴ βιοτεχνία. Κυριώτερα εἶδη τῆς καθρέφτες ὀρειγάλκينوι, ὑφάσματα, ἀγγεῖα μὲ ἄρωμα κ.ἄ. Ἡ ζωὴ στήν Κορίνθο ἦταν πολυέξοδη καὶ πολυτελής.

Ἄλλη ἀξιόλογη ναυτικὴ πόλις στήν Πελοπόννησο ἦταν ἡ Σικυώνα. Κι ἐδῶ ἔγιναν πολιτικὲς ταραχές ἐναντίον τῆς τάξεως τῶν ἀριστοκρατῶν, πού τὴν ἀποτελοῦσαν οἱ Δωριεῖς. Τὸν 6ο αἰώνα παίρνει τὴν ἀρχὴ ἡ οἰκογένεια τῶν Ὀρθογῶρων καὶ ἀπὸ τότε ἡ πόλις ἀρχίζει νὰ

προσδεύη στο εμπόριο. Ἐνας ἀπὸ τοὺς Ὀρθογορίτες, ὁ Κλεισθένης ἔδωξε τοὺς Δωριεῖς καὶ κατὰστροφῆς τὴν πόλιν Κρίσσα, ποὺ ἦταν στὴ Φωκίδα. Στὴ θέση της ἔχτισε τὰ Ἱόθια. Στὴν Σικυώνα ἀκμμάσανε ἡ γλυπτική καὶ ἡ ζωγραφική.

4. Οἱ πόλεις τῆς Εὐβοίας

Ἡ Εὐβοία ἀναπτύχθηκε πολὺ νωρὶς καὶ αὐτὸ τὸ χροστοῦσε στὴν καλὴ της θέση ἀνάμεσα στὴν ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα καὶ στὴ μικρασιατικὴ παραλία.

Οἱ σπουδαιότερες πόλεις της ἦταν ἡ Χαλκίδα καὶ ἡ Ἐρέτρια. Τὰ κοιτάσματα χαλκοῦ ἔδωσαν στὴ Χαλκίδα τὸνομά της καὶ τὴ δύναμή της. Ἡ Χαλκίδα κατασκεύασε ἰσχυρὸ στόλο καὶ ἔχτισε πάνω ἀπὸ τριάντα ἀποικίες, στὴ χερσόνησο ποὺ πῆρε τ' ὄνομα Χαλκιδική. Πολλὲς ἀποικίες ἔστειλε ἐπίσης καὶ στὴ Δύση.

Μεγάλῃ ἀκμῇ γνώρισε καὶ ἡ Ἐρέτρια, ποὺ ἔστειλε ἀποικίες στὴν Κέρκυρα. Ἀλλὰ τὸ 700 π.Χ. ἡ Χαλκίδα καὶ ἡ Ἐρέτρια ἤρθαν σὲ μικροὺς πολέμους, ποὺ ζημίωσαν καὶ τίς δυό. Ἀργότερα οἱ Ἀθηναῖοι κατὰλαβαν τὴν Χαλκίδα.

5. Αἴγινα — Βοιωτία — Φωκίδα

Μεγάλῃ ἀκμῇ γνώρισε ἡ Αἴγινα καὶ ὀφείλεται κυρίως στὴν τοποθεσίᾳ της. Ἔτσι ἐπὶ 200 χρόνια εἶχε στὰ χέρια της τὸ εμπόριο μεταξὺ Στερεᾶς Ἑλλάδας καὶ νησιῶν τοῦ Αἰγαίου.

Στὴν Αἴγινα εἶχαν ἐγκατασταθῆ Δωριεῖς, ποὺ ἀναγκάστηκαν νὰ γίνουν ναυτικοί. Ἡ Αἴγινα τότε χρησίμευσε σὰν πρωτεύουσα τοῦ κράτους τῶν Ἀργείων. Ἀργότερα ὁμως ἀποσπάστηκε ἀπὸ τὸ Ἄργος καὶ ἐγίνε ξακουστὴ γιὰ τὰ ἀγγεῖα της. Στὴν Αἴγινα κόπηκε τὸ πρῶτο νόμισμα. Εἶχε ὁμως καὶ πολλοὺς ἐχθροὺς, ὥσπου οἱ Ἀθηναῖοι θρῆκαν εὐκαιρία καὶ τὴν ὑπόταξαν (455).

Ἡ Βοιωτία ἦταν χώρα γεωργικὴ. Εἶχε πολὺ παλιὸ πολιτισμὸ. Πρῶτα ἐγκαταστάθηκαν σ' αὐτὴν Ἀχαιοὶ καὶ ὕστερα Δωριεῖς. Ἐπειδὴ ὁμως οἱ Δωριεῖς ἦταν λιγώτεροι ἀπὸ τοὺς παλιοὺς κατοίκους, ἀνακατεύτηκαν μὲ τοὺς Ἀχαιοὺς. Ἔτσι δημιουργήθηκαν οἱ Αἰολεῖς, ποὺ μιλοῦσαν μικτὴ

διάλεκτο. Οί σπουδαιότερες πόλεις τῆς Βοιωτίας ἦταν ἡ Θ ἡ ῥ α, ἡ Χαιρώνεια, ὁ Ὀρχομενός, ἡ Γανάγρα κ.ά. Οί βοιωτικές πόλεις ἀπέτελεσαν μιὰ Ὀμοσπονδία καὶ τὴ διοικούσαν οἱ δυὸ Βοιωτάρχες.

Ἡ Φωκίδα δὲν εἶχε ἀξιόλογη ἀνάπτυξη ἐξ αἰτίας τοῦ ὄρεινοῦ ἐδάφους τῆς. Ἐγίνε γνωστὴ χάρη στὸ Μαντεῖο τῶν Δελφῶν.

Τέλος ἡ Θεσσαλία, πού στὰ προϊστορικά χρόνια εἶχε ἀξιόλογο πολιτισμό, ἔμεινε χώρα γεωργική. Ἐβγαζε σιτηρὰ καὶ ἔτρεφε ἄλογα. Ἐνῆ χώρα τὴν κυβερνοῦσαν μεγαλοκτηματίες εὐγενεῖς.

Οἱ ἄλλες περιοχὲς τῆς Ἑλλάδας ὅπως ἡ Αἰτωλία, ἡ Ἀκαργανία καὶ ἡ Ἡπειρος, δὲν πῆραν καθόλου μέρος σχεδὸν στὰ πνευματικὰ καὶ πολιτικὰ γεγονότα τῆς ἀρχαίας ἱστορίας. Ἡ Μακεδονία μόλις τὸν 4ο αἰῶνα π.Χ. φάνηκε στὸ ἱστορικὸ προσκήνιο καὶ ἔδωσε καινούργια ἀκμὴ καὶ λάμψη στὸν Ἑλληνισμό.

6. Ἡ Σπάρτη

α) Ἡ πολιτικὴ ὀργάνωση τῆς Σπάρτης

Στὴν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα, ἀνάμεσα στὸν Ταύγετο καὶ τὸν Πάρωνα, ἀναπτύχθηκε ἡ Σπάρτη, πού τὸν 6ο αἰῶνα ἦταν τὸ πιὸ δυνατὸ κράτος τῆς Ἑλλάδας. Ἐπειδὴ ἡ κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα ἦταν εὐφορῆ, οἱ κάτοικοι τῆς Σπάρτης ἀσχολοῦνταν περισσότερο μὲ τὴ γεωργία.

Οἱ Σπαρτιάτες ἢ Λακεδαιμόνοιοι, πού ἦταν ἡ δυνατὸτερη δωρικὴ φυλὴ, κατακτῆσαν τὴν περιοχὴ καὶ τοὺς παλιούς κατοίκους πού ἦταν γεωργοὶ καὶ τοὺς ὑποδούλωσαν. Αὐτοὺς τοὺς ἔκαμαν ἐῖλωτες ἐνῶ στοὺς ἐμπόρους καὶ τεχνίτες ἔδωσαν κάποια ἐλευθερία. Οἱ ἔμποροι καὶ οἱ τεχνίτες ὠνομάστηκαν περίοικοι.

Οἱ εἰλωτες καὶ οἱ περίοικοι ἦταν περισσότεροι ἀπ' τοὺς Σπαρτιάτες καὶ τοὺς μισοῦσαν. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ Σπαρτιάτες ζοῦσαν συνεχῶς στρατιωτικὴ ζωὴ, γιὰ νὰ μποροῦν ν' ἀντιμετωπίζουσι τὴς ἐπαναστάσεις.

β) Ἡ νομοθεσία τοῦ Λυκούργου

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες θεωροῦσαν πὼς ἡ μεγάλη δύναμη τῆς Σπάρτης ἀφίεται στὴ νομοθεσία τῆς. Αὐτὴ πίστευαν πὼς τὴν ἔκαμε ὁ Λυκούργος.

Ἡ προσωπικότητα τοῦ Λυκούργου εἶναι τυλιγμένη σὸ μῦθο. Φαίνεται ὅτι κατὰ τὸ 800 π.Χ. ὁ Λυκούργος κατάφερε ν' ἀπαλλάξῃ τὴ Σπάρτη ἀπὸ τῆς ταραχῆς καὶ τὸν ἐμφύλιον πόλεμο. Ἦταν ἀδερφὸς τοῦ βασιλιᾶ τῆς Σπάρτης Πολυδέκτη, ταξίδευε καὶ εἶχε ἀποκτήσει ἀπέραντες γνώσεις. Ὁ Λυκούργος μὲ τὴ νομοθεσία του τακτοποίησε τοὺς γεωργικοὺς κλήρους, τὴ σύνθεσιν τῆς κυβέρνησης, τὴν ἀγωγή τῶν νέων καὶ γενικὰ τὴ δημόσια ζωὴ τῶν Σπαρτιατῶν.

Τὴν καλλιεργήσιμην γῆν τὴ μοίρασε σὲ κλήρους ἀπὸ ἴσα μέρη. Κάθε οἰκογένεια πῆρε τὸ μερίδιόν της, ἀλλὰ δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ τὸ πουλήσῃ.

Τὸ κράτος τὸ κυβερνοῦσαν: α') οἱ δύο βασιλεῖς ποὺ προήδρευαν στὶς συνεδριάσεις τῆς γερουσίας, ἐπέβλεπαν τὶς θρησκευτικὰς τελετὰς καὶ ἦταν ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ. β') Ἡ Γερουσία, ποὺ τὴν ἀποτελοῦσαν 28 ἰσόβια μέλη. γ') Οἱ πέντε ἔφοροι, ποὺ μὲ τὸν καιρὸ ἔγιναν ἡ πιὸ μεγάλη ἀρχή. Αὐτοὶ ἐπέβλεπαν τὴν τήρησιν τῶν νόμων, παρακολουθοῦσαν τὴν ἀνατροφή τῶν νέων καὶ εἶχαν δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλουν ποινὰς στοὺς πολίτας, στοὺς ἄρχοντες καὶ στοὺς βασιλεῖς. δ') Ἡ Ἄπεια, δηλ. ἡ συνέλευσις τῶν πολιτῶν. Αὐτὴ τὴν καλοῦσαν μιὰ φορὰ τὸ μῆνα καὶ ἔδινε τὴν ἔγκρισίν της στὶς ἀποφάσεις τῆς γερουσίας καὶ τῶν ἀρχόντων.

γ) Ἡ σπαρτιατικὴ ἀγωγή

Ἡ σπαρτιατικὴ ἀγωγή εἶχε σκοπὸ νὰ κάμῃ τοὺς νέους καλοὺς στρατιῶτες. Ὁ σπαρτιατικὸς στρατὸς εἶχε μᾶλλον ἐσωτερικὴ ἀποστολή. Νὰ ἐπιβάλλῃ δηλ. τὴ σπαρτιατικὴ κυριαρχία στοὺς 20.000 εἰλωτες. Γι' αὐτὸ, τόσο οἱ νέοι ὅσο καὶ νῆες, γυμνάζονταν ἐντατικὰ. Τὰ παιδιὰ ποὺ γεννιόνταν ἐλαττωματικὰ τὰ ἀφῆναν στοὺς ἀποθέτες τοῦ Ταύγετου. Ἐὰν γερὰ παιδιὰ ἀπὸ 7 χρονῶν καὶ πάνω τὰ ἔπαιρνε καὶ τὰ ἀνάθρεφε ἡ πολιτεία. Σκοπὸς τῆς ἀνατροφῆς ἦταν νὰ στερεώσουν στὸ πνεῦμα τοῦ μικροῦ Σπαρτιάτη τὶς ὑποχρεώσεις τῆς ὀμαδικῆς ζωῆς, ἀποσπώντας τον ἀπὸ τὸ οἰκογενειακὸ περιβάλλον. Τὰ γυμνάσια τῶν νέων ἦταν πολὺ σκληρά.

δ) Πῶς ζοῦσαν οἱ Σπαρτιάτες

Ἀπὸ τὴν ἡλικία τῶν 20 χρονῶν μέχρι τὰ 60 οἱ Σπαρτιάτες ἦσαν στρατιῶτες. Οἱ Σπαρτιάτες δὲν ἔτρωγαν στὰ σπίτια τους, ἀλλ' ἔβλεπον μαζὶ!

σὲ κοινὰ συσσίτια. Πιὸ συνηθισμένο φαγητό τους ἦταν ὁ μέλας
ζωμός.

Ἀπαγόρευαν στοὺς γνήσιους Σπαρτιάτες ν' ἀσχολοῦνται μὲ τὸ ἐμπό-
ριο, τὴς τέχνες κλπ., καθὼς καὶ νὰ ταξιδεύουν ἔξω ἀπὸ τὴ χώρα τους. Ἐπί-
σης δὲν ἐπέτρεπαν στοὺς ξένους, ποὺ πήγαιναν στὴ Σπάρτη, νὰ μένουν
ἐκεῖ πολὺ καιρό.

Γιὰ νὰ μὴν ἀγαποῦν τὰ χρήματα, ὁ Λυκούργος ἀπαγόρευε τὰ χρυ-
σὰ νομίσματα κι ἔκοψε σιδερένια, ποὺ ἦταν πολὺ βαρεῖά καὶ δὲ διευκόλυ-
ναν τὴ συναλλαγὴ.

Οἱ Σπαρτιάτες δὲ μάθαιναν πολλὰ γράμματα. Ὅτι ἤθελαν νὰ
ποῦν, τὸ ἔλεγαν μὲ λίγα λόγια, κι ἀπόφευγαν τὴν πολυλογία. Ὁ τρόπος
αὐτῆς τῆς ἔκφρασης λεγότανε λακωνισμός.

Ὅλος αὐτὸς ὁ σπαρτιατικὸς πολιτισμὸς μᾶς εἶναι γνωστὸς μόνο
ἀπὸ ἀναμνήσεις τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἡ σπαρ-
τιατικὴ κοινωνία ἔμεινε κλειστὴ στὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξη τῆς Ἑλλά-
δας τοῦ βου αἰῶνα. Ἡ Σπάρτη δὲν ἔχει οὔτε καλλιτεχνικὴ οὔτε λογο-

Ἡ κοιλάδα τῆς Σπάρτης

Χρυσό ποτήρι πού βρέθηκε στό Βάφιο.

τεχνική επίδοση. Ἡ μόνη της παράδοση ἦταν οἱ δύο σπαρτιατικές ἀρετές, τῆς ἀνδρείας καί τοῦ λακωνισμοῦ.

ε) Ἡ θέση τῆς γυναίκας στήν Σπάρτη

Οἱ Σπαρτιάτες σέβονταν πολὺ τίς γυναῖκες. Τά κορίτσια ἔπαιρναν τὴν ἴδια στρατιωτική ἀνατροφή μὲ τ' ἀγόρια καί συμμετείχαν στίς γιορτές καί στοὺς ἀγῶνες.

Ἡ νομοθεσία τοῦ Λυκούργου ἀπόβλεπε νὰ κάμῃ τίς γυναῖκες γενναῖες καί δυνατές. Οἱ μητέρες, ὅταν ἔφευγαν τὰ παιδιά τους στὸν πόλεμο, τοὺς εὐχόνταν «τὰν ἢ ἐπὶ τὰς», δηλ. ἢ νὰ τιμήσης τὰ ὄπλα σου ἢ νὰ σέ φέρουν πίσω γεκρό.

στ) Ἡ στρατιωτικὴ ὀργάνωση

Ὅπως ἦταν ἐπόμενο, οἱ Σπαρτιάτες ὀργάνωσαν τὸν καλύτερο πεζικό στρατό. Βάση τοῦ στρατοῦ ἦταν ἡ σπαρτιατικὴ φάλαγγα, πού σχηματιζόταν ἀπὸ τέτοια τοποθέτηση τῶν ὀπλιτῶν ὥστε ὁ ἕνας νὰ εἶναι δίπλα στὸν ἄλλο. Ἐπιθετικά ὄπλα ἦταν τὸ δόρυ καί τὸ ξίφος, κι ἀμυντικά ἡ περικεφαλαία, ὁ θώρακας, οἱ κνημίδες κι ἡ ἀσπίδα. Ὅταν οἱ Σπαρτιάτες ἔμπαιναν στὴ μάχη, τραγουδοῦσαν τὸν **Παιῶνα**.

ζ) Οί Μεσσηνιακοί πόλεμοι

Ἡ ἔλλειψη κλήρων ὠδήγησε τοὺς Σπαρτιάτες σὲ πόλεμο κατὰ τῶν Μεσσηνίων, ποὺ εἶχαν πολλὰ καὶ γόνιμα χωράφια. Οἱ πόλεμοι αὐτοί, ποὺ εἶναι γνωστοί μὲ τὸ ὄνομα **Μεσσηνιακοὶ πόλεμοι**, κράτησαν περίπου ἑκατὸ χρόνια.

Κατὰ τὸν πρῶτο Μεσσηνιακὸ πόλεμο στρατὸς τῶν Σπαρτιατῶν μπήκε στὴ Μεσσηνία κι οἱ ντόπιοι κατάφυγαν στὸ φρούριο τῆς Ἰθώμης. Ὁ βασιλιάς τῶν Μεσσηνίων Ἀριστόδημος μὲ χρησιμο τῆς Πυθίας πρόσφερε θυσία τὴν κόρη του στοὺς θεοὺς γιὰ τὴ σωτηρία τῆς πατρίδας του. Ὑστερ' ἀπ' αὐτὸ οἱ πολιορκημένοι Μεσσηνιοὶ πῆραν θάρρος, ἔκαμαν γενναία ἔξοδο κι ἔδιωξαν τοὺς Σπαρτιάτες. Σὲ λίγο οἱ Σπαρτιάτες ξαναγύρισαν μὲ περισσότερο στρατὸ κι ὑποδύλωσαν τοὺς Μεσσηνίους, ἐνῶ ὁ βασιλιάς τους Ἀριστόδημος σκοτώθηκε πάνω στὸν τάφο τῆς κόρης του.

Οἱ Μεσσηνιοὶ περίμεναν εὐκαιρία γιὰ νὰ ἐπαναστατήσουν. Κι ὅταν οἱ Σπαρτιάτες φιλονίκησαν μεταξὺ τους, ὁ βασιλιάς τῶν Μεσσηνίων Ἀριστομένης ξεσήκωσε τὸ λαὸ τους κι ὄλους τοὺς γείτονες κι ἐνομιμένοι ἐπιτεθήκανε κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν. Κι ὄχι μόνο τοὺς ἔδιωξαν ἀπ' τὴ χώρα τους ἀλλ' ἔφτασαν ἔξω ἀπὸ τὴν Σπάρτη. Τότε οἱ Σπαρτιάτες ζήτησαν βοήθεια ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, ὅπως τοὺς συμβούλεψε τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς ἔστειλαν τὸν ποιητὴ **Τυρταῖο** ποὺ ἦταν χωλὸς καὶ μὲ πολεμικὰ τραγούδια του ἐνθουσίασε τοὺς Σπαρτιάτες. Ἔτσι οἱ Σπαρτιάτες μὲ νὰ αὐτὴ ἐπιτεθήκανε κατὰ τῶν Μεσσηνίων, τοὺς νίκησαν καὶ τοὺς ἔκαμαν εἴλωτες. Πολλοὶ Μεσσηνιοὶ ξέφυγαν καὶ πῆγαν στὴ **Ζάγκλη** τῆς Σικελίας, ὅπου ἐγκαταστάθηκαν. Ἀπὸ τότε ἡ Ζάγκλη πῆρε τὸ ὄνομα **Μεσσηνία**.

η) Ἡ Πελοποννησιακὴ συμμαχία

Μετὰ τὴν ὑποταγὴ τῶν Μεσσηνίων οἱ Σπαρτιάτες ἀνάγκασαν τοὺς ἄλλους κατοίκους τῆς Πελοποννήσου νὰ γίνουν σύμμαχοί τους. Στὴ συμμαχία αὐτὴ πῆραν μέρος οἱ Ἀρκάδες, οἱ Ἡλεῖοι, οἱ Κορίνθιοι κι οἱ πόλεις Αἴγινα καὶ Μέγαρα. Ὅλες αὐτές οἱ πόλεις διατηροῦσαν τὴν ἐσωτερικὴ τους ἀνεξαρτησία ἀλλὰ σὲ περίπτωση πολέμου ἔπρεπε νὰ θεωροῦν ἀρχηγοὺς τοὺς Σπαρτιάτες. Αὐτὴ ἡ συμμαχία ὠνομάστηκε **Πελοποννησιακὴ συμμαχία**.

7. Ἡ Ἀθήνα

α) Οἱ πολιτικὲς καὶ οικονομικὲς ἐξελίξεις στὴν Ἀθήνα

Μιὰ ἄλλη πόλη ποὺ ἀναπτύχθηκε γρήγορα σὲ μεγάλη δύναμη καὶ ἔπαιξε σπουδαῖο ρόλο στὴν ἀρχαία ἱστορία εἶναι ἡ Ἀθήνα, στὴν Ἀττικὴ.

Τὰ βουνὰ Πάρνηθα, Κιθαιρώνας, Ὑμηττὸς καὶ Πεντελικὸ σχηματίζουν τὸ λεκανοπέδιο τῆς Ἀττικῆς, ποὺ τὸ ἔδαφός της δὲν εἶναι ἀρκετὰ γόνιμο. Μόλις τὸ ἕνα τέταρτο τοῦ ἔδαφους της εἶναι καλλιεργήσιμο. Ἡ μόνη παραγωγή της εἶναι τὸ κρασί καὶ τὸ λάδι. Ἡ ἄλλη γεωργικὴ παραγωγή εἶναι μικρὴ. Ἡ παραγωγή δημητριακῶν μόλις καλύπτει τὸ ἕνα τέταρτο τῶν ἀναγκῶν τοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ ἀνάγκη, λοιπόν, εἰσαγωγῆς εἰδῶν διατροφῆς ἦταν ἡ βάση τῆς ἀνάπτυξης τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου.

Στὴν ἀρχὴ ἡ Ἀθήνα ἦταν μιὰ μικρὴ γεωργικὴ πόλη, μὲ συντηρητικὸ πληθυσμό, ποὺ τὸν κυβερνοῦσαν βασιλεῖς. Ἡ κοινωνία, (ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς δούλους), χωριζόταν στοὺς εὐγενεῖς, δηλ. τοὺς γαιοκτῆμονες ποὺ εἶχαν τὰ μεγαλύτερα καὶ πιὸ καρπερὰ χωράφια, καὶ στοὺς δῆμους, δηλ. τοὺς φτωχοὺς γεωργοὺς ποὺ δὲν εἶχαν παρὰ ἐλάχιστη γῆ. Ἡ ἔλλειψη ὅμως εἰδῶν διατροφῆς τοῦ πληθυσμοῦ ἄλλαξε σιγά—σιγά τὴν κοινωνικὴ φυσιογνωμία τῆς Ἀττικῆς. Δημιουργήθηκε ἐμπόριο μὲ μακρινὲς χῶρες, ἀπ' ὅπου ἔπαιρναν τροφίμα καὶ ἔκαναν ἐξαγωγή λαδιοῦ, κρασιοῦ καὶ τῶν περίφημων ἀττικῶν ἀγγείων. Αὐτὸ τὸ ἐμπόριο στάθηκε ἡ αἰτία ἀνάπτυξης τοῦ λιμανιοῦ τοῦ Πειραιᾶ καὶ ἐμφάνισης τῆς κοινωνικῆς τάξης τῶν ἐμποροναυτικῶν.

β) Ἡ ἴδρυση τῆς πόλης

Ἡ ἴδρυση τῆς Ἀθήνας συνδέεται μὲ τὸ μυθικὸ βασιλεῖα Θησέα, μὲ τὴ φιλονικία τοῦ Ποσειδῶνα καὶ τῆς Ἀθήνας καὶ μὲ τὴ θυσία τοῦ Κόδρου.

Ὁ Θησεὺς εἶναι ὁ ἥρωας τῶν Ἰώνων, (ὅπως ὁ Ἡρακλῆς τῶν Δωριέων), καὶ ἀπόγονος τοῦ μυθικοῦ βασιλεῖα Κέκροπα. Θεωρεῖται ὁ οἰκιστὴς τῆς Ἀθήνας, γιατί ὑποχρέωσε τοὺς εὐγενεῖς ν' ἀφήσουν τοὺς συνοικισμοὺς ὅπου ζοῦσαν καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν γύρω ἀπ' τὴν ἀκρόπολη. Στὸ χῶρο αὐτὸ οἱ χωρικοὶ ἔφερναν καὶ πουλοῦσαν τὰ προϊόντα τους. Ἔτσι δημιουργήθηκε ἡ ἀγορά.

Ὁ ἄλλος μῦθος ἀναφέρεται στὴ φιλονικία τοῦ Ποσειδῶνα μὲ τὴν Ἀθηναῖα, ποῖς ἀπ' τοὺς δυὸ θὰ δώση στὴν πόλη τ' ὄνομά του. Τελικὰ νίκησε ἡ Ἀθηναῖα, ποὺ ἔμαθε στοὺς Ἀθηναίους πῶς νὰ καλλιεργοῦν τὴν ἐλθὰ καὶ προστάτευε τὰ γράμματα καὶ τίς τέχνες.

Ὁ τρίτος μῦθος συνδέεται μὲ τὴ θυσία τοῦ βασιλιᾶ Κόδρου. Γιὰ νὰ μὴν ὑποταχθῆ ἡ Ἀθήνα στοὺς Σπαρτιάτες, ποὺ ἔκαμαν ἐκστρατεία ἐναντίον της, ὁ Κόδρος δέχθηκε νὰ θυσιάσῃ, σύμφωνα μὲ τὸ χρησιμὸ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν.

γ) Οἱ κοινωνικὲς ἀλλαγές

Ἡ παλιὰ κοινωνικὴ ὀργάνωση τῆς Ἀθήνας στηριζόταν στὸ ἀγροτικὸ εἰσόδημα. Τὴν κυβέρνηση, ἐπομένως, τὴν εἶχαν οἱ μεγάλοι γαιοκτῆμονες μαζὶ μὲ τὸ βασιλιά. Οἱ εὐγενεῖς ἀποτελοῦσαν τὸ συμβούλιο τοῦ Ἄρειου Πάγου, δηλαδὴ ἓνα εἶδος γερουσίας. Ἀργότερα, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Κόδρου, οἱ εὐγενεῖς κατάργησαν τὴ βασιλεία καὶ στὴ θέση της ἔβαλαν ἐγγέα ἄρχοντες, ποὺ ἡ ἐκλογή τους γινότανε κάθε χρόνο. Στὸ μεταξὺ ἀναπτύχθηκε ἡ τάξη τῶν ἐμπόρων, καὶ ἀπ' αὐτὴν ἐγῆκε ἡ ἀριστοκρατία τοῦ χρήματος. Οἱ νέοι πλούσιοι, ποὺ κυριαρχοῦσαν στὸ ἐμπόριο, στὴ βιοτεχνία καὶ στὶς θαλασσινὲς μεταφορές, θέλησαν νὰ πάρουν μέρος στὴ διοίκηση τῆς πόλης. Οἱ εὐγενεῖς ὅμως δὲν τὸ δέχθηκαν καὶ ἔτσι ξέσπασαν ταραχές. Αὐτὲς οἱ ταραχές ὑποκινήθηκαν καὶ ἀπὸ τοὺς φτωχοὺς γεωργούς, ποὺ ἡ κατάστασή τους εἶχε γίνει ἀπελπιστικὴ: οἱ φτωχοὶ γεωργοὶ ἦταν ἀναγκασμένοι νὰ βάζουν τὸ σῶμα τους ὑποθήκη, γιὰ νὰ δανεῖζονται χρήματα ἀπ' τοὺς εὐγενεῖς. Ὅταν λοιπὸν δὲν εἶχαν νὰ ἐπιστρέψουν τὸ δάνειο, γίνονταν δοῦλοι τῶν δανειστῶν τους καὶ οἱ ἴδιοι καὶ τὰ παιδιά τους.

δ) Ἡ νομοθεσία τοῦ Δράκοντα (621 π.Χ.)

Γιὰ νὰ σταματήσουν τίς κοινωνικὲς ἐξεγέρσεις, οἱ εὐγενεῖς ἀνάθεσαν στὸ Δράκοντα νὰ γράψῃ νόμους. Οἱ νόμοι τοῦ Δράκοντα, ἰδίως ἐκεῖνοι ποὺ ἀναφέρονταν στὴν ἀντεκδίκηση, ἦταν πολὺ αὐστηροὶ καὶ γι αὐτὸ οἱ μετέπειτα Ἀθηναῖοι λέγανε πῶς γράφτηκαν μὲ αἷμα. Καὶ σήμερα ἀκόμη οἱ αὐστηροὶ νόμοι λέγονται «δρακόντειοι νόμοι».

Ὁ Δράκοντας ἔδωσε πολιτικὰ δικαιώματα στοὺς πλουσιώτερους. Στοὺς φτωχοὺς ἡ θ ἦ τ ε ς, ὅπως τοὺς ἔλεγαν, δὲν ἔδωσε τίποτε. Οἱ νόμοι τοῦ Δράκοντα δὲν ἱκανοποίησαν τὰ φτωχὰ στρώματα τῆς ἐμποροναυτικῆς τάξης, τῶν τεχνιτῶν καὶ τῶν γεωργῶν. Ἔτσι ξανάρχισαν βιαιότερες ταραχές. Τὴν κατάσταση αὐτὴ προσπάθησε νὰ ἐκμεταλλευθῆ ἓνας εὐγενής, ὁ Κύλων, καὶ νὰ γίνῃ τύραννος. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔσφαξαν τοὺς ὀπαδοὺς του, ἐνῶ ὁ ἴδιος γλύτωσε δραπετεύοντας.

ε) Ἡ νομοθεσία τοῦ Σόλωνα

Οἱ μικρέμποροι, οἱ τεχνίτες καὶ οἱ φτωχοὶ πολῖτες ἐπιτάχυναν τὴν

πολιτική εξέλιξη της Ἀθήνας. Οἱ πολιτικές πεποιθήσεις χώρισαν τοὺς Ἀθηναίους σὲ τρεῖς μεγάλες ομάδες: τοὺς π ε δ ι ν ο ύ ς, ποὺ ἐξακολουθοῦσαν νὰ εἶναι προσκολλημένοι στὸ ἀριστοκρατικὸ καθεστῶς, στοὺς π α ρ α λ ί ο υ ς, ποὺ ἤθελαν τὴ δημοκρατία καὶ στοὺς δ ι α κ ρ ί ο υ ς, ποὺ ἦταν διαιρεμένοι ὡς πρὸς τὶς πολιτικές πεποιθήσεις τους.

Ἐπειδὴ οἱ ταραχές δὲ σταματοῦσαν, ὅλες οἱ μερίδες δέχτηκαν νὰ βάλουν σὰν διαιτητὴ τὸν Σόλωνα. Ὁ Σόλων ἦταν ἀγαπητὸς καὶ σεβαστὸς ἀπ' ὅλους τοὺς Ἀθηναίους. Εἶχε ταξιδέψει πολὺ καὶ ἦταν σοφὸς ἄνθρωπος. Χάρη στὸ Σόλωνα οἱ Ἀθηναῖοι ξαναπῆραν τὴ Σαλαμίνα ἀπ' τοὺς Μεγαρίτες. Ἀναθέσανε λοιπὸν στὸν Σόλωνα, ποὺ ἦταν ἕνας ἀπ' τοὺς ἄρχοντες τοῦ ἔτους 594 π.Χ., νὰ γράψῃ νόμους.

Ὁ Σόλων προσάρμοσε τὴν κοινωνικὴ ὀργάνωση στοὺς νέους οικονομικοὺς ὄρους. Ἡ μεγαλύτερή του φροντίδα ἦταν ἡ υπεράσπιση τῶν φτωχῶν κοριτσιῶν. Γι' αὐτὸ ἐπέβαλε μὲ νόμο τὴν παραγραφή τῶν χρεῶν, γνωστὴ μὲ τὸ ὄνομα σ ε ι σ ἄ χ θ ε ι α καὶ ἀπαγόρευσε τὸ δανεισμὸ μὲ ὑποθήκη τοῦ σώματος. Ἐδῶσε ἀκόμα στοὺς γεωργοὺς χωράφια καὶ τοὺς ἐσθῆθησε νὰ καλλιεργήσουν ἀμπέλια καὶ ἐληές.

Ὁ Σόλων διατήρησε τὴν κοινωνικὴ κλιμάκωση τῶν Ἀθηναίων σὲ τέσσερες τάξεις: τοὺς πεντακαιομέδιμνους, τοὺς τριακαιομέδιμνους, τοὺς ζευγίτες καὶ τοὺς θῆτες. Οἱ θῆτες ἔπαιρναν μέρος στὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου χωρὶς δικαίωμα νὰ ἐκλέγονται ἄρχοντες. Οἱ πλουσιώτερες κοινωνικὲς τάξεις εἶχαν περισσότερα δικαιώματα, ἀλλὰ καὶ μεγαλύτερη φρολογία. Στους πολὺ πλούσιους μάλιστα ἐπέβαλε τὶς λ ε ι τ ο υ ρ γ ί ε ς.

Τὰ ὄργανα τῆς Ἀθηναϊκῆς Δημοκρατίας ἦταν: ὁ Ἄ ρ ε ι ο ς Π ἄ γ ο ς, ποὺ ἀπετελεῖτο ἀπὸ πρόσωπα ποὺ εἶχαν χρηματίσει ἄρχοντες μὲ ἐπιτυχία. Ἀποστολὴ τοῦ Ἄρειου Πάγου ἦταν ἡ ἐπιβλεψὴ στὴν ἐφαρμογὴ τῶν νόμων. Ἡ Β ο υ λ ῆ τ ῶ ν τ ε τ ρ α κ ο σ ί ω ν, ποὺ ἀπετελεῖτο ἀπὸ 100 βουλευτὲς ἀπὸ κάθε τάξη. Οἱ βουλευτὲς ἐκλέγονταν γιὰ κάθε χρόνο καὶ ἡ ἀποστολή τους ἦταν νὰ φέρνουν στὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου γιὰ συζήτηση καὶ ψηφοφορία τὰ διάφορα ζητήματα τοῦ κράτους. Οἱ ἐ ν ν έ α ἄ ρ χ ο ν τ ε ς αὐτοὶ ἦταν: οἱ 6 θεσμοθέτες, ὁ βασιλιάς, ὁ πολέμαρχος καὶ ὁ ἐ π ὶ ν υ μ ο ς ἄ ρ χ ω ν. Ὁ τελευταῖος λεγόταν «ἐπώνυμος» γιατί ἀπ' αὐτὸν ἔπαιρνε τὸ ὄνομά του ὁ χρόνος ποὺ ἀσκοῦσε τὴν ἐξουσία του. Ἡ ἐ κ κ λ η σ ί α τ ο ῦ δ ῆ μ ο υ, δηλ. ἡ συνάθροιση ὄλων τῶν πολιτῶν σ' ἕνα μέρος, ὅπου συζητοῦσαν καὶ ἔπαιρναν ἀποφάσεις γιὰ ὅλα τὰ θέματα ποὺ ἐνδιέφεραν τὴν Ἀθηναϊκὴ Πολιτεία. Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἦταν παντοδύναμη στὴν Ἀθήνα.

στ) 'Ο Πεισίστρατος τύραννος

Ἀπὸ τῆ νομοθεσία τοῦ Σόλωνα δὲν ἔμειναν ὅλοι εὐχαριστημένοι. Τότε ὁ Πεισίστρατος μὲ τὴν ὑποστήριξη τῶν Διακρίων καὶ τῶν φτωχῶν τῆς Ἀθήνας ἀνέτρεψε τὴν κυβέρνησις καὶ ἔγινε τύραννος.

Ἐπειὶ ὁ Πεισίστρατος μοίρασε χωράφια καὶ δάνεια στοὺς γεωργούς καί, γιὰ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴν ἀνεργίαν, κατάρτισε μεγάλο πρόγραμμα δημοσίων ἔργων. Στὰ χρόνια του κατασκευάστηκε ἡ Ἐννεάκρουνη πηγή, θεμελιώθηκε ὁ ναὸς τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς, ρυθμίστηκε ἡ γιορτὴ τῶν Παναθηναίων καὶ ἐκδόθηκαν τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου.

Τὸν Πεισίστρατο διαδέχθηκαν τὰ παιδιά του Ἴππιος, Ἴππαρχος καὶ Θεσσαλός. Τὸν Ἴππαρχο τὸν σκότωσαν οἱ δύο τυραννοκτόνοι, Ἀρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων. Τότε ὁ Ἴππιος πῆρε σκληρὰ μέτρα. Ἀλλ' ὁ λαὸς ξεσηκώθηκε, κατάρτισε τὴν τυραννίαν καὶ ἀνάθεσε τὴν ἐξουσίαν στὸν Κλεισθένη, ἐνῶ ὁ Ἴππιος ἔφυγε στὴν αὐλὴ τοῦ βασιλιᾶ τῶν Περσῶν.

ζ) Ἡ νομοθεσία τοῦ Κλεισθένη

Ἐπειὶ ὁ Κλεισθένης, ἂν καὶ καταγόταν ἀπὸ εὐγενῆ οἰκογένειαν, ἦταν δημοκρατικὸς καὶ ἀναδιοργάνωσε τὴν ἀθηναϊκὴν κυβέρνησις. Στὴν ἐποχὴ του ἡ παλιὰ ἀριστοκρατία χάνει τὴν πρωτοκαθεδρίαν. Πρῶτα πρῶτα, κοντὰ στοὺς ἄρχοντες ποὺ ἐκλέγονταν μὲ κληρὸ πρόθεσε τοὺς στρατιώτες, ποὺ ἡ ἀποστολὴ τους ἦταν νὰ ἐλέγχουν τὰ λιμάνια, τίς κρατικὰ κατασκευὰς κ.λπ. Ἔπειτα ἔκαμε νέα διαίρεση τοῦ πληθυσμοῦ σὲ 10 φυλὰς ἀλλὰ σὲ κάθε φυλὴ ἔβαλε πεδινούς, παράλιους καὶ διακρίους. Ὄργάνωσε τὴν τοπικὴν ζωὴ σὲ 100 δήμους. Κάθε 10 δήμοι ἀποτελοῦσαν μιὰ φυλὴν. Πῆρε τὴ δικαστικὴν ἐξουσίαν ἀπὸ τὸν Ἄρειον Πάγον καὶ τὴν ἔδωσε στὴν Ἡλιαίαν, νέο δικαστικὸ σῶμα ἀπὸ 6.000 πολίτες. Αὐτοὶ ἐκλέγονταν γιὰ ἓνα χρόνον καὶ σὲ κάθε συνεδρίασιν ἔπαιρναν μέρος χίλιοι. Αὐξήσε τὸν ἀριθμὸ τῶν βουλευτῶν σὲ 500 (50 ἀπὸ κάθε φυλὴ). Οἱ 50 βουλευτὲς τῆς κάθε φυλῆς κυβερνοῦσαν 36 μέρες, λέγονταν πρυτάνεις καὶ ἡ φυλὴ τους πρυτανεύουσα. Ἐπικεφαλῆς τους ἦταν ὁ ἐπιστάτης τῶν πρυτάνεων.

Ἐπειὶ ὁ Κλεισθένης θέσπισε ἐπίσης τὸ νόμον τοῦ ἐξαστρακισμοῦ, γιὰ νὰ προφυλάξῃ τὴν δημοκρατίαν ἀπὸ κάθε ἰσχυρὸ πολιτικόν. Κάθε ἀνοιχτὴ καλοῦσαν τὸ λαὸν νὰ ψηφίσῃ ποιὸς ἀπὸ τοὺς πολιτικούς εἶχε ἀποκτήσει δύναμιν ἐπικίνδυνον γιὰ τὴν Δημοκρατίαν. Ὅποιος ἔπαιρνε τοὺς περισσότερους ψήφους, αὐτὸς ἐξοστρακίζετο γιὰ μιὰ δεκαετίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΟΝ 7ο ΚΑΙ 6ο ΑΙΩΝΑ Π.Χ.

(ΠΟΙΗΣΗ — ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ — ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ)

Μετά τὴν ἐπικὴ ποίηση τοῦ Ὀμήρου, ἀναπτύσσεται στὴν Ἑλλάδα ἡ διδακτικὴ ποίηση ἀπὸ τὸν Ἡσίοδο. Ἔργα του εἶναι ἡ «Θεογονία», ὅπου ἐξηγεῖ τὴν προέλευση τῶν θεῶν καὶ τοῦ κόσμου, καὶ τὰ «Ἔργα καὶ Ἡμέραι», ὅπου δίνει συμβουλὲς στὸν ἀδελφὸ του γιὰ τὴν ἀγροτικὴ ζωὴ. Τὰ ποιήματα τοῦ Ἡσίοδου εἶναι γραμμένα σὲ δακτυλικὸ ἑξάμετρο.

Μετά τὸν Ἡσίοδο ἀκμάζει ἡ λυρική ποίηση, ποὺ ἐκφράζει τὸν συναισθηματικὸ κόσμο τοῦ ποιητῆ. Ἡ λυρική ποίηση χωρίζεται στὴν Ἑλεγεῖα (Καλλίνος, Τυρταῖος, Μίμνερμος), στὴν Ἰαμβο (Ἀρχίλοχος) καὶ στὴν Ὠδὴ (Αἰκαίος, Σαπφώ).

Παράλληλα ἀναπτύσσεται τὸ χορικὸ ἄσμα, ποὺ καλλιεργήθηκε κυρίως ἀπ' τοὺς Δωριεῖς. Ἀπ' τὸ χορικὸ ἄσμα βγήκε ὁ διθύραμβος, δηλ. ὕμνος στὸ Διόνυσο. Κυριώτεροι ποιητὲς διθύραμβων εἶναι ὁ Ἀρίωνας καὶ ὁ Σιμωνίδης. Ἄλλοι περίφημοι ποιητὲς εἶναι ὁ Πίνδαρος, ποὺ ἔψαλλε τοὺς νικητὲς τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, καὶ ὁ Βακχυλίδης. Ἀπ' τὸν διθύραμβο βγήκε τὸ δράμα ἢ τραγικὴ ποίηση.

Ταυτόχρονα ἄρχισε ν' ἀναπτύσσεται καὶ ὁ πεζὸς λόγος, προσπάντων γιὰ ἱκανοποίηση πρακτικῶν ἀναγκῶν τῆς ζωῆς τῶν πόλεων. Οἱ πρῶτοι ἱστορικοὶ καὶ γεωγράφοι ὀνομάστηκαν λογογράφοι. Σπουδαιότερος λογογράφος ἦταν ὁ Ἑκαταῖος ὁ Μιλήσιος.

Τὸν 6ο αἰῶνα ἐμφανίζεται γιὰ πρώτη φορὰ ἡ φιλοσοφία, σὰν προσπάθεια πνευματικῆς ἐξήγησης τῆς κοινῆς καὶ τῆς φύσης. Κυριώτεροι φιλόσοφοι εἶναι ὁ Θαλής ὁ Μιλήσιος, ὁ Ἀναξίμανδρος, ὁ Ἀναξίμενης, ὁ Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος. Αὐτοὶ ἔζησαν στὴ Μ. Ἀσία. Φιλόσοφοι στὴν Κάτω Ἰταλία καὶ Σικελία εἶναι ὁ Πυθαγόρας ὁ Σάμιος, ὁ Πεινοφάνης ὁ Κολοφώνιος, ὁ Παρμενίδης ὁ Ἐλεάτης καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς ὁ Ἀκραγαντινός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΠΕΜΠΤΟ

Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Ἡ μεγάλη ἀκμὴ τῆς ἐλληνικῆς τέχνης, ὅπως τὴ βλέπομε στὰ κλασσικὰ ἀριστουργήματα τοῦ 5ου π.Χ. αἰώνα, εἶχε γιὰ στήριγμα τὴν καλλιτεχνικὴ ἀνάπτυξη στὴ διάρκεια τῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου.

Στὴν ἀρχὴ προώδεψε ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, μὲ κίνητρο τὴν ἀνάγκη τῶν Ἑλλήνων νὰ ἰδρῦσουν ναοὺς, σὰν κατοικίες τῶν θεῶν. Οἱ παλαιότεροι ναοὶ ἀποτελοῦσαν μίμηση τῶν βασιλικῶν ἀνακτόρων καὶ εἶχαν στὴν εἴσοδό τους στύλους. Αὐτοὶ οἱ ναοὶ λέγονται π ρ ὁ σ τ υ λ ο ι. Ἀργότερα πρόσθεσαν στύλους καὶ στὴν πίσω πλευρὰ τοῦ ναοῦ. Αὐτοὶ οἱ ναοὶ λέγονται ἀ μ φ ι π ρ ὁ σ τ υ λ ο ι. Ἐπειτα ἔβαλαν στύλους ἐλόγουρα στὸ ναό. Αὐτοὶ οἱ ναοὶ λέγονται π ε ρ ἰ π τ ε ρ ο ι.

Ἀνάλογα μὲ τὴν τέχνη ποὺ ἔχουν κατασκευασθῆ οἱ στύλοι (κίονες), οἱ ἀρχιτεκτονικοὶ ρυθμοὶ εἶναι δύο εἰδῶν:

1. Ὁ δ ω ρ ι κ ὸ ς ρ ὐ θ μ ὸ ς. Ὁ στύλος τοῦ ρυθμοῦ αὐτοῦ στηρίζεται ἀπ' εὐθείας στὸ κρηπίδιωμα, χωρὶς ἰδιαίτερη βάση, ἔχει ραβδώσεις καὶ ἀπλὸ κ ι ο ν ὸ κ ρ α ν ο. Εἶναι πλατύτερος στὰ κάτω μέρη καὶ λεπτότερος στὸ ἐπάνω.

2. Ὁ ἰ ω ν ι κ ὸ ς ρ ὐ θ μ ὸ ς. Αὐτὸς ἔχει ἰδιαίτερη βάση μὲ ἐλικοειδῆς κιονόκρανο καὶ εἶναι λεπτότερος καὶ ψηλότερος ἀπὸ τὸν δωρικό.

Θρησκευτικοὶ λόγοι ὄθησαν ἐπίσης καὶ στὴν ἀνάπτυξη τῆς γλυπτικῆς. Οἱ τεχνίτες, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς στύλους τῶν ναῶν, ἔφτιαναν καὶ ἀγάλματα τῶν θεῶν. Στὰ παλαιότερα χρόνια τὰ ἀγάλματα ἦταν καμιωμένα ἀπὸ ξύλο καὶ λέγονταν ξ ὀ α ν α. Ἀργότερα τὰ ἔφτιαναν ἀπὸ μάρμαρο καὶ ὀρείχαλκο. Κυριώτεροι τύποι τῶν ἀγαλμάτων τῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου εἶναι οἱ Κ ο ὐ ρ ο ι καὶ οἱ Κ ὀ ρ ε ς.

Παράλληλα ἀναπτύχθηκε καὶ ἡ ἀγγειογραφία, δηλ. ἡ ζωγραφικὴ

πάνω σε άγγεϊα. Δυό τεχνοτροπίες διακρίνονται κι έδω: Ἡ μιὰ εἶναι τὰ μελανόμορφα άγγεϊα, ποὺ ἔχουν μαύρες παραστάσεις πάνω σε κοκκινωπὴ ἐπιφάνεια. Ἡ ἄλλη εἶναι τὰ ἐρυθρόμορφα άγγεϊα, ποὺ ἔχουν κόκκινες παραστάσεις πάνω σε μαύρο φόντο. Φημισμένοι άγχειογράφοι ἦταν ὁ Ἐξεκίας, ὁ Ἄμειος, ὁ Εὐφρόνιος, ὁ Δοῦρις καὶ ὁ Βρόγος.

ΟΙ ΚΟΙΝΟΙ ΔΕΣΜΟΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἄν καὶ οἱ Ἕλληνες ἦταν σκορπισμένοι σ' ὅλες τὲς ἀκτὲς τῆς Μεσογείου, ὥστόσο εἶχαν συνείδησιν τῆς κοινῆς τους καταγωγῆς, τῆς κοινῆς γλώσσας τους, τῶν κοινῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τους, τῶν κοινῶν θρησκευτικῶν τους ἀντιλήψεων.

Οἱ Ἕλληνες, ἦταν χωρισμένοι σὲ φυλές, ὅπως Ἀχαιοί, Ἴωνες, Δωριεῖς καὶ Αἰολεῖς, καὶ ἐπλάσαν τὸ μῦθο τῆς κοινῆς καταγωγῆς τους ἀπὸ τὸν Δευκαλίωνα. Ἀπὸ τὸν 7ο αἰῶνα πῆραν τὸ κοινὸ ὄνομα Ἕλληνας, ὅπως λέγονταν μέχρι τότε οἱ κάτοικοι τῆς Φθίας.

Οἱ διαφορῆς ἀνάμεσα στὶς διαλέκτους ποὺ μιλοῦσαν οἱ Ἕλληνες δὲν ἦταν τόσο μεγάλες, ὥστε νὰ μὴ μποροῦν νὰ συννοηθοῦν. Ἡ συχνὴ μάλιστα ἐμπορικὴ ἐπικοινωνία μεταξὺ τους στάθηνε αἰτία νὰ διαμορφωθῇ μιὰ κοινὴ γλώσσα, ποὺ τὴ μιλοῦσαν ὅλοι οἱ Ἕλληνες. Ἡ ἔννοια τῆς γλωσσικῆς τους κοινότητος ἦταν τόσο βαθιὰ, ὥστε οἱ Ἕλληνες, ἐπειδὴ δὲν καταλάβαιναν τὲς ξένες γλώσσες καὶ νόμιζαν πὼς οἱ ἄλλοι λαοὶ ἔλεγαν μονάχα «βάρ-βάρ», ὠνόμασαν τοὺς ξενόγλωσσους λαοὺς «βάρβαρους». Ὅσοι λοιπὸν, δὲν ἦταν Ἕλληνες, ἦταν βάρβαροι.

Ἡ λατρεία τῶν μεγάλων θεότητων συγκεντρώνει ἐπίσης τοὺς Ἕλληνας σὲ ὠρισμένους τόπους, ὅπως σὲ μεγάλα μαντεῖα, ὅπου σφυρηλατοῦνται οἱ μεταξὺ τους δεσμοί. Τέτοια λατρευτικὰ κέντρα ἦταν ἡ Δῆλος καὶ οἱ Δελφοί.

Στὴν σύμφιξιν τῶν σχέσεων τους συνέβαλαν ἐξαιρετικὰ οἱ Παναελλήνιοι ἀγῶνες. Ἐνῶ οἱ Δελφοὶ ἀποτελοῦσαν ἓνα διεθνὲς θρησκευτικὸ κέντρο, ἡ Ὀλυμπία ἦταν ἓνα κέντρο λαϊκόν. Οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες, στὸν τόπο ποὺ ὑπῆρχε πολὺ παλιὸς βωμὸς τοῦ Δία, γίνονταν κάθε τέσσερα χρόνια πρὸς τιμὴ τοῦ θεοῦ. Τόσο μεγάλη σημασία ἔδιδαν οἱ Ἕλληνες στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες, ὥστε, ἂν βρισκόνταν σὲ πόλεμο, ἔκαναν ἀνακωχὴ ποὺ τὴν ἔλεγαν ἰερωὴ ἐκεχειρία, γιὰ

Δρομείς στους 'Ολυμπιακούς 'Αγώνες

νά μπορούν νά πάνε μέ ήσυχία στήν 'Ολυμπία. 'Απαγορεύτηκε επίσης για τόν ίδιο λόγο ή είσοδος ενόπλων τμημάτων στήν 'Ηλιδα.

Οί 'Ολυμπιακοί αγώνες περιλάμβαναν αγωνίσματα δρόμου, πάλης, άρματοδρομίες κ.λπ. Οί νικητές έπαιρναν ένα στεφάνι από κλαδιά τής ιερής έλης του Δία, πού τó έλεγαν «κότινο». Οί 'Ολυμπιακοί αγώνες χρησίμευαν ακόμη και για τήν χρονολογία των αρχαίων. Οί πρώτοι αγώνες έγιναν τó 776 π.Χ. κι από τότε αρχίζει και ή χρονολόγηση τής έλληνικής ιστορίας.

Στή σύσφιξη των δεσμών μεταξύ των Έλλήνων πολύ συνετέλεσαν ακόμη οί 'Αμφικτυονίες, πού απόβλεπαν στήν υπεράσπιση του Μαντείου των Δελφών και στή διοργάνωση των Ηυθίων.

Η 'Αμφικτυονία των Δελφών είναι τó πρώτο δημοσπονδιακό όργανο πού έλυσε μέ συμβιβασμό τίς διαφορές των έλληνικών πόλεων, για νά αποφεύγονται οί πόλεμοι.

Γ' ΜΕΡΟΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

(ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΕΡΣΙΚΟΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥΣ
ΩΣ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΜΕΓ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΟΙ ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

1. Αίτια τῶν ἑλληνοπερσικῶν πολέμων

Ὅπως εἶδαμε σὲ προηγούμενο κεφάλαιο, οἱ βασιλεῖς τῶν Περσῶν εἶχαν δημιουργήσει μὲ τοὺς κατακτητικούς πολέμους τοὺς ἑνα ἀπέραντο κράτος, πού ἀπ' τὰ σύνορα τῶν Ἰνδιῶν ἔφτανε στὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας. Κατόπιν στράφηκαν γ' ἀποκτήσουν καὶ ναυτική δύναμη, μὲ σκοπὸ νὰ ἐπικρατήσουν στὴ Μεσόγειο.

Ἄλλ' ἢ Μεσόγειος ἦταν, τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἑλληνικὴ θάλασσα. Οἱ Ἕλληνες, πού οἱ ἀποικίες τοὺς ἀπλώνονταν σὲ ὅλες τὶς ἀκτὲς τῆς Μεσογείου, εἶχαν στὰ χέρια τοὺς τὸ ἐμπόριο καὶ τὰ ἑλληνικὰ καράβια ἀρμένιζαν στὰ νερά της.

Ἡ ἐπιδίωξη λοιπὸν τῶν Περσῶν νὰ κυριαρχήσουν στὴ Μεσόγειο, ἀναπόφευκτα τοὺς ἔφερνε σὲ πολεμικὴ σύγκρουση μὲ τοὺς Ἕλληνες. Στούς ἀγῶνες αὐτοὺς οἱ Πέρσες ἔριξαν ὅλες τὶς στρατιωτικές καὶ θλικές δυνάμεις τοὺς, πού γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν τεράστιες. Οἱ Ἕλληνες ἀντιπαράταξαν προπάντων τὸ ἀξιότιμο ἀγωνιστικὸ τοὺς ἠθικὸ καὶ τὴν ἀπόφασή τοὺς νὰ ὑπερασπίσουν μ' ὅλα τὰ μέσα τὴν ἐλευθερία τοὺς. Ἔτσι ἔκαμαν ἡρωϊκὰ κατορθώματα, πού καὶ σήμερα ἀκόμη κινοῦν τὸ θαυμασμό.

2. Ἐκστρατεῖες τοῦ Δαρείου Α'

Ἡ ἐσωτερικὴ ὀργάνωση τοῦ περσικοῦ κράτους ὀφείλεται στὸν Δαρεῖο Α', πού οἱ Ἕλληνες τὸν ἔλεγαν «μέγαν βασιλέα». Αὐτὸς ἐφάρμοσε

τὸ ἀποκεντρωτικὸ διοικητικὸ σύστημα κι ἔκοψε χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ νομίσματα, γνωστὰ μὲ τὸ ὄνομα «δαρεικοί».

Ὅπως εἶδαμε σὲ προηγούμενα κεφάλαια, ὁ στρατὸς τοῦ νίκησε τὸ βασιλιὰ τῶν Λυδῶν Κροῖσο καὶ πῆρε τὸ βασιλείο του κι ὁ στρατηγὸς τοῦ Ἄρπαγος ἔκαμε φόρου ὑποτελεῖς τὶς ἐλληνικὲς πόλεις τῆς Ἰωνίας. Στὶς πόλεις αὐτὲς ἔβαλε διοικητὲς δικούς του ἐμπιστους ἀνθρώπους, ποὺ λέγονταν τ ὕ ρ α ν ν ο ι. Ἄν καὶ ἦταν Ἕλληνες στὴν καταγωγή, οἱ τύραννοι, φρόντιζαν γιὰ τὰ συμφέροντα τοῦ Πέρση βασιλιᾶ, ποὺ ἦταν καὶ δικὰ τους, καὶ καταπίεζαν τοὺς κατοίκους. Ἔτσι οἱ Ἕλληνες τῶν Ἰωνικῶν πόλεων ζητοῦσαν εὐκαιρία ν' ἀποτινάξουν τὸν περσικὸ ζυγὸ.

Τὸ 514 ὁ Δαρεῖος ἔκαμε ἐκστρατεία κατὰ τῶν Σκυθῶν, ποὺ κατοικοῦσαν πέρα ἀπὸ τὸ Δούναβη. Μὲ 700.000 πεζοὺς καὶ ἵππεις καὶ 500 πλοῖα πέρασε ἀπὸ τὴν Ἀσία στὴν Εὐρώπη πάνω σὲ γέφυρα ποὺ εἶχε φτιάξει στὸ Βόσπορο ὁ ἀρχιτέκτονας Μανδρακλῆς. Ὁ στόλος τοῦ προχώρησε στὸ Δούναβη γιὰ νὰ φτιάξῃ ἐκεῖ ἄλλη γέφυρα. Μέσα στὰ πλοῖα ἦταν καὶ οἱ τύραννοι τῶν ἰωνικῶν πόλεων, καθὼς κι ὁ Ἀθηναῖος Μιλιτιάδης ποὺ ἦταν διοικητὴς τῆς Θρακικῆς χερσονήσου.

Ὁ Δαρεῖος ὑπόταξε τοὺς Θράκες καὶ μετὰ περνώντας ἀπὸ τὴ γέφυρα τοῦ Δούναβη, προχώρησε στὴ Σκυθία. Οἱ Σκυῦθες νίκησαν τὸ στρατὸ τοῦ Δαρείου, ποὺ ἀναγκάστηκε νὰ ὑποχωρήσῃ. Τότε οἱ Σκυῦθες πρότειναν στοὺς Ἕλληνες, ποὺ φρουροῦσαν τὴ γέφυρα, νὰ τὴν καταστρέψουν, ὥστε νὰ μὴν περάσῃ ὁ περσικὸς στρατὸς καὶ νὰ τὸν συντρίψουν. Ἔτσι θ' ἀποκοτοῦσαν καὶ οἱ ἰωνικὲς πόλεις τὴν ἐλευθερία τους. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες τύραννοι, καὶ μάλιστα ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου Ἰστιαῖος, ἔφεραν ἀντίδραση σ' αὐτὴ τὴν πρόταση, παρὰ τὴν ἀντίθετη γνώμη τοῦ Μιλιτιάδη. Ἡ γέφυρα δὲν καταστράφηκε καὶ πέρασε ὁ Δαρεῖος μὲ τὸ στρατὸ του. Στὴ Θράκη ἄφησε τὸ στρατηγὸ Μεγάβαζο, ποὺ ἔκαμε φόρου ὑποτελεῖς τῆς Θράκης καὶ τὶς ἐλληνικὲς ἀποικίες τῆς Προποντίδας καὶ τοῦ Ἑλλάσποντου.

3. Ἡ ἐπανάσταση τῶν ἰωνικῶν πόλεων

Ἀπὸ τὴ στάση τοῦ αὐτῆ ὁ Ἰστιαῖος κέρδισε τὴν εὐνοια τοῦ Δαρείου ἀλλ' αὐτὸ τὸν ἔδραψε. Κατηγορήθηκε στὸν Δαρεῖο, κι ἐκεῖνος τὸν κάλεσε στὰ Σούσα, δῆθεν γιὰ νὰ τὸν συμβουλευεταί. Στὴν θέση τοῦ ἔβαλε τὸ γαμπρὸ τοῦ Ἰστιαίου Ἀρισταγόρα.

Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ οἱ Κυκλάδες ἦσαν ἐλεύθερες, ἐνῶ ἡ Νάξος εἶχε καθεστῶς ἀριστοκρατικὸ. Λίγα χρόνια ὕστερα ὁ λαὸς ἀνέτρεψε τοὺς εὐ-

γενείς κι αυτοί ζήτησαν βοήθεια από τον Άρισταγόρα. Ο Άρισταγόρας έπετέθηκε κατά της Νάξου με περσικό στόλο, το 499 π.Χ., αλλά νικήθηκε με μεγάλες απώλειες. Η άποτυχία αυτή προκάλεσε τη δυσμένεια των Περσών. Για ν' αποφύγει λοιπόν την όργη του Δαρείου ο Άρισταγόρας έχμεταλλεύθηκε τον πόθο των Ελλήνων ν' απελευθερωθούν κι έπεισε τους αντιπρόσωπους της Μίλητου νά επαναστατήσουν. Στις ενέργειές του τον βοήθησε με μυστικές παραγγελίες κι ο πεθερός του Ίσταιός. Κήρυξε λοιπόν την επανάσταση κατά των Περσών κι έφυγε για την Ελλάδα νά ζητήσει βοήθεια, αφού πρώτα παρακίνησε τις Ίωνικές πόλεις νά διώξουν τους τύραννους και νά ετοιμάσουν στρατό.

Πρώτα πήγε στη Σπάρτη και παρακάλεσε τον βασιλιά Κλεομένη νά τον βοηθήσει, αναπτύσσοντας την κακή κατάσταση των Ίωνικών πόλεων και την ωφέλεια που θα είχαν οι Έλληνες, αν έδιωχναν απ' αυτές τους Πέρσες.

Οι Σπαρτιάτες αρνήθηκαν νά δώσουν βοήθεια στον Άρισταγόρα. Τότε πήγε στην Αθήνα. Οι Αθηναίοι έδωσαν 20 πλοία κι άλλα 5 ή Ερέτρια, με 2.000 στρατιώτες. Όταν ο Άρισταγόρας γύρισε με τη βοήθεια τούτη στην Ίωνία, οι Πέρσες πολιορκούσαν τη Μίλητο. Στέλνει τότε στρατό από την Έφεσο και κυριεύει, το 498 π.Χ., τις Σάρδεις που ήταν πρωτεύουσα της σατραπείας. Ο περσικός στρατός, που πολιορκούσε τη Μίλητο, μαθαίνοντας πως ο έχθρικός στρατός κατάλαβε τις Σάρδεις, λύνει την πολιορκία και πηγαίνει νά κυπήσει τους Έλληνες. Η συνάντηση των αντιπάλων στρατών γίνεται στα τέλη καλοκαιριού, κοντά στην Έφεσο. Αλλ' οι Έλληνες είναι λίγοι και, παρά την άφθαστη άνδρεία τους, νικιούνται.

Ύστερα ο περσικός στρατός διάλυσε και τ' άλλα έλληνικά στρατεύματα στην Αιολία, στην περιοχή του Έλλησποντου, σε πολλές πόλεις της Ίωνίας, στην Καρία και την Κύπρο που είχε επίσης επαναστατήσει. Έτσι οι Έλληνες της Μικράς Ασίας υποδουλώθηκαν. Ο Άρισταγόρας είχε φύγει στη Θράκη, προτού υποκύψουν οι Έλληνες, κι εκεί σκοτώθηκε το 426 π.Χ.

Τέλος οι Πέρσες συγκέντρωσαν μεγάλες στρατιωτικές και ναυτικές δυνάμεις στη Μίλητο, που αντιστεκόταν, για νά την κυριέψουν. Το καλοκαίρι του 494 π.Χ. ο έλληνικός στόλος αντιμετώπισε τον περσικό, κοντά στο νησί Λάδη. Στη ναυμαχία αυτή ο μικρός στόλος των Ελλήνων νικήθηκε, παρά την άνδρεία των πληρωμάτων του.

Μετά τή ναυμαχία οί Πέρσες κυρίεψαν τή Μίλητο και τήν κατά-
στρεψαν από τά θεμέλια. Οί περισσότεροι Έλληνες θρήκαν μαρτυρικό
θάνατο κι όσοι έζησαν, κυρίως οί γυναίκες και τά παιδιά, πουλήθηκαν
στά σκλαβοπάζαρα τής Ανατολής. Όταν αργότερα ο ποιητής Φρόνικος
παρουσίασε στό θέατρο τό δράμα «Μιλήτου Άλωσις», πού είχε γράψει,
έλοι οί Άθηναίοι δάκρυσαν από συγκίνηση τόσο, ώστε άπαγόρευσαν γά ξα-
ναπαιχτή τό δράμα αυτό πού τούς θύμιζε τόσες συμφορές. Αυτό τό τέλος
είχε ή Ιωνική επανάσταση. Ώστόσο μ' αυτήν άνοίγεται ένα μεγάλο κε-
φάλαιο στην ιστορία τής αρχαίας Ελλάδας, γιατί γίνεται άφορμή γιά
τούς περσικούς πολέμους πού άκολούθησαν.

Α' ΑΜΥΝΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

4. 'Ο Μαρδόνιος έκστρατεύει έναντίον τής Ελλάδας

Μετά τήν ύποταγή των Ιώνων, ο Δαρείος αποφάσισε γά έκδικηθή
τούς Άθηναίους και τούς Έρετριείς, πού είχαν βοηθήσει τούς Ιωνες στην
επανάσταση. Κατά τήν παράδοση, όταν ο Δαρείος καθόταν στό τραπέζι γά
φάη, ένας δούλος του έλεγε τρεις φορές: «Δέσποτα, θυμήσου τούς Άθη-
ναίους». Τήν όργή του Δαρείου τήν ύποκινούσε επίσης κι ο Ίππίας, πού
έλπιζε μ' αυτό τον τρόπο γά ξαναγίνη τύραννος τής Αθήνας.

Τό 492 π.Χ. έστειλε τό Μαρδόνιο μέ στρατό και στόλο γά καταλάβη
τήν Ελλάδα. Έτσι αρχίζει ή έποποιία των Μηδικών ή Περσικών πολέ-
μων. Ο Μαρδόνιος πέρασε τον Έλλάσποντο και προχωρούσε στην στεριά,
ένω ο στόλος του έπλεε στα παράλια. Άλλά στό Άγιο Όρος ο στόλος
συνάντησε μεγάλη τρικυμία και καταστράφηκε.

5. Έκστρατεία του Δάτη και Άρταφέρνη

Η άποτυχία αυτή φανάτισε περισσότερο τό Δαρείο, πού ήθελε πιά μέ
κάθε τρόπο γά καταλάβη τήν Ελλάδα. Έστειλε λοιπόν τό 481, σύμφωνα
μέ τήν τότε συνθήκη, ανθρώπους στην Ελλάδα γά ζητήσουν χώμα και
νερό γιά σημεία ύποταγής. Πολλές πόλεις έδωκαν. Οί Άθηναίοι όμως
τούς έρριξαν σέ μιá χαράδρα κι οί Σπαρτιάτες σ' ένα πηγάδι, λέγοντας
πως εκεί μέσα θά θρουν χώμα και νερό γά τά πάνε στό βασιλιά τους.
Στό μεταξύ ο Δαρείος έτοίμασε 50 χιλιάδες στρατό και 600 πλοία και
διώρισε στρατηγούς τό Δάτη και τον Άρταφέρνη. Όλος ο στρατός συγ-
κεντρώθηκε τότε στη Σάμο κι άπ' εκεί, τήν άνοιξη του 480, ξεκίνησε γιά
τήν Ελλάδα μέ οδηγό τον Ίππία.

Σὰν δὲ θρῆκαν καμιά ἀντίσταση στὶς Κυκλάδες καὶ ἀφοῦ κυρίεψαν καὶ κατάστρεψαν τὴν Νάξο καὶ τὴν Κάρυστο, ἔφτασαν στὴν Ἐρέτρια. Ὑστερῶς ἀπὸ πολιορκία ἔξι ἡμερῶν, τὴν κυρίεψαν καὶ τὴν ἔκαψαν. Κατόπιν πέρασαν στὴν Ἀττική καὶ στρατοπέδευσαν στὸ Μαραθῶνα, ὅπως τοὺς εἶχε συμβουλεύσει ὁ Ἴππίας, πὺ νόμιζε ὅτι θὰ τὸν βοηθοῦσαν οἱ ἄκραιοι.

6. Ἡ μάχη τοῦ Μαραθῶνα (490 π. Χ.)

Οἱ Ἀθηναῖοι ἔκαμαν ἐντατικὴ στρατιωτικὴ προετοιμασία γιὰ νὰ διώξουν τὸ βάρβαρο ἐπιδρομέα. Στὸ μεταξὺ ἔστειλαν τὸ δρομιέα Φειδιππίδην στὴ Σπάρτη καὶ ζήτησαν βοήθεια. Οἱ Σπαρτιαῖτες τελικὰ δὲν ἔστειλαν βοήθεια, γιὰ τὸς ἐμπόδιζε κάποια θρησκευτικὴ γιορτὴ πὺ εἶχαν. Ἄλλῶς οἱ Πλαταιεῖς εἶχαν κιάλας στείλει βοήθεια ἀπὸ 1.000 ὀπλίτες. Ἔτσι ὁ στρατὸς Ἀθηναίων καὶ Πλαταιέων ἦταν 10.000 ἄνδρες. Πολλοὶ Ἀθηναῖοι πρότειναν νὰ περιμένουν λίγες μέρες, ὥσπου νὰ ἔρθη βοήθεια ἀπὸ τὴ Σπάρτη, ἀλλῶς ὁ Μιλτιάδης ἐπέμενε νὰ ἐπιτεθοῦν ἀμέσως. Ἀπὸ τὴν δύσκολη αὐτὴ θέση ἔβγαλε τοὺς Ἀθηναίους ὁ πολέμαρχος Καλλίμαχος πὺ τάχθηκε μὲ τὸ μέρος τοῦ Μιλτιάδου. Ἔτσι ἀποφάσισαν ν' ἀντιμετωπίσουν τοὺς Πέρσες μ' ὅ,τι δυνάμεις εἶχαν.

Τότε, μὲ πρόταση τοῦ Ἀριστείδου, οἱ δέκα στρατηγοὶ ἀναγνώρισαν ἀρχιστράτηγο τὸ Μιλτιάδου.

Ὁ Μιλτιάδης, πὺ καθὼς εἶδαμε ἦταν τύραννος στὴ Θράκη καὶ ἀκούθηκε τὸ Δαρεῖο στὴν ἐκστρατεία κατὰ τῆς Σκυθίας, ἤξερε καλὰ τὴν πολεμικὴ τέχνη τῶν Περσῶν. Παράταξε λοιπὸν τὸ στρατό του κατὰ τέτοιον τρόπο, ὥστε στὸ κέντρο νὰ εἶναι λίγοι καὶ στὰ ἄκρα πολλοί. Τὸ δεξιὸ ἄκρο, σύμφωνα μὲ τὸ νόμο, ἔδωκε στὸν Πολέμαρχο καὶ τῶ ἀριστερὸ στοὺς Πλαταιεῖς. Ὅταν δόθηκε τὸ σύνθημα, οἱ Ἕλληνες ἐπετέθηκαν μὲ ὀρμὴ. Οἱ Πέρσες στὴν ἀρχὴ νικούσαν στὸ κέντρο, σὲ λίγο ὅμως περικυκλώθηκαν ἀπὸ τὰ ἄκρα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἄρχισαν νὰ ὑποχωροῦν. Οἱ Ἕλληνες τοὺς καταδίωξαν ὡς τὰ πλοῖα καὶ ἐκεῖ ἔγινε νέος ἀγώνας. Οἱ Πέρσες προσπαθοῦσαν νὰ σωθοῦν, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες δὲν τοὺς ἄφηναν. Τότε σκοτώθηκαν ὁ πολέμαρχος Καλλίμαχος, ὁ στρατηγὸς Στησίλαος καὶ ὁ Κυναίγειρος, ἀδελφὸς τοῦ ποιητῆ Αἰσχύλου.

Τὸ σχέδιο τοῦ Μιλτιάδου πέτυχε καὶ οἱ Ἕλληνες κέρδισαν τὴν μάχη τοῦ Μαραθῶνα! Ἀπὸ τοὺς Πέρσες σκοτώθηκαν 6.400 καὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες μόνο 192.

Μετά τή μάχη ὁ Μιλτιάδης ἄφησε ἐκεῖ φρουρά καί μέ τόν ὑπόλοιπο στρατό ἔφυγε γιά τήν Ἀθήνα. Οἱ Ἀθηναῖοι καί οἱ Πλαταιεῖς, ἄν καί ἦσαν ἐξαντλημένοι, θάδισαν ἐφτά ὥρες χωρίς διακοπή καί τὸ σούρουπο ἔφτασαν στό Φάληρο. Τή νύχτα ἤρθε κι ὁ στόλος τῶν Περσῶν. Αὐτοὶ εἶχαν μάθει ὅμως τήν πανωλεθρία τοῦ στρατοῦ τους στό Μαραθῶνα καί τοὺς ἔλειπε τὸ θάρρος. Ἄμα λοιπὸν ξημέρωσε κι οἱ Πέρσες εἶδαν στήν παραλία τὸν Ἀθηναϊκὸ στρατό, κατάλαβαν πὼς δὲ μποροῦν νὰ κυριέψουν τήν Ἀθήνα καί γύρισαν στήν Ἀσία.

Τὴν ἴδια μέρα ἔφθασαν στήν Ἀθήνα 2.000 Σπαρτιάτες νὰ πάρουν μέρος στή μάχη ἀλλ' ἦταν ἀργά. Ὡστόσο πῆγαν στό Μαραθῶνα καί, βλέποντας τοὺς νεκροὺς τῶν Περσῶν, συγχάρηκαν τοὺς Ἀθηναίους γιά τὴ μεγάλη τους νίκη.

Ἀπὸ τὰ λάφυρα ποὺ πῆραν, τὸ ἓνα δέκατο ἀφιέρωσαν οἱ Ἀθηναῖοι στήν προστάτιδα θεὰ τους. Ἐπίσης τίμησαν πολὺ τὸ Μιλτιάδη καί τοὺς στρατιῶτες ποὺ σκοτώθηκαν στή μάχη. Γι' αὐτοὺς ἔκαμαν ξεχωριστὸ τύμβο στό μέρος ποὺ ἔπεσαν κι ἐκεῖ ἀπάνω ἔστησαν τρόπαιο μέ τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα τοῦ Σιμωνίδη:

*Ἑλλήνων προμαχοῦντες Ἀθηναῖοι Μαραθῶνι
χρυσοφόρων Μήδων ἐστόρεσαν δύναμιν.*

7. Τὸ τέλος τοῦ Μιλτιάδη

Ἡ νίκη τῶν Ἀθηναίων στό Μαραθῶνα εἶχε τεράστια ἀπήχηση γιατί οἱ Ἕλληνες ἀπόκτησαν πεποίθηση στὶς δικές τους δυνάμεις. Κατάλαβαν πιὰ πὼς οἱ Πέρσες δὲν ἦταν ἀνίκητοι κι ἔπαψαν νὰ τοὺς φοβοῦνται.

Ὁ νικητὴς τοῦ Μαραθῶνα Μιλτιάδης εἶχε ὅμως ἄσχημο τέλος. Μὲ τὸ κύρος ποὺ ἀπόκτησε, παράσχευε τοὺς Ἀθηναίους σὲ ἄσχοπη πολεμικὴ ἐπιχείρηση ἐναντίον τῆς νήσου Πάρου, μέ σκοπὸ νὰ ἐκδικηθῆ τὸν τύραννό της. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲ μπόρεσαν νὰ νικήσουν κι ὁ ἴδιος ὁ Μιλτιάδης πληγώθηκε. Τότε οἱ ἀντίπαλοί του τὸν κατηγοροῦσαν κι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Δήμου τοῦ ἔβαλε πρόστιμο 50 τάλαντα. Σὲ λίγο ὅμως πέθανε καί τὸ πρόστιμο τὸ πλήρωσε, ἀργότερα, ὁ γυιὸς του Κίμωνας.

8. Πολιτικοὶ ἀγῶνες στήν Ἀθήνα.

Ἀριστείδης καί Θεμιστοκλῆς

Μετά τὸ θάνατο τοῦ Μιλτιάδη, μεγαλύτεροι πολιτικοὶ ἄνδρες στήν Ἀθήνα ἦταν ὁ Ἀριστείδης κι ὁ Θεμιστοκλῆς. Αὐτοὶ ἦταν πολιτι-

καὶ ἀντίπαλοι, γιατί ὁ Ἀριστείδης ἦταν ἀρχηγὸς τοῦ ἀριστοκρατικοῦ κόμματος καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς τοῦ δημοκρατικοῦ.

Ὁ Ἀριστείδης, γιὸς τοῦ Λυσίμαχου, εἶχε ἀποκτήσει τὴ φήμη τοῦ δίκαιου, καὶ τὸν ἔλεγαν «δίκαιος Ἀριστείδης». Ἀλλὰ, ὡς πολιτικὸς ἐκπρόσωπος τῆς ἀριστοκρατίας, καταψηφίστηκε ἀπὸ τὸν δῆμο καὶ ἐξορίστηκε, σύμφωνα μὲ τὸ νόμο τοῦ ἐξοστρακισμοῦ.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἦταν τολμηρὸς καὶ διορατικὸς. Πολέμησε στὸ Μαραθῶνα καὶ λίγο ἔλειψε νὰ σκοτωθῆ. Ἐγὼ οἱ ἄλλοι Ἀθηναῖοι πίστευαν πὼς μετὰ τὸ Μαραθῶνα οἱ Πέρσες θὰ ἠσυχάσουν, ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπέμενε πὼς ὁ Μαραθῶνας ἦταν μόνον ἡ ἀρχὴ τῶν Περσικῶν ἐκστρατειῶν. Γι' αὐτὸ συμβούλεψε τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἐτοιμάσουν ἰσχυρὸ πολεμικὸ στόλο. Συνάντησε ὅμως τὴν ἀντίσταση τοῦ Ἀριστείδου καὶ τῶν ἀριστοκρατικῶν. Ὅταν πιά ἐξορίστηκε ὁ Ἀριστείδης, ἔβαλε σ' ἐνέργεια τὸ πρόγραμμά του καὶ θεμελίωσε τὴ ναυτικὴ δύναμη τῆς Ἀθήνας. Μόλις πῆρε τὴν ἐξουσία, ὠχύρωσε τὸ λιμάνι τοῦ Πειραιᾶ καὶ μὲ τὰ ἔσοδα τῶν μεταλλείων τοῦ Λαυρίου ναυπήγησε 200 πολεμικὰ πλοῖα. Ἡ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας δίκαιωσε τὴν πολιτικὴ του.

9. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ξέρξη στὴν Ἑλλάδα

Μετὰ τὴν περσικὴ ἤττα στὸν Μαραθῶνα, ὁ Δαρεῖος ἄρχισε νὰ ἐτοιμάζῃ στρατὸ καὶ στόλο γιὰ νέα ἐκστρατεία κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ ἐνῶ εἶχαν περάσει τρία χρόνια προπαρασκευῆς, ὁ Δαρεῖος πέθανε καὶ τὸν διαδέχθηκε ὁ γιὸς του Ξέρξης. Ὁ Ξέρξης πρὶν ἀπὸ λίγον καιρὸ εἶχε καταστείλει μίαν ἐπανάσταση στὴν Αἴγυπτο, δὲν ἔδειχνε μεγάλο ἐνδιαφέρον νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς Ἑλλάδας. Τὸν ὑποκινούσαν ὅμως ὁ Μαρδόνιος καὶ οἱ Πεισιστρατίδες πρὸς ἣθελαν νὰ πάρουν τὴν ἐξουσία στὴν Ἀθήνα. Ὅταν λοιπὸν ὁ Ξέρξης τὸ ἀποφάσισε, διάταξε ν' ἀρχίσουν πάλι οἱ στρατιωτικὲς προετοιμασίες, πρὸς κράτησαν ἄλλα τέσσερα χρόνια.

Τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 480 π.Χ. ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος τῶν Περσῶν συγκεντρώθηκε στὸν Ἑλλήσποντο: 1.700.000 ἄνδρες τὸ πεζικὸ, 80.000 ἄνδρες τὸ ἵππικὸ καὶ 20.000 ἄνδρες μ' ἄρματα τοῦ καιροῦ ἐκείνου καὶ γκαμηλές. Ἐπίσης 1.200 πολεμικὰ πλοῖα μὲ 36.000 πολεμιστὲς καὶ 240.000 ναῦτες, καὶ 3.000 μεταγωγικὰ πλοῖα μὲ 240.000 ναῦτες. Ἀπὸ δυὸ γέφυρες πρὸς κατασκευάστηκαν, ἀπὸ τὴν Ἄβυδο ὡς τὴ Σηστό, ὁ Ξέρξης ἀποβίβασε τὸ στρατὸ του στὴ Θράκη, προχώρησε στὴ Μακεδονία καὶ ἔφτα-

σε στή Θεσσαλία, χωρίς να βρή αντίσταση πουθενά. Ὁ στόλος του ἔπλεε κοντὰ στὰ παράλια. Ἀπὸ τοὺς τόπους πού πέρασε ὁ Ξέρξης, μάζεψε ντόπιο στρατὸ καὶ ναυτικὸ, 300.000 πεζικό καὶ 120 πολεμικὰ πλοῖα μὲ 24.000 ἄνδρες, καὶ τὰ πρόσθεσε στὴ στρατιά του.

Ἔτσι ἡ στρατιωτικὴ καὶ ναυτικὴ δύναμη τοῦ Ξέρξη ἔφθασε τοὺς 2.640.000 ἄνδρες! Φυσικὰ οἱ ἀριθμοὶ αὐτοί, πού δίνει ὁ μεγάλος ἱστορικός Ἡρόδοτος, εἶναι ἐξωγλωμιμένοι. Στὴν πραγματικότητα, ἡ δύναμη τοῦ Ξέρξη, καὶ ἰδιαίτερα τοῦ πεζικοῦ του, ἦταν πολὺ μικρότερη.

10. Τὸ Πανελλήνιο Συνέδριο στὸν Ἴσθμό

Ἐχοντας ἀπὸ νωρὲς πληροφορίες γιὰ τὶς ἐτοιμασίες καὶ τὰ σχέδια τοῦ Ξέρξη νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν Ἑλλάδα, οἱ Ἕλληνες ἔκαμαν τὸ φθινόπωρο τοῦ 481 π.Χ. Π α ν ε λ λ ῆ ν ι ο Σ υ ν ἔ δ ρ ι ο στὸν Ἴσθμὸ τῆς Κορίνθου καὶ ἀποφάσισαν ν' ἀνισταθοῦν μ' ὅλες τὶς δυνάμεις τους. Τὴν ἀρχηγία ἀνάθεσαν στοὺς Σπαρτιάτες. Ἔτσι ἀρχηγὸς στὴν ξηρὰ ἔγινε ὁ βασιλιάς τῆς Σπάρτης Λεωνίδα καὶ στὴ θάλασσα ὁ Σπαρτιάτης Εὐρυτιάδης.

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 480 π.Χ. οἱ Ἕλληνες ἀποφάσισαν νὰ κρατήσουν ἄμυνα στὸ στενὸ τῶν Θερμοπυλῶν. Ἔστειλαν λοιπὸν τὸ Λεωνίδα μὲ 6.000 στρατὸ, μὲ σκοπὸ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν κάθοδο τοῦ Ξέρξη ἀπὸ τὶς Θερμοπύλες. Ταυτόχρονα ὁ Εὐρυτιάδης μὲ 300 πολεμικὰ πλοῖα ἔπλευσε στὸ ἀκρωτήριο τῆς Εὐβοίας Ἀρτεμίσιο, γιὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὸν περσικὸ στόλο νὰ μπῆ στὸν Μαλιακὸ κόλπο καὶ νὰ θγάλῃ στρατὸ πίσω ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες.

Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες, παρὰ τὴν ἀπόφαση πού πῆραν στὸ συνέδριο, δὲν κατάλαθαν τὸ μεγάλο κίνδυνο πού τοὺς ἀπειλοῦσε. Ἔτσι, ἐνῶ μόνου τους οἱ Ἀθηναῖοι παράταξαν στὸν Μαραθῶνα 10.000 στρατὸ, ὅλες οἱ ἄλλες πόλεις μαζὶ μόλις μπόρεσαν νὰ συγκεντρώσουν 6.000 στρατὸ στὶς Θερμοπύλες.

11. Ἡ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν (480 π. Χ.)

Ὅταν ὁ Ξέρξης ἔφθασε στὶς Θερμοπύλες καὶ ἔμαθε πόσο λίγοι Ἕλληνες φυλᾶνε τὸ στενὸ, εἰδοποίησε τὸ Λεωνίδα νὰ παραδώσῃ τὰ ὅπλα. Ἐκεῖνος τοῦ ἀπάντησε: «Μ ο λ ὦ ν λ α θ έ». Τότε ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀπεσταλμένους γύρισε καὶ εἶπε πῶς οἱ Πέρσες εἶναι τόσο πολλοί, ὥστε τὰ βέλη τους θὰ σκεπάζουν τὸν ἥλιο.

— Τόσο τὸ καλύτερο, ἀπάντησε ὁ Σπαρτιάτης Διγνέκης, θὰ πολεμοῦμε κάτω ἀπὸ τὸν ἴσκιο.

Ἔστερ' ἀπ' αὐτὰ ὁ Εἰρξῆς διάταξε τοὺς Μήδους νὰ πιάσουν τοὺς Ἕλληνας καὶ νὰ τοὺς φέρουν μπροστὰ του. Ἐκεῖνοι, ἂν καὶ πολέμησαν γενναῖα, νικῆθηκαν καὶ ἄφησαν στὴ μάχη πολλοὺς νεκροὺς. Ἔστερα ὁ Εἰρξῆς ἔστειλε τὴ βασιλικὴ φρουρὰ ἢ τὸ σῶμα τῶν ἀθανάτων, ὅπως τὸ ἔλεγαν ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἔπαθαν τὸ ἴδιο. Δυὸ μέρες ἔκαμαν συνεχεῖς ἐπιθέσεις κατὰ τῶν Ἑλλήνων τὰ πιὸ ἐκλεκτὰ σώματα τοῦ περσικοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ χωρὶς ἀποτελεσμα. Ἡ γῆ στρώθηκε μὲ κορμιά σκοτωμένων Περσῶν, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ἀντιστέκονταν γενναῖα καὶ χωρὶς μεγάλες φθορές, γιατί τοὺς εὐνοοῦσε ὁ χῶρος.

Τότε παρουσιάσθηκε στὸν Εἰρξῆ ἓνας Ἕλληνας, ποὺ καταγόταν ἀπὸ κεῖ γύρω, ὁ Ἐφιάλτης. Αὐτὸς δέχτηκε νὰ γίνῃ προδότης καὶ νὰ ὀδηγήσῃ τοὺς Πέρσες ἀπὸ ἓνα μονοπάτι στὰ νῶτα τῶν Ἑλλήνων. Ἔτσι ὁ στρατηγὸς Ὑδάρνης πῆρε 20.000 στρατὸ καὶ μὲ ὀδηγὸ τὸν Ἐφιάλτη πέρασαν τὴ νύχτα τὸ μονοπάτι καὶ τὸ πρωῒ συνάντησαν 1.000 Φωκεῖς ποὺ φύλαγαν τὸ στενό. Ἐκεῖνοι μὲν εἶδαν τοὺς Πέρσες σκορπίσθηκαν, χωρὶς νὰ εἰδοποιήσουν τὸ Λεωνίδα. Οἱ Πέρσες προχώρησαν καὶ πρὶν τὸ μεσημέρι βρέθηκαν πίσω ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Ὁ Λεωνίδας, ἅμα εἶδε πῶς κυκλώθηκαν, διέταξε τὸν ἄλλο στρατὸ νὰ φύγῃ, νὰ πολεμήσῃ ἄλλοῦ γιὰ τὴν πατρίδα. Αὐτὸς μὲ τοὺς 300 Σπαρτιάτες θὰ ἔμεινε ἐκεῖ, γιατί οἱ νόμοι τῆς Σπάρτης ἀπαγόρευαν ν' ἀφήσουν τὴ θέση τους καὶ νὰ φύγουν.

Μαζὶ μὲ τοὺς Σπαρτιάτες ἔμειναν ν' ἀγωνιστοῦν καὶ 700 Θεσπιεῖς, ἔχοντας ἀρχηγό τους τὸ γενναῖο Δημόφιλο.

Τὸ πρωῒ ἄρχισε ἡ μάχη ἀπὸ μπροστὰ καὶ πίσω καὶ ὁ ἀγῶνας ἦταν σκληρὸς. Οἱ Ἕλληνες πολεμοῦσαν μὲ λύσσα. Ἡ μοναδικὴ τους ἀνδρεία κλόνησε τοὺς Πέρσες, ποὺ ἦσαν ἐτέλειωτοι. Τέσσερες φορὲς τοὺς ἔδιωξαν καὶ πολλοὺς ἔρριξαν στὴ θάλασσα. Τὰ δόρατα τῶν Ἑλλήνων σπασίστηκαν καὶ πολεμοῦσαν τώρα μὲ τὰ σπαθιά, τὰ χέρια καὶ τίς πέτρες. Τέλος τὴν τρίτῃ ἡμέρα τῆς μάχης ὁ Λεωνίδας πέφτει νεκρὸς καὶ γύρω του γίνεταί φοβερὴ πάλῃ, ὥσπου σκοτώθηκαν ἡρωϊκὰ ἔλοι οἱ Ἕλληνες! Ἀπὸ τοὺς Πέρσες σκοτώθηκαν 20.000 καὶ δυὸ ἀδελφοὶ τοῦ Εἰρξῆ.

Ὅταν ἀργότερα ἔφυγαν οἱ Πέρσες ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, φτιάχτηκε τύμβος γιὰ τοὺς πεσόντες Σπαρτιάτες καὶ στὴν κορφὴ του, πάνω σὲ μαρμάρινη πλάκα, χαραχτήκαν αὐτὰ τὰ λόγια τοῦ ποιητῆ Σιμωνίδη:

«Ἔ ξεῖν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίους, ὅτι τῆδε κείμεθα
τοῖς κείνων ρήμασι πειθόμενοι».

12. Ἡ καταστροφή τῆς Ἀθήνας ἀπὸ τοὺς Πέρσες

Ὁ περσικὸς στρατὸς, περνώντας ἀπὸ τὶς Θερμοπύλες, βάδισε πρὸς τὴν Ἀθήνα, σπέρνοντας στὸ δρόμο του τὴν καταστροφή. Οἱ Πλαταιεὶς καὶ οἱ Θεσπιεὶς κἀνῃκαν. Οἱ κάτοικοι, ὅσοι ἔμειναν ἐλεύθεροι, ζητοῦσαν σωτηρία στὰ βουνά. Ὁ τόπος ἐρημώθηκε.

Ταυτόχρονα ὁμοῦς οἱ Ἕλληνες νίκησαν δυὸ φορές τὸν περσικὸ στόλο στὸ Ἀρτεμίσιο ἀκρωτήριο καὶ κυρίεψαν 30 πλοῖα. Ἐπίσης πολλὰ ἄλλα περσικὰ πλοῖα καταστράφηκαν τὴ νύχτα ἀπὸ τὴν τρικυμία.

Ὅταν ἔμαθαν οἱ Ἀθηναῖοι πὼς οἱ Πέρσες πέρασαν τὶς Θερμοπύλες, ρώτησαν τὸ Μαντεῖο τῶν Δελφῶν τί νὰ κάμουν γιὰ νὰ σωθοῦν. Ἡ Πυθία ἀπάντησε πὼς θὰ σωθοῦν ἂν καταφύγουν στὰ ξύλινα τεῖχη. Ὁ Θεμιστοκλῆς, πού μόλις εἶχε ἐπιστρέψει μὲ τὸν στόλο ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιο, ὑποστήριξε πὼς «ξύλινα τεῖχη» τὸ Μαντεῖο ἔννοεῖ τὰ πλοῖα, καὶ τοὺς συμβούλεψε ν' ἀφήσουν τὴν πόλη καὶ νὰ φύγουν. Οἱ κάτοικοι μὲ πόνον ἀφῆκαν τὰ σπίτια τους καὶ τὰ πράγματά τους καὶ βουδᾶ τραβοῦσαν πρὸς τὴν παραλία.

Μόνο 500 γέροντες ἔμειναν ἐκεῖ καὶ ὠχυρώθηκαν στὴν Ἀκρόπολη, γιὰ νὸς νόμιζαν πὼς αὐτὰ τὰ τεῖχη ἔννοεῖ τὸ Μαντεῖο. Ὅλοι οἱ ἄλλοι ἔφυγαν. Οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ μεταφέρθηκαν στὰ νησιά καὶ στὴν Πελοπόννησο, ἐνῶ οἱ ἄνδρες μπῆκαν στὰ πλοῖα, πού ἦσαν ἀγκυροβολημένα στὸ στενὸ τῆς Σαλαμίνας. Ὅλα τὰ πλοῖα ἦσαν 300 μὲ 80.000 ἄνδρες καὶ ἀπ' αὐτὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ μισὰ ἀνῆκαν στοὺς Ἀθηναίους.

Ὁ Ἐέρξης ἔφτασε χωρὶς ἐμπόδιο στὴν Ἀθήνα καί, στίς 21 Σεπτεμβρίου 480 π.Χ., τὴν ἔκαψε. Κατόπιν κυρίεψε τὴν Ἀκρόπολη καὶ σκότωσε τοὺς λίγους γέροντες πού βρῆκε ἐκεῖ κλεισμένους.

Οἱ ναοὶ ἐπάνω στὴν Ἀκρόπολη καίονταν. Τεράστιες φλόγες καὶ καπνὸς ἀνέβαιναν στὸν οὐρανό. Δακρυσιμένοι ἔδωλεπαν τὸ τραγικὸ αὐτὸ θέαμα οἱ Ἕλληνες, ἀπὸ τὰ πλοῖα καὶ τὰ νησιά.

13. Τὸ στρατηγικὸ σχέδιο τοῦ Θεμιστοκλῆ

Τὴν ἴδια ὥρα οἱ στρατηγοί, μὲ ναύαρχο τὸν Εὐρυδιάδην ἔκαναν πολεμικὸ συμβούλιο. Οἱ Πελοποννήσιοι ἤθελαν ἢ ναυμαχία νὰ γίνῃ στὸν Ἴσθμό, πού ἦταν καὶ ὁ στρατὸς, ἐνῶ ὁ Θεμιστοκλῆς ἔλεγε πὼς καλύτερα γιὰ τὸν ἑλληνικὸ στόλο εἶναι νὰ ναυμαχήσῃ στὸ στενὸ τῆς Σαλαμίνας. Τοῦτο γιὰτὶ ὁ περσικὸς στόλος, πού εἶχε περισσότερα ἀπὸ 1.000 πλοῖα μὲ 300.000 ἄνδρες, δὲ θὰ μπορούσε νὰ κινῆται εὐκόλα σὲ στενὲς θάλασσες.

σες, οὔτε νὰ πολεμᾷ ὅλους μαζί. Οἱ Ἕλληγες πάλι εἶχαν λίγα πλοῖα ἀλλὰ κι αὐτὰ δὲν ἦταν εὐκίνητα σ' ἀνοιχτὲς θάλασσες. Τρεῖς φορές ἔγινε πολεμικὸ συμβούλιο, ἀλλ' οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ στόλου δὲ μπορούσαν νὰ συμφωνήσουν. Ἐπειδὴ ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπέμενε, ὁ στρατηγὸς τῶν Κορίνθιων Ἄδείμαντος τοῦ λέει: «Θεμιστοκλῆ, ἐκείνοι πού στοὺς ἀγῶνες ἐπιτίθενται προτοῦ δοθῆ τὸ σύνθημα, χτυπιούνται». Καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς ἀπαντᾷ: «Σωστά, ἀλλὰ καὶ ἐκείνοι πού καθυστεροῦν ἀπὸ τὸ σύνθημα, δὲν κερδίζουν τὸ στεφάνι τῆς νίκης».

Τὴν τρίτη φορά, βλέποντας ὁ Θεμιστοκλῆς τὴν ἐπιμονὴ τῶν ἄλλων, κατέφυγε σ' αὐτὸ τὸ τέχνασμα: Ἔστειλε τὸν δάσκαλο τῶν παιδιῶν τοῦ Σίκιννο, πού ἤξερε περσικά, στὸν Ἐέρξη καὶ τοῦ εἶπε: «Ὁ Θεμιστοκλῆς εἶναι φίλος σου καὶ σοῦ παραγγέλλει ὅτι οἱ Ἕλληγες ἐτοιμάζονται νὰ φύγουν. Εἶναι λοιπὸν ἡ μόνη εὐκαιρία νὰ τοὺς κλείσης στὸ στενὸ τῆς Σαλαμίνας καὶ νὰ τοὺς καταστρέψης». Τὸν πληροφοροεὶ ἀκόμη πὼς μιὰ μεγάλη μερίδα, μὲ τὸ Θεμιστοκλῆ, θὰ πολεμήσῃ γιὰ τοὺς Πέρσες, ἀν γίνῃ ἐκεῖ ναυμαχία.

Ὁ Ἐέρξης ἔπεσε στὴν παγίδα. Ἔτσι τὴ νύχτα ὁ περσικὸς στόλος κύκλωσε τοὺς Ἕλληγες κι ἀπόσπασμα περσικοῦ στρατοῦ κατάλαβε τὴν Ψυττάλεια.

Τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη ὁ Ἄριστείδης ἦταν ἐξόριστος στὴ Σαλαμίνα. Ὁταν ἔμαθε πὼς ὁ περσικὸς στόλος κύκλωσε τὴ νύχτα τοὺς Ἕλληγες, ὁ Ἄριστείδης πέρασε κινδυνεύοντας μὲ θάρκα ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα κι ἔφτασε στὴ Σαλαμίνα. Ἦταν μεσάνυχτα καὶ τὸ πολεμικὸ συμβούλιο ἀκόμη συνεδρίαζε. Κάλεσε τότε ἔξω τὸ Θεμιστοκλῆ καὶ τοῦ λέει τὰ ὠραῖα αὐτὰ πατριωτικὰ λόγια: «Ἄς ἀψήσουμε Θεμιστοκλῆ τὴν ἔχθρα κι ἄς φροντίσουμε νὰ σώσουμε τὴν πατρίδα πού κινδυνεύει».

Ὁ Θεμιστοκλῆς συγκινήθηκε ἀπὸ τὸν πατριωτισμὸ τοῦ Ἄριστείδη κι ἀπὸ τότε ἔγιναν φίλοι. Κατόπιν ὁ Ἄριστείδης τὸν πληροφοροεὶ πὼς κυκλώθηκαν ἀπὸ τοὺς Πέρσες. Ὁ Θεμιστοκλῆς τοῦ εἶπε τὸ τέχνασμα καὶ τὸν πῆγε στὸ συμβούλιο νὰ τοὺς ἀναγγεῖλῃ τὴν κύκλωση. Ἔτσι οἱ Ἕλληγες ἀρχηγοὶ βρέθηκαν στὴν ἀνάγκη νὰ ναυμαχήσουν τὸν περσικὸ στόλο στὸ στενὸ τῆς Σαλαμίνας.

14. Ἡ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας (480 π.Χ.)

Στὶς 29 Σεπτεμβρίου τοῦ 480 π.Χ. οἱ δυὸ στόλοι στέκονταν ἀκίνητοι ὁ ἕνας ἀπέναντι στὸν ἄλλο. Ἦταν πρωῒ. Ὁ Εὐρυβιάδης ἔδωκε πρῶτος τὸ

σύνθημα και τὰ πολεμικὰ πλοῖα τῶν Ἑλλήνων ὄρμησαν ἐμπρός. Γιγάντια βοή σηκώθηκε ἀπὸ τὸ πολεμικὸ τραγοῦδι πὺ οἱ θαρραλέοι Ἑλληγες τραγουδοῦσαν βροντερὰ, διεκδικώντας τὴ νίκη:

*ῶ Παῖδες Ἑλλήνων, ἴτε, ἐλευθεροῦται πατοῖδα,
ἐλευθεροῦτε δὲ παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατωῶων ἔδη
θήκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών!*

Τότε τὰ περσικὰ πλοῖα ὄρμησαν ἐπίσης κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου. Οἱ Ἑλληγες ἔκαμαν ἀμέσως ὑποχώρηση καὶ οἱ Πέρσες τοὺς ἀκολουθοῦσαν ἀνύποπτοι. Ὅταν πιά τὰ περσικὰ πλοῖα εἶχαν μπῆ στὸ στεγνὸ τῆς θάλασσης, πρῶτοι οἱ Ἀθηναῖοι ἔκαμαν ἀντεπίθεση ἐναντίον τῶν Φοινίκων πὺ ἦταν ἀπέναντί τους. Ὅστερα ἡ ἀντεπίθεση τῶν Ἑλλήνων γενικεύτηκε.

Οἱ Πέρσες εἶχαν μεγάλη ἀταξία, γιατί ὁ χῶρος ἦταν στενός καὶ τὰ πλοῖα τους δὲ μπορούσαν νὰ κινηθοῦν γρήγορα. Ἄλλοτε πάλι τὰ περσικὰ πλοῖα συγκρούονταν μεταξύ τους καὶ καταστρέφονταν. Ἀντίθετα οἱ Ἑλληγες πολεμοῦσαν μὲ τέχνη, βοηθούμενοι κι ἀπὸ τὸν εὐνοϊκὸ ἀνεμο πὺ ἔσπρωχνε τὰ μικρὰ καὶ εὐκίνητα πλοῖα τους μπροστά.

Οἱ Φοινίκες, πὺ τοὺς νίκησαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ναυμαχίας οἱ Ἀθηναῖοι, παράσυραν κατὰ τὴν ὑποχώρησή τους καὶ τὸν ἄλλο περσικὸ στόλο. Ἐπειτα ἀπὸ μερικὲς ὥρες ἡ θάλασσα εἶχε γεμίσει ἀπὸ χιλιάδες πτώματα Περσῶν καὶ ἀπὸ περσικὰ πλοῖα πὺ βούλιαζαν.

Ὁ ἀπολογισμὸς τῆς ναυμαχίας ἦταν γιὰ τοὺς Πέρσες τρομερός: 200 ἐχθρικὰ πλοῖα βούλιαζαν καὶ πολλὰ πιάστηκαν αἰχμάλωτα μὲ τὸ πλήρωμά τους. Ὅσα σώθηκαν, ἔφυγαν στὸ Φάληρο. Οἱ Ἑλληγες ἔχασαν μόνο 40 πλοῖα.

Στὴ φυγὴ τους οἱ Πέρσες ἐγκατάλειψαν τὴ φρουρά τους πὺ εἶχαν στείλει, μιὰ μέρα πρίν, στὴν Ψυττάλεια. Τὴ νύχτα τῆς νίκης πῆγε λοιπὸν ἐκεῖ ὁ Ἀριστείδης, μὲ λίγους πολεμιστές, καὶ ἐξόντωσε ὁλόκληρη τὴν ἐχθρική δύναμη.

15. Ἡ φυγὴ τοῦ Ξέρξη

Ὁ Ξέρξης, πὺ εἶχε παρακολουθήσει ἀπὸ τὸ ἀπέναντι βουνὸ Αἰγάλεω τὴν πανωλεθρία τοῦ στόλου του στὴ Σαλαμίνα, ἔδλεπε πὺς κινδύνευε κι ὁ ὑπόλοιπος στόλος του, καὶ πὺς ὁ στρατός του μπορούσε νὰ πάθη μεγαλύτερη καταστροφή ἀπ' ὅτι στίς Θερμοπύλες.

Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς πρότεινε στοὺς Ἑλληγες νὰ πᾶνε στὸν Ἑλλή-

σποντο νά χαλάσουν τίς γέφυρες. "Όταν είδε πώς εκείνοι δέν ἤθελαν, γιά νά κάμῃ τοὺς Πέρσες νά φύγουν πιδ γρήγορα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἔστειλε πάλι τὸν Σίκινο στὸν Ξέρξη καὶ τοῦ εἶπε πὺς οἱ "Ἑλληγες σκέφτονται νά πᾶνε στὸν Ἑλλήσποντο νά χαλάσουν τίς γέφυρες.

"Ἔτσι ὁ περσικὸς στόλος ἔφυγε γρήγορα γιά τὸν Ἑλλήσποντο, καὶ ὁ Ξέρξης μὲ τὸν στρατό του γύρισε ἀπὸ τὴν στεριά. Περνώντας ἀπὸ τὴ Θεσσαλία, ἄφησε ἐκεῖ τὸ Μαρθόνιο μὲ 300.000 ἄντρες νά ξεχειμωνιάσῃ καὶ νά συνεχίσῃ τὴν ἐρχόμενη ἀνοιξὴ τὸν πόλεμο. Αὐτὸς μὲ τὸν ὑπόλοιπὸ στρατό, ὕστερ' ἀπὸ πορεία 45 ἡμερῶν, ἔφτασε στὸν Ἑλλήσποντο. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ γέφυρες εἶχαν καταστραφῆ ἀπὸ τρικυμία, ὁ στρατὸς μεταφέρθηκε στὴ Μ. Ἀσία μὲ πλοία.

16. Ἡ μάχη τῶν Πλαταιῶν (479 π. Χ.)

α) Οἱ προτάσεις τοῦ Μαρθονίου. Ἀφοῦ πέρασε τὸ χειμῶνα στὴ Θεσσαλία, ὁ Μαρθόνιος ἐτοιμαζόταν γιά νέες πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις. Προηγούμενα ὅμως ζήτησε ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους νά γίνουν φίλοι του, μὲ τὴν ὑπόσχεση νά τοὺς ξαναχτήσῃ τὴν πόλη καὶ τοὺς ναοὺς. Οἱ Ἀθηναῖοι βέβαια, παρὰ τὴν καταστροφή πὺ εἶχαν πάθει, δὲ δέχτηκαν νά προδώσουν τὴν πατρίδα τους.

Οἱ Σπαρτιάτες, μόλις ἔμαθαν γιά τίς προτάσεις τοῦ Μαρθόνιου, ἀνησύχησαν καὶ ἔστειλαν ἀνθρώπους στὴν Ἀθήνα. Ἐκεῖ πληροφορήθηκαν γιά τὴν περήφανη στάση τῶν Ἀθηναίων, καὶ κατάλαβαν πόσο ἀστήρικτοι ἦταν οἱ φόβοι τους μήπως οἱ Ἀθηναῖοι δεχτοῦν νά γίνουν φίλοι τῶν Περσῶν.

β) Ἡ μάχη. Ὁ Μαρθόνιος προχώρησε τότε μὲ τὸ στρατό του καὶ ἔφτασε στὴν Ἀθήνα, ἀλλὰ τὴ βρῆκε ἔρημη, γιατί οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν καταφύγει στὴ Σαλαμίνα. Χωρὶς νά πειράξῃ τὴν πόλη, ζήτησε πάλι μὲ ἀπεσταλμένο του ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους νά συμμαχήσουν μαζί του. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀρνῆθηκαν καὶ ταυτόχρονα ζήτησαν στρατιωτικὴ βοήθεια ἀπὸ τὴ Σπάρτη.

Οἱ Σπαρτιάτες, πὺ ἔκαναν ὀχυρώσεις γιά νά πολεμήσουν στὸν Ἴσθμό, ἐτοιμάσαν ἀμέσως νά στείλουν βοήθεια. "Όταν ὁ Μαρθόνιος τὸ ἔμαθε, ἔκαφε γιά δευτέρα φορά τὴν Ἀθήνα, γύρισε στὴ Βοιωτία καὶ στρατοπέδευσε στὶς Πλαταιές.

Σὲ λίγες μέρες ἔφτασε ἡ βοήθεια ἀπὸ τὴ Σπάρτη καὶ ἀπ' ἄλλες πόλεις. Ἔτσι ὅλος ὁ στρατὸς ἔφτασε τίς 100 χιλιάδες. Ὁρισαν τότε ἀρ-

χηγῆ τὸ Σπαρτιατὴν Παισανία καὶ παρατάχθησαν στὶς πλαγιὰς τοῦ Κιθαιρώνα, ἀπέναντι τοὺς Πέρσες. Τὸ δεξιὸ εἶχαν οἱ Σπαρτιάτες, τ' ἀριστερὸ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ τὸ μέσο οἱ ἄλλοι. Κατόπιν ἀναγκάσθησαν νὰ κατεβοῦν στὴν πεδιάδα τῶν Πλαταιῶν καὶ ἐκεῖ ἔγινε ἀποφασιστικὴ μάχη, στὶς 27 Αὐγούστου τοῦ 479 π.Χ. Λένε ὅτι τὸ σχέδιο τοῦ Μαρδόνιου τὸ ἔκαμε γνωστὸ τοὺς Ἕλληνας ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρος. Ὁ Μαρδόνιος ὠρμησε μὲ τὰ καλύτερα τμήματά του νὰ διασπάσῃ τοὺς Σπαρτιάτες, μὰ δὲν πέτυχε τὸ σκοπὸ του. Οἱ Ἕλληνας πολεμοῦσαν μὲ πείσμα, ἀλλὰ καὶ οἱ βάρβαροι δὲν πήγαιναν πίσω. Στὴν ὁρμὴ τῆς μάχης σκοτώνεται ὁ Μαρδόνιος. Αὐτὸ ἔφερε μεγάλη σύγχυση στὸ στρατό του, ποὺ ἄρχισε νὰ υποχωρῆ μὲ ἀταξία. Στὸ μεταξὺ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν τρέψῃ σὲ φυγὴ τοὺς ἀπέναντί τους Θηβαίους, ποὺ εἶχαν ταχθῆ μὲ τὸ μέρος τῶν Περσῶν. Ἡ καταστροφὴ ποὺ ἔπαθαν οἱ Πέρσες ἦταν μεγάλη. Ὅσοι γλύτωσαν, ἔφυγαν μὲ τὸ στρατηγὸ τους Ἀρτάβαξο, ἀπὸ τὴ Θεσσαλία, καὶ ἔφτασαν στὴν Ἀσία σ' ἄθλια κατάστασι. Ἀπὸ τότε, δὲν ξαναῆρθαν Πέρσες στὴν Ἑλλάδα.

Μετὰ τὴν νίκη οἱ Ἕλληνας ἔθαψαν μὲ τιμὰς τοὺς νεκροὺς τους, σὲ χωριστοὺς τάφους κάθε πόλης, καὶ ὕστερα μίαιραν μεταξὺ τους τὰ ἄφθονα λάφυρα. Τιμώρησαν αὐστηρὰ τοὺς Θηβαίους, ποὺ εἶχαν γίνῃ σύμμαχοι τῶν Περσῶν, καὶ συμφώνησαν νὰ γίνῃται κάθε τέσσερα χρόνια στὶς Πλαταιὰς ἡ γιορτὴ τῆς Ἑλευθερίας, γιὰ νὰ τοὺς θυμίζῃ τὸν κοινὸ ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν βάρβαρων ἐπιδρομῶν.

Β' ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

17. Ἡ μάχη τῆς Μυκάλης

Ἐνῶ οἱ Ἕλληνας νικοῦσαν τοὺς Πέρσες στὶς Πλαταιὰς, ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐπλευσε ἀπὸ τὴ Δῆλο στὴ Σάμο μὲ ἀρχηγὸ τὸ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Λεωτυχίδη.

Φόβος κυρίεψε τοὺς Πέρσες, ὅταν ἔμαθαν πῶς ἔρχονται οἱ Ἕλληνας. Ἐγκατάλειψαν λοιπὸν τὴ Σάμο καὶ πήγαν στὴν ἀπέναντι ἀκτὴ τῆς Μ. Ἀσίας ποὺ ἦταν τὸ ἀκρωτήριο Μυκάλη. Ἐκεῖ ἔσυραν στὴ στεριά τὰ πλοῖα τους, ὀχυρώθηκαν καὶ περιέμεναν τὸν ἑλληνικὸ στόλο.

Ὅταν οἱ Ἕλληνας ἔφτασαν στὴ Μυκάλη καὶ εἶδαν τὰ περσικὰ πλοῖα τραδηγμένα στὴ στεριά, ἐπετέθηκαν χωρὶς νὰ ὑπολογίσουν τὴν πενταπλάσια δύναμη τῶν Περσῶν. Ἡ μάχη τελείωσε μὲ μιὰ λαμπρὴ ἑλληνικὴ νίκη καὶ μὲ τὴν καταστροφὴ τοῦ περσικοῦ στρατοῦ καὶ στόλου.

Ἔτσι οἱ πόλεμοι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν, ἀπὸ ἀμυντικοὶ ποῦ ἦσαν, τώρα ἔγιναν ἐπιθετικοί.

18. Ἡ μάχη τῆς Ἰμέρας

Ἐνῶ λάθαιναν χώρα αὐτὰ τὰ μεγάλα πολεμικὰ γεγονότα στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴ Μ. Ἀσία, οἱ Ἕλληνες τῶν ἀποικιῶν τῆς Σικελίας ἀντιμετώπιζαν νικηφόρα ἄλλον ἐχθρό, τοὺς Καρχηδόνιους. Σὲ μιὰ ἄγρια πολεμικὴ σύγκρουση, ποῦ ἔγινε κοντὰ στὴν Ἰμέρα, οἱ ἄποικοι Ἕλληνες νίκησαν τὸ στρατὸ τῶν Καρχηδόνιων κι ἔθαλαν φωτιὰ στὰ πλοῖα τους. Ἀρχηγὸς τῶν ἐλληνικῶν δυνάμεων στὴ μάχη τῆς Ἰμέρας ἦταν ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν Γέλωνας.

Κατὰ σύμπτωση, οἱ Ἕλληνες νίκησαν τοὺς Καρχηδόνιους τὴν ἴδια μέρα ποῦ νίκησαν καὶ τοὺς Πέρσες στὴ Σαλαμίνα.

19. Οἱ αἰτίες τῆς ἐλληνικῆς νίκης

Ἡ ἄνιση πάλη τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοῦ Περσικοῦ κολοσσοῦ τελείωσε μὲ τὴν θριαμβευτικὴ νίκη τῶν ἐλληνικῶν ὄπλων. Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ νίκη γεννάει εὐλογα τὸ ἐρώτημα: σὲ ποιὰς αἰτίες χρωστᾶνε οἱ Ἕλληνες τὴ νίκη τους; Κυριώτερες ἀπὸ τίς αἰτίες αὐτὲς εἶναι:

α) Τὰ λάθη τοῦ περσικοῦ ἐπιτελείου. Ἡ ἐκστρατεία ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας στηρίχτηκε μόνον στὸν ὄγκο τοῦ στρατοῦ. Κατὰ τὰ ἄλλα, ὁ περσικὸς στρατὸς δὲν εἶχε καλὸ ὄπλισμό, οὔτε καλὴ διοίκηση, οὔτε συνοχή στὶς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις.

β) Τὸ χαμηλὸ ἠθικὸ τῶν Περσῶν. Οἱ Πέρσες στρατιῶτες ἦρθαν στὴν Ἑλλάδα γιὰ νὰ ὑποδουλώσουν τὸ λαὸ τῆς καὶ δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ πολεμοῦν μὲ τὴ σκληρὴ ἀσφασιστικὴ τῆς τῶν Ἑλλήνων ποῦ ὑπερᾶσπιζαν τὴν πατρίδα τους. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτό, ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ περσικοῦ στρατοῦ τὸ ἀποτελοῦσαν στρατιῶτες ἀπὸ λαοὺς ὑποτελεῖς στοὺς Πέρσες, καὶ αὐτοὶ δὲν εἶχαν διάθεση νὰ πολεμήσουν καὶ νὰ πεθάνουν γιὰ τοὺς σκοποὺς τῆς περσικῆς ἀριστοκρατίας.

γ) Ἡ καλὴ στρατιωτικὴ ὀργάνωση τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες ὄχι μόνον εἶχαν καλύτερο ὄπλισμό ἀλλὰ κι ἐκμεταλλεύτηκαν τὸ ἔδαφος, ποῦ τὸ ἤξεραν καλά, καθὼς καὶ τίς ἀδυναμίες τῆς περσικῆς παράταξης.

δ) Ὁ «ὑπὲρ πάντων ἀγών». Οἱ Ἕλληνες ἤξεραν πῶς ἀπὸ τὴν ἔκβαση τοῦ ἀγῶνα κρίνεται ἡ ἴδια ἡ ζωὴ τους, ἡ ἐπιβίωσή τους σὰν λαοῦ, ἡ ἐλευθερία καὶ ἀνεξαρτησία τους. Ἦταν λοιπὸν ἔτοιμοι καὶ πρόθυμοι νὰ πεθάνουν στὰ πεδία τῶν μαχῶν, παρὰ νὰ ὑποχωρήσουν.

Οἱ Περσικοὶ πόλεμοι ἀποτελοῦν μιὰ ἐνδοξὴ σελίδα τῆς ἱστορίας τῶν Ἑλλήνων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΟΓΔΩΟ

Η ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ

1. Ἡ ἀντεπίθεση τῶν Ἑλλήνων

Ἡ νίκη κατὰ τῶν Περσῶν πραγματοποιήθηκε χάρις στήν ὁμόνοια καί τή σύμπραξη ὄλων τῶν Ἑλλήνων. Ἡ μεγαλύτερη ὅμως τιμὴ ἀνήκει πρῶτα στοὺς Ἀθηναίους, πού μόνοι τους κράτησαν τὴν ἐπίθεση καί κέρδισαν τὴ νίκη στὸ Μαραθῶνα. Ἀλλὰ κι ἡ συμβολὴ τους στὴ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας ἦταν οὐσιαστική. Ὑστερα ἡ τιμὴ ἀνήκεε στοὺς Σπαρτιάτες πού, μὲ τὸν πειθαρχημένο κι ἐξασκημένο στρατό τους, ἔδωκαν τὴ χαριστική βολὴ στοὺς Πέρσες.

Ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀντιξηλία πού ἄρχισε νὰ δημιουργηθῆται σιγά-σιγά ἀνάμεσα στὴν Ἀθήνα καί στὴ Σπάρτη, ἡ σύμπραξί τους ἐναντίον τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ δὲ σταμάτησε. Καθὼς εἶδαμε, ἡ μάχη τῆς Μυκάλης ἀποτέλεσε ἀντεπίθεση τῶν Ἑλλήνων, πού ἔτσι πέρασαν στὸν ἐπιθετικὸ πόλεμο. Αὐτὸς ὁ πόλεμος κράτησε 30 χρόνια καί εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα νὰ ἀπαλλαγοῦν οἱ πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας ἀπὸ τὸν περσικὸ ζυγὸ.

2. Ἀνοικοδόμησι καί ὀχύρωσι τῆς Ἀθήνας

Ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι ξαναγύρισαν στὴν πόλιν τους, τὴ βρῆκαν ἐντελῶς ἐρειπωμένη. Ρίχτηκαν λοιπὸν στὴ δουλειὰ γιὰ νὰ τὴν ἀνοικοδομήσουν.

Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς τοὺς συμβούλεψε νὰ ὀχυρώσουν τὴ πόλιν μὲ τεῖχη. Μόλις τὸ ἔμαθαν οἱ Σπαρτιάτες, ἀντέδρασαν στὴν περιτείχησι τῆς Ἀθήνας μὲ διάφορες προφάσεις. Στὸ βάθος φοβόνταν μὴπως οἱ Ἀθηναῖοι ἀποκτήσουν στρατιωτικὴ ὑπεροχὴ στὴν ξηρὰ, ὅπως εἶχαν καί στὴ θάλασσα.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν πρεσβεῖα στὴ Σπάρτη μὲ ἀρχηγὸ τὸ Θεμιστοκλῆ, πού ἀργοπόρησε νὰ συναντηθῆ ἐπίτηδες μὲ τοὺς ἐφόρους, ὧσπου νὰ

νά ύψωθοῦν τὰ τείχη. Μόλις ἔγινε αὐτό, εἶπε στοὺς Σπαρτιάτες ὅτι τὰ τείχη εἶχαν πιά κτισθῆ κι ὅτι δὲν ὑπῆρχε λόγος νὰ συζητήσουν γι αὐτὸ τὸ ζήτημα.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφή του στὴν Ἀθήνα, ὁ Θεμιστοκλῆς ἔκαμε ὀχυρωματικὰ ἔργα καὶ στὸν Πειραιᾶ, πού ἔγινε ἔτσι ἰσχυρὸ πολεμικὸ κι ἐμπορικὸ λιμάνι.

3. Τὸ ἄδοξο τέλος τοῦ Πausανία καὶ τοῦ Θεμιστοκλῆ

Οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἀναθέσει στὸν Πausανία τὴν ἀρχηγία τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων γιὰ τὶς ἐπιθετικὲς ἐπιχειρήσεις κατὰ τῶν Περσῶν. Μὲ τὴν προστασία τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου ἐδιωξαν τὶς περσικὲς φρουρὲς κι ἔγιναν ἀνεξάρτητα. Τὸ ἴδιο ἔκαμαν κι οἱ ἑλληνικὲς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας. Ὑστερα ὁ ἑλληνικὸς στόλος κατάλαβε τὴ Σησοὶ καὶ τὸ Βυζάντιο. Ἔτσι ἀποκαταστάθηκε ἡ συγκοινωνία μεταξὺ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τῆς Ἑλλάδας.

Οἱ λαμπρὲς νίκες τῶν Πλαταιῶν καὶ τοῦ στόλου ἔκαμαν τὸν Πausανία ἐγωϊστὴ κι ἄρχισε νὰ ζῆ σὰν Πέρσης μεγαστάνας. Μόλις ἔμαθαν τὴ διαγωγή του οἱ ἔφοροι, ἔχοντας καὶ πληροφορίες πῶς συννενοεῖται κρυφὰ μὲ τὸν Εἰέρξη, τὸν κάλεσαν στὴ Σπάρτη καὶ τὸν καταδίκασαν σὲ θάνατο. Ὁ Πausανίας, γιὰ νὰ σωθῆ, ζήτησε καταφύγιο στὸ γὰρ τῆς Χαλκιοῦκου Ἀθηνᾶς. Τότε ὅμως ἔκτισαν τὶς πόρτες τοῦ ναοῦ, καὶ μάλιστα τὴν πρώτη πέτρα τὴν ἔβαλε ἡ μητέρα του. Κι ἔτσι ὁ Πausανίας πέθανε ἀπὸ τὴν πείνα μέσα στὸ γὰρ.

Τὸ ἴδιο ἄδοξο τέλος εἶχε κι ὁ Θεμιστοκλῆς, πού ἤρθε σὲ μεγάλη ἀντίθεση μὲ τοὺς πολιτικούς του ἀντίπαλους. Ὅταν πῆραν τὴν ἐξουσία οἱ συντηρητικοί, μὲ ἀρχηγὸ τὸν Κίμωνα, κατάφεραν νὰ ψηφιστῆ ὁ ἐξοστρακισμὸς τοῦ Θεμιστοκλῆ. Ἐκεῖνος τότε κατάφυγε στὸ Ἄργος. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιάτες τὸν κατηγόρησαν, ὅτι εἶχε συννενοήσεις μὲ τὸν Πausανία. Ἔφυγε λοιπὸν κι ἀπὸ τὸ Ἄργος καὶ πῆγε στὴν ἀυλὴ τοῦ Ἀρταξέρξη, πού εἶχε διαδεχθῆ τὸν Εἰέρξη. Ὁ Πέρσης βασιλεὺς τὸν δέχτηκε εὐνοϊκὰ καὶ τοῦ ἔδωσε τρεῖς πόλεις γιὰ νὰ ζῆ ἀπὸ τὰ εἰσοδήματά τους. Πέθανε στὴ Μαγνησία τὸ 459 π.Χ. Ἀργότερα τὰ κόκκαλά του τὰ ἔθαψαν κρυφὰ οἱ συγγενεῖς του στὸ λιμάνι τοῦ Πειραιᾶ.

4. Ἰδρυση τῆς Ἀθηναϊκῆς συμμαχίας

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Πausανία οἱ συμμαχικὲς πόλεις δὲν ἤθελαν νὰ εἶναι κάτω ἀπὸ τὴν ἡγεμονία τῆς Σπάρτης. Ἀπὸ τὸ ἄλλος μέρος κι οἱ

Σπαρτιάτες έδειχναν ότι δέν είχαν διάθεση νά κάνουν πολεμικές επιχειρήσεις στή Μ. Ἀσία, τόσο μακριά από τήν Πελοπόννησο. Ἀποτραβήχτηκαν, λοιπόν, από τή συμμαχία. Τό ἴδιο ἔκαμαν κι οἱ ἄλλες πόλεις τῆς Πελοποννήσου. Ὅπως ἦταν ἐπόμενο, τά νησιά κι οἱ μικρασιατικές πόλεις ζήτησαν τήν προστασία τῶν Ἀθηναίων πού ἦταν δυνατοί στή θάλασσα.

Οἱ Ἀθηναῖοι τοποθέτησαν ναύαρχο τόν Ἀριστείδη, πού οἱ σύμμαχοι τόν ἐκτιμοῦσαν πολύ. Ὁ Ἀριστείδης ὠρισε πόσο στρατό ἢ πλοῖα ἦ χρήματα ἔπρεπε νά συνεισφέρει κάθε πόλη γιά τήν κοινή ἀμυνα κατά τῶν Περσῶν. Ἔτσι σχηματίσθηκε ἡ Πρώτη Ἀθηναϊκή Συμμαχία κι ἐπειδή εἶχε τήν ἔδρα της στή Δῆλο, ὠνομάστηκε Συμμαχία τῆς Δῆλου (478 π.Χ.).

Σύμφωνα μέ τόν κανονισμό τῆς συμμαχίας, ἀντιπρόσωποι τῆς Ἀθήνας καί τῶν ἄλλων συμμαχικῶν πόλεων συνέρχονταν κατά διαστήματα στή Δῆλο κι ἔπαιρναν ἀποφάσεις γιά ζητήματα πού τοῦς ἀπασχολοῦσαν. Οἱ χρηματικές εἰσφορές πληρώνονταν στό κοινό ταμεῖο, πού ἦταν στή Δῆλο. Οἱ διαχειριστές τοῦ ταμείου ὠνομάζονταν Ἑλληνοταμίεις κι ἦταν Ἀθηναῖοι.

Δέκα χρόνια ἀργότερα (468 π.Χ.), πέθανε ὁ Ἀριστείδης σέ τόση φτώχεια, ὥστε δέν εἶχε ἀφήσει οὔτε τά ἔξοδα γιά τήν κηδεῖα του. Οἱ Ἀθηναῖοι, γιά νά τόν τιμήσουν, τοῦ ἔστησαν μνημεῖο στό Φάληρο καί προίκισαν τίς κόρες του.

5. Ὁ Κίμωνας — Ἡ Κιμώνειος εἰρήνη

Μετά τό θάνατο τοῦ Ἀριστείδη, ἀρχηγός τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδας τῶν Ἀθηναίων ἔγινε ὁ Κίμωνας, γυιός τοῦ Μιλτιάδη. Ἐπὶ 15 χρόνια ὁ Κίμωνας ἦταν ἀρχηγός τοῦ συμμαχικοῦ στόλου κι ὄνειρό του ἦταν νά ἐνώση ὅλους τοῦς Ἕλληνας κατά τῶν Περσῶν. Περνώντας κάποτε ἀπό τή Σκῦρο νίκησε τοῦς Δόλοπες, κι ἐγκατέστησε ἐκεῖ Ἀθηναίους κληρούχους.

Τό 467 π.Χ. ἔπλευσε στά παράλια τῆς Μ. Ἀσίας μέ 200 ἀθηναϊκά πλοῖα καί 130 συμμαχικά κι ἔδιωξε τοῦς Πέρσες ἀπό τήν Καρία καί τή Λυκία. Κατόπιν συγκρούστηκε μέ τόν ἐχθρικό στόλο στίς ἐκβολές τοῦ Εὐρυμέδοντα ποταμοῦ καί μετά τοῦτο ἔβγαλε στρατό στήν ξηρά. Ἐκεῖ είχαν καταφύγει τά πληρώματα τῶν περσικῶν πλοίων πού είχαν ἐνωθῆ μέ ἰσχυρές πεζικῆς δυνάμεις. Ὁ Κίμωνας ἐπετέθηκε κι ὁ περσικός στρατός νικήθηκε ὑποχωρώντας στό ἐσωτερικό τῆς Ἀσίας.

Ἐπειτα ὁ Κίμωνας γύρισε στὴν Ἀθήνα νικητὴς καὶ δοξασιμένος, φέροντας πλούσια λάφυρα. Τὸ 449 π.Χ. ὁ Κίμωνας πῆγε μὲ στόλο στὴν Κύπρο, ποὺ τὴν κατεῖχαν οἱ Πέρσες καὶ πολιορκήσε τὸ Κίκο (σημ. Λάρνακα). Κατὰ τὴν πολιορκία ὁμως πέθανε κι οἱ Ἀθηναῖοι ἀναγκάστηκαν νὰ γυρίσουν πίσω. Στὸ δρόμο συνάντησαν τὸν περσικὸ στόλο κοντὰ στὴ Σαλαμίνα τῆς Κύπρου, ἐπετέθησαν ἐναντίον του καὶ τὸν νίκησαν.

Οἱ νίκες τοῦ Κίμονα κατὰ τῶν Περσῶν εἶχαν σὰν ἀποτέλεσμα νὰ ἐξοντωθῇ ἡ ναυτικὴ τους δύναμη καὶ νὰ ἀπομακρυνθῇ τὸ περσικὸ τους ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας. Ἀπ' αὐτὸ βγήκε καὶ ἡ παράδοση, πὼς ἔγινε εἰρήνη μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Περσῶν, ποὺ λεγόταν Κιμῶν ε ι ο ς ε ἰ ρ ῆ ν η.

6. Ἀλλαγὲς στὴν Ἀθηναϊκὴ συμμαχία

Ἐπειδὴ οἱ πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῶν Περσῶν παρατείνονταν οἱ συμμαχικὲς πόλεις, ἰδιαίτερα ἐκείνες ποὺ ἔδιναν στρατὸ καὶ πλοῖα, δυσφοροῦσαν. Ἀποφάσισαν τότε, ἀντὶ γιὰ στρατὸ καὶ πλοῖα, νὰ πληρώνουν χρηματικὴ εἰσφορά. Ἔτσι οἱ Ἀθηναῖοι συνέχισαν μόνοι τους τὸν πόλεμο.

Σιγὰ σιγὰ ὁμως οἱ σύμμαχοι ἔγιναν φόρου ὑποταλεῖς στοὺς Ἀθηναίους κι εὐθυγράμμισαν τὰ πολιτεύματά τους μὲ τὸ ἀθηναϊκὸ πολίτευμα. Μόνον ἡ Χίος, ἡ Λέσθος κι ἡ Σάμος ἔμειναν ἰσότιμοι σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων. Στὸ μεταξὺ μεταφέρθηκε καὶ τὸ συμμαχικὸ ταμεῖο ἀπὸ τὴ Δῆλο στὴν Ἀθήνα. Τότε σχηματίστηκε τὸ μεγαλύτερο κράτος τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ κόσμου, τὸ κράτος τῆς Ἀθήνας. Περιλάμβανε τὴν Ἀττικὴ, τὴν Εὐβοία, τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, τὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου, τίς ἐλληνικὲς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας, τὰ Μέγαρα, τὴ Βοιωτία καὶ τὴ Φωκίδα.

7. Ἀντιζηλιεὶς μεταξὺ Ἀθήνας καὶ Σπάρτης

Ἡ αὐξηση τοῦ γόητρου καὶ τῆς δυνάμεως τῆς Ἀθήνας προκάλεσε, ὅπως ἦταν ἐπόμενο, τὴν ἀντίδραση τῆς Σπάρτης. Στὴν ἀρχὴ κι ὅσο κυβερνοῦσαν στὴν Ἀθήνα οἱ ἀριστοκρατικοί, ἡ ἀντίδραση τῆς Σπάρτης δὲν ἦταν πολὺ φανερὴ. Ἄλλωστε οὔτε ὁ Κίμωνας δὲν ἤθελε τὴ Σπάρτη ἀδύνατη. Κι αὐτὸ τὸ ἀπόδειξε ἔμπρακτα. Ὅταν ἔγινε φοβερός σεισμὸς στὴ Σπάρτη καὶ ξέσπασε ὁ τρίτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος, ὁ Κίμωνας ἔτρεξε μὲ στρατὸ ἀπὸ 4.000 Ἀθηναίους νὰ βοηθήσῃ τοὺς Σπαρτιάτες.

Οἱ Σπαρτιάτες ὄμως δυσπιστοῦσαν καὶ ἀρνήθησαν νὰ δεχτοῦν τὴ βοήθεια τοῦ Κίμωνα. Οἱ Ἀθηναῖοι θεώρησαν τοῦτο μεγάλη προσβολή, κι οἱ δημοκρατικοὶ κατώρθωσαν νὰ ἐξοστρακίστῃ ὁ Κίμωνας. Οἱ Σπαρτιάτες πάλι, γιὰ νὰ περιορίσουν τὴν ἀθηναϊκὴ δύναμη, ἔκλεισαν συμμαχία μὲ τοὺς Θηβαίους. Ὑστερα κήρυξαν τὸν πόλεμο κατὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ συγκρούστηκαν μαζί τους στὴν Τανάγρα τῆς Βοιωτίας.

Πρὶν ἀρχίσῃ ἡ μάχη, παρουσιάσθηκε ὁ Κίμωνας στοὺς στρατηγούς τῶν Ἀθηναίων καὶ ζήτησε νὰ τοῦ ἐπιτρέψουν νὰ πολεμήσῃ κι αὐτὸς σὰν ἀπλὸς στρατιώτης. Ἐκαῖνοι ὄμως δὲν τὸν δέχθηκαν. Ὁ Κίμωνας τότε ἔφυγε λυπημένος, ἀφήνοντας 100 διαλεχτοὺς φίλους του νὰ πολεμήσουν. Στὴ μάχη νικήθηκαν οἱ Ἀθηναῖοι κι ὅλοι οἱ φίλοι τοῦ Κίμωνα σκοτώθηκαν. Ἡ θυσία αὐτὴ ἔκαμε τοὺς Ἀθηναίους νὰ θαυμάσουν τὴν φιλοπατρία τοῦ Κίμωνα καὶ τὸν ἀνακάλεσαν ἀπὸ τὴν ἐξορία, μὲ πρόταση τοῦ Περικλῆ.

Μετὰ τὴ συμφιλίωση τοῦ Κίμωνα μὲ τὸν Περικλῆ, οἱ Ἀθηναῖοι ἀποκατάστησαν τὴ δύναμή τους. Ἡ Βοιωτία μπῆκε στὴν Ἀθηναϊκὴ συμμαχία κι ὕστερα ἡ Φωκίδα κι ἡ Λοκρίδα, ἐνῶ ἀργότερα παραδόθηκε στοὺς Ἀθηναίους ἡ Αἴγινα. Στὸ μεταξὺ ἀθηναϊκὸς στόλος ἔκαψε τὴ Μεθώνη καὶ τὸ Γύθειο, λιμάνια τῆς Σπάρτης, πού ἀναγκάστηκε νὰ ὑπογράψῃ εἰρήνη γιὰ πέντε χρόνια (451 π.Χ.).

Σὲ λίγο οἱ Βοιωτοὶ ἐπαναστάτησαν καὶ νίκησαν τοὺς Ἀθηναίους στὴ μάχη τῆς Κορώνειας. Ἀποτέλεσμα τῆς μάχης ἦταν νὰ φύγουν οἱ Φωκεῖς, οἱ Λοκροὶ κι οἱ Μεγαρεῖς ἀπὸ τὴ συμμαχία. Τὸ ἴδιο θέλησε νὰ κάμῃ καὶ ἡ Εὐβοία ἀλλὰ πῆγε μὲ στρατὸ ὁ Περικλῆς καὶ οἱ Εὐβοεῖς ἀναγκάστηκαν νὰ μείνουν σύμμαχοι.

Ἀλλὰ σπαρτιατικὸς στρατὸς μπῆκε στὴν Ἀττικὴ κι ὁ πόλεμος φαινόταν ἀναπόφευκτος. Τότε ὁ Περικλῆς ἔκαμε εἰρήνη μὲ τοὺς Σπαρτιάτες γιὰ 30 χρόνια πού ὀνομάστηκαν «τρικοντούταις σπονδαί».

8. Ὁ Περικλῆς καὶ ἡ διοίκησή του

Ὁ Περικλῆς γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 495 π.Χ. Πατέρα εἶχε τὸν Εἰάνθιππο, πρωτεργάτῃ τῆς νίκης κατὰ τῶν Περσῶν στὴ Μυκάλη, καὶ μητέρα τὴν Ἀγαρίστη, ἀνεψιὰ τοῦ Κλεισθένη. Μορφώθηκε ἀπὸ τοὺς καλύτερους δασκάλους τῆς ἐποχῆς του καὶ ἀφιέρωνε τίς ἐλεύθερες ὥρες του, σὲ συζητήσεις μὲ σοφοὺς καὶ καλλιτέχνες.

Ὅταν ἔγινε 33 χρονῶν ὁ Περικλῆς ἄρχισε νὰ πολιτεύεται καὶ πῆρε

τήν ἀρχηγία τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος. Μεγάλος ἀντίπαλός του ἦταν ὁ Κίμωνας, ἀρχηγός τοῦ κόμματος τῶν ἀριστοκρατικῶν. Μὲ τὸ θάνατο τοῦ Κίμωνα χάθηκε κι ἡ τελευταία μεγάλη φυσιογνωμία ποὺ παρουσίασε ἡ Ἀθήνα κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους καὶ τὴ θεμελίωση τῆς ἡγεμονίας τῆς. Ὁ Μιλτιάδης, ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ὁ Ἀριστείδης εἶχαν κι αὐτοὶ πάψει νὰ ζοῦν. Ἔτσι κυριάρχησε στὸ πολιτικὸ στερέωμα τῆς Ἀθήνας ἡ μορφή τοῦ Περικλῆ καὶ ἐκλεγόταν στρατηγός, συνέχεια ἐπὶ 20 χρόνια.

Ὁ Περικλῆς εἶχε ἔξοχα χαρίσματα. Μιλοῦσε μὲ πειστικὴ φωνὴ καὶ τόσο ἀτάραχα, ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι τὸν παρομοίαζαν μὲ τὸ Δία. Γι αὐτὸ καὶ τὸν ἔλεξαν Ὁ λ ύ μ π ι ο .

Στὴν περίοδο ἐκείνη ἡ Ἀθηναϊκὴ Δημοκρατία ἔφτασε στὸ ἀποκορύφωμα τῆς ἀκμῆς τῆς. Ἡ πολιτικὴ ἐξουσία ἀνῆκε στὴν ἐκκλησία τοῦ Δήμου, ἐνῶ τὴν κρατικὴ ἀρχὴ τὴν εἶχε ἡ Βουλὴ τῶν πεντακοσίων. Οἱ πολῖτες ποὺ πρόσφεραν ὑπηρεσίες στὸ κράτος, εἴτε συμμετέχοντας στὴν ἐκκλησία τοῦ Δήμου, εἴτε ἀσκώντας μὲ κλήρωση δικαστικὸ λειτουργήμα, εἴτε ἐκλεγόμενοι βουλευτές, ἔπαιρναν μισθό. Αὐτὸς διακρινόταν σὲ ἐ κ κ λ η σ ι α σ τ ι κ ὸ , δ ι κ α σ τ ι κ ὸ καὶ β ο υ λ ε υ τ ι κ ὸ μισθό.

Σκοπὸς τοῦ Περικλῆ ἦταν νὰ ἐπεκτείνῃ καὶ νὰ σταθεροποιήσῃ τὴν Ἀθηναϊκὴ ἡγεμονία. Γι' αὐτὸ πρόσεξε ἰδιαίτερα τὴν ἀνάπτυξη τῆς ναυτικῆς πολεμικῆς δυνάμεως τῆς Ἀθήνας. Μεγάλη σημασία γιὰ τὴν θαλασσοκρατία τῶν Ἀθηναίων εἶχε ἡ ἐξασφάλιση τῆς σύνδεσης μεταξὺ Ἀθήνας καὶ Πειραιᾶ. Ἔχτισαν λοιπὸν ἓνα β ὀ ρ ε ι ο τείχος ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ὡς τὸν Πειραιᾶ κι ἓνα ν ὀ τ ι ο ῦ ἡ φ α λ η ρ ι κ ὸ τείχος ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ὡς τὸ Παλαιὸ Φάληρο. Αὐτὰ λέγονταν μ α κ ρ ᾶ τ ε ῖ χ η . Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἦταν πολὺ σίγουρα, γιατί περιλάβαιναν μεγάλη ἔκταση, ὁ Περικλῆς φρόντισε νὰ χτιστῇ κι ἓνα διπλὸ τείχος ποὺ σχηματίζει ἓναν ὀχυρωμένο στενὸ διάδρομο μεταξὺ Ἀθήνας καὶ Πειραιᾶ, στὴν πλευρὰ τοῦ βόρειου τείχους. Τοῦτο πῆρε τ' ὄνομα μ έ σ ο τ ε ῖ χ ο ς .

Τὰ χρόνια ποὺ κυβέρνησε τὴν Ἀθήνα ὁ Περικλῆς εἶναι τὰ λαμπρότερα τῆς ἀρχαίας Ἱστορίας. Στὸ διάστημα αὐτὸ ἔγιναν θαυμάσια ἔργα πολιτισμοῦ καὶ ζήσανε μεγάλοι ἄνδρες τοῦ πνεύματος. Γι' αὐτὸ ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ὀνομάζεται «χρυσὸς αἰὼνας τοῦ Περικλῆ».

9. Κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ὀργάνωση τῆς Ἀθήνας

Οἱ κοινωνικὲς τάξεις στὴν Ἀθήνα ἦταν τρεῖς: οἱ γ ν ῆ σ ι ο ἱ Ἀθηναῖοι πολῖτες, ποὺ κατάγονταν ἀπὸ γονεῖς Ἀθηναίους, οἱ μέ τ ο ἱ

κοι, "Ἕλληνες ἀπ' ἄλλα μέρη ἐγκαταστημένοι στήν Ἀθήνα καί οἱ δοῦλοι. Ἔτσι ἀπό τοὺς 600.000 κατοίκους πού εἶχε ἡ Ἀττική στήν ἐποχή τοῦ Περικλῆ, οἱ 140.000 ἦταν γνήσιοι Ἀθηναῖοι πολῖτες κι αὐτοὶ μόνο εἶχαν πολιτικά δικαιώματα. Οἱ μέτοικοι δὲν εἶχαν. Μποροῦσαν ὅμως ν' ἀποκτήσουν περιουσία καί πλήρωναν ἐτήσιο φόρο πού λεγόταν μετοίκιον. Οἱ δοῦλοι πάλι ἦταν πάνω ἀπὸ 200.000 σ' ὅλη τὴν Ἀττική. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς μποροῦσαν ν' ἀποκτήσουν τὴν ἐλευθερία τους καί τότε λέγονταν ἀπελευθεροί.

Τὸ πολίτευμα τῆς Ἀθήνας ἦταν ἡ δημοκρατία. Ὅργανα τῆς δημοκρατίας ἦταν ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου καί ἡ βουλή τῶν πεντακοσίων. Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου συνεδρίαζε στήν Πνύκα τέσσερις φορές τὸ μῆνα, ἀλλὰ καί ἔκτακτα, ἂν ἦταν ἀνάγκη. Στὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου ἔπαιρναν μέρος ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι πολῖτες, πού εἶχαν συμπληρώσει τὸ 20ὸ ἔτος τῆς ἡλικίας τους.

Τῆ βουλή τῶν 500 ἀποτελοῦσαν 50 βουλευτὲς ἀπὸ κάθε φυλή. Οἱ βουλευτὲς ἐκλέγονταν μὲ κλῆρο κι ἔπρεπε νὰ εἶναι πάνω ἀπὸ 30 χρονῶν. Ἡ βουλή χωριζόταν σὲ 10 τμήματα ἀπὸ 50 βουλευτὲς κάθε φυλῆς. Αὐτοὶ οἱ 50 κυβερνοῦσαν τὸ κράτος ἐπὶ 35 ἡμέρες καί λέγονταν πρυτάνεις. Τότε ἡ φυλή τους λεγόταν πρυτανεύουσα. Κάθε μέρα ἐκλεγόταν μὲ κλῆρο ὁ πρόεδρος τῶν πρυτάνειων, δηλ. ὁ ἐπιστάτης τῶν πρυτάνειων. Ἡ βουλή ἔκανε τὰ νομοσχέδια, πού τὰ ἔλεγαν «προ-

Ὁ Περικλῆς ἀγορεύει στὴ Πνύκα

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

βουλευματα» και ή εκκλησία του δήμου ή τὰ ψήφισε, όπότεν γίνονταν νόμοι του κράτους, ή τὰ τροποποιούσε ή τὰ απέρριπτε. Η βουλή είχε επίσης και εκτελεστική εξουσία, που εκτελούσε τις αποφάσεις της εκκλησίας του δήμου.

Άλλη αρχή ήταν οι 10 στρατηγοί, που εκλέγονταν ένας από κάθε φυλή. Αργότερα εκλέγονταν 9 και ο δέκατος εκλεγόταν ανεξάρτητα από την διαίρεση σε φυλές. Ο στρατηγός αυτός ήταν πολιτικός ή καλός στρατιωτικός.

Τή δικαστική εξουσία την είχε ή Ηλιαία, δηλ. λαϊκό δικαστήριο από 6.000 δικαστές. Χωρίζονταν σε δέκα τμήματα από 500 με 100 αναπληρωματικούς.

10. Στρατιωτική οργάνωση

Ο άθηναϊκός στρατός αποτελείτο από πεζικό και ίππικό. Το ίππικό ήταν ολιγάριθμο. Στις τάξεις των όπλιτών κατατάσσονταν και οι μέτοικοι, ενώ οι θήτες στρατολογούνταν ως ψίλοι. Το πεζικό το διοικούσαν οι δέκα στρατηγοί και το ίππικό οι δύο ίπαρχοι.

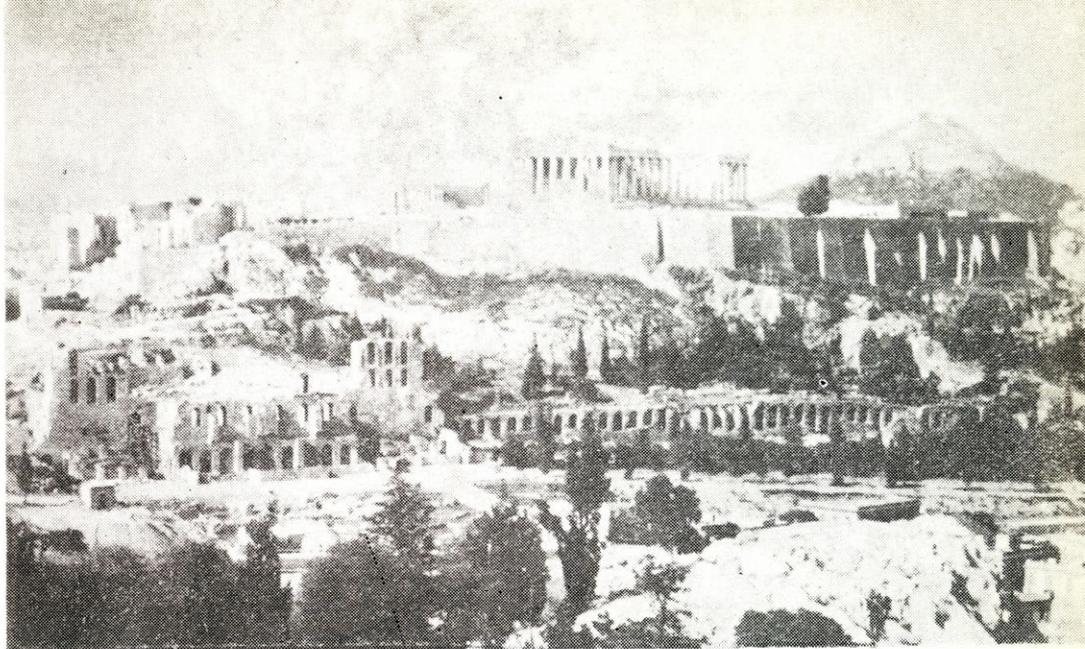
Το ισχυρότερο όπλο της Αθήνας ήταν ο στόλος, που αποτελείτο από τριήρεις. Κάθε τριήρης είχε 200 ναύτες και 30 όπλίτες. Εκτός από τα πολεμικά είχαν και μεταγωγικά πλοία για τή μεταφορά στρατού κ.λπ.

11. Ο Κρατικός προϋπολογισμός

Τα έξοδα της Αθηναϊκής δημοκρατίας προέρχονταν: από τα μεταλλεία του Λαυρίου, από τους τελωνειακούς δασμούς, από τα δικαστικά πρόστιμα κι από τις εισφορές των συμμάχων. Η εκκλησία του δήμου είχε δικαίωμα να επιβάλλη έκτακτη φορολογία για έκτακτες ανάγκες, που λεγόταν ε ι σ φ ο ρ ά . Υπήρχε όμως και ή ε π ί δ ο σ η , δηλ. προαιρετική εισφορά των πολιτών υπέρ του κράτους.

12. Η άκμή των Γραμμάτων

Στα χρόνια του Περικλή προώδεψαν πολύ τα γράμματα. Πρώτα - πρώτα αναπτύχθηκε και τελειοποιήθηκε ή δραματική ποίηση με τα δυο είδη της, την τραγωδία και την κωμωδία. Οι κορυφαίοι τραγικοί ποιητές είναι ο Αίσχύλος, ο Σοφοκλής, κι ο Ευριπίδης κι από τους κωμικούς ο Άριστοφάνης.

Ἐπάνω: Γενική ἀπόψη τῆς Ἀκρόπολης.
Κάτω: Τὸ Ἐρέχθειο μὲ τὶς Κερυάτιδες.

Ὁ Παρθενώνας

Ταυτόχρονα ἀναπτύσσεται κι ἡ ἱστορική ἔρευνα. Ὁ μεγαλύτερος ἱστορικός, πού ἔδωσε ἐπιστημονική μορφή στό ἔργο του, εἶναι ὁ Θουκυδίδης. Αὐτός ἔγραψε τήν ἱστορία τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Τήν ἴδια ἐποχή ἐμφανίζεται στήν Ἀθήνα μεγάλη ἀνάπτυξη τῆς φιλοσοφίας. Μετά τὸ φιλόσοφο Ἀναξαγόρα, πού ἦταν δάσκαλος τοῦ Περικλῆ, κάνουν τήν ἐμφάνισή τους οἱ σοφιστές, ὅπως ὁ Γοργίας, ὁ Πρωταγόρας, ὁ Ἴππίας κ.ἄ. Παράλληλα μέ τοὺς σοφιστές ἐμφανίζεται καί ὁ Σωκράτης.

Εἶδη τῆς τέχνης πού ἀναπτύχθηκαν τὴν ἐποχή τοῦ Περικλῆ κι ἔφτασαν σὲ τελειότητα εἶναι ἡ ἀρχιτεκτονική, ἡ γλυπτική καὶ ἡ ζωγραφική.

Όπως είδαμε σέ προηγούμενο κεφάλαιο, ή ἀρχιτεκτονική είχε σάν ἀντικείμενό της τήν κατασκευή τῶν ναῶν. Τά ἀρχιτεκτονικά σχήματα τῶν ναῶν ἦταν: ναός ἐν παραστάσει, ναός πρόστυλος, ναός ἀμφιπρόστυλος, ναός περίπτερος καί ναός δίπτερος.

Τό μέρος τοῦ ναοῦ πού ἦταν πάνω ἀπό τίς κολόνες, δηλ. τό ἐπιστύλιο, τό διάζωμα καί τό γείσο, λεγόταν θ ρ ι γ γ ό ς. Στούς ναούς δωρικοῦ ρυθμοῦ τό διάζωμα ἀποτελεῖται ἀπό τ ρ ι γ λ υ φ α καί μ ε τ ό π ε ς. Τά τρίγωνα πού σχηματίζονταν στή δυτική καί ἀνατολική πλευρά τοῦ ναοῦ μεταξύ τῆς στέγης καί τοῦ διαζώματος λέγονταν ἀ ε τ ώ μ α τ α.

Τή γλυπτική τήν ἔφεραν σέ μεγάλη τελειότητα οἱ διάσημοι γλύπτες τοῦ 8ου αἰῶνα Φ ε ι δ ί α ς, Μ ύ ρ ω ν α ς καί Π ο λ ύ κ λ ε ι τ ο ς. Σπουδαιότερος ἀπό ἔλους ἦταν ὁ Φειδίας πού κατασκεύασε τό χρυσελεφάντινο ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς μέσα στόν Παρθενῶνα, τό ἄγαλμα τοῦ Ὀλύμπιου Δία στήν Ὀλυμπία. Ἔργα τοῦ Μύρωνα, πού χρησιμοποίησε προ-

Ἄπόλλωνα, ὁ
θεός τοῦ ἥλιου

πάντων δρείχαλκο, ήταν ή Χαλκίνη Βούς και ο Δισκοδόλος. Τέλος, έργο του Πολύκλειτου ήταν ο Δορυφόρος και ο Διαδούμενος.

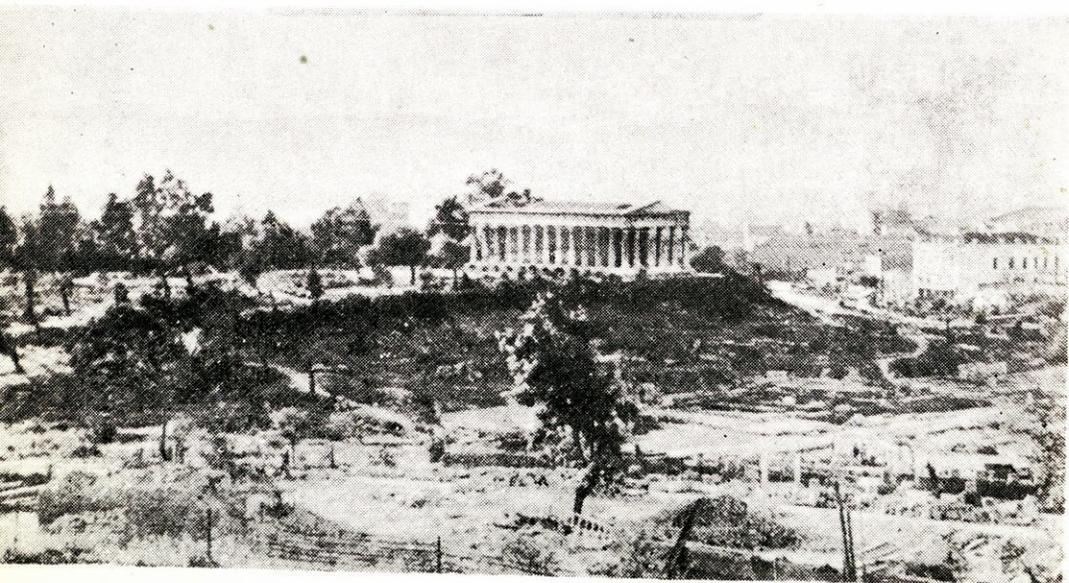
Τήν ίδια εποχή έζησαν κι οι μεγάλοι ζωγράφοι Πολύγνωτος, Ζεϋξίς και Παρράσιος. Σέ μεγάλη τελειότητα έφτασε κι ή άγγειογραφία με τά μελανόμορφα και έρυθρόμορφα άγγεϊα.

13. Τά μεγάλα έργα τής 'Ακρόπολης

Τά έργα αυτά, πού δφεύλονται στή συνεργασία του Περικλή και του Φειδία, αποτελούν θαύμα όμορφιάς και μεγαλοπρέπειας.

'Ανεβαίνοντας στήν άκρόπολη, συναντούμε πρώτα τά Προπύλαια, πού ήταν ώραία είσοδος στήν άκρόπολη από πεντελικό μάρμαρο, έργο του Μνησικλή. Δεξιά μας είναι ο ναός τής 'Αθηνάς Νίκης ή 'Απτέρου Νίκης. Μετά τά Προπύλαια, μέσα στήν 'Ακρόπολη, ύψωνόταν τό δρείχαλκινο άγαλμα τής Προμήχου 'Αθηνάς, έργο του Φειδία, πού είχε ύψος 12 μέτρα και φαινόταν ακόμη κι άπ' τό Σούνιο. Πιό πέρα, στό σημείο πού μάλωσε ή 'Αθηνά με τόν Ποσειδώνα, ήταν τό Έρέχθειο. Τή νότια στοά του τή βαστούν τά άγάλματα έξι ώραίων κοριτσιών με κάνιστρα στό κεφάλι, πού λέγονταν Καρυάτιδες, επειδή ή ένδυμασία τους μοιάζει με τών γυναικών του χωριού τής Λακωνίας Καρυές.

'Η 'Αγορά στήν άρχαία 'Αθήνα

Ἡ γλάυκ,
σύμβολο
τῆς σοφίας.

Τέλος ἀπέναντι ἀπ' τὸ Ἐρέχθειο ἦταν ὁ Παρθενώνας, τὸ στόλισμα τοῦ ἱεροῦ βράχου, σωστὸ θαῦμα ἀρχιτεκτονικῆς. Αὐτὸς ἦταν ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς ἀπὸ πεντελικὸ μάρμαρο σὲ δωρικὸ ρυθμῷ. Ἀρχιτέκτονες ποὺ τὸν ἐφτιαζαν εἶναι ὁ Ἰκτῖνος καὶ ὁ Καλλικράτης. Μέσα στὸ σηκὸ τοῦ ναοῦ ἦταν τοποθετημένο τὸ χρυσελεφάντινο ἀγάλμα τῆς θεᾶς, ἔργο τοῦ Φειδία. Περιφῆγμα ἀκόμη ἦταν καὶ τὰ γλυπτὰ, ποὺ εἶχε φιλοτεχνήσει ὁ Φειδίας στὶς μετόπες τοῦ ναοῦ.

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

1. Κατοικία — ένδυμασία

Τὰ σπίτια πού κατοικοῦσαν οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι δὲν εἶχαν τὴν πολυτέλεια τῶν σημερινῶν. Ἦταν εὐρύχωρα καὶ ἀνετα. Κύρια δωμάτια ἦταν τὸ διαμέρισμα γιὰ τοὺς ἄνδρες καὶ τὸ ἰδιαίτερο διαμέρισμα γιὰ τίς γυναῖκες (γυναικωνίτης). Στὴ μέση τῆς αὐλῆς ὑπῆρχε ὁ θωμὸς τοῦ ἔρκειου Δία, προστάτη τῆς οἰκογένειας.

Τὰ ἐνδύματα τῶν ἀρχαίων ἦταν πολὺ ἀπλά. Οἱ ἄνδρες φοροῦσαν τὸ χιτῶνα καὶ τὸ ἱμάτιο. Ὁ χιτῶνας εἶχε δύο τύπους, τὸ θωρικόν, πού ἦταν κοντὸς καὶ χωρὶς μανίκια, καὶ τὸν ἰωνικόν, πού ἔφτανε ὡς τὰ πόδια καὶ εἶχε μανίκια.

Παράσταση Ἀρματοδρομίας

2. Ἡ Παιδεία στὴν ἀρχαία Ἀθήνα

Τὸ ἰδανικὸ τῆς ἀγωγῆς στὴν ἀρχαία Ἀθήνα ἦταν ἡ μόρφωση πολιτῶν κ α λ ῶ ν κ ι ἄ γ α θ ῶ ν, ἔπως ἔλεγαν, δηλ. ἡ ἀρμονικὴ ἀνάπτυξη τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος. Τὰ σχολεῖα ἦταν ἰδιωτικὰ καὶ οἱ διδάσκαλοι πληρῶνονταν ἀπὸ τοὺς γονεῖς. Τοὺς ὠνόμαζαν γ ρ α μ μ α τ ι σ τ έ ς. Τὰ μαθήματα ἦταν: ἀνάγνωσις, γραφή, ἀριθμητικὴ καὶ γεωμετρία. Τῆ γυμναστικῆ τῆ δίδασκαν οἱ π α ι δ ο τ ρ ῖ θ ε ς καὶ τῆ μουσικῆ οἱ κ ι θ α ρ ι σ τ έ ς. Τὰ παιδιὰ ἔκαναν καὶ ἀσκήσεις στὰ γυμναστήρια (γυμνάσια). Ἀνώτερα σχολεῖα δὲν εἶχε ἡ Ἀθήνα.

3. Ἡ στρατιωτικὴ θητεία

Ὅταν οἱ νέοι γίνονταν 18 χρονῶν, πήγαιναν στρατιῶτες γιὰ δύο χρόνια. Κατὰ τὴ παρουσίᾳ τους ἔδιναν μπροστὰ στὸ ἄρχοντα τὸν ὄρκου, ποῦ ἄρχιζε μὲ τὰ παρακάτω λόγια:

«Ὀδὸν καταισχυρῶ ὄπλα τὰ ἱερά, οὐδ' ἐγκαταλείψω τὸν παραστάτην, ὅτω ἂν στοιχήσω· ἀμυνῶ δὲ καὶ ὑπὲρ ἱερώων καὶ ὁσίων καὶ μόνος καὶ μετὰ πολλῶν τὴν πατρίδα δὲ οὐκ ἐλάττω παραδώσω, πλειῶν δὲ καὶ ἀρεῖᾶ ὄσης ἂν παραδέξωμαι».

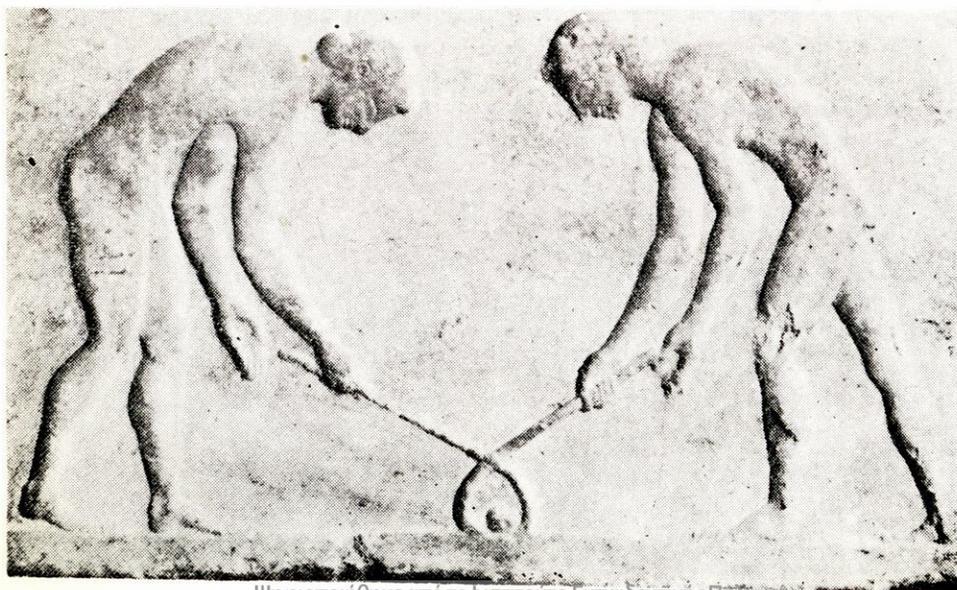
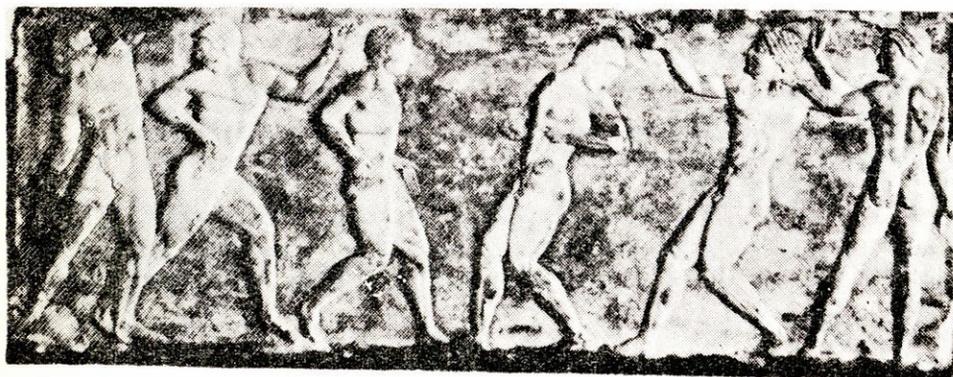
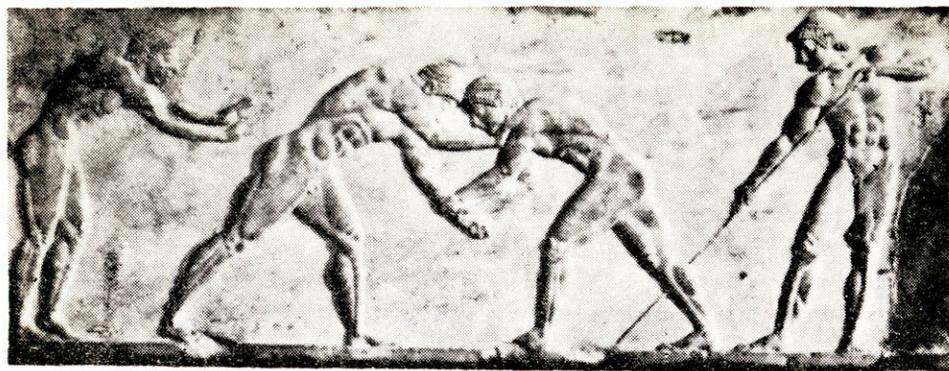
4. Ἐμπόριο — Βιοτεχνία

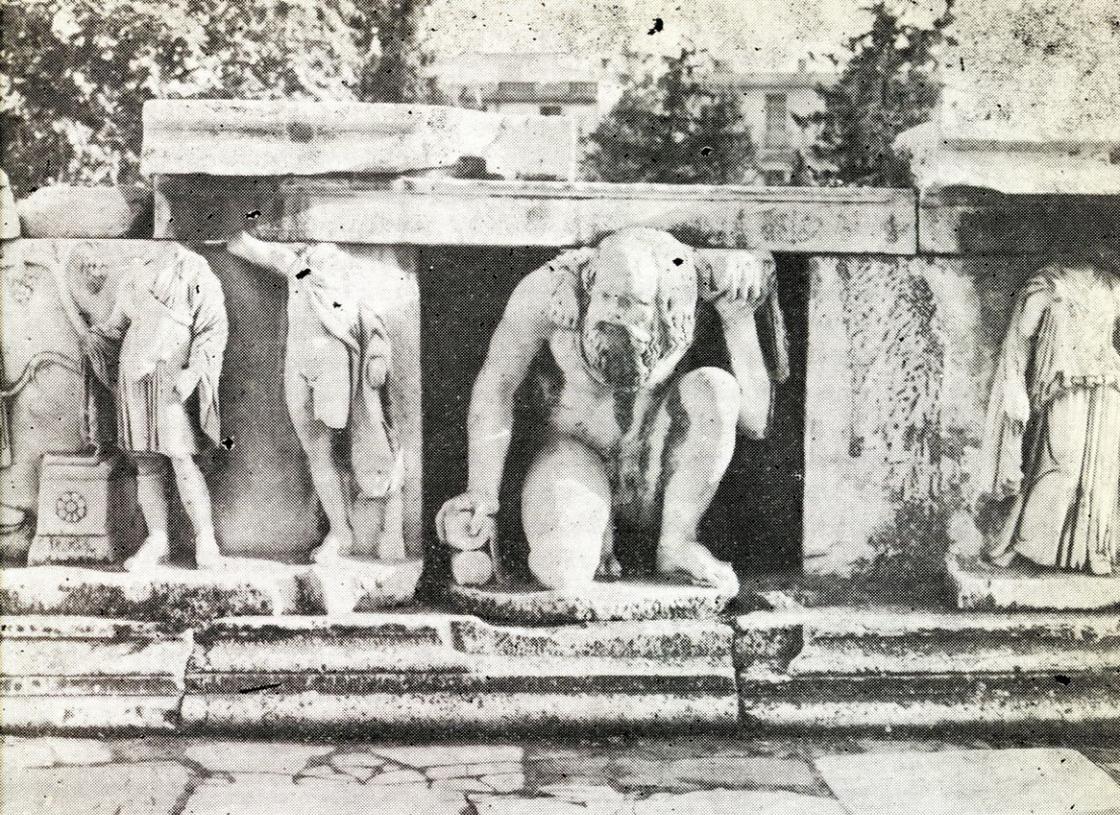
Ὅπως εἶδαμε, οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι ἀνάπτυξαν πολὺ τὸ ἐμπόριον. Σ' αὐτὸ τοὺς βοήθησε καὶ ἡ θέσις τοῦ λιμανιοῦ τοῦ Πειραιᾶ, ποῦ θρῆσκόνταν στὸ σταυροδρόμι τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν. Ὑστερα τοὺς βοήθησε ἡ ἀποικιακὴ τους ἐξάπλωσις πρὸς νευραλγικὰς περιοχάς, ἔπως στὰ στενὰ τοῦ Ἑλλάσποντου, καὶ ἡ οἰκονομικὴ τους ὀργάνωσις. Γιὰ τὴ διευκόλυνσιν τοῦ ἐμπορίου εἶχαν ἰδρύσει στὴν Ἀθήνα καὶ τράπεζας.

Τὰ κύρια προϊόντα ποῦ εἶχαν γιὰ ἐξαγωγή ἦταν τὰ περίφημα ἀττικὰ ἀγγεῖα. Αὐτὰ ἦταν περιζήτητα στὶς ξένες ἀγορές. Ἔτσι ἀκμμάζανε ἐργαστήρια ἀγγειοπλαστικῆς, ποῦ ἀπασχολοῦσαν χιλιάδες δούλους.

5. Οἱ θρησκευτικὲς γιορτὲς

Σπουδαιότερες θρησκευτικὲς γιορτὲς στὴν ἀρχαία Ἀθήνα ἦταν τὰ Π α ν α θ ῆ ν α ι α, τὰ Δ ι ο ν ὄ σ ι α καὶ τὰ Ἑ λ ε υ σ ί ν ι α. Τὰ Παναθηναῖα, πρὸς τιμὴ τῆς Ἀθηνᾶς, γιορτάζονταν κάθε

Ἀνάγλυφο τοῦ Βάχου στὸ θέατρο τοῦ Διόνυσου (Ἀθήνα)

τέσσερα χρόνια. Στὴ διάρκειά τους γινόταν ἡ πομπή τῶν Παναθηναίων καὶ ἀγῶνες. Κάθε Μάρτη οἱ Ἀθηναῖοι γιόρταζαν τὰ Διονύσια, πρὸς τιμὴ τοῦ Διόνυσου. Τὶς τελευταῖες μέρες τῆς γιορτῆς αὐτῆς παίζονταν τὰ καινούργια θεατρικὰ ἔργα. Τὰ Ἐλευσίνια γιαρτάζονταν κάθε χρόνο στὶς ἀρχὲς Σεπτεμβρίου.

6. Οἱ λειτουργίες

Τὴ διοργάνωση γι' αὐτὲς τὶς γιορτὲς τὴν ἀναλαμβάνειαν πλοῦσοι Ἀθηναῖοι πολῖτες. Αὐτὲς οἱ ξεχωριστὲς ὑποχρεώσεις λέγονταν λειτουργίες, καὶ οἱ πιὸ σπουδαῖες ἦταν: ἡ χορηγία, ἡ γυμνασιαρχία, ἡ ἀρχιθεωρία, ἡ τριηραρχία κ.ἄ.

Ο ΠΕΛΟΠΟΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (431-404 π.Χ.)

Ἡ μεγάλη πολεμική καὶ οικονομική τῆς δύναμη ἔφερε τὴν Ἀθήνα σὲ ἀνταγωνισμό μὲ τὶς ἄλλες πόλεις, καὶ ἰδιαίτερα μὲ τὴ Σπάρτη καὶ τὴν Κόρινθο. Ἄν καὶ ἡ Ἀθήνα μὲ τὴν Σπάρτη εἶχαν κάμει τὸ 445 π.Χ. εἰρήνη γιὰ τριάντα χρόνια, οἱ Σπαρτιάτες ἐτοίμαζαν τὶς στρατιωτικές τους δυνάμεις γιὰ νὰ ἐπιβάλλουν τὴν δική τους ἡγεμονία στὴν Ἑλλάδα. Εἶχαν μάλιστα ἀποκρούσει καὶ πρόταση τοῦ Περικλῆ γιὰ τὴ σύγκληση Πανελληνίου συνεδρίου μὲ σκοπὸ τὴν ἔνωση ἔλων τῶν Ἑλλήνων. Ἐπίσης οἱ Κορίνθιοι, ποὺ εἶχαν μεγάλο ἐμπορικό ἀνταγωνισμό μὲ τοὺς Ἀθηναίους, ἤθελαν τὴν καταστροφὴ τῆς Ἀθήνας. Ζητοῦσαν λοιπὸν ἀφορμὴ γιὰ πόλεμο. Κι ἡ ἀφορμὴ δόθηκε. Οἱ Κερκυραῖοι ἔκαμαν πόλεμο μὲ τοὺς Κορίνθιους ἐξ αἰτίας τῆς Ἐπιδάμνου καὶ ζήτησαν βοήθεια ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους. Οἱ Ἀθηναῖοι, ἂν καὶ παράβαιναν τοὺς ἔθρους τῆς εἰρήνης, ἔστειλαν βοήθεια κι οἱ Κορίνθιοι νικήθηκαν. Τότε οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Σπαρτιάτες κάλεσαν τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Πελοποννησιακῆς συμμαχίας σὲ συμβούλιο καὶ κήρυξαν τὸν πόλεμο κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Ὁ πόλεμος αὐτὸς κράτησε 27 χρόνια, ἀπὸ τὸ 431 μέχρι τὸ 404 π.Χ., καὶ ὠνομάστηκε Πελ ο π ο ν η σ ι α κ ὸ ς π ὄ λ ε μ ο ς. Χωρίζεται σὲ τρεῖς περιόδους: τὸν δ ε κ α ε τ ῆ ῆ Ἀ ρ χ ι δ ᾶ μ ε ι ο (431-421), τὴν ἐ κ σ τ ρ α τ ε ῖ α σ τ ῆ Σ ι κ ε λ ῖ α (415-413), καὶ τὸ Δ ε κ ε λ ε ι κ ὸ π ὄ λ ε μ ο (413-404).

Τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 431 π.Χ. ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἀρχίδαμος μπη-κα μὲ στρατὸ στὴν Ἀττικὴ κι ἄρχισε νὰ καταστρέφῃ τὴ χώρα. Οἱ κάτοικοί τῆς κλείστηκαν στὰ «Μακρὰ Τεῖχη» τῆς Ἀθήνας ἀλλ' ἦσαν πάρα πολλοὶ καὶ δὲ χωροῦσαν. Ὁ Περικλῆς ἔστειλε τότε 100 πλοῖα Ἀθηναϊκὰ καὶ 50 κερκυραϊκὰ κι ἔκαμαν καταστροφές στὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου. Ἔτσι οἱ Σπαρτιάτες γύρισαν πίσω στὴν Πελοπόννησο.

Τὴν δευτέρη χρονιά ξανάρχισαν οἱ πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις ἀλλὰ μιὰ μεγάλη συμφορὰ ἔπεσε στὴν Ἀθήνα: Κάποιο πλοῖο ἔφερε, μᾶλλον ἀπὸ

τήν Αίγυπτο, μιὰ φοβερή μεταδοτική ἀρρώστεια, τὸ λοιμό, ποὺ θέριζε κάθε ἡμέρα πολλοὺς ἀπὸ τοὺς κατοίκους. Τότε πέθαναν οἱ καλύτεροι φίλοι τοῦ Περικλῆ καὶ τὸ φθινόπωρο τοῦ 429 π.Χ., πέθανε κι ὁ ἴδιος. Οἱ Σπαρτιάτες, ἀπὸ φόβο μήπως κολλήσουν ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια, ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ, ἀφοῦ πρῶτα τὴν κατὰστρεψαν.

Οἱ μεγάλες ταλαιπωρίες ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ τὴν ἀρρώστεια ἔκαμαν τὸ λαὸ νὰ ἐξεγερθῆ ἐναντίον τοῦ Περικλῆ καὶ τοῦ ἀφαίρσαν τὴ στρατηγία. Ἀλλὰ οἱ διάδοχοί του ἦταν ἀνίκανοι. Ὁ ἴδιος δὲ μπόρεσε νὰ προσφέρει ξανά τις ὑπηρεσίες του, γιατί πέθανε. Μετὰ τὸ θάνατό του ἐπικρατήσανε οἱ δημαγωγοί, μὲ ἀντιπροσωπευτικὸ τύπο τὸν Κλέωνα.

Στὸ μεταξὺ ὁ Ἀρχίδαμος ἔκαμε ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν Πλαταιῶν καὶ τὴν κατέλαβε. Τὸ 428 ἔγινε ἐξέγερση στὴ Λέσβο ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι τὴν κατὰστειλαν.

Τὸ 425 οἱ Ἀθηναῖοι κυρίεψαν τὴν Πύλο μὲ τὴ Σφακτηρία κι ἔκαναν ἐπιθέσεις ἐναντίον τῶν Σπαρτιατῶν. Τελικὰ οἱ Ἀθηναῖοι νίκησαν τοὺς Σπαρτιάτες στὴ Σφακτηρία κι ἔπιασαν 292 αἰχμαλώτους.

Ἦστερα ἀπὸ μερικὰ χρόνια ὁ βασιλιάς τῆς Σπάρτης Βρασιδάς πῆγε μὲ στρατὸ στὴ Μακεδονία καὶ μαζί μὲ τὸ βασιλιά της Περδίκκα κατέλαβαν πολλὲς ἀποικίες τῶν Ἀθηναίων στὴ Χαλκιδική. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν τὸν Κλέωνα καὶ οἱ δυὸ στρατοὶ συναντήθηκαν στὴν Ἀμφίπολη. Στὴ μάχη νικήθηκαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ σκοτώθηκαν ὁ Κλέωνας καὶ ὁ Βρασιδάς. Ἐπειτα ἀρχηγὸς τῶν Ἀθηναίων ἔγινε ὁ Νικίας καὶ αὐτὸς ἔκαμε τὸ 421 π.Χ. εἰρήνη μὲ τοὺς Σπαρτιάτες γιὰ 50 χρόνια. Ὡνομάστηκε Νι κ ι ε ι ο ς Ε ἰ ρ ῆ ν η.

Δὲν πέρασε πολὺς καιρὸς καὶ μερικοὶ φιλόδοξοι Ἀθηναῖοι, ὅπως ὁ Ἀλκιβιάδης, ζητοῦσαν νὰ διαλυθῆ ἡ Νικίειος εἰρήνη καὶ νὰ ξαναγίνη πόλεμος. Στὴ Σικελία πολεμοῦσαν τότε οἱ Αἰγεσταῖοι μὲ τοὺς Συρακουσίους. Οἱ Αἰγεσταῖοι ζήτησαν τὴ βοήθεια τῶν Ἀθηναίων καὶ αὐτοί, ἐνθουσιασμένοι ἀπὸ τὰ σχέδια τοῦ Ἀλκιβιάδη, ἔστειλαν τὸν Ἰούλιο τοῦ 415 π.Χ. στὴ Σικελία 134 πλοῖα καὶ 5.100 ὁπλίτες μὲ ἀρχηγοὺς τὸν Ἀλκιβιάδη, τὸ Νικία καὶ τὸ Λάμαχο. Ὅταν ὁ στόλος ἔφτασε στὴ Σικελία, ἤρθε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα τὸ ἱερὸ πλοῖο «Σαλαμινία» μὲ διαταγὴ νὰ γυρίσῃ ὁ Ἀλκιβιάδης στὴν Ἀθήνα νὰ δικασθῆ. Τὸν κατηγοροῦσαν πῶς τὸ τελευταῖο θράδυ ποὺ θὰ ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα κατὰστρεψε, διασκεδάζοντας, τὰ κεφάλια τῶν Ἑρμιῶν. Οἱ Ἑρμιεὺς ἦταν μαρμαρίνες κολῶνες, ποὺ στὸ ἐπάνω μέρος τους εἶχε κατασκευασθῆ τὸ κεφάλι τοῦ Ἑρμῆ καὶ στὸ

λιζαν τους δρόμους της Ἀθήνας. Τότε ὁ Ἀλκιβιάδης, ἀντὶ νὰ γυρίσῃ στὴν Ἀθήνα, πῆγε στὴν Σπάρτη κι ἔπεισε τοὺς Σπαρτιάτες νὰ στείλουν στρατὸ στὴ Σικελία κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Σπαρτιάτες ἔστειλαν στρατὸ καὶ πλοῖα μὲ τὸ στρατηγὸ Γύλιππο καὶ οἱ Ἀθηναῖοι νικῆθηκαν.

Ἀργότερα ὁ Ἀλκιβιάδης πῆγε μὲ σπαρτιατικὸ στόλο στὴ Μ. Ἀσία νὰ ξεσηκώσῃ τίς ἀποικίες τῶν Ἀθηναίων σ' ἐπανάσταση. Ἐπειδὴ ὅμως ἔγινε ὑποπτος, ἔφυγε στὸ βασιλεῖο τῆς Περσίας, τὸν Τισσαφέρνη. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν κι αὐτοὶ πλοῖα κι ἐνῶ πολιορκοῦσαν κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν κοντὰ στὴν Ἄβυδος, ἔφτασε ὁ Ἀλκιβιάδης μὲ 8 πλοῖα καὶ τάχθηκε μὲ τὸ μέρος τῶν Ἀθηναίων. Στὴ ναυμαχία νικῆθηκαν οἱ Σπαρτιάτες καὶ καταστράφηκε ὅλος ὁ στόλος τους. Ὅστερ' ἀπὸ τὴ μεγάλη αὐτὴ νίκη ὁ Ἀλκιβιάδης κατάλαβε τὸ Βυζάντιο κι ἄλλες πόλεις τῆς Προποντίδας καὶ γύρισε τὸ 407 π.Χ. στὴν Ἀθήνα. Σὲ λίγο ὅμως πάλι τὸν ἐξώρισαν καὶ τελικὰ πῆγε στὴν Περσία, ὅπου τὸν σκότωσαν τὸ 404 π.Χ.

Τὸ 406 ἀθηναϊκὰ πλοῖα συγκρούστηκαν κοντὰ στὰ νησάκια Ἀργινούσες μὲ τὸ σπαρτιατικὸ στόλο ποὺ τὸν διοικοῦσε ὁ Καλλικράτιδας. Στὴ ναυμαχία οἱ Σπαρτιάτες ἔπαθαν πανωλεθρία καὶ πνίγηκε κι ὁ ἴδιος ὁ Καλλικράτιδας. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι καταδίκασαν σὲ θάνατο τοὺς νικητὲς στρατηγούς, ἐπειδὴ, λόγῳ τῆς μεγάλης θαλασσοταραχῆς, δὲν μπόρεσαν νὰ μαζέψουν ἀπὸ τὴ θάλασσα τοὺς ναυαγούς καὶ τοὺς νεκρούς.

Οἱ Πέρσες ποὺ εἶχαν συμφέρον νὰ συνεχιστῇ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος στὴν Ἑλλάδα, ἔδωσαν στοὺς Σπαρτιάτες χρήματα κι ἔφτιασαν νέο στόλο ἀπὸ 200 πλοῖα. Οἱ δυὸ ἀντίπαλοι στόλοι, ὁ σπαρτιατικὸς μὲ 200 πλοῖα καὶ ὁ Ἀθηναϊκὸς μὲ 180 πλοῖα, συναντήθηκαν στὴ Λάμψακο, κοντὰ στὸν Ἑλλήσποντο. Κάποια μέρα, ποὺ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν ὀρεγῆ στὴν στερία, ὤρμησαν οἱ Σπαρτιάτες, τοὺς κατάστρεψαν τὰ πλοῖα κι ἔσφαξαν 3.000 αἰχμαλώτους. Μόνο 12 πλοῖα σώθηκαν. Κατόπιν οἱ Σπαρτιάτες πῆγαν μὲ τὸ στόλο τους καὶ πολιορκοῦσαν τὸν Πειραιᾶ, ἐνῶ ὁ στρατὸς τους πολιορκοῦσε τὴν Ἀθήνα. Ὅστερα ἀπὸ πολιορκία ἑξὶ μηνῶν, οἱ Ἀθηναῖοι ἔσωσαν τίς τροφές καὶ παραδόθηκαν τὸ 404 π.Χ. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι γκρέμισαν τὰ τείχη, ἔδωσαν τὰ πλοῖα τους (ἐκτὸς ἀπὸ 12) στοὺς Σπαρτιάτες, ποὺ ἔγιναν σύμμαχοί τους, καὶ δέχτηκαν νὰ ἐπιστρέψουν οἱ ἐξόριστοι.

Ἔτσι τελείωσε ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος μὲ ἀποτέλεσμα νὰ καταστραφῇ τὸ πλούσιο Ἀθηναϊκὸ κράτος καὶ νὰ γίνουν κύριοι τῆς Ἑλλάδος οἱ Σπαρτιάτες.

ΟΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

1. Ἡ ἡγεμονία τῆς Σπάρτης (404 - 379 π.Χ.)

Μετὰ τὴν πτώση τῆς Ἀθήνας, οἱ Σπαρτιάτες ἄλλαξαν τὸ δημοκρατικό της πολίτευμα καὶ ἔδωκαν τῇ διοίκηση σὲ τριάντα Ἀθηναίους, φίλους τῶν Σπαρτιατῶν, ποὺ ὠνομάστηκαν τύραννοι. Ἐπειδὴ εἶχαν φόβο ἀπὸ τοὺς ἀντίπαλους, ἐγκαταστάθηκε στὴν Ἀκρόπολη σπαρτιατικὴ φρουρὰ ἀπὸ 700 ἄνδρες. Οἱ τύραννοι σκότωναν τοὺς δημοκρατικούς καὶ δήμευαν τὶς περιουσίες τους. Τότε πολλοὶ Ἀθηναῖοι γιὰ νὰ γλυτώσουν ἔφυγαν καί, μὲ ἀρχηγὸ τὸ Θρασύβουλο, κατάλαβαν πρῶτα τὸν Πειραιᾶ καὶ ἔπειτα τὴν Ἀθήνα. Ἔτσι τὸ πολίτευμα ἔγινε πάλι δημοκρατικό, τὸ 403 π.Χ.

Ἐπίσης οἱ Σπαρτιάτες κυρίεψαν ὅλες τὶς πόλεις ποὺ ἀνῆκαν στὴν Ἀθηναϊκὴ συμμαχία, ἐπέβαλαν σ' αὐτὲς μεγάλους φόρους καὶ τὶς διοικούσαν μὲ δικούς τους ἀνθρώπους, ποὺ λέγονταν ἀρμοστές. Ὑστερ' ἀπὸ λίγα χρόνια οἱ ἑλληνικὲς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας ζήτησαν τὴ βοήθεια τῆς Σπάρτης, νὰ πολεμήσουν τοὺς Πέρσες. Πρῶτα ἔστειλαν τὸ Θίδρωνα μὲ λίγο στρατό, ἀλλ' αὐτὸς δὲν μπόρεσε νὰ κάμῃ τίποτα καὶ ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὸ Δερκυλίδα, ποὺ ὑπόταξε τὴν Αἰολίδα. Τέλος ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἀγησίλαος μὲ στρατὸ πῆγε στὴ Μ. Ἀσία, τὸ 396 π.Χ.

Ὁ Ἀγησίλαος ἦταν μικρόσωμος, ἀδύνατος καὶ κουτσός ἀπὸ τὸ ἓνα πόδι. Στὸ ἀδύνατο ὄμως σῶμα του, ὑπῆρχε μιὰ ψυχὴ μὲ πολλὰ χαρίσματα. Ἦταν τολμηρὸς, στρατηγικὸς καὶ πολὺ ἔξυπνος. Ἔτσι στὴ μάχη ποὺ ἔκαμε μὲ τοὺς Πέρσες, τοὺς νίκησε καὶ εἶχε σκοπὸ νὰ μπῆ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Περσίας, νὰ διαλύσῃ τὸ περσικὸ κράτος.

2. Ἡ μάχη τῆς Κορώνειας - Ἀνταλκίδειος εἰρήνη

Οἱ ἄλλοι Ἕλληνες καὶ μάλιστα οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ Θηβαῖοι, οἱ Κορινθιοὶ καὶ οἱ Ἀργεῖοι ποὺ ἦσαν πιὸ ὀργανωμένοι, ἀντὶ νὰ ἐνωθοῦν μὲ τοὺς Σπαρτιάτες νὰ διώξουν ὀριστικὰ πιά τοὺς Πέρσες ἀπὸ τὴ Μικρὰ Ἀσία καὶ νὰ γίνῃ ἑλληνικὴ χώρα, ὅπως τὸ ὀνειρευόταν ὁ Ἀγησίλαος, ἔκαμαν συμμαχία γιὰ νὰ χυπήσουν τοὺς Σπαρτιάτες. Ἔτσι ἄρχισε νέος ἐμφύλιος πόλεμος, ὁ Βοιωτικὸς ἢ Κορινθιακὸς (395 π.Χ.).

Τὸ 395 π.Χ. οἱ Θηβαῖοι κήρυξαν τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Σπάρτης. Οἱ

Σπαρτιάτες έστειλαν στρατό με τὸ Λύσανδρο καὶ συνάντησαν τοὺς Θηβαίους στὴν Ἄλιάρτο, κοντὰ στὴν Κοπαΐδα. Στὴ μάχη νικηθήκαν οἱ Σπαρτιάτες καὶ σκοτώθηκε ὁ Λύσανδρος.

Τότε οἱ ἔφοροι ἀνακάλεσαν ἀπὸ τὴν Ἀσία τὸν Ἀγησίλαο καὶ ἐκεῖνος με λύπη ἀναγκάστηκε νὰ σταματήσει τὸν πόλεμο καὶ νὰ γυρίσει στὴν Ἑλλάδα. Πέρασε λοιπὸν τὴ Θράκη καί, ἀκολουθώντας τὸ δρόμο τοῦ Εὐρέξη, ἔφτασε στὴ Βοιωτία. Ἐκεῖ, στὴν πόλη Κορώνεια, συνάντησε τὸν συμμαχικό στρατό καὶ τὸν νίκησε. Οἱ σύμμαχοι ὅμως ἦσαν δυνατοί. Ἔτσι ὁ πόλεμος κράτησε ἐννιά χρόνια (495-387), καὶ λέγεται Κορινθιακὸς πόλεμος, ἐπειδὴ οἱ περισσότερες μάχες ἔγιναν κοντὰ στὴν Κόρινθο.

Στὸ διάστημα αὐτὸ ὁ Ἀθηναῖος ναύαρχος Κόνωναξ ἐτοίμασε με περσικὰ χρήματα νέο στόλο καὶ νίκησε τὸν στόλο τῶν Σπαρτιατῶν κοντὰ στὴ Ρόδο, τὸ 394 π.Χ. Ὑστερα ἦρθε στὴν Ἀθήνα καὶ ἔχτισε πάλι τὰ «Μακρὰ Τείχη». Τότε ἄρχισε νὰ διαλύεται ἡ Σπαρτιατικὴ συμμαχία καὶ νὰ ξαναζῆ ἡ Ἀθηναϊκὴ. Οἱ Σπαρτιάτες ἔκαμαν τότε εἰρήνη με τοὺς Πέρσες, τὸ 387 π.Χ. Ἡ εἰρήνη αὐτὴ ὠνομάσθηκε Ἀνταλκίδειος Εἰρήνη, ἀπὸ τ' ὄνομα τοῦ Σπαρτιάτη ναύαρχου Ἀνταλκίδα, καὶ ἦταν πολὺ ταπεινωτικὴ γιὰ τοὺς Ἕλληνες τόσο γιὰ τὸ περιεχόμενο ὅσο καὶ γιὰ τὸ αὐστηρὸ ὕφος με τὸ ὁποῖο διατυπώθηκε. Κατὰ τὸν Ἰσοκράτη, θεωρεῖται ἐπιταγὴ τοῦ Πέρση βασιλιᾶ πρὸς τοὺς Ἕλληνες. Σύμφωνα με αὐτὴν, οἱ περισσότερες ἑλληνικὲς πόλεις παραδόθηκαν χωρὶς πόλεμο στοὺς Πέρσες καὶ ὅσες ἔγιναν αὐτόνομες, δὲν εἶχαν πιά τὸ δικαίωμα νὰ κάνουν μεταξὺ τους συμμαχία. Ἔτσι ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἔχασε πιά τὴ δύναμή του καί, οὐσιαστικά, εἶχε υποδουλωθῆ στὴν Περσία.

Στὴν ἄλλη Ἑλλάδα, ποὺ εἶχε ἐξαντληθῆ ἀπὸ τοὺς Περσικοὺς μὲ καὶ τοὺς ἐμφύλιους πολέμους ποὺ ἀκολούθησαν, ἡ Ἀνταλκίδειος Εἰρήνη ἔφερε γενικὴ ἀπογοήτευση, ἀφοῦ οἱ τόσες θυσίες πῆγαν χαμένες. Ἀπὸ τότε οἱ Πέρσες ἄρχισαν νὰ ἐπεμβαίνουν στὰ ἐσωτερικὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰ ρύθμιζαν πάντα σύμφωνα με τὰ συμφέροντά τους.

3. Ἡ ἡγεμονία τῆς Θήβας

Ὅπως σὲ ὅλες τὶς ἑλληνικὲς πόλεις, ἔτσι καὶ στὴ Θήβα οἱ κάτοικοι ἦσαν χωρισμένοι στοὺς ἀριστοκρατικούς, ποὺ συμπαθοῦσαν τοὺς Σπαρτιάτες, καὶ στοὺς δημοκρατικούς, ποὺ ἦσαν φίλοι τῶν Ἀθηναίων. Τὸ 382 π.Χ. οἱ Σπαρτιάτες κατάλαβαν τὴ Θήβα καὶ ἔδωσαν τὴν κυδέρνηση στὸν ἀρχηγὸ τῶν ἀριστοκρατικῶν Λεοντιάδη. Τότε οἱ δημοκρατικοὶ με ἀρχηγὸ

τὸν ἐξόριστο Πελοπίδα, ὠργάνωσαν κίνημα καὶ μιὰ νύχτα ἔσφαξαν ὅλους τοὺς τύραννους τῆς Θήβας, τὴν ὥρα ποὺ διασκέδαζαν. Κατόπιν ἀπελευθέρωσαν τοὺς φυλακισμένους, κάλεσαν τὸν λαὸ σὲ γενικὴ συνέλευση καὶ ἀνάθεσαν τὴν ἀρχηγία στὸν Πελοπίδα ποὺ ὠνομάστηκε «σωτῆρας τῆς πατρίδας». Ὁ Πελοπίδας πολιόρκησε τὴν ἀκρόπολη τῆς Θήβας Καδμεία, ποὺ τὴν εἶχαν οἱ Σπαρτιάτες, καὶ τοὺς ἔδιωξε ἀπ' τὴν πατρίδα του.

Ὁ Πελοπίδας μὲ τὸν Ἐπαμεινώνδα, ποὺ ἦσαν πολὺ μορφωμένοι καὶ ἤξεραν τὴν πολεμικὴ τέχνη, ὠργάνωσαν καλὰ τὸ κράτος καὶ συγκρότησαν τὸν Ἴερό Λόχο ἀπὸ 300 νέους, τοὺς ἀνδρειότερους. Ἐπειτα οἱ Θηβαῖοι κατάλαβαν ὅλες τὶς πόλεις τῆς Βοιωτίας. Τότε οἱ Σπαρτιάτες ἔστειλαν στρατό, ἀπὸ 10.000 ἄνδρες καὶ οἱ ἀντίπαλοι στρατοὶ συναντήθηκαν τὸν Ἰούλιο τοῦ 371 π.Χ. στὰ Λεῦκτρα. Οἱ Θηβαῖοι εἶχαν μόνον 6.000 πεζοὺς ἀλλὰ τὸ ἵππικὸ τους ἦταν ἰσχυρότερο. Καὶ χάρις στὸ στρατηγικὸ σχέδιο τοῦ Ἐπαμεινώνδα, ποὺ παράταξε τὸν στρατό του σὲ σχῆμα «λοξῆς φάλαγγας», οἱ Σπαρτιάτες νικήθηκαν καὶ ἄφησαν στὸ πεδίο τῆς μάχης 1.400 νεκροὺς.

Μετὰ τὴ μάχη στὰ Λεῦκτρα οἱ Θηβαῖοι ἔκαμαν μὲ τὶς πόλεις τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ τὴν Αἰτωλία, τὴ Θ η β α ῖ κ ἢ σ υ μ μ α χ ῖ α. Ὅταν οἱ Ἀρκάδες ζήτησαν τὴ βοήθεια τῶν Θηβαίων νὰ πολεμήσουν τοὺς Σπαρτιάτες, ὁ Ἐπαμεινώνδας μὲ στρατὸ ἐλευθέρωσε τὴν Ἀρκαδία ποὺ τὴν εἶχαν Σπαρτιάτες. Ὑστερα ὁ Ἐπαμεινώνδας πολιόρκησε τὴν Σπάρτη, ἐλευθέρωσε τὴ Μεσσηνία ἀπὸ τὸ σπαρτιατικὸ ζυγὸ καὶ ἔχτισε τὴν πόλη Μεσσήνη, τὸ 369 π.Χ. Στὸ μεταξὺ ὁ Ἐπαμεινώνδας θέλησε νὰ γίνῃ κύριος τῆς Ἑλλάδας μὲ τὴ βοήθεια τῶν Περσῶν καὶ πολλὰς πόλεις ἔφυγαν ἀπὸ τὴ Θηβαϊκὴ συμμαχία. Ἐκείνον τὸν καιρὸ σκοτώθηκε καὶ ὁ Πελοπίδας, πολεμώντας στὴ Θεσσαλία.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας ἔκαμε νέα ἔκστρατεία στὴν Πελοπόννησο καὶ συνάντησε τὸν ἀντίπαλο στρατὸ στὴ Μαντινεῖα. Αὐτὴ τὴ φορὰ πολεμοῦσαν ἐναντίον τῶν Θηβαίων οἱ Σπαρτιάτες, οἱ Ἀρκάδες, οἱ Ἡλείοι, οἱ Ἀχαιοὶ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι. Ἡ μάχη ἦταν φοβερὴ καὶ νίκησαν οἱ Θηβαῖοι. Πληγώθηκε ὄμως βαρεῖα ὁ Ἐπαμεινώνδας καὶ πέθανε ἔπειτα ἀπὸ λίγο, στὶς 27 Ἰουλίου τοῦ 362 π.Χ.

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἐπαμεινώνδα ἄρχισε νὰ καταρρέῃ ἡ Θηβαϊκὴ ἡγεμονία. Ἀλλὰ καὶ ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἐξαντληθῆ ἀπὸ τοὺς συνεχεῖς πολέμους. Εὐτυχῶς, τὶς κρίσιμες ἐκεῖνες στιγμὲς, ἡ σωτηρία τῆς Νότιας Ἑλλάδας ἤρθε ἀπὸ τὴ Μακεδονία.

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΤΟΝ 4^Ο ΑΙΩΝΑ

1. Ἱστορία - Ρητορική - Φιλοσοφία - Ποίηση

Παρά τὴν ἀνατιραχὴ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἡ πνευματικὴ ζωὴ στὴν Ἑλλάδα δὲν ἔπαψε νὰ προοδεύῃ. Ἀπὸ τὰ εἶδη τοῦ πεζοῦ λόγου ἰδιαίτερα ἀναπτύσσονται ἡ ἱστορία, ἡ ρητορική καὶ ἡ φιλοσοφία. Σπουδαιότερος ἱστορικός συγγραφέας εἶναι ὁ Ξενοφώντας. Ἔργα του εἶναι ἡ «Κύρου Ἀνάθασις», ἡ «Κύρου Παιδεία» καὶ τὰ «Ἀπομνημονεύματα».

Τὸν αἰῶνα αὐτὸν τελειοποιῶνται καὶ τὰ τρία εἶδη τῆς ρητορείας, δηλ. ὁ δικανικός, ὁ ἐπιδεικτικὸς ἢ πανηγυρικός καὶ ὁ συμβουλευτικὸς λόγος. Σπουδαιότεροι ρήτορες εἶναι ὁ Λυσίας, ὁ Ἰσοκράτης, ὁ Αἰσχίνης, ὁ Δημοσθένης, ὁ Ὑπερείδης καὶ ὁ Λυκούργος.

Ἡ φιλοσοφία ἀκολουθεῖ τὸ δρόμο πού χάραξε ὁ Σωκράτης. Ὁ σπουδαιότερος φιλόσοφος καὶ μαθητῆς τοῦ Σωκράτη εἶναι ὁ Πλάτωνας. Ἄλλος σπουδαῖος φιλόσοφος εἶναι ὁ Ἀριστοτέλης.

Στὰ χρόνια αὐτὰ ἀκμάζει ἡ λεγόμενη μέση κωμῶδία, μὲ ἀντιπρόσωπους τὸν Ἀντιφάνη καὶ τὸν Ἀλεξί, καὶ στὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνα ἡ νέα κωμῶδία, μὲ κυριώτερο ἐκπρόσωπο τὸν Μένανδρο.

2. Ἀρχιτεκτονική - Γλυπτική - Ζωγραφική

Τὸν 4ο αἰῶνα ἀκμάζουν ὁ κορινθιακὸς ρυθμὸς καὶ τὰ κυκλικὰ κτίρια. Τέτοιο σχῆμα παρουσιάζουν ὁ Θόλος τῆς Ἐπιδαύρου καὶ τὸ μνημεῖο τοῦ Λυσικράτη στὴν Ἀθήνα. Τὸν ἴδιο καιρὸ χτίστηκε τὸ Διονυσιακὸ θέατρο στὴν Ἀθήνα καὶ τὸ θέατρο τῆς Ἐπιδαύρου.

Οἱ πρὸ φημισμένοι γλύπτες τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἶναι ὁ Κηφισόδοτος, ὁ Πραξιτέλης, δημιουργὸς τοῦ περίφημου Ἑρμῆ τῆς Ὀλυμπίας κ.ἄ.

Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ εἰδῶλια τῆς Τανάγρας, πού βρέθηκαν στὰ ἀρχαῖα νεκροταφεῖα στὴν Τανάγρα τῆς Βοιωτίας.

‘Ο ‘Ερμής του Πραξιτέλη

Σπουδαιότεροι, τέλος, ζωγράφοι είναι ο ‘Απελλής, που ζωγράφησε τήν ‘Αναδευομένην ‘Αφροδίτην, κι ο Πρωτογένης. Με τήν ανάπτυξιν όμως τῆς ζωγραφικῆς σάν ιδιαίτερης τέχνης, παρακμάζει ἡ ἀγγειογραφία.

ΤΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

1. Ἡ Μακεδονία κι ἡ ὀργάνωσή της

Βόρεια ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο ἀπλώνεται ἡ Μακεδονία, μὲ ψηλὰ βουνά, εὐφορες πεδιάδες καὶ μεγάλα ποτάμια. Οἱ κάτοικοι τῆς Μακεδονίας εἶναι κι αὐτοὶ Ἕλληνες, γιατί εἶναι συγγενεῖς τῶν Δωριέων καὶ μιλοῦν ἑλληνικά. Οἱ περισσότεροι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν κτηνοτροφία καὶ τὴ γεωργία. Ἐπειδὴ δὲν εἶχαν ἐπικοινωνία μὲ τοὺς ἄλλους Ἕλληνες τῆς νότιας Ἑλλάδας, γιὰ πολὺ καιρὸ οἱ Μακεδόνες ἔμειναν καθυστερημένοι. Σιγά - σιγά ἤρθαν σὲ συνάφεια μὲ τοὺς Ἀθηναίους, πού εἶχαν ἀποικίες στὰ παράλια τῆς Μακεδονίας, κι ἀφομοίωσαν τὸν πολιτισμὸ τους.

Τὸ Μακεδονικὸ κράτος ὀργανώθηκε, ὕστερ' ἀπὸ πολλοὺς ἀγῶνες μὲ τοὺς θάρβαρους γειτονικοὺς λαοὺς, ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες βασιλεῖς. Αὐτοὶ διαικοῦσαν μὲ τὴ βοήθεια τῶν εὐγενῶν, πού λέγονταν «εταῖροι». Στὴν ἀρχὴ πρωτεύουσα τοῦ κράτους ἦταν οἱ Αἰγές, ἐκεῖ πού εἶναι σήμερα ἡ Ἐδεσσα. Ἐπειτα, ἔγινε ἡ Πέλλα, κοντὰ στὰ σημερινὰ Γιαννιτσά. Ὅταν βασίλευε ὁ Ἀμύντας ὁ Α΄ ἡ Μακεδονία ὑποτάχθηκε, μετὰ τὸ 512 π.Χ., στοὺς Πέρσες. Ἀργότερα, πού βασιλιάς ἔγινε ὁ γιὸς τοῦ Ἀμύντα ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Α΄ (498-454 π.Χ.), τὸν ἀνάγκασαν οἱ Πέρσες νὰ ἐκστρατεύσῃ μαζί τους στὴ νότια Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ὁ Ἀλέξανδρος εἰδοποίησε τοὺς Ἕλληνες γιὰ τὸ σχέδιο τοῦ Μαρδόνιου, πρὶν γίνῃ ἡ μάχη τῶν Πλαταιῶν, καὶ θρυσκόταν σὲ μυστικὴ ἐπαφὴ μαζί τους. Ὅταν ἔφυγαν οἱ Πέρσες ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἔγινε πάλι κι ἡ Μακεδονία ἐλεύθερη. Τότε ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Α΄ πῆρε μέρος στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες, ὅπου γίνονταν δεκτοὶ μόνο Ἕλληνες.

Μεγάλῃ πρόσοδο γνώρισε ἡ Μακεδονία στὴν ἐποχὴ πού βασίλευε ὁ Ἀρχέλαος (413 - 396 π.Χ.). Ὁ Ἀρχέλαος ἔχτισε πολλὰς πόλεις, τίς ἔνωσε μὲ δρόμους καὶ ὀργάνωσε καλὰ τὸ κράτος του. Ἐπίσης φρόντισε νὰ διαδοθοῦν στὴ χώρα του τὰ γράμματα, οἱ τέχνες καὶ ἡ παιδεία τῆς νότιας Ἑλλάδας. Χάρη σὲ αὐτὴ τὴν ἀνάπτυξη στενῶν πνευματικῶν καὶ

πολιτιστικῶν δεσμιῶν, καλλιτέχνες, ποιητὲς καὶ φιλόσοφοι ἀπὸ τῆς ἄλλης ἑλληνικῆς πόλεως ἔρχονταν μὲ πρόσκληση στὴν Πέλλα. Ἔνας ἀπὸ αὐτοὺς ἦταν καὶ ὁ Εὐριπίδης. Ἔτσι στὰ χρόνια τοῦ Ἀρχέλαου, ἡ Μακεδονία ἔγινε τὸ βόρειο κέντρο τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

2. Ἡ βασιλεία τοῦ Φιλίππου Β΄

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἀρχέλαου ἔγιναν πολλές ταραχὲς στὴ Μακεδονία, ὥσπου ἔγινε βασιλιάς ὁ Φίλιππος Β΄. Ὄταν ὁ Φίλιππος ἦταν ἀκόμη 15 χρονῶν, μπῆκε στὴ Μακεδονία ὁ Πελοπίδης καὶ τὸν πῆρε μαζί μὲ ἄλλους ἄνθρωπο στὴ Θῆβα. Ἐκεῖ ἔμεινε τρία χρόνια καί, ἐπειδὴ ἦταν πολὺ ἔξυπνος, ἀπόκτησε μεγάλη μὀρφωση. Ἔμαθε ἀκόμη τὴ στρατιωτικὴ τέχνη, τὶς συνήθειες, τὰ μίση ποὺ εἶχαν μεταξὺ τους οἱ ἑλληνικῆς πόλεις καὶ τὴν πολιτικὴ κατάστασι τῆς νότιας Ἑλλάδας.

Ὄταν ὁ Φίλιππος ἐλευθερώθηκε ἀπὸ ἄνθρωπο, διορίστηκε διοικητὴς μιᾶς ἐπαρχίας τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους ἀπὸ τὸν ἀδελφὸ του Περδίκκα ποὺ ἦταν βασιλιάς. Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Περδίκκα, ἐπειδὴ ὁ γιὸς του διάδοχος τοῦ θρόνου Ἀμύντας ἦταν ἀνήλικος, ὁ Φίλιππος ἔγινε ἀντιβασιλιάς καὶ ἀνάλαβε τὴν ἀντιβασιλεία. Ἡ χώρα βρισκόταν τότε σὲ μεγάλο κίνδυνο, οἱ γειτονικοὶ βάρβαροι λαοὶ ἀπειλοῦσαν νὰ τὴν διαλύσουν. Τότε ὁ Φίλιππος ἀνακηρύχθηκε ὁ ἴδιος βασιλιάς, καὶ ἀφοῦ σταθεροποίησε τὸ θρόνο του, ἄρχισε νὰ ἐξουδετερῶν τὸς λαοὺς, ποὺ τὸν ἀπειλοῦσαν. Γιὰ νὰ πετύχῃ τὸ σκοπὸ του, ὠργάνωσε καλὰ τὸ Μακεδονικὸ στρατὸ καὶ ἐρήκε ἕνα ἄλλο τρόπο παράταξης, τὴ Μακεδονικὴ φάλαγγα: Οἱ στρατιῶτες παρατάσσονταν σὲ δεκαεῖς πυκνὲς σειρές, καὶ κάθε στρατιῶτης εἶχε ἕνα δόρατο μακρὸ ὡς 6 μέτρα, ποὺ λεγόταν «σάρισσα». Μὲ τὴν στρατιωτικὴν του ἰδιοφυΐα καὶ μὲ τὴν αὐστηρὴν πειθαρχία ποὺ ἐπέβαλε, δημιούργησε στρατὸ τόσο ἰσχυρὸ, ποὺ μέχρι τότε δὲν εἶχε παρουσιάσει ἡ Ἑλλάδα.

3. Ἐπέκτασι τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους — Ἱερὸς πόλεμος

Μὲ τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν ποὺ εἶχε ὠργάνωσε, ὁ Φίλιππος κατῳργήσε νὰ νικήσῃ ὅλους τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς καὶ νὰ μεγαλώσῃ τὸ κράτος του ὡς τὸ Νέστο ποταμῖο. Ἐπειτα κατάλαβε τὶς ἑλληνικῆς ἀποικίες ποὺ ἦσαν στὰ παράλια καὶ πρῶτες τὶς πόλεις Ἀμφίπολη, στὶς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνα, καὶ τὴν Πύδνα (357 π.Χ.) Τότε κατάλαβε καὶ τὴν πόλιν Κρηγιδες (χωριὸ σήμερα) κοντὰ στὸ Παγγαῖο, ὀνομαστὴ γιὰ τὰ πλούσια μεταλλεῖα χρυσοῦ, καὶ τὴν ὀνόμασε Φιλίππους. Ὁ Φίλιππος ἔκαμε

ἐπίσης ἐκστρατεία πρὸς τὴν Χαλκιδικὴ καὶ κυρίεψε, τὸ 356 π.Χ., τὴν πόλη Ποτίδαια. Ὅταν ὅλες οἱ περιοχὲς προστέθηκαν στὸ κράτος του, στράφηκε πιά στὴ νότιο Ἑλλάδα.

Στὸ μεταξύ, ὕστερα ἀπὸ τὸ σ υ μ μ α χ ι κ ὀ π ὀ λ ε μ ο , π ο ῦ ἔληξε μὲ διάλυση τῆς δεύτερης ἡγεμονίας τῆς Ἀθήνας, ξέσπασε νέος ἐμφύλιος πόλεμος, πού διαίρεσε τοὺς Ἑλληνας κι ἔδωσε στὸ Φίλιππο τὴν ἀφορμὴ νὰ ἀναμειχθῆ στὶς ὑποθέσεις τους:

Οἱ Φωκεῖς καλλιέργησαν μερικὰ κτήματα πού ἀνήκαν στὸ Μαντεῖο τῶν Δελφῶν. Αὐτὸ οἱ Ἑλληνας τὸ θεώρησαν ἱεροσυλία κι οἱ Θηβαῖοι, πού μισοῦσαν τοὺς Φωκεῖς, ἔπεισαν τὸ Ἀμφικτυονικὸ Συνέδριο καὶ τοὺς τιμώρησε μὲ βαρὺ πρόστιμο. Μὰ οἱ Φωκεῖς δὲν ἤθελαν νὰ πληρώσουν. Ἔτσι τὸ Συνέδριο τοὺς κήρυξε τὸν ἱερὸ πόλεμο κι ἀνάθεσε στοὺς Θηβαίους, στοὺς Λοκροὺς καὶ στοὺς Θεσσαλοὺς νὰ τοὺς τιμωρήσουν. Τοὺς Φωκεῖς τοὺς βοήθησαν οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τοὺς Σπαρτιατᾶτες κι ἔτσι ὁ ἐμφύλιος πόλεμος κράτησε ἐννιά χρόνια. Στὸ τέλος οἱ Θηβαῖοι, βλέποντας πὼς θὰ νικηθοῦν, ζήτησαν βοήθεια ἀπὸ τὸ Φίλιππο. Ἐκείνος τότε βρῆκε τὴν εὐκαιρία πού περίμενε καὶ χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸ μπῆκε μὲ στρατὸ στὴ Θεσσαλία. Ἐφτασε ὡς τὶς Θερμοπύλες, πού τὶς φύλαγαν Ἀθηναῖοι, ἀλλὰ δὲν προχώρησε. Γύρισε στὴ Μακεδονία καὶ κυρίεψε τὴν Ὀλυνθο. Μάταια ὁ ρήτορας Δημοσθένης, μὲ τοὺς «Ὀλυνθιακοὺς» του, παρακινοῦσε τοὺς Ἀθηναίους νὰ βοηθήσουν τὴν Ὀλυνθο. Τελικὰ οἱ Ἀθηναῖοι ἔκαμαν μὲ τὸ Φίλιππο τὴ Φιλοκράτειο Εἰρήνη. Ἀλλὰ ὁ Φίλιππος κατέβηκε μὲ στρατὸ, κυρίεψε τὴ Φωκίδα καὶ κάλεσε Ἀμφικτυονικὸ συνέδριο, πού πῆρε τὶς πᾶρακάτω ἀποφάσεις:

1) Νὰ διαλυθοῦν οἱ Φωκεῖς σὲ πολὺ μικρὰ χωριά.

2) Νὰ πληρῶνουν στὸ Μαντεῖο 50 τάλαντα τὸ χρόνο ὥσπου νὰ ξοφλήσουν τὸ χρέος τους.

3) Νὰ μὴν παίρνουν μέρος στὸ Ἀμφικτυονικὸ συνέδριο, καὶ τοὺς δυὸ φήφους, πού μέχρι τότε εἶχαν, νὰ τοὺς πάρῃ ὁ Φίλιππος.

Μὲ τὴν ἀπόφαση αὐτὴ ὁ Φίλιππος μπῆκε πιά στὰ πράγματα τῆς νότιας Ἑλλάδας καὶ σχεδὸν αὐτὸς διήθυνε τὸ Ἀμφικτυονικὸ συνέδριο. Ὅσοσο δὲν ἄργησε νὰ δημιουργηθῆ νέα προστριβή. Ἄς δοῦμε κι αὐτὴν:

Κατὰ τὸ 339 οἱ κάτοικοι τῆς Ἀμφισσας καλλιέργησαν μερικὰ κτήματα τοῦ Μαντείου καὶ τὸ Ἀμφικτυονικὸ συνέδριο τοὺς τιμώρησε μὲ βαρὺ πρόστιμο. Ἐπειδὴ δὲν ἤθελαν νὰ τὸ πληρώσουν, τὸ συνέδριο κάλεσε τὸ Φίλιππο νὰ τοὺς τιμωρήσῃ. Ὁ Φίλιππος πῆρε τότε 30.000 πε-

ζους και 2.000 ίππεις, πέρασε γρήγορα τις Θερμοπύλες, κατάλαβε την πόλη Ἐλλάτεια και την ὀχύρωσε για να ἐξασφαλίσει τὴ συγκοινωνία με τις Θερμοπύλες. Κατόπιν ἔστειλε μέρος τοῦ στρατοῦ του και κατάλαβε τὴν Ἀμφισσα. Τώρα πιά φανερώθηκε τὸ κατακτητικὸ σχέδιο τοῦ Φιλίππου κι ἔτσι ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἄφησαν τις διχόνοιες κι ἐνώθηκαν για ν' ἀντιμετωπίσουν τὸν κοινὸ κίνδυνο. Για τὴν ἔνωση αὐτὴ πολὺ ἐργάσθηκε ὁ ρήτορας Δημοσθένης. Γρήγορα λοιπὸν οἱ Ἕλληνες τῆς νότιας Ἑλλάδας συγκέντρωσαν 30.000 στρατὸ και συνάντησαν τὸ στρατὸ τοῦ Φιλίππου στὴν πεδιάδα τῆς Χαιρώνειας τὸ 338 π.Χ.

Ὁ Φίλιππος εἶχε μαζί του, σὺν ἀρχηγὸ τοῦ ἱππικοῦ, τὸν γιὸ του Ἀλέξανδρο, ποῦ ἦταν τότε 18 χρονῶν. Σὲ λίγο ἄρχισε ἡ μάχη. Οἱ Ἕλληνες τῆς Νότιας Ἑλλάδας πολεμοῦσαν με πείσμα, μὰ δὲ μπορούσαν νὰ ἀναμετρηθοῦν με τὰ μακριὰ δόρατα τῶν Μακεδόνων. Τότε ὁ Ἀλέξανδρος ὤρμησε με τὸ ἱππικὸ του κατὰ τῶν Θηβαίων κι ἔσπασε τὴν παράταξή τους. Ὁ στρατηγὸς τους σκοτώνεται κι οἱ 300 ἱερολοχιῖτες πέφτουν νεκροὶ στὴν μάχη. Οἱ σύμμαχοι, βλέποντας πὼς θὰ κυκλωθοῦν, ἔφυγαν ἀφήνοντας στὸ πεδίο τῆς μάχης 1.000 νεκροὺς και 2.000 αἰχμαλώτους. Ἔτσι ὁ Φίλιππος κέρδισε τὴ μάχη. Ὡστόσο ἐπέτρεψε στοὺς συμμάχους νὰ θάψουν τοὺς νεκροὺς τους. Ἀργότερα στὸ μέρος ἐκεῖνο ἔστησαν ἕνα μαρμάρينو λιοντάρι, ποῦ σώζεται ὡς τὰ σήμερα, για νὰ θυμίζει τὴν μάχη τῆς Χαιρώνειας.

Μετὰ τὴ νίκη ὁ Φίλιππος κατέβηκε στὴν Κόρινθο κι ἐκεῖ κάλεσε σὲ Συνέδριο τοὺς Ἕλληνες. Ὅλες οἱ πόλεις ἔστειλαν ἀντιπρόσωπους, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Σπάρτη. Στὸ Συνέδριο αὐτὸ ὁ Φίλιππος τοὺς ἀνακοίνωσε πὼς σχεδίου του εἶναι νὰ ἐνωθοῦν ὅλοι οἱ Ἕλληνες. Κατόπιν ζήτησε νὰ τὸν βοηθήσουν νὰ ἐκστρατεύσει κατὰ τῆς Ἀσίας, για νὰ τιμωρήσει τοὺς Πέρσες ποῦ κατὰστρεψαν τὴν Ἑλλάδα. Τὸ Συνέδριο ἀποφάσισε νὰ τοῦ δώσουν οἱ Ἕλληνες στρατὸ και πλοῖα για τὴν ἐκστρατεία και τὸν διώρισε ἀρχιστράτηγο ὅλης τῆς Ἑλλάδας.

Ἦστερα ὁ Φίλιππος γύρισε στὴ Μακεδονία κι ἄρχισε νὰ ἐτοιμάζεται για τὴ μεγάλη ἐκστρατεία. Μὰ δὲν ἦταν γραφτὸ νὰ πραγματοποιηθεῖ τὸ σχέδιό του. Ἐνῶ γίνονταν οἱ γάμοι τῆς κόρης του Κλεοπάτρας με τὸ βασιλεῖα τῆς Ἠπείρου, ἕνας σωματοφύλακός του, ποῦ τὸν ἔλεγαν Πανσανία, τὸν σκότωσε. Τὸ μεγάλο σχέδιο τοῦ Φιλίππου τὸ πραγματοποιοῖσε, καθὼς θὰ ἴδουμε, ὁ γιὸς του Ἀλέξανδρος.

ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΕΓ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

1. Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος

Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος γεννήθηκε στήν Πέλλα τὸ 356 π.Χ. Ἦταν γυιὸς τοῦ Φίλιππου καὶ τῆς Ὀλυμπιάδας, κόρης τοῦ βασιλιᾶ τῆς Ἠπείρου. Ὅταν ἔγινε 13 χρονῶν, ἀνάλαβε νὰ τὸν μορφώσῃ ὁ μέγας φιλόσοφος Ἀριστοτέλης, πού καταγόταν ἀπὸ τὰ Στάγειρα τῆς Χαλκιδικῆς. Αὐτὸς τὸν δίδαξε τὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφία καὶ τὸν ἔμαθε νὰ μελετᾷ καὶ ν' ἀγαπᾷ τὰ ἑλληνικὰ συγγράμματα. Περισσότερο ὅμως ὁ Ἀλέξανδρος γοητεύτηκε ἀπὸ τὴν «Ἰλιάδα».

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ γράμματα, ὁ Ἀλέξανδρος ἀγάπησε τὴ γυμναστικὴ καὶ ἰδιαίτερα τὴν ἵππασία. Εἶναι χαρακτηριστικὸ τῆς ἵππευτικῆς του δεξιότητάς του τὸ ἐπεισόδιό μὲ τὸ ἀτίθασσο ἄλογο Βουκεφάλα.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀκολούθησε τὸν πατέρα του σὲ πολλοὺς πολέμους. Σὲ ἡλικία 18 χρονῶν, ὅπως εἶδαμε, πῆρε μέρος διοικώντας τὸ ἵππικὸ στή μάχη τῆς Χαιρώνειας καὶ διάλυσε τὸν Ἰερὸ Λόχο τῶν Θηβαίων. Ἡ φιλοδοξία ὅμως τοῦ Ἀλέξανδρου δὲν εἶχε ὅρια. Ἄμα νικούσε ὁ πατέρας του ἢ κυρίευε καμιὰ πόλη, συχνὰ ἔλεγε μὲ παράπονο: «Μὰ ὅλα θέλει νὰ τὰ κυριέψῃ ὁ πατέρας μου!» Δὲν θ' ἀφήσῃ τίποτα καὶ γιὰ μένα;»

2. Ἡ καταστροφὴ τῶν Θηβῶν

Ὅταν πέθανε ὁ Φίλιππος, ἀνέβηκε στὸ θρόνο ὁ Ἀλέξανδρος, σὲ ἡλικία 20 χρονῶν. Τὸ κράτος τους θρυσκόταν σὲ μεγάλη ἀνωμαλία καὶ ἔπρεπε νὰ προστατευθῇ ἀπὸ πολλοὺς κινδύνους. Πρῶτα - πρῶτα ὁ θρόνος του δὲν ἦταν ἀσφαλισμένος καὶ ἐξ ἄλλου ἔπρεπε νὰ χτυπήσῃ καὶ τοὺς Ἕλληνας, πού ἄρχισαν νὰ κινοῦνται γιὰ ἐπανάσταση. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, μολονότι ἦταν νέος, εἶχε ἀποκτήσει μεγάλη πείρα στὴ διοίκηση καὶ στὸν πόλεμο. Ἔτσι, ἀφοῦ ἐξώντωσε αὐτοὺς πού ᾔθελαν νὰ τοῦ πάρουν τὸ θρόνο, μπῆκε στὴν Ἑλλάδα, πού τὴν εἶχε ἀναστατώσει ὁ Δημοσθένης μὲ τὰ κηρύγματά του. Πρὶν οἱ Ἕλληνας προλάβουν νὰ ἐτοιμαστοῦν, θρι-

σκοτάτην στή χώρα τους καί ματαίωσε τὰ σχέδιά τους. Ἐπειτα πῆγε στήν Κόρινθο καί ἐκεῖ ἔγινε τὸ Δ ε υ τ ε ρ ο Π α ν ε λ λ ῆ ν ι ο Σ υ ν ἑ δ ρ ι ο. Ὅλες οἱ ἑλληνικὲς πόλεις, πλὴν τῆς Σπάρτης, τοῦ δήλωσαν συμμαχία καί τὸν ἀναγνώρισαν ἀρχιστράτηγο τῆς ἐκστρατείας ἐναντίον τῶν Περσῶν. Ἀπὸ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος πῆγε νὰ χτυπήσῃ διάφορους βόρειους λαούς, ποὺ εἶχαν καὶ αὐτοὶ ἐπαναστατήσει καί τοὺς ἀνάγκασε νὰ ὑποταχθοῦν πάλι στὸ βασίλειό του.

Ἐκεῖνον τὸν καιρὸ κυκλοφόρησε στήν Ἑλλάδα ἡ φήμη πὼς ὁ Ἀλέξανδρος σκοτώθηκε. Πρῶτοι λοιπὸν οἱ Θηβαῖοι ἐπαναστάτησαν καί πολιώρχησαν τὴ Μακεδονικὴ φρουρὰ ποὺ ἦταν στήν Καδμεία. Μόλις τὸ ἔμαθε ὁ Ἀλέξανδρος, κινήθηκε κεραυνοβόλα πρὸς τὴ Νότιο Ἑλλάδα καί ξαφνικὰ θρέθηκε μπροστὰ στὴ Θήβα. Κάλεσε τοὺς Θηβαίους νὰ παραδοθῶν καί ἐκεῖνοι ἀρνήθηκαν. Τότε τὴν πολιώρχησε καί τὴν κυρίεψε. Τιμώρησε αὐστηρὰ τοὺς Θηβαίους καί ἡ πόλις τους καταστράφηκε. Ἐμείνε ἀθικτο μόνον τὸ σπίτι τοῦ ποιητῆ Πίνδαρου, γιατί ὁ Ἀλέξανδρος τὸν σεβόταν πολὺ.

Οἱ Ἀθηναῖοι ζήτησαν τότε συγνώμη, ἐπειδὴ μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς βοήθησαν τοὺς Θηβαίους καί ὁ Ἀλέξανδρος τοὺς συγχώρησε. Χωρὶς λοιπὸν νὰ μπῆ στήν πόλις τους, τράβηξε ἴσια γιὰ τὸν Ἴσθμό. Ἐκεῖ ὅλες οἱ ἑλληνικὲς πόλεις ἔστειλαν πάλι ἀντιπροσώπους καί τοῦ δήλωσαν πὼς παραμένουν στὴ συμμαχία καί εἶναι ἔτοιμοι νὰ τὸν βοηθήσουν στὴ μεγάλη ἐκστρατεία κατὰ τῆς Περσίας.

Κατόπιν ὁ Ἀλέξανδρος γύρισε στὴ Μακεδονία καί ἀρχισε τίς ἐτοιμασίες.

3. Ἡ ἐκστρατεία τῶν Ἑλλήνων στήν Ἀσία

Ἡ στρατιωτικὴ προπαρασκευὴ τῆς ἀσιατικῆς ἐκστρατείας εἶχε τελειώσει τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 334 π.Χ. Ὁ Ἀλέξανδρος ἄφησε ἀντιπρόσωπό του γιὰ τὴν διοίκηση τοῦ κράτους τὸν Ἀντίπατρο, καί ξεκίνησε μὲ 30.000 πεζοὺς καί 5.000 ἵππους γιὰ τὴν Ἀσία. Οἱ σύμμαχοί του ἀπὸ τὴν Νότιο Ἑλλάδα ἔστειλαν 7.000 πεζοὺς, καὶ ἄλλες 5.000 πῆγαν μόνον τους σὰν μισθοφόροι. Στὸ ἐπιτελεῖο τοῦ Ἀλέξανδρου ἀνήκαν ὁ Παρμενίωνας, ἀρχηγὸς τοῦ πεζικοῦ, ὁ γυιὸς τοῦ Φιλώτας, ἀρχηγὸς τοῦ ἱππικοῦ, ὁ Κράτερος, ὁ Περδίκκας, ὁ Κλείτωνας καί ὁ Ἡφαιστίωνας.

Ἀκολουθώντας τὰ παράλια τῆς Θράκης ὁ Ἀλέξανδρος ἔφτασε

Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στὸν Ἑλλάσποντο. Ἐκεῖ εἶχε συγκεντρωθῆ καὶ ὁ στόλος τοῦ ἀπὸ 160 πλοῖα. Ὄταν ὁ στρατὸς μεταφέρθηκε στὴν ἀκτὴ τῆς Μ. Ἀσίας, ὁ Ἀλέξανδρος πῆγε στὰ ἑρείπια τῆς Τροίας καὶ κατάρθεσε στεφάνι στὸν τάφο τοῦ Ἀχιλλέα.

Ἐκείνη τὴν ἐποχὴν βασιλεύεε στὴν Περσία ὁ Δ α ρ ε ῖ ο ς Γ' ὁ Κ ο δ ο μ α ν ὀ ς (336-330 π.Χ.). Μὲ διαταγὴ τοῦ οἱ σατράπεις συγκεντρῶσαν 20.000 Πέρσες καὶ ἄλλους τόσους Ἑλληνας μισθοφόρους, καὶ ἔσπευσαν στὸ Γρανικὸ ποταμὸ.

4. Ἡ μάχη τοῦ Γρανικοῦ

Ἦταν Μάχης τοῦ 334 π.Χ. Οἱ περσικὲς δυνάμεις περίμεναν παραταγμένες στὴν ἀνατολικὴ ὄχθη τοῦ Γρανικοῦ, γιὰ νὰ σταματήσουν τὴν προέλαση τῶν Ἑλλήνων. Ὄταν ἔμαθε ὁ Ἀλέξανδρος τὰ σχέδια τῶν Περσῶν, βιάσθηε στὸ Γρανικὸ καὶ παράταξε τὸ στρατὸ του στὴ δυτικὴ ὄχθη, ἀπέναντι στοὺς Πέρσες. Ἦταν ἀποφασισμένους νὰ ἐπιτεθῆ ἀμέσως.

Ὁ Παρμενίωνας πρότεινε τότε στὸν Ἀλέξανδρο ν' ἀναβάλουν τὴν ἐπίθεση γιὰ τὴν ἄλλη μέρα, γιὰ νὰ ξεκουραστῆ ὁ στρατὸς. Ἐκεῖνος ὁμως δὲν δέχθηκε καὶ διάταξε ἀμέσως ἐπίθεση.

Πρῶτο ὄρμησε στὸ ποτάμι ἓνα τμήμα τοῦ ἵππικοῦ γιὰ νὰ περάσῃ στὴν ἀνατολικὴ ὄχθη. Σκληρὴ μάχη ἄρχισε μὲ τοὺς ἀμυνόμενους Πέρσες. Τότε μπῆκε στὸ ποτάμι ὁ Ἀλέξανδρος καὶ τὸν ἀκολούθησε ὅλος ὁ στρατὸς του. Ἡ μάχη γινόταν ὀλοένα πιὸ πεισματώδης καὶ ἀπὸ τίς δύο πλευρὲς. Ὁ ἴδιος ὁ Ἀλέξανδρος κινδύνεψε πολλὰ φορὲς νὰ σκοτωθῆ. Σὲ μιὰ στιγμή ὁ σατράπης Σπιθιδράτης ἑρέθηκε πίσω του καὶ σήκωσε τὸ σπαθὶ νὰ τὸν χτυπήσῃ στὸ κεφάλι. Πρόλαβε ὁμως ὁ στρατηγὸς του Κλεῖτος καὶ μὲ ἀστραπιαία ταχύτητα ἔκοψε τὸ χέρι τοῦ Σπιθιδράτη. Ὁ Ἀλέξανδρος σώθηκε.

Τέλος οἱ Πέρσες, ἂν καὶ τοὺς βοηθοῦσε τὸ ἔδαφος, πού στὸ μέρος τους ἦταν πιὸ ψηλὸ, νικήθηκαν καὶ σκορπίσθηκαν στὴν πεδιάδα. Ὅλο σχεδὸν τὸ πεζικὸ τους καταστράφηκε. Μαζὶ μὲ τοὺς αἰχμαλώτους ἦσαν καὶ 2.000 Ἑλληνας μισθοφόροι τῶν Περσῶν. Αὐτοὺς ὁ Ἀλέξανδρος τοὺς ἔστειλε στὴ Μακεδονία γιὰ δούλους, ἐπειδὴ δέχθηκαν νὰ πᾶνε μὲ τοὺς Πέρσες. Συνάμα ἔστειλε στὴν Ἀθήνα 300 ἀσπίδες ἀπὸ τὰ λάφυρα, ἀφιέρωμα στὴν Ἀθηνᾶ τοῦ Παρθενῶνα μ' αὐτὸ τὸ ἐπίγραμμα:

«'Αλέξανδρος Φιλίππου και οί "Ελληνες, πλὴν Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῶν τὴν Ἀσίαν οἰκοῦντων».

5. Κατάκτηση τῆς Μ. Ἀσίας

Μετὰ τὴ μάχη τοῦ Γρανικοῦ, δὲν ὑπῆρχε πιά περσικὸς στρατὸς νὰ ἀντιταχθῆ στὴν προέλαση τοῦ Ἀλέξανδρου πρὸς τὸ νότο. Οἱ Σάρδεις καὶ ἡ Ἔφεσος καταλήφθηκαν χωρὶς ἀντίσταση. Μόνο ἡ Μίλητος καὶ ἡ Ἀλικαρνασσὸς ἀντιστάθηκαν, προστατευόμενες ἀπὸ τὸν περσικὸ στόλο. Ἀλλὰ καὶ αὐτές, ἔπειτα ἀπὸ πολιορκία, κυριεύθηκαν. Ὁ Ἀλέξανδρος γίνηκε ἔτσι κύριος στὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ διώρισε παντοῦ Ἕλληνες διοικητές. Κατόπιν προχώρησε στὸ ἐσωτερικὸ καὶ ἔφτασε στὴν πόλη Γόρδιο, ποῦ ἦταν κοντὰ στὸν Σαγγάριο. Ἐκεῖ τὸν περίμενε ὁ Παρμενίωνας, ποῦ εἶχε ρθῆ ἀπὸ τίς Σάρδεις.

Ἡ κατάκτηση τῆς Μ. Ἀσίας εἶχε ἐξασφαλίσει στὸν Ἀλέξανδρο τίς ἀπαραίτητες ὕλικές δυνάμεις, γιὰ νὰ συνεχίσῃ τὴν ἐκστρατεία του. Γι' αὐτὸ ἔχανε κάθε πρακτικὴ σημασία ἡ συνεχὴς ἐπικοινωνία τοῦ στρατοῦ μὲ τὴ Μακεδονία. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀποφάσισε λοιπὸν νὰ διαλύσῃ τὸ στόλο του, ποῦ ὑστεροῦσε ἀπέναντι στὸ στόλο τῶν Περσῶν καὶ χρειαζόταν μεγάλες δαπάνες γιὰ τὴ συντήρησή του.

Ὅταν οἱ Πέρσες ἔμειναν μόνοι κύριοι στὴ θάλασσα, ἔβαλαν σκοπὸ τους νὰ χτυπήσουν τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ὑποκινήσουν τοὺς ἄλλους Ἕλληνες σὲ ἐπανάσταση κατὰ τῶν Μακεδόνων. Ἔτσι, σκέφτηκαν, θὰ ἀναγκασθῶν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ἀποσυρθῆ ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία. Μὰ ἐνῶ πολιορκοῦσαν τὴ Μυτιλήνη, πέθανε ὁ στρατηγὸς Μέμνοντας ποῦ διοικοῦσε τὸν στόλο τους. Ὑστερα ἀπ' αὐτὸ οἱ Πέρσες ἔλυσαν τὴν πολιορκία καὶ παραιτήθηκαν ἀπὸ τὰ σχέδιά τους νὰ φέρουν ἀντιπερισπασμὸ στὴν ἐκστρατεία τῶν Ἑλλήνων.

6. Ὁ Γόρδιος δεσμὸς

Στὴν ἀκρόπολη τῆς πόλης Γόρδιο ὑπῆρχε ἓνα παράξενο ἀμάξι. Ὁ τροχὸς τοῦ ἦταν δεμένος στὸν ἄξονα μὲ φλούδα κρانيᾶς καὶ μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε κανεὶς δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ λύσῃ τὸν κόμπο. Ὑπῆρχε ἐκεῖ ἓνας χρησμός ποῦ ἔλεγε: «ὅποιος λύσει τὸν κόμπο, θὰ καταλάβῃ τὴν Ἀσία». Ὁ Ἀλέξανδρος προσπάθησε πολλὴν ὥρα νὰ τὸν λύσῃ καὶ ἐπειδὴ δὲ μπόρεσε, τράδηξε τὸ σπαθὶ του καὶ τὸν ἔκοψε. Ἔτσι λύθηκε ὁ Γόρδιος

δεσμός κι όλοι πιά πίστεψαν πώς ό 'Αλέξανδρος θά γινόταν κύριος τής 'Ασίας.

Διψασμένος για κατακτήσεις, ό 'Αλέξανδρος προχώρησε πρός τήν Παφλαγονία και τήν Καππαδοκία και τις κυρίεψε.

7. 'Η μάχη στήν 'Ισοό (333 π.Χ.)

Τό δεύτερο χρόνο ό 'Αλέξανδρος, αφού πήρε νέα βοήθεια από τή Μακεδονία, πέρασε τόν Ταύρο και κατέβηκε στήν Κιλικία. Μόλις έφτασε στήν Ταρσό άρρώσθησε γιατί είχε λουστή ιδρωμένος στόν Κύδνο ποταμό. Τόν έσωσε ό γιατρός του Φίλιππος. Ένώ ό Φίλιππος έφτιανε τό φάρμακο, ό 'Αλέξανδρος πήρε και διάβαζε ένα γράμμα από τόν Παρμενίωνα. Τοϋ έγραφε πώς ό Φίλιππος πληρώθηκε από τό Δαρείο να τόν δηλητηριάσει. 'Ο 'Αλέξανδρος όμως, πού είχε έμπιστοσύνη στό Φίλιππο, με τό ένα χέρι κρατούσε τό γράμμα και με τ' άλλο ήπιε τό φάρμακο. Και σε λίγες ήμέρες έγινε καλά.

Στό μεταξύ ό Δαρείος συγκέντρωσε 400 χιλιάδες πεζούς και 100 χιλιάδες ίππεις και περίμενε τόν 'Αλέξανδρο στα βόρεια τής Συρίας. 'Αντί όμως να μείνη εκεί, πού ήταν άνοιχτή πεδιάδα, πέρασε τήν κοιλάδα τής 'Ισοού, κατάλαβε τήν πόλη και παράταξε τό στρατό του στόν ποταμό Πίναρο. 'Ο 'Αλέξανδρος, πού είχε περάσει στή Συρία, μόλις τό έμαθε γύρισε πίσω και παρατάχθηκε στήν άπέναντι όχθη. Τό μέρος εκείνο δέν ήταν πολύ πλατύ κι έτσι ό Δαρείος δέ μπόρεσε να παρατάξει παραπάνω από 160 χιλιάδες στρατό. 'Ο άλλος στρατός του έμεινε άχρησιμοποίητος.

'Η μάχη στήν 'Ισοό δόθηκε τόν 'Οκτώβρη ή Νοέμβρη τοϋ 333 π.Χ. Ένώ ή μακεδονική φάλαγγα έπετέθηκε στό κέντρο τής έχθρικης δύναμης, ό 'Αλέξανδρος χτύπησε με τό ίππικό του τό άριστερό πλευρό της. 'Ο περσικός στρατός διασπάστηκε και διαλύθηκε. 'Ο ίδιος ό Δαρείος, μόλις είδε τόν 'Αλέξανδρο να έρχεται κατ' έπάνω του, φοβήθηκε μή σκοτωθ ή κι αφήνοντας τό άρμα του, ανέβηκε στό άλογό του κι έφυγε. Οι Πέρσες άφησαν στό πεδίο τής μάχης 100.000 νεκρούς κι άφθονα λάφυρα. 'Από τούς Έλληνες σκοτώθηκαν μόνο 300 πεζοί και 150 ίππεις.

'Η μητέρα τοϋ Δαρείου, ή γυναίκα του, δυό κορίτσια και τό μικρό παιδί του, έγιναν αιχμάλωτοι. 'Ο 'Αλέξανδρος φέρθηκε στήν οικογένεια τοϋ Δαρείου με μεγάλη ευγένεια. "Αμα λοιπόν άκουσε τις γυναίκες να

κλαίνε, έστειλε τόν άξιωματικό Λεονάτο και τις ειδοποίησε νά ήσυχάσουν γιατί ό Δαρειός ζή. Τήν άλλη μέρα πήγε ό ίδιος μέ τόν Ήφαιστίωνα και τις παρηγόρησε.

8. Έκστρατεία στη Φοινίκη και Παλαιστίνη

Μετά τήν μάχη τής Ίσσου ό Άλέξανδρος προτίμησε νά υποτάξει τή Φοινίκη, πού ήταν όρμητήριο του ναυτικού των Περσών, παρά νά κυνηγήσει τό Δαρειό. Οι φοινικικές πόλεις παραδόθηκαν ή μιá μετά τήν άλλη, έκτός από τήν Τύρο. Οι κάτοικοι τής Τύρου, επειδή ή πόλη τους ήταν χτισμένη σέ νησί, νόμισαν πώς μπορούσαν ν' άντισταθούν. Τότε ό Άλέξανδρος πολιώρκησε τήν πόλη και τήν κυρίεψε. "Ολοι σχεδόν οι κάτοικοι σκοτώθηκαν ή αιχμαλωτίστηκαν.

Με τήν κατάληψη τής Φοινίκης ό Άλέξανδρος κατάστρεψε τή ναυτική βάση των Περσών κι άνάπτυξε τό δικό του ναυτικό.

Τήν εποχή πού ό Άλέξανδρος πολιορκούσε τήν Τύρο, πήρε επιστολή από τόν Δαρειό πού του πρότεινε συμβιβασμό. Του έδινε 10.000 τάλαντα για νά ελευθερώσει τήν οικογένειά του, όλη τή χώρα πού ήταν δυτικά από τόν Εύφρατη και μιá από τις κόρες του για γυναίκα. "Ο Άλέξανδρος δέ δέχτηκε τις προτάσεις του Δαρειού και μπήκε στην Παλαιστίνη, όπου ύπόταξε όλες τις πόλεις, έκτός από τή Γάζα. Αυτή ό Άλέξανδρος τήν πολιώρκησε, τήν κυρίεψε και τήν κατάστρεψε.

9. Έκστρατεία στην Αίγυπτο

Μετά τήν Παλαιστίνη ό Άλέξανδρος μπήκε στην Αίγυπτο χωρίς νά συναντήσει άντίσταση κι οι κάτοικοι τόν δέχτηκαν σαν ελευθερωτή. Στις εκβολές του Νείλου έχτισε τότε τήν Άλεξάνδρεια, πού έγινε σπουδαίο έμπορικό κέντρο τής Αιγύπτου. Σέ μιá βάση, πού ήταν τό μαντείο του Άμωνα Δία, οι ιερείς τόν δέχθηκαν μέ μεγάλες τιμές και τόν ώνόμασαν παιδί του Δία. Από κει γύρισε στην πρωτεύουσα τής Αιγύπτου Μέμφη και, αφού διώρισε Διοικητή τής Αιγύπτου, τήν άνοιξη του 331 γύρισε πάλι στην Περσία νά συναντήσει τό Δαρειό.

Με τήν κατάληψη τής Αιγύπτου, συμπληρώθηκε τό πρώτο μέρος τής έκστρατείας του Μεγάλου Άλεξάνδρου.

10. Η μάχη των Γαυγαμήλων (331 π.Χ.)

"Όταν ό Δαρειός πήρε τήν άπάντηση του Άλεξάνδρου, κατάλαθε ότι τή λύση θά τήν έδινε ό πόλεμος. Έκανε λοιπόν γενική στρατολογία,

συγκέντρωσε ένα εκατομμύριο πεζικό, 40 χιλιάδες ίππεις και 200 άρματα, και προχώρησε στην άνοιχτή πεδιάδα των Γαυγαμήλων. Έκει έφτασε κατόπιν κι ο Άλέξανδρος με 40 χιλιάδες πεζούς και 7 χιλιάδες ίππεις και παρατάχθηκε άπέναντι στους Πέρσες.

Τήν άλλη ήμέρα, άρχισε ή μάχη με πείσιμα. Η Μακεδονική φάλαγγα, πολειμώντας γενναία, εισχώρησε στο κέντρο των Περσών και τους κλόνησε. Ο Δαρειός προσπάθησε νά κυκλώση τó δεξιό των Μακεδόνων, αλλά τόν άπόκρουσαν. Η έπιθεση του Άλεξάνδρου ήταν θυελλώδης. Ο Δαρειός, μόλις είδε τόν Άλέξανδρο νά πλησιάζη, έφυγε άκολουθούμενος άπό τούς σωματοφύλακές του. Δέν πέρασε πολλή ώρα κι ή ύποχώρηση των Περσών ήταν γενική. Τριάντα χιλιάδες Πέρσες σιστώθηκαν κι άλλες τόσες αιχμαλωτίστηκαν. Άπό τότε ο περσικός στρατός διαλύθηκε κι έτσι άνοιξε ο δρόμος για τó έσωτερικό τής Περσίας.

Προχωρώντας ο Άλέξανδρος κυρίεψε τή Βαβυλώνα, τά Σούσα, τήν Περσέπολη, τίς Πασαργάδες, πού παραδόθηκαν χωρίς μάχη, και βρήκε σ' αυτές πολλούς θησαυρούς. Όταν στά Έκδάτανα έμαθε πώς ο σατράπης Βήσσοσ κρατούσε τó Δαρειό αιχμάλωτο και κήρυξε τόν έαυτό του βασιλιά τής Περσίας, ο Άλέξανδρος τόν καταδίωξε με 550 ίππεις αλλά σάν τόν πλησίασε, εκείνος σκότωσε τó Δαρειό κι έφυγε. Τότε ο Άλέξανδρος έπιασε αιχμάλωτο τó Βήσσο και τόν παράδωκε στους συγγενείς του Δαρειού, πού τόν θανάτωσαν. Επίσης διάταξε νά μεταφέρουν τó σώμα του Δαρειού στην Περσέπολη και νά τó θάψουν με βασιλικές τιμές. Κατόπιν κήρυξε τόν έαυτό του διάδοχο του θρόνου των Άχαιμενιδών, τόν Ίούλιο του 330 π.Χ., και τó περσικό κράτος διαλύθηκε.

Άκολουθώντας τó Βήσσο, ο Άλέξανδρος, έφτασε στην Κασπία θάλασσα. Άπό κει προχώρησε στα άνατολικά και κατάλαβε τή Βακτριανή και τή Σογδιανή (άνοιξη του 327). Στίς χώρες αυτές ο Άλέξανδρος έμεινε δυό χρόνια, ώσπου ύπόταξε τούς γύρω λαούς πού του έφεραν, αντίσταση. Έκει πήρε γυναίκα τήν όμορφη Ρωξάνη, κόρη του σατράπη τής Βακτριανής κι ο γάμος έγινε με μεγαλοπρέπεια.

11. Η άλλαγή χαρακτήρα του Άλεξάνδρου

Άπό τότε πού ο Άλέξανδρος άνακηρύχτηκε διάδοχος των Άχαιμενιδών, άρχισε νά συμπεριφέρεται σάν Πέρσης μονάρχησ. Ντυνόταν όπως οί Πέρσες βασιλείς κι είχε τήν άξίωση νά τόν προσκυνούν όλοι οί υπήκοοί του, Έλληνες και ξένοι.

Ἡ διαγωγή αὐτὴ προκάλεσε μεγάλη δυσαρέσκεια στὸ στρατὸ καὶ στοὺς Μακεδόνες στρατηγούς. Ἄλλ' οἱ κόλακες ποὺ περιστοίχιζαν τὸν Ἀλέξανδρο τοῦ παράστησαν τὰ γεγονότα διαφορετικά. Τοῦ εἶπαν δηλ. ὅτι ὁ Φίλωνας, ὁ γυιὸς τοῦ Παρμενίωνα, ἐτοίμαζε συνωμοσία ἐναντίον του. Ὁ Ἀλέξανδρος, χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ τὸ ζήτημα, ἔμπασε τὸ Φίλωνα σὲ δίκη καὶ τὸ δικαστήριο, ποὺ τὸ ἀποτελοῦσε ὁ στρατός, καταδίκασε τὸ Φίλωνα σὲ θάνατο. Ἡ ποινὴ ἐκτελέστηκε ἀμέσως.

Ἀλλὰ δὲν ἔφτανε μόνον αὐτό. Ὁ Ἀλέξανδρος καταδίκασε σὲ θάνατο καὶ τὸν Παρμενίωνα. Ἐνα χρόνον ἀργότερα σκότωσε στὴ Σογδιανὴ μὲ τὸ ἴδιο του τὸ χέρι τὸν Κλεῖτο. Ἀλλὰ σχεδὸν ἀμέσως μετάνοισε γιὰ τὸν ἀδικο φόνον τοῦ φίλου του τόσο πολὺ, ὥστε θέλησε ν' αὐτοκτονήσῃ. Μὲ μεγάλη δυσκολία τοῦ πῆραν τὸ ξίφος ἀπ' τὸ χέρι, τὸν πῆγαν στὴ σκηνή του καὶ ἐκεῖ ἔμεινε πολλὲς μέρες χωρὶς φαγητό. Εἶχε μετανιώσει γιὰ τὸ φόνον τῶν πιὸ πιστῶν φίλων του.

12. Ἐκστρατεία στὶς Ἰνδίες

Ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε κυριέψῃ ὅλη τὴν Περσία, μὰ δὲ μπόρεσε νὰ ἡσυχάσῃ. Τὸ ἀνήσυχο πνεῦμα του καὶ ἡ μεγάλη φιλοδοξία τὸν ἔσπρωξαν πιὸ πέρα, στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ἀσίας. Ἦθελε νὰ καταλάβῃ καὶ τὶς Ἰνδίες ὄχι μόνον γιὰ τὸν πλοῦτον τους ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ ἐνώσῃ τὴν Εὐρώπη μὲ τὴν Ἀσία.

Τὸ 327 λοιπὸν ἔχοντας μαζί του 100.000 Ἀσιᾶτες καὶ Μακεδόνες πεζοὺς καὶ 15.000 ἵππεις, πέρασε τὸν Ἰνδὸ ποταμὸ καὶ ἔφθασε στὸν Ὑδάσπη. Ἐκεῖ οἱ βασιλεῖς τῆς Πενταποταμίας εἶχαν παρατάξῃ ἀρκετὸ στρατὸ μὲ ἀρχηγὸ τὸ βασιλιά Πῶρο, ποὺ ὠδηγοῦσε στρατὸ ἀπὸ 50.000 πεζοὺς, 4.000 ἵππεις καὶ 300 ἐλέφαντες. Ὁ Ἀλέξανδρος πέρασε τὸ ποτάμι καὶ ἐπιτέθηκε αἰφνιδιαστικὰ κατὰ τοῦ Πῶρου, ποὺ νικήθηκε καὶ πιάστηκε αἰχμάλωτος. Τελικὰ ὁ Ἀλέξανδρος λευτέρωσε τὸν Πῶρο, τοῦ ξανάδωσε τὸ βασίλειό του καὶ τὸν ἔκαμε φίλο του. Ἀπὸ κεῖ ὁ Ἀλέξανδρος προχώρησε πιὸ μέσα καὶ σκόπευε νὰ φθάσῃ ὡς τὸ Γάγγη ποταμὸ καὶ τὴν εὐφορῆ περισχίῃ του. Ἀλλ' ὅταν ἔφθασε στὸν Ὑφαση ποταμὸ, οἱ Μακεδόνες, κουρασμένοι ἀπὸ τὴ μακρινὴ ἐκστρατεία, ἀρνῆθήκαν νὰ προχωρήσουν καὶ ζήτησαν νὰ γυρίσουν πίσω. Ὁ Ἀλέξανδρος προσπάθησε βέβαια νὰ τοὺς κάμῃ ν' ἀλλάξουν γνώμη καὶ ὅταν εἶδε πῶς ἐπέμεναν, ἀναγκάστηκε νὰ πάρῃ τὴν ἀπόφασιν τοῦ γυρισμοῦ.

Ἐχτισε τότε στὸ μέρος ἐκεῖνο δώδεκα βωμοὺς, ποὺ καθένας ἦταν

ψηλός 22 μέτρα για να θυμίζουν πώς έφτασε ως εκεί και τους αφιέρωσε στους δώδεκα θεούς του Όλύμπου. Κατόπιν έκαμαν θυσίες και γιορτές και γύρισαν πάλι στον Έλλάσπη. Έκει ο Άλέξανδρος, αφού ναυπήγησε άρκετό στόλο, κατέβηκε στις έκβολές του Ένδου κι έφτασε στην πόλη Πάταλα (κοντά στη σημερινή πόλη Καραάτσι, την πρωτεύουσα του Πακιστάν). Στά Πάταλα λοιπόν κατασκευάστηκαν τότε ναυπηγεία και λιμάνια, κι έγινε σπουδαίο έμπορικό κέντρο.

Πιό μπροστά ο Άλέξανδρος μπήκε στη χώρα των Μαλλών, που την ύπoταξε ύστερ' από πολλούς άγωνες. Έκει παρά λίγο να σκοτωθής.

13. Έπιστροφή στην Περσία. Σχέδια του Άλεξάνδρου

Άπό τα Πάταλα ο Άλέξανδρος πήρε τo δρόμο του γυρισμού στην Περσία με πεζοπορία. Τόν ναύαρχό του Νέαρχο τόν διάταξε να ταξιδέψη στον Ένδικό ώκεανο κι αφού έξερευνήση τὰ παράλια να γυρίση στον Εύφράτη ποταμό.

Η έπιστροφή στην Περσία μέσα από την άμμόδη έρημο ήταν άδυνηρή. Οί στρατιώτες ύπόφεραν περπατώντας 60 μέρες μέσα στην πυρωμένη άμμο. Μαζί τους ύπόφερε κι ο Άλέξανδρος. Πολλοί στατιώτες πέθαναν από την πείνα, τή δίψα και την άφόρητη ζέστη. Τέλος έφασαν έξαντλημένοι στα Πούρα, όπου ξεκουράστηκαν και πήραν νέες δυνάμεις.

Ταυτόχρονα έφτασε κι ο Νέαρχος. Ο Άλέξανδρος τόν διάταξε να πάη στις έκβολές του ποταμού Τίγρητα κι ο ίδιος έφτασε στα Σούσα, την άνοιξη του 324.

Ο Άλέξανδρος δέν ήταν μόνο μεγάλη στρατιωτική ιδιοφυία. Ήταν και μεγάλος πολιτικός. Τo σχέδιό του ήταν να δημιουργήση ένα άπεραντο κράτος, μ' όλους αυτούς τους λαούς, που σά βάση θα είχε την έλληνική γλώσσα και τόν έλληνικό πολιτισμό.

Για να έχη τις συμπάθειες των κατακτηθέντων, άφησε άθικτες τις παραδόσεις τους και τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις. Για να πετύχη συμφιλίωση ανάμεσα στους Έλληνες και Πέρσες, ο ίδιος παντρεύτηκε τή μεγαλύτερη κόρη του Δαρείου και τή μικρότερη τήν έδωσε στον Ήφαιστίωνα. Έχτισε πολλές πόλεις, όπου έβαλε να κατοικήσουν Μακεδόνες. Οί πόλεις αυτές ώργανώθηκαν σύμφωνα με τὰ έλληνικά πρότυπα, για να προσελκύουν τους ντόπιους και να τους μεταδίδουν τὰ άγαθά του έλληνικού πολιτισμού.

Οί Μακεδόνες όμως δέ μπορούσαν να καταλάβουν τὰ πολιτικά σχέ-

δια του Ἀλεξάνδρου. Κι όταν ὁ Ἀλέξανδρος σχημάτισε στρατὸ ἀπὸ 30.000 εὐγενεῖς Πέρσες κι ἀποφάσισε νὰ στείλῃ πίσω στὴ Μακεδονία τοὺς παλαιμάχους, ὁ στρατὸς ἐπαναστάτησε. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀντιμετώπισε τὴ στάση αὐτὴ μὲ ψυχραιμία καὶ τιμώρησε μόνον τοὺς πρωταίτιους. Ἀφοῦ συμφιλώθηκε μὲ τὸ στρατὸ, ἔστειλε πίσω στὴ Μακεδονία 10.000 ἀπὸ τοὺς παλαιμάχους κι ἔδωσε διαταγὴ νὰ τοὺς συνοδέψῃ τιμητικὰ ὁ στρατηγὸς Ἀντίπατρος καὶ νὰ τοὺς ἀποδίδουν ἰσόδια τιμὲς.

14. Ἐπιστροφὴ στὴ Βαβυλώνα — Θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου

Ἐπειτα ὁ Ἀλέξανδρος πῆγε στὰ Ἐκβάτανα. Ἐκεῖ ἀρρώστησε καὶ πέθανε ὁ ἐπιστήμιος φίλος του Ἡφαιστίωνας. Ὁ θάνατός του λύπησε τὸν Ἀλέξανδρο κατάκαρδα. Τέλος ἀποφάσισε νὰ πάῃ στὴ Βαβυλώνα. Στὸ δρόμο μο παρουσιάσθηκαν ἀντιπρόσωποι ἀπ' ἄλλες τὶς ἑλληνικὲς πόλεις, τὴν Αἰθιοπία, Λιβύη, Ἰταλία, Γαλατία, Ἰσπανία, νὰ τὸν συγχαροῦν γιὰ τὶς νίκες του καὶ νὰ τοῦ δηλώσουν φιλία. Ἄρχισε τότε νὰ ἐτοιμάζεται γιὰ νέα ἐκστρατεία στὴν Ἀραβία, Καρχηδόνα, Ἰθρηκὴ χερσόνησο καὶ Ἰταλία. Οἱ συνεχεῖς ὅμως ἐκστρατείες κι ἡ μεγάλη λύπη γιὰ τὸ θάνατο τοῦ φίλου του Ἡφαιστίωνα τὸν ἐξάντλησαν κι ἔξαφνα ἔπεσε ἀρρωστος. Στὴν ἀρχή, παρὰ τὸν ὑψηλὸ πυρετὸ, δὲν ἔδωσε σημασία. Τὴν 1 Ἰουνίου τοῦ 323 ἐπιθεώρησε ὅλα τὰ στρατεύματά του καὶ στὶς 10 δέχθηκε τοὺς ἀξιωματικούς καὶ τοὺς ἔδωσε τὶς τελευταῖες ὁδηγίες. Κατὰ τὴν ἐπιθυμία του οἱ ἀξιωματικοὶ συγκέντρωσαν τότε τὸ στρατὸ του νὰ τὸν ἰδῇ γιὰ τελευταία φορά. Κατάλαβε πὼς θὰ πεθάνῃ. Ὅταν παρατάχθηκε ὁ στρατὸς ἔξω ἀπὸ τὸ παλάτι, ἀνοιξαν τὴν πόρτα κι ἔνας—ἕνας περνοῦσε κοντὰ στὸ κρεβάτι του. Αὐτὸς τότε, στηριγμένος στὸν ἀγκώνα, χαιρετοῦσε μὲ μικρὴ κίνηση τοῦ χεριοῦ γιατί δὲ μπορούσε νὰ μιλήσῃ.

Τέλος στὶς 13 Ἰουνίου τοῦ 323 π.Χ. ὁ Ἀλέξανδρος πέθανε σὲ ἡλικία 33 χρονῶν, μετὰ ἀπὸ 12 χρόνια καὶ 8 μῆνες βασιλεία. Τὸ σῶμα του, ἀφοῦ τὸ ταρίχευσαν καὶ τὸ ἔβαλαν σὲ χρυσοῦν λάρνακα, τὸ πῆγαν στὴν Ἀλεξάνδρεια κι ἐκεῖ τὸ ἔθαψαν μὲ μεγάλες τιμὲς.

15. Τὸ ἐκπολιτιστικὸ ἔργο τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου

Στὴ μεγάλη ἐκστρατεία του στὶς χῶρες τῆς Ἀνατολῆς, ὁ Ἀλέξανδρος βοηθήθηκε πολὺ ἀπὸ τοὺς ὑπόδουλους λαούς, ποὺ ζητοῦσαν ν' ἀποτινάξουν

..ον περσικό ζυγό τόσων αιώνων. Για τὸ λόγο τοῦτο ἔβλεπαν τὸν Ἄλέξανδρο σὰν τὸν ἐλευθερωτὴ τους καὶ τὸν ὑποδέχονταν μὲ ἀψίδες καὶ τιμές.

Ὅταν πιά ὁ Ἄλέξανδρος εἶδε νὰ πραγματοποιοῦνται τὰ σχέδιά του γιὰ τὴν ἐνοποίηση τῆς Ἀνατολῆς κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχία του, στράφηκε πρὸς ἕναν ἄλλο σκοπό: νὰ δημιουργήσῃ στενοὺς δεσμοὺς ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες καὶ στοὺς ἀνατολικούς λαοὺς καὶ νὰ συγχωνώσῃ βαθμιαῖα ὅλες αὐτὲς τὶς ὁμάδες σὲ μιὰ μεγάλη λαϊκὴ ἐνότητα. Σ' αὐτὸ ἀπόβλεπαν καὶ οἱ γάμοι ποὺ ἔκαναν οἱ Ἕλληνες μὲ γυναῖκες Περσίδες. Ἔτσι οἱ Ἕλληνες ποὺ πῆγαν στὴν Ἀνατολὴ μεταφύτεψαν ἐκεῖ τὸν ἀρχαῖο ἐλληνικὸ πολιτισμὸ, διάδοσαν τὴ γλῶσσα τους, καλλιέργησαν τὶς ἐλληνικὲς τέχνες καὶ μετὰδωσαν στοὺς ντόπιους τὶς ἐλληνικὲς συνήθειες ζωῆς.

Οἱ 70 πόλεις, ποὺ χτίστηκαν στὸ διάστημα τῆς ἐκστρατείας, κατοικήθηκαν ὅλες ἀπὸ Ἕλληνες καί, σὰν φωτεινὸς φάρος, ἔχουν γύρω τὸ λαμπρὸ φῶς τῆς προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Ὅσες ἀπ' αὐτὲς τὶς πόλεις χτίστηκαν σὲ καλὴ θέσῃ, ὅπως ἡ Ἀλεξάνδρεια, εἶναι ἀκόμη μεγάλα ἐμπορικὰ κέντρα. Ἐνῶ λοιπὸν οἱ Φαραῶ ἔκτιζαν τεράστιες πυραμίδες καὶ ταλαιπωροῦσαν χιλιάδες δούλους, χρόνια ὀλόκληρα, γιὰ νὰ ἔχουν μεγαλόπρεπος τάφους καὶ νὰ δοξάζωνται, ὁ Ἄλέξανδρος ἔκανε κάτι τὸ χρήσιμο καὶ πολιτισμένο: Ἐχτιζε πόλεις γιὰ νὰ βοηθᾷ τὴν οἰκονομικὴ, πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀνάπτυξη τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ἔτσι δημιουργοῦσαν στενωτέρες σχέσεις μεταξὺ τους καὶ πλάταιναν τοὺς ὀρίζοντές τους.

Ὁ Ἄλέξανδρος εἶχε πολλοὺς σοφοὺς καὶ τεχνίτες, ποὺ μελετοῦσαν τὶς νέες χῶρες ἀπὸ κάθε ἄποψῃ. Πάντα θρῖσκόταν σ' ἐπαφὴ μὲ τὸ δάσκαλό του Ἀριστοτέλη, δεχόταν τὶς σοφὲς συμβουλές του καὶ τοῦ ἔστελνε τὰ σπάνια ζῶα καὶ φυτὰ ποὺ εὑρίσκει. Μὲ τὴν ἔρευνα αὐτὴ προώδεψε ἡ Ἐπιστῆμη καὶ πλουτίσθηκα ἡ Ἱστορία, ἡ Γεωγραφία καὶ ἡ Φυσικὴ.

Αὐτὸ ἦταν τὸ ἔργο τοῦ Ἄλεξάνδρου, πολὺ σημαντικὸ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη πρόοδο. Ὁ θάνατός του τερμάτισε μιὰ προσπάθεια νὰ ἐπεκταθῇ ἡ μακεδονικὴ αὐτοκρατορία μέχρι τὸ Γιβραλτάρ καὶ νὰ γίνῃ ἡ Μεσόγειος «ἐλληνικὴ λίμνη». Σὰν συνέπεια, διακόπηκε ἔτσι καὶ τὸ ἄπλωμα τῆς οἰκονομικῆς καὶ πολιτιστικῆς ἐνοποίησης πρὸς τὴ Δύση. Μὰ καὶ πάλι τὸ ἔργο τοῦ Ἄλεξάνδρου ἦταν ἕνα μεγάλο ἔργο. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ μεταγενέστεροι τὸν ὠνόμασαν: **Μεγάλο Ἀλέξανδρο.**

Δ'. ΜΕΡΟΣ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ ΜΕΓ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ ΚΡΑΤΗ

1. Μεταβολή τῶν πολιτειακῶν ἀντιλήψεων — Μοναρχία

Οἱ χρόνοι μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, (3ος μέχρι 1ος π.Χ. αἰώνας), λέγονται Ἑλληνιστικοὶ χρόνοι. Κύρια χαρακτηριστικὰ τους εἶναι ἡ διανομὴ τοῦ κράτους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μεταξὺ τῶν διαδόχων του καὶ ἡ ἐδραίωση τῆς μοναρχίας. Τὸ πολίτευμα σ' ὅλα τὰ κράτη τῆς ἑλληνικῆς ἐποχῆς εἶναι ἡ ἀπόλυτη μοναρχία.

2. Οἱ ἀγῶνες γιὰ τὴ διαδοχὴ — Μάχη τῆς Ἴψοῦ

Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, πεθαίνοντας ξαφνικά, δὲν πρόλαβε νὰ ὀρίση διάδοχό του στὸ θρόνο. Ἄλλωστε δὲν ὑπῆρχε ἀκόμη διάδοχος τοῦ θρόνου. Ἔτσι, πρόβαλαν ἀπαιτήσεις στὸ θρόνο ὁ Φίλιππος Ἀριδαῖος, ἑτεροθαλῆς ἀδελφὸς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, καὶ οἱ στρατηγοὶ Περδίκκας (σ' αὐτὸν ὁ Ἀλέξανδρος πεθαίνοντας παράδωσε τὸ δακτυλίδι του), Πτολεμαῖος, Λυσίμαχος, Λεονάτος, Ἀντίγονος, Σέλευκος, Εὐμένης, Ἀντίπατρος καὶ ὁ γυιὸς του Κάσσανδρος. Γιὰ νὰ μὴν φτάσουν σὲ σύγκρουση μεταξὺ τους ἀνακήρυξαν βασιλιὰ τὸ Φίλιππο Ἀριδαῖο καὶ τὸ γυιὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, πὺ θὰ γεννοῦσε ἡ Ρωξάνη, μ' ἐπίτροπο τὸν Περδίκκα.

Μόλις μαθεύθηκε ὁ θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου στὴν κυρίως Ἑλλάδα, ἀμέσως οἱ πόλεις ξεσηκώθηκαν γιὰ ν' ἀποκτήσουν ἀνεξαρτησία. Πρῶτοι κινήθηκαν οἱ Ἀθηναῖοι πὺ μάζεψαν στρατὸ καὶ τὸν ἔστειλαν στὶς Θερμοπύλες. Ὁ Ἀντίπατρος ἤρθε μὲ μακεδονικὸ στρατὸ ἀλλὰ δὲ μπόρεσε

νά περάση τίς Θερμοπύλες καί πήγε στή Λαμία. Ἔτσι ἄρχισε ὁ Λαμιακός πόλεμος καί σ' αὐτόν σκοτώθηκε ὁ στρατηγός τῶν Ἀθηναίων Λεωσθένης. Στό μεταξύ ἦρθε σέ βοήθεια τοῦ Ἀντίπατρου ὁ Λεονάτος. Ἐγίνε μάχη στή Θεσσαλία. Ἐκεῖ ὁ Λεονάτος σκοτώθηκε ἀλλά τὸ πεζικό του ἐνώθη μετὰ τὸ στρατὸ τοῦ Ἀντίπατρου. Σὲ λίγο ἦρθε κι ὁ Κρατερός γιὰ νὰ βοηθήσῃ τὸν Ἀντίπατρο. Στὴ μάχη τῆς Κρανώννας οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τοὺς συμμάχους τους νικήθηκαν. Στό μεταξύ εἶχε νικηθῆ κι ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος, ποὺ καταστράφηκε ἐντελῶς.

Οἱ ὄροι τῆς εἰρήνης ἦταν σκληροὶ γιὰ τοὺς Ἀθηναίους. Παράδωσαν τὸν Ὑπερείδη στοὺς Μακεδόνες, ποὺ τὸν σκότωσαν. Κι ὁ Δημοσθένης κατέφυγε στὸν Πόρο, ὅπου καὶ αὐτοκτόνησε μετὰ δηλητήριο. Μετὰ ὁ Ἀντίπατρος ἀποκατάστησε τὴ μακεδονικὴ κυριαρχία καὶ στὴν Πελοπόννησο.

Σὲ αὐτὴ τὴν περίοδο ἄναψαν οἱ ἀνταγωνισμοὶ μεταξὺ τῶν στρατηγῶν γιὰ τὴν ἐπικράτηση. Ὁ Περδίκκας, ἔχοντας συνεργάτῃ τὸν Εὐμένη καὶ τὴ μητέρα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου Ὀλυμπιάδα, θέλησε νὰ συλλάβῃ τὸ διοικητὴ τῆς Φρυγίας Ἀντίγονο. Τότε ὅμως συνασπίστηκαν ὁ Ἀντίγονος, ὁ γιὸς του Δημήτριος ὁ Πολιορκητής, ὁ Ἀντίπατρος, ὁ Κρατερός, ὁ Λυσίμαχος κι ὁ Πτολεμαῖος, ποὺ ἦταν διοικητὴς τῆς Αἰγύπτου. Ἀκολούθησε ἐκστρατεία κι ὁ Σέλευκος σκότωσε τὸν Περδίκκα στὴ σιγή του.

Τότε ἐγίνε βασιλιάς τῆς Μακεδονίας ὁ Ἀντίγονος. Κάλεσε τοὺς στρατηγούς σὲ συνέλευση καὶ μοιράστηκαν τὰ ἀξιώματα. Ἐκεῖ ἀποφασίστηκε κι ἡ ἐξόντωση τοῦ Εὐμένη, ποὺ τὴν πραγματοποίησε ὁ Ἀντίγονος.

Ἡ ἄνοδος τοῦ Ἀντιγόγου προκάλεσε συνασπισμὸ ἐναντίον του. Συμμάχησαν λοιπὸν ὁ Κάσσανδρος, ὁ Λυσίμαχος, ὁ Πτολεμαῖος κι ὁ Σέλευκος. Κατὰ τὸν πόλεμο ποὺ ἀκολούθησε, ὁ Πτολεμαῖος κι ὁ Σέλευκος κατέφεραν ν' ἀποσπάσουν ἀπὸ τὸν Ἀντίγονο μεγάλες ἐδαφικὲς περιοχές.

Στό μεταξύ ὁ Δημήτριος, γιὸς τοῦ Ἀντιγόγου, νίκησε στὴ στεριά καὶ στὴ θάλασσα τὸν Πτολεμαῖο. Μετὰ τὴ νίκη ὁ Ἀντίγονος πῆρε τὸν τίτλο τοῦ βασιλιά καὶ φόρεσε τὸ βασιλικὸ στέμμα. Τὸ ἴδιο ἔκαμαν κι ἄλλοι στρατηγοί, ποὺ ἀνακηρύχτηκαν βασιλεῖς.

Ὁ Ἀντίγονος θέλησε νὰ ὑποτάξῃ τοὺς ἄλλους στρατηγούς. Ἐκεῖνοι ὅμως συγκέντρωσαν στρατὸ καὶ δώσανε σκληρὴ μάχη στὴν Ἴψο τῆς Φρυγίας (301 π.Χ.) κατὰ τοῦ Ἀντιγόγου. Κατὰ τὴ μάχη ὁ Ἀντίγονος σκοτώθηκε κι ὁ Δημήτριος σῶθηκε φεύγοντας. Κατόπιν οἱ στρατηγοὶ μοίρασαν μεταξὺ τους τὴν κληρονομία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ἔτσι δημιουργήθηκαν τὰ παρακάτω κράτη: α) Τὸ βασίλειο τῆς Αἰγύπτου ἢ τῶν Πτολε-

μαίων. β) Τὸ βασίλειο τῆς Συρίας ἢ τῶν Σελευκιδῶν. γ) Τὸ βασίλειο τῆς Περγᾶμου ἢ τῶν Ἀτταλιδῶν. δ) Τὸ βασίλειο τῆς Μακεδονίας.

3. Τὰ βασίλεια τῶν Πτολεμαίων, τῶν Σελευκιδῶν καὶ τῶν Ἀτταλιδῶν

Ὁ Πτολεμαῖος Α΄ ὁ Σωτὴρ πῆρε ὡς μερίδιο τὴν Αἴγυπτο καὶ ἔγινε ἰδρυτὴς τῆς δυναστείας τῶν Λαγιδῶν ἢ Πτολεμαίων. Ὄργάνωσε τὴ διοίκηση τῆς χώρας, καὶ συγκρότησε στρατὸ ἀπὸ Ἑλληνας μισθοφόρους καὶ δυνατὸ στόλο. Ἐπίσης προστάτεψε τὰ γράμματα καὶ ἔγραψε ὁ ἴδιος τὴν ἱστορία τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

Διάδοχός του ἦταν ὁ Πτολεμαῖος Β΄ ὁ Φιλάδελφος, πού ἔχτισε τὸ Φάρο τῆς Ἀλεξάνδρειας καὶ ἔκαμε πολέμους μὲ τὸν Ἀντίοχο Β΄ τὸ βασιλεῖα τῆς Συρίας. Στὰ χρόνια του ἢ Ἀλεξάνδρεια ἔγινε ἡ μεγαλύτερη πόλη τοῦ κόσμου. Αὐτὸν τὸν διαδέχτηκε ὁ Πτολεμαῖος Γ΄ ὁ Εὐεργέτης, πού ἔκαμε μακροὺς πολέμους καὶ κυρίεψε πολλὰς χώρας. Αὐτὸν τὸν διαδέχτηκε ὁ Πτολεμαῖος Δ΄ ὁ Φιλοπάτωρ. Στὰ χρόνια του καὶ στὰ χρόνια τοῦ διαδόχου του Πτολεμαίου Ε΄ τοῦ Ἐπιφανοῦς ἢ Αἴγυπτος ἄρχισε νὰ παρακμάζη. Ὁ Ἀντίοχος Γ΄ τῆς Συρίας καὶ ὁ Φίλιππος Ε΄ τῆς Μακεδονίας μπῆκαν στὴν Αἴγυπτο, νίκησαν τὸν αἰγυπτιακὸ στρατὸ καὶ ἀφαίρεσαν πολλὰς χώρας. Τὸ 31 π.Χ. ἡ Αἴγυπτος ὑποτάχθηκε στοὺς Ρωμαίους.

Τὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν ἴδρυσεν ὁ Σέλευκος Α΄ ὁ Νικάτωρ, γιουὸς τοῦ Ἀντίοχου πού ἔκαμε πολλὰς ἐκστρατείας καὶ κατάντησε διάφορες χώρας. Ὁ ἴδιος ἔχτισε τὴν πόλη Σελεύκεια στὴς ὄχθες τοῦ Τίγρη ποταμοῦ καὶ τὴν ἔκαμε πρωτεύουσα τοῦ κράτους του.

Ὁ διάδοχός του Ἀντίοχος Α΄ ὁ Σωτὴρ ἔκαμε πρωτεύουσα τὴν Ἀντιόχεια καὶ ἔγινε γνωστὸς γιατί νίκησε τοὺς Γαλάτες. Οἱ Σελευκίδες, ὅπως ὠνομάστηκαν οἱ ἀπόγονοι τοῦ Σέλευκου, ἀντιμετώπισαν δύομιση αἰῶνες πολλὰς δυσκολίας μὲ τοὺς λαοὺς πού εἶχαν ὑποτάξει. Τελικά, τὸ κράτος τους περιορίστηκε στὴ Συρία καὶ Μεσοποταμία. Ἄλλοι βασιλεῖς τῶν Σελευκιδῶν ἦταν ὁ Ἀντίοχος Β΄ ὁ Θεὸς καὶ ὁ Ἀντίοχος Γ΄ ὁ Μέγας.

Τὸ βασίλειο τῶν Ἀτταλιδῶν ἰδρύθηκε ἀπὸ τὸν Φιλέταιρο, πού ἦταν στὴν ὑπηρεσία τοῦ Λυσίμαχου. Ὅταν πέθανε ὁ Λυσίμαχος, ὁ Φιλέταιρος κήρυξε τὴν ἀνεξαρτησία του ἔχοντας πρωτεύουσα τὴν Πέργαμο. Αὐτὸν τὸν διαδέχτηκε ὁ Εὐμένης Α΄ καὶ αὐτὸν ὁ Ἄτταλος Α΄, πού νίκησε τοὺς Γαλάτες. Τὸν Ἄτταλο διαδέχτηκαν ὁ Εὐμένης Β΄, ὁ Ἄτταλος Β΄ καὶ ὁ Ἄτταλος Γ΄ πού ἄφησε τὸ κράτος του στοὺς Ρωμαίους.

Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

1. Ἐπιπτώσεις τῶν ἀνταγωνισμῶν στήν Ἑλλάδα.
Ἡ ἐπιδρομή τῶν Γαλατῶν

Οἱ ἀνταγωνισμοὶ μεταξὺ τῶν διαδόχων γιὰ τὴν κατάληψη τοῦ Μακεδονικοῦ θρόνου εἶχαν σοβαρὰς ἐπιπτώσεις στήν Ἑλλάδα. Μετὰ τὴν μάχη τῆς Ἴψου, ξέσπασαν ταραχὲς καὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι. Οἱ πόλεις τῆς κυρίως Ἑλλάδας προσπάθησαν πολλὰς φορές, μέχρις ὅτου ὑποτάχθησαν στοὺς Ῥωμαίους, νὰ ξαναγίνουν ἀνεξάρτητες. Ἀλλὰ δὲν τὸ κατάφεραν.

Αὐτὴ τὴν περίοδο ἔγινε ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Γαλατῶν στήν Ἑλλάδα. Οἱ Γαλάτες (ἀπὸ τῆ φυλῆ τῶν Κελτῶν) εἶχαν προσπαθήσει στίς ἀρχὲς τοῦ 3ου αἰῶνα νὰ καταλάβουσι τὴν Ἰταλία, ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς ἔδιωξαν. Ἔτσι ἐγκαταστάθηκαν στὸ Δούναβη καὶ ἀπὸ κεῖ ἦρθαν στὴ Μακεδονία. Νίκησαν τὸ στρατὸ τοῦ Πτολεμαίου Κεραυνοῦ, ποὺ ἦταν γιὸς τοῦ Πτολεμαίου Α' τῆς Αἰγύπτου, σκόρπισαν τὸ στρατὸ τῶν Ἀθηναίων ποὺ πῆγε νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ στίς Θερμοπύλες καὶ μπῆκαν στήν κυρίως Ἑλλάδα. Τότε τοὺς ἐπετέθηκε ἐνωμένος στρατὸς τῶν Φωκίων, τῶν Αἰτωλῶν καὶ ἄλλων καὶ τοὺς νίκησε. Ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τοὺς ἔδιωξε ὁ Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς, γιὸς τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητῆ. Οἱ Γαλάτες πῆγαν στὴ Μ. Ἀσία καὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴ περιοχὴ γύρω ἀπὸ τὴν Ἀγκυρα, ποὺ ἀπ' αὐτοὺς ὠνομάστηκε Γαλατία.

2. Πύρρος, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἠπείρου

Ἡ Ἠπειρος ἦταν τότε χωρισμένη σὲ πολλὰ μικρὰ βασίλεια. Πιὸ δυνατὸ ἦταν τὸ βασίλειο τῶν Μολοσσῶν, ποὺ ἔνωσε ὅλα τ' ἄλλα ἠπειρωτικὰ κράτη. Στὰ χρόνια τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἡ Ἠπειρος εἶχε ὑποταχθῆ στυς Μακεδόνες. Ἀργότερα ὁμοίως, τὸν καιρὸ τῶν ἀνταγωνισμῶν ἀνάμεσα στυς Διαδόχους, ἐμφανίστηκε ὁ βασιλεὺς Πύρρος. Αὐτὸς εἶχε πάρει γυναίκα τοῦ τῆν κόρη τοῦ Πτολεμαίου Α', ποὺ τὸν ἐσώθησε ν' ἀνεβῆ στὸ θρόνο τῆς Ἠπείρου. Ὁ Πύρρος ἔκανε φιλόδοξα σχέδια, ἀλλὰ δὲν εἶχε

άρκετο στρατό να τα πραγματοποιήσει. Ὡστόσο πήρε τὴν Ἰλλυρία καὶ τὴν Αἰτωλία καὶ ἤθελε νὰ κατακτήσῃ καὶ τὴ Μακεδονία. Ὑστερα ἀποβιάστηκε στὴν Ἰταλία, ἀλλὰ δὲν μπόρεσε νὰ νικήσῃ τοὺς Ῥωμαίους καὶ ξαναγύρισε στὴν Ἡπειρο. Τελικὰ βρῆκε ἄδοξο θάνατο στὸ Ἄργος.

3. Ἡ Ἀχαϊκὴ καὶ ἡ Αἰτωλικὴ Συμπολιτεία

Στὰ χρόνια τοῦ Ἀντίγονου τοῦ Γονατᾶ ἡ Ἀχαΐα καὶ ἡ Αἰτωλία ἐνώθηκαν σὲ μιὰ Ὀμοσπονδία ἢ Συμπολιτεία ποὺ εἶχε περίπου τὴν ἴδια ἐσωτερικὴ ὀργάνωση. Ὅργανο τῆς Συμπολιτείας ἦταν ἡ Γενικὴ Συνέλευσις τῶν πόλεων. Αὐτὴ ὠρίζε μὲ ἐκλογή ἓνα μόνιμο συμβούλιο ἀπὸ 10 μέλη, ἓνα στρατηγὸς καὶ ἓνα γραμματέα. Πρόεδρος τοῦ συμβουλίου ἦταν ὁ στρατηγός. Στὶς συνελεύσεις ὅλες οἱ πόλεις εἶχαν τὰ ἴδια δικαιώματα.

Μεγάλῃ ἀκμῇ πῆρε ἡ Ἀχαϊκὴ Συμπολιτεία ὅταν τὴν ἀνάλαβε ὁ Ἄρατος ἀπὸ τὴ Σικυώνα. Αὐτὸς προσπάθησε νὰ ἐνώσῃ ὅλες τὶς πόλεις τῆς Πελοποννήσου γιὰ ν' ἀντιμετώπισῃ τοὺς Μακεδόνες καὶ τοὺς ἄλλους ἐχθροὺς τῆς Συμπολιτείας.

4. Σπάρτη. Ἅγις καὶ Κλεομένης

Ἀπὸ πολὺν καιρὸ ἡ Σπάρτη εἶχε πέσει σὲ παρακμῇ. Ὅταν ἐγίνε βασιλιάς ὁ Ἅγις, θέλησε νὰ μοιράσῃ τὰ χωράφια καὶ νὰ κἀνῃ Σπαρτιάτες πολῖτες τοὺς πιδ γεροὺς περίοικους. Οἱ ἔφοροι ὁμῶς τὸν σκότωσαν.

Ὁ Κλεομένης, ποὺ διαδέχτηκε τὸ βασιλιά Λεωνίδα, βάλθηκε νὰ πραγματοποιήσῃ τὶς μεταρρυθμίσεις τοῦ Ἅγι. Νίκησε τὸν Ἄρατο, σκότωσε τοὺς ἐφόρους καὶ ξανάφερε στὴ Σπάρτη τὴ νομοθεσίαν τοῦ Λυκούργου. Τότε ὁ Ἄρατος ζήτησε βοήθεια ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες. Στὴ μάχη τῆς Σελλασίας ὁ Κλεομένης νικήθηκε καὶ ἔφυγε στὴν Αἴγυπτο καὶ οἱ Μακεδόνες ἐγκαταστήσανε πάλι μακεδονικὰς φρουρὰς στὴν Πελοπόννησο.

5. Διάλυσις Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας

Τὸν Ἄρατο τὸν δηλητηρίασαν οἱ Μακεδόνες. Μετὰ τὸ θάνατό του στρατηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας ἐγίνε ὁ Φιλοποίμην ἀπὸ τὴ Μεγαλόπολη. Ὁ Φιλοποίμην κατάφερε νὰ ἐνώσῃ ξανά τὶς πελοποννησιακὰς πόλεις μαζί καὶ τὴ Σπάρτη. Ἀλλὰ οἱ Ῥωμαῖοι, ποὺ ζητοῦσαν εὐκαιρία νὰ ὑποτάξουν τὴν Ἑλλάδα, ἔβαλαν τοὺς Μεσσηνίους νὰ ἐπαναστατήσουν. Ὁ Φιλοποίμην πῆγε μὲ στρατὸ νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασις ἀλλὰ τὸν ἐπίασαν αἰχμάλωτο καὶ τὸν θανάτωσαν. Ἔτσι δὲν ὑπῆρχε πιά δύναμις ἰκανὴ ν' ἀντιμετώπισῃ τοὺς Ῥωμαίους.

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

1. Οί Τέχνες και τὰ Γράμματα

Ἐστίς τῶν τεχνῶν καί τῶν γραμμάτων τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς ἦταν οἱ μεγάλες πρωτεύουσες τῶν κρατῶν τῶν Διαδόχων, δηλ. ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Ἀντιόχεια, ἡ Πέργαμος, ἡ Ρόδος καί ἡ Δῆλος. Μεγαλύτερο ὁμῶς κέντρο ἦταν ἡ Ἀλεξάνδρεια, πού πῆρε τή μορφή καί τή σημασία παγκόσμιας μεγαλούπολης.

Ἡ ἀρχιτεκτονική τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων εἶχε πολὺ μεγαλύτερη ἀνάπτυξη. Οἱ βασιλεῖς ἀνάπτυξαν ἀξιοσημεῖωτη δραστηριότητα σέ κατασκευές ἔργων, ὅπως ἀνάκτορα, ναοί, θέατρα καί ἔργα ἐξωραϊσμοῦ τῶν πρωτευουσῶν των. Τότε κατασκευάστηκαν τὰ μεγάλα θέατρα τῆς Ἐπιδαύρου, τῶν Δελφῶν, τῆς Περγάμου, τὸ θέατρο τοῦ Διόνυσου στήν Ἀθήνα κλπ.

Ἄλλὰ καί ἡ γλυπτική δὲν ὑστέρησε σέ ἀνάπτυξη. Τώρα ὁμῶς οἱ καλλιτέχνες ἀναπαρασταίνουν τὰ πρόσωπα σέ κατάσταση πόνου, ὀργῆς, ἀγωνίας κ.λ.π. Ἡ ἑλληνική γλυπτική εἶχε γίνει ρεαλιστική, παράστανε δηλ. πρόσωπα, νέα ἢ γερασμένα. Θαῦμα γλυπτικῆς ἦταν κι ὁ βωμὸς τοῦ Δία στήν Πέργαμο, πού παρίστανε τή Γιγαντομαχία. Περύφημο ἐπίσης ἄγαλμα αὐτῆς τῆς ἐποχῆς εἶναι καί ἡ Νίκη τῆς Σαμοθράκης.

Κατὰ τοὺς ἑλληνιστικούς χρόνους προώδεψαν καί τὰ Γράμματα. Μὲ τὴ διαφορά, ὅτι ἡ γλῶσσα πού χρησιμοποιεῖται αὐτὴ τὴν ἐποχὴ εἶναι ἡ ἀλεξάνδρειακή, δηλ. ἡ ἄττική μὲ διάφορες ἀλλαγές. Στὴ γλῶσσα αὐτῇ, πού ἔγινε παγκόσμιος ὄργανο συνεννόησης, ἔγραφαν καί οἱ Ἕλληνες ἀλλὰ κι οἱ ξένοι συγγραφεῖς.

Ἡ νέα ἄττική κωμωδία εἶχε ἀντιπρόσωπους τὸν Μένανδρο καί τὸν Φιλίμονα. Ἀναπτύχθηκε ἐπίσης ἡ ποίηση τῶν ὕμνων μ' ἀντιπρόσωπο τὸν Καλλίμαχο καί ἡ Βουκολική ποίηση μ' ἀντιπρόσωπο τὸ Θεόκριτο.

Ἀπὸ τὰ εἶδη τοῦ πεζοῦ λόγου περισσότερο καλλιεργήθηκε ἡ Ἴστο-

ρία. Ἀξιόλογοι ιστορικοί συγγραφείς ἦταν ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Λάγου, ὁ Νέαρχος καὶ ὁ Πολύδιος ἀπὸ τῆ Μακεδονία. Ἀκμὴ παρουσίασε ἐπίσης ὁ σχολιασμὸς καὶ ἡ ἐριμηνεῖα τῶν ἀρχαίων κλασσικῶν συγγραφέων ἀπὸ τοὺς γ ρ α μ μ α τ ι κ ο ύ ς, σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς ὁποῖους εἶναι ὁ Ἀρίσταρχος.

Ἡ φιλοσοφία χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴ διαμάχη δυὸ φιλοσοφικῶν κινήσεων: τῆς κίνησης τῶν στωϊκῶν μὲ ἐκπρόσωπο τὸν Ζήνωνα, καὶ τῆς κίνησης τῶν ἐπικουρείων, μ' ἐκπρόσωπο τὸ Ἐπίκουρο.

2. Οἱ ἐπιστημονικὲς καὶ τεχνικὲς ἐξελιξίεις

Ἡ ἑλληνικὴ περίοδος χαρακτηρίζεται γιὰ τὴ μεγάλη ἀνάπτυξη τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ τεχνικῶν γνώσεων. Δὲν ἔγινε ὅμως ἄμεση ἐκμετάλλευση ὅλων αὐτῶν τῶν μεγάλων ἀνακαλύψεων γιὰτὶ ἔλλειπαν τὰ οἰκονομικὰ μέσα. Μεγάλη πρόσοδο σημειώνουν ἡ Γεωγραφία, ἡ Ἀστρονομία καὶ ἡ Ἱατρική.

Οἱ κατακτήσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀνοίξαν ἀπέραντες νέες περιοχὲς στοὺς ἔμπορους, στοὺς ταξιδιωτὲς καὶ στοὺς ἐρευνητὲς. Ἀπὸ τ' ἄλλο μέρος, οἱ μηχανικοὶ καὶ γεωγράφοι, ποὺ συνώδευαν τὸν Ἀλέξανδρο στὶς ἐκστρατείες του, χαρτογραφοῦσαν τὶς χῶρες ποὺ κυριεύονταν καὶ κατάγραφαν τὸν πλοῦτο τους. Ὑστερα οἱ σοφοὶ συστηματοποιοῦσαν τὶς γνώσεις αὐτές. Τὰ ταξίδια πλάταιναν τὴ γνώση τοῦ κόσμου. Ὁ θαλασσοπόρος Πυθίας ὁ Μασσαλιώτης πέρασε στὸν Ἀτλαντικό, ἐξερεύνησε τὴ Ἀγγλία καὶ ἔφτασε ὡς τὴ Βόρειο θάλασσα. Ὁ Νέαρχος, κατὰ διαταγὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐξερεύνησε τὸν Ἰνδικὸ ὠκεανό.

Οἱ γεωγράφοι αὐτῆς τῆς ἐποχῆς ἔβαλαν τὶς βάσεις τῆς ἐπιστημονικῆς Γεωγραφίας. Σπουδαιότερος ἦταν ὁ Ἐρατοσθένης ὁ Κυρηναῖος ποὺ, ὑπολογίζοντας μὲ μαθηματικούς ὑπολογισμοὺς τὶς διαστάσεις τῆς γῆς, ἔφτασε τὸν πρῶτο χάρτη τῆς γῆς. Ὁ Ἐρατοσθένης πῆρε τ' ὄνομα Κυρηναῖος ἐπειδὴ γεννήθηκε στὴν Κυρήνη τῆς Βορ. Ἀφρικῆς (ἀποικία τότε τῆς Θήρας) τὸ 276 ἢ 275 π.Χ. Ἦταν ἀπ' τοὺς ἐπιφανέστερους λογίους τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ἀπ' τοὺς μεγαλύτερους σοφοὺς τῆς ἀρχαιότητος. Θεωρεῖται ὁ ἰδρυτὴς τῆς Μαθηματικῆς Γεωγραφίας.

Οἱ ἀστρονόμοι κατάληξαν σ' ἐπιστημονικὲς ἐξηγήσεις τοῦ σύμπαντος. Σπουδαιότεροι ἦταν: ὁ Ἀρίσταρχος ὁ Σάμιος ποὺ ἐκ-

θεσε τὸ ἡλιοκεντρικὸ τοῦ σύστημα, καὶ ὁ Ἰππαρχος ἀπὸ τῆς Νίκαια πού ὤρισε τίς θέσεις χιλιάδων ἀστεριῶν.

Μεγάλῃ πρόδοο ἔκαμε κι ἡ Ἰατρικὴ. Οἱ γιατροὶ Ἐρασίστρατος καὶ Ἡρόφιλος, πού ἔζησαν τὸν 3ο αἰῶνα στὴν Ἀλεξάνδρεια, θεμελίωσαν τὴν ἀνατομία.

Ὅλοι οἱ μεγάλοι ἐρευνητὲς αὐτῆς τῆς ἐποχῆς εἶναι ταυτόχρονα καὶ μεγάλοι μηχανικοί. Μεγαλύτερος ἀπ' ὅλους εἶναι ὁ Ἀρχιμήδης, πού ἦταν ταυτόχρονα ἀστρονόμος, μαθηματικὸς, φυσικὸς καὶ ἐφευρέτης καὶ κατασκευαστὴς μηχανῶν. Εἶναι γνωστὸ, ὅτι ὁ Ἀρχιμήδης ἔβαλε τίς ἀρχὲς τῆς Ὑδροστατικῆς. Τὸ καταπληκτικότερο ὅμως εἶναι ὅτι αὐτὴ τὴν ἐποχὴ κατασκευάστηκε ἀπὸ τὸ μηχανικὸ καὶ μαθηματικὸ Ἑρωνα ὁ πρῶτος, ὑποτυπώδης βέβαια, ἀντιδραστήρας, πού πῆρε τὴν συγκεκριμένη μορφή του στὴ σύγχρονη ἐποχὴ τῆς βιομηχανικῆς ἀνάπτυξης. Φημισμένος μαθηματικὸς τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἦταν ὁ Εὐκλείδης, πού ἔγραψε τὰ «Στοιχεῖα Γεωμετρίας».

Τέλος, ἀξιόλογη πρόδοο σημείωσαν ἡ Ζωολογία κι ἡ Βοτανολογία.

Ε΄. ΜΕΡΟΣ

ΡΩΜΑ·Ι·ΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΟΓΔΩΟ

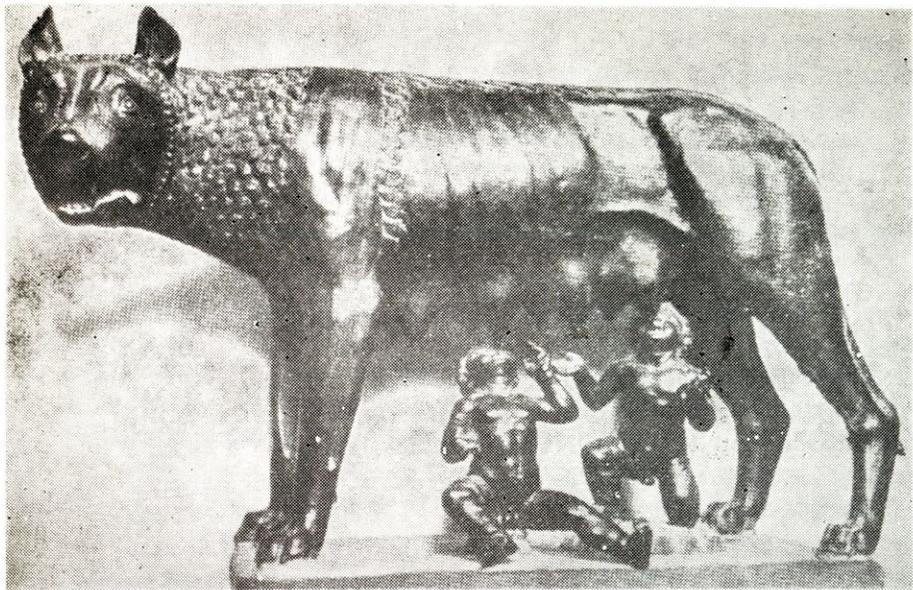
ΟΙ ΡΩΜΑΙΟΙ ΚΑΙ Η ΚΤΙΣΗ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

Ἡ ἰταλική χερσόνησος εἶναι ἡ μεσαία ἀπὸ τῆς χερσονήσους τῆς Μεσογείου. Σ' αὐτὴ τῇ χώρᾳ ἔζησε καὶ ἀναπτύχθηκε ἕνας ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους λαοὺς τοῦ ἀρχαίου κόσμου, οἱ Ρωμαῖοι.

Οἱ παλαιότεροι κάτοικοι τῆς Ἰταλίας ἦταν οἱ Λίγουρες. Ἀπὸ τὸ 2.000 π.Χ. ἐγκαταστάθηκαν ἐδῶ Ἰνδοευρωπαϊκὰ φύλα, καὶ ἀργότερα, τὸ 1.000 π.Χ., διάφοροι λαοὶ (Ὀμβριοι, Σαμνίτες, Λουκανοὶ κ.ἄ.) μὲ τὸ κοινὸ ὄνομα Ἴταλιῶτες. Ἀπὸ τὴν ἀνάμειξη ἑλλων αὐτῶν τῶν λαῶν προήλθαν οἱ Λατῖνοι.

Οἱ Λατῖνοι σχημάτισαν γύρω ἀπὸ τὸ Λάτιο πολλοὺς συνοικισμοὺς. Ὁ παλαιότερος ἀπὸ αὐτοὺς ἦταν τῆς Ἄλβα Λόγκα. Μὰ ἀπὸ ἑλοὺς ἀπόχρησε γωρὶς μεγάλη σημασία ἡ Ρώμη, ποὺ χτίστηκε κοντὰ στὸν Τίβερη, ὄχι μακριὰ ἀπὸ τὴ θάλασσα. Ὁ πρῶτος συνοικισμὸς τῆς Ρώμης ἔγινε στὸν Παλατῖνο λόφος, ἕναν ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ λόφους τοῦ Τίβερη. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνταν μὲ τὴν γεωργία ἢ μὲ τὸ ἐμπόριο καὶ τὴν ποταμοπλοῖα στὸν Τίβερη. Ἡ κτίσις τῆς Ρώμης, ποὺ πιθανολογεῖται τὸ 753 π.Χ., χάνεται στὰ σκοτάδια τῶν μύθων.

Περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Ἰταλίας, οἱ Λατῖνοι ἤρθαν σ' ἐπαφὴ μὲ τῆς ἐκεῖ ἐλληνικῆς ἀποικίης καὶ μὲ τοὺς Τυρρηνοὺς ἢ Ἐτρούσκους, καὶ δέχτηκαν θαθεῖες ἐπιδράσεις ἀπὸ τὸν ἀνώτερο πολιτισμὸ τους. Φαίνεται πὺς οἱ Τυρρηνοὶ ἦταν κάτοικοι τοῦ Αἰγαίου, ποὺ ἔφυγαν ἀπὸ κεῖ, ὅταν κατέβηκαν οἱ Δωριεῖς στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴν Ἰταλία. Οἱ Τυρρηνοί, ποὺ κυρίεψαν τὸ 600 π.Χ. τὴν περιοχὴ τῆς

Ἡ λύκαινα θηλάζει τὸν Ρωμύλο καὶ τὸν Ρῶμο

Ρώμης, βοήθησαν στὴν γρήγορη ἀνάπτυξη τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Λατίνων.

Κατὰ τὴ μυθολογία, ὁ Αἰνεΐας φεύγοντας ἀπὸ τὴν καταστραμμένη Τροία μὲ τὸ γιό του Ἀσκάνιο ἢ Ἰουλο καὶ μερικοὺς συντρόφους του, ἔφτασε στὶς ἀκτὲς τοῦ Λατίου. Ὁ Ἀσκάνιος, ἦταν ὁ πρῶτος ἰδρυτὴς καὶ ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς Ἄλβα Λόγκα. Ἀπόγονοι τοῦ Ἀσκάνιου ἦταν τὰ δυὸ ἀδέρφια Ρωμύλος καὶ Ρῶμος, ποὺ ὁ θεῖος τους, μόλις γεννήθηκαν, τὰ ἔρριξε στὸν Τίβερη γιὰ νὰ μὴ διεκδικήσουν τὸ θρόνο. Αὐτὰ ὅμως γλύτωσαν καὶ τὰ θήλαξε μιὰ λύκαινα ὥσπου μεγάλωσαν. Τότε ξαναγύρισαν στὴν Ἄλβα, σκότωσαν τὸ θεῖο τους καὶ ἔκτισαν δική τους πόλη, τὴ Ρώμη.

Τὸ συμπέρασμα ἀπὸ ὅλες αὐτὲς τίς μυθικὲς διηγήσεις εἶναι, ὅτι οἱ συνοικισμοὶ ποὺ ἦταν σκορπισμένοι στοὺς ἑφτά λόφους τῆς περιοχῆς συνενώθηκαν στὰ χρόνια τοῦ Ρωμύλου σὲ μιὰ πόλη.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

1. Τὸ βασιλικὸ πολίτευμα καὶ οἱ κοινωνικὲς τάξεις

Στὰ παλαιότερα χρόνια τὸ πολίτευμα τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἦταν ἡ βασιλεία. Βασιλεῖς τῶν Ρωμαίων ἀναφέρονται ὁ Νουμᾶς Πομπήλιος, ὁ Τύλλος Ὀστίλλιος, ὁ Ἄγκος Μάρκιος καὶ τελευταῖος ὁ Ταρκύνιος ὁ Ὑπερήφανος. Ὁ βασιλεὺς ἦταν ἀνώτατος ἱερέας, δικαστὴς καὶ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ. Στὶς δημόσιες ἐμφανίσεις του περιστοιχίζοταν ἀπὸ 24 ραβδούχους, ποὺ κρατοῦσαν ἀπὸ ἓνα δεμάτι ραβδίᾶ, ποὺ στὴν ἄκρη τους ἦταν δεμένο ἓνα διπλὸ τσεκούρι. Αὐτὸ ἦταν σύμβολο ἐνότητας καὶ ἐξουσίας.

Τὴν πραγματικὴ πολιτικὴ δύναμη τὴν εἶχαν οἱ ἀριστοκρατικὲς οἰκογένειες τῆς Ρώμης, ποὺ ἀποτελοῦσαν τὴν τάξη τῶν πατρικίων.

Δεύτερη κοινωνικὴ τάξη ἦταν οἱ π λ η θ ε ι ο ι. Στὴν τάξη αὐτὴ ἀνήκαν οἱ ξένοι ποὺ εἶχαν ἐγκατασταθῆ στὴ Ρώμη, οἱ μικρογεωργοὶ καὶ μικροτεχνῖτες καὶ οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων ποὺ εἶχαν κυριέψει οἱ Ρωμαῖοι. Οἱ πληθεῖοι ἦταν ἐλεύθεροι ἀλλὰ δὲν εἶχαν πολιτικὰ δικαιώματα, οὔτε καὶ μπορούσαν νὰ παντρευτοῦν μὲ γυναῖκες ἀπὸ τὴν τάξη τῶν πατρικίων.

Τρίτη κοινωνικὴ τάξη ἦταν οἱ π ε λ ἄ τ ε ς, δηλ. οἱ παλαιοὶ κάτοικοι τοῦ Λατίου, ποὺ ὑποτάχθηκαν ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, ἢ αἰχμάλωτοι πολέμου. Αὐτοὶ ἦταν δούλοι χωρὶς κανένα δικαίωμα καὶ οἱ κύριοί τους μπορούσαν νὰ τοὺς πουλήσουν ἢ νὰ τοὺς σκοτώσουν.

Ἡ βασιλικὴ ἐξουσία θρῃσκόταν κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχο τῶν εὐγενῶν. Ὅλοι οἱ πατρίκιοι μαζί ἀποτελοῦσαν τὴν Ἐ κ λ η σ ί α, ποὺ ἔργο της ἦταν νὰ ἐγκρίνη ἢ νὰ ἀπορρίπτει τὶς προτάσεις τοῦ βασιλεῖ. Δεύτερα σῶμα ἦταν ἡ Σ ύ γ κ λ η τ ο ς, ποὺ τὴν ἀποτελοῦσαν στὴν ἀρχὴ 100 καὶ ἀργότερα 300 ἀρχηγοὶ τῶν γενῶν (δηλ. πατρίκιοι). Αὐτὴ ἐπικύρωνε τὶς ἀποφάσεις τῆς Ἐκκλησίας καὶ φρόντιζε νὰ τηροῦνται οἱ νόμοι τοῦ κράτους.

2. Ἡ κατάλυση τῆς Βασιλείας—Τὸ ἀριστοκρατικὸ πολίτευμα

Οἱ βασιλεῖς τῆς Ρώμης ἦταν ἀρχικὰ Σαβῖνοι ἢ Ρωμαῖοι, καὶ κατόπιν Τυρρηνοί. Ἀλλὰ ὁ βασιλεὺς Ταρκύνιος ὁ Ὑπερήφανος ἤρθε σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς πατρίκιους, πού τὸν ἐδιώξαν τὸ 509 π.Χ. καὶ κατάργησαν τὴ βασιλεία. Ἀπὸ τότε τὸ Ρωμαϊκὸ κράτος ἀπόκτησε νέο πολίτευμα, τὸ ἀριστοκρατικὸ, πού οἱ πατρίκιοι τὸ ἔλεγαν *δημοκρατία*. Αὐτὸ διατηρήθηκε 500 περίπου χρόνια (509 - 31 π.Χ.).

Στὸ ἀριστοκρατικὸ πολίτευμα κυβερνοῦσαν ἅμεσα οἱ πατρίκιοι, δηλ. ἡ ρωμαϊκὴ ἀριστοκρατία. Στὴ θέση τοῦ βασιλέα ἔβαλαν δύο ἄρχοντες πού λέγονταν *ὑπατοί*. Αὐτοὶ ἀνήκαν στὴν τάξη τῶν πατρίκιων καὶ ἐκλέγονταν γιὰ ἓνα χρόνο. Ἦταν ἀνώτατοι ἱερεῖς, δικαστὲς καὶ ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ. Ὅταν τὸ κράτος θρῖσκόταν σὲ δύσκολες στιγμὲς, ἐκλέγανε ἄρχοντα μὲ ἀπεριόριστη ἐξουσία. Αὐτὸς λεγόταν *δικτάτορας*. Δὲν μπορούσε ὅμως νὰ κρατήσῃ τὴν ἐξουσία πάνω ἀπὸ ἕξι μῆνες.

Μεγάλῃ ἐπιρροή στὴ νέα κατάσταση ἀπόκτησαν οἱ συγκλητικοί.

3. Οἱ ἀνταγωνισμοὶ μεταξὺ πατρίκιων καὶ πληβείων

Ἀπὸ τὴν πολιτικὴ μεταβολὴ βγήκαν ὠφελημένοι μόνο οἱ πατρίκιοι, πού συγκέντρωσαν ὅλη τὴν ἐξουσία στὰ χέρια τους. Οἱ πληβεῖοι, πού εἶχαν καταστραφῆ οἰκονομικὰ ἀπὸ τοὺς πολέμους, ἦταν παραγκωνισμένοι. Ἐκτὸς ἀπὸ τοῦτο, οἱ πατρίκιοι ἐφάρμοζαν τοὺς νόμους μὲ μεγάλη αὐστηρότητα σὲ θάρος τῶν πληβείων. Γι' αὐτὸ οἱ πληβεῖοι ἐπαναστάτησαν καὶ οἱ ἀγῶνες τους ἐναντίον τῶν πατρίκιων κράτησαν διακόσια χρόνια (500 - 300 π.Χ.). Τελικὰ οἱ πατρίκιοι ἀναγκάστηκαν νὰ κάνουν παραχωρήσεις. Ἔτσι δέχτηκαν νὰ ἐκλέγονταν ἀπὸ τοὺς πληβείους δύο *δήμαρχοι*, πού ἀργότερα ἔγιναν δέκα. Ἡ ἐξουσία τους διαρκοῦσε ἓνα χρόνο. Οἱ δήμαρχοι εἶχαν μεγάλη δύναμη καὶ μπορούσαν νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἐκτέλεση διαταγῆς τῶν ὑπάτων καὶ τῶν ἄλλων ἀρχόντων προβάλλοντες βέτο.

Γιὰ νὰ ἀμυνθοῦν ἀπέναντι στὶς αὐθαιρεσίες τῶν πατρίκιων, οἱ πληβεῖοι ἀξίωσαν νὰ γίνῃ γραπτὴ νομοθεσία. Ὑστερὰ ἀπὸ μεγάλη ἀντίσταση τῆς συγκλήτου, ἐκλέχτηκαν δέκα ἄνδρες καὶ ἀνάμεσά τους μερικοὶ πληβεῖοι, πού ἔγραψαν τοὺς νόμους στὴ *Δωδεκάδελο*, δηλ. σὲ 12 χάλκινες πινακίδες.

Ἀργότερα οἱ πληβεῖοι πέτυχαν τὴν κατάρρευση τῶν νόμων πού τοὺς ἐμπόδιζαν νὰ παίρουν γυναῖκες ἀπὸ τὴ τάξη τῶν πατρίκιων. Τέλος κατὰφεραν ὥστε ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς δύο ὑπάτους νὰ εἶναι πληβεῖος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΝ
ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ
ΚΑΙ Η ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

1. Ἡ ὄξυνση τῶν κοινωνικῶν ἀγῶνων καὶ οἱ Γράκχοι

Μετὰ τὴν παραχώρηση πολιτικῶν δικαιωμάτων στοὺς πλεβείους, τὸ ρωμαϊκὸ κράτος στράφηκε πρὸς τοὺς κατακτητικoὺς πολέμους. Ἔτσι στὰ τέλη τοῦ 2ου αἰώνα π.Χ. οἱ Ρωμαῖοι εἶχαν δημιουργήσει μιὰ παντοδύναμη κοσμοκρατορία.

Ἀλλὰ ἡ κοινωνικὴ κατάσταση ὁλοένα χειροτέρευε. Ἡ ἀντίθεση ἀνάμεσα στὴν πλοῦσια τάξη τῶν γαιοκτημόνων, στὴν τάξη τῶν ἐξαθλιωμένων πολιτῶν καθὼς καὶ στὴν τάξη τῶν δούλων, ἔκανε ἀναγκαῖα μιὰ μεταρρύθμιση. Πιὸ ἄμεσα ἀπαραίτητη ἦταν ὁμως μιὰ ἀγροτικὴ μεταρρύθμιση.

Τὰ συμπτώματα δὲν ἄργησαν νὰ φανερωθοῦν. Ταραχὲς ξέσπασαν στὴ Σικελία καὶ σ' ἄλλες περιοχὲς τοῦ κράτους. Τὴν ἀποκατάσταση τῶν πραγμάτων στὸ ρωμαϊκὸ κράτος τὴν ἀνάλαβαν δυὸ ἀδελφία, ὁ Τιβέριος καὶ ὁ Γάϊος Γράκχος.

Ὅταν ὁ Τιβέριος, ποὺ ἦταν καὶ μεγαλύτερος, ἐκλέχθηκε δήμαρχος, τὸ 133 π.Χ., ἔβαλε γιὰ ψήφισιν τὸ νομοσχέδιο τῆς ἀγροτικῆς μεταρρύθμισης. Σύμφωνα μὲ τὸ νομοσχέδιο αὐτό, κανεὶς δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ ἔχη στὴν ἰδιοκτησίᾳ του πάνω ἀπὸ 500 πλέθρα (*) γῆς. Τὴν ὑπόλοιπη γῆ θὰ τὴν μοίραζε τὸ κράτος στοὺς φτωχοὺς ἀκτήμονες τῆς Ρώμης. Ἐναντίον τοῦ νομοσχεδίου ξεσηκώθηκε ἐχθρική ἡ τάξη τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν πλουσίων, ποὺ ἔβλεπαν πὼς θὰ ἔχαναν τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς περιουσίας τους. Μ' ὅλη αὐτὴ τὴν ἀντίδραση, τὸ νομοσχέδιο ψηφίστηκε καὶ ἔγινε νόμος. Τότε ἡ ἀριστοκρατία κατάρφυγε στὴν ἐπέμβαση τοῦ ἄλλου δήμαρχου, ποὺ ἦταν ὄργανό της. Ὁ Τιβέριος προσπάθησε νὰ τὸν καθαιρέσει μὲ τὴν ψήφο τοῦ λαοῦ, πράγμα ποὺ θεωρήθηκε ἱεροσυλία, γιὰτι τὸ

* Πλέθρο : ἀρχαῖο μέτρο μήκους κι' ἐπιφανείας.

Πολεμικός ελέφαντας

Πολεμικό πλοίο τῶν Ρωμαίων

πρόσωπο του δήμαρχου ήταν σεβαστό. Ξέσπασαν ταραχές κι ο Τιθέριος δολοφονήθηκε.

Ύστερ' από δέκα χρόνια εκλέχτηκε δήμαρχος ο μικρότερος αδερφός του Τιθέριου, Γάϊος. Αυτός παρουσίασε στην εκκλησία του λαού διάφορα νομοσχέδια που απόβλεπαν στη μείωση των δικαιωμάτων της συγκλήτου και στην ανακούφιση των φτωχών της Ρώμης και των άκτημόνων. Ἀλλά ἡ σύγκλητος ἀντέδρασε. Ἔβαλε τὸν ἄλλο δήμαρχο νὰ προτείνει στὸ λαὸ πρὸς μεγάλες μεταρρυθμίσεις ἀπὸ κείνες ποὺ ὑποσχόταν ὁ Γάϊος Γράκχος. Ὁ λαὸς τὸν πίστεψε κι ὁ Γάϊος Γράκχος ἔχασε τὴ δύναμή του. Ὑστερα μὲ κάποια πρόφαση τὸν ἔστειλαν στὴν Ἀφρική. Ὅταν ξαναγύρισε, ὁ λαὸς τὸν εἶχε ξεχάσει καὶ στίς ἐκλογές δὲν τὸν ἔβγαλε δήμαρχο. Τότε ἓνας δήμαρχος πρότεινε στὴ σύγκλητο ν' ἀκυρωθοῦν οἱ νόμοι τοῦ Γάϊου. Ὁ Γάϊος θέλησε νὰ ὑπερασπισθῇ τὸ ἔργο του κι ἔγιναν ταραχές κι ὁδομαχίες στὴ Ρώμη. Τελικὰ ὁ Γάϊος σκοτώθηκε μὲ 250 ὀπαδούς, κι ἄλλοι 3.000 ὀπαδοὶ του καταδικάστηκαν σὲ θάνατο. Ἔτσι οἱ ἐυγενεῖς προθέσεις τῶν δύο ἀδερφῶν πνίγηκαν στὸ αἷμα.

2. Ἡ ἴδρυση τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας

Ἀπὸ τὸν 2ο π.Χ. αἰῶνα τὸ ἀριστοκρατικὸ πολίτευμα τῶν Ρωμαίων, ἡ «δημοκρατία», ἄρχισε νὰ πέφτει σὲ ἀποσύνθεση. Διάφοροι φιλόδοξοι στρατηγοί, ἔχοντας συγκεντρώσει στὰ χέρια τους μεγάλη στρατιωτικὴ δύναμη, ἐπέβαλαν τὴν προσωπικὴ τους διακυβέρνηση. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, μετὰ τὴν ἐξόντωση τῶν Γράκχων, ἡ σύγκλητος ἐφάρμοσε κακὴ διοίκηση. Οἱ κρατικοὶ λειτουργοὶ ἐξαγοράζονταν μὲ χρῆμα, τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα ἔγιναν κληρονομικὰ καὶ ὀλόκληρος ὁ μηχανισμὸς τοῦ κράτους κλονιζόταν. Σὲ αὐτὴ τὴν περίοδο (107 - 31 π.Χ.) ἄγριοι ἐμφύλιοι πόλεμοι ξέσπουν ἀνάμεσα στοὺς ἀνυπότακτους στρατηγούς καθὼς καὶ ἀνάμεσα στίς διάφορες πολιτικὲς παρατάξεις.

Χαριστικὴ βολὴ στὴ δημοκρατία ἔδωσε ὁ Ὁκταβιανὸς Αὐγούστος. Αὐτὸς ἐγκαινίασε τὸ πολίτευμα τῆς ἀπόλυτης μοναρχίας, ἀφοῦ συγκέντρωσε στὰ χέρια του ὅλες τίς ἐξουσίες τοῦ ἀνθύπατου, τοῦ ὑπατου, τοῦ δήμαρχου καὶ τοῦ μέγιστου ἀρχιερέα. Ἔτσι ὁ Ὁκταβιανὸς γίνεται αὐτοκράτορας καὶ τὸ πολίτευμα μεταβάλλεται σὲ αὐτοκρατορικὸ.

Πύλη Σεπτιμίου Σεβήρου

3. Ἡ παρακμὴ τῆς Αὐτοκρατορίας

Ἐπειδὴ ἡ ἀπέραντη Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία ἦταν δύσκολο νὰ κυβερνηθῇ ἀπὸ ἓνα ἄνθρωπο, γι' αὐτὸ πολλοὶ αὐτοκράτορες ἔπαιρναν σὰ βοηθοὺς συνάρχοντες καὶ τοὺς ἀνάθεσαν τὴ διοίκηση ὠρισμένων ἐπαρχιῶν. Αὐτὸ τὸ σύστημα διοίκησης τὸ ἐγκαινίασε ὁ Διοκλητιανός, ποὺ πῆρε γιὰ συνάρχοντα τὸν Μαξιμιανό. Αὐτοὶ οἱ δυὸ εἶχαν τὸν τίτλο τοῦ αὐγούστου. Πῆραν λοιπὸν γιὰ συνάρχοντες δυὸ καίσαρες, τὸν Γαλέριο καὶ τὸν Κωνσταντῖο Χλωρό. Ἔτσι τὸ Ρωμαϊκὸ Κράτος κυβερνηόταν ἀπὸ μιὰ τετραρχία.

Ἦδη ἡ αὐτοκρατορία πέφτει σὲ παρακμὴ. Ἡ κυρίαρχη τάξη εἶχε

γίνει θύμα τοῦ παρασιτικοῦ τρόπου ζωῆς τῆς, τὴν ἀπασχολοῦσαν μόνο ἡ χλιδὴ καὶ τὰ ὄργανα, καὶ δὲν εἶχε κανένα συμφέρον ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ πρόοδο. Προσπαθοῦσε νὰ διατηρήσῃ τὴ βάση τῆς οικονομικῆς τῆς δύναμης, δηλ. τὴν δουλεία, ἐνῶ παράλληλα μὲ τὴν ἄγρια ἐκμετάλλευση ὀδηγοῦσε σὲ ἐξόντωση τὰ ἑκατομμύρια τῶν δούλων τῆς. Ἡ δουλεία εἶχε πάψει γὰρ εἶναι ἀποδοτικὴ γιὰ τὴν οἰκονομία, καὶ γινόταν ἐμπόδιο. Τὰ χωράφια ἔμεναν ἀκαλλιέργητα καὶ οἱ βιοτεχνίες ἔκλειναν εἴτε μαράζωναν. Μέσα σὲ αὐτὲς τὲς συνθήκες τῆς οικονομικῆς, πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς ἀποσύνθεσης, ἤρθαν καὶ οἱ ἐπιδρομὲς τῶν βόρειων λαῶν, ποὺ συμπλήρωσαν τὴν καταστροφὴν.

Ἡ Ῥωμαϊκὴ αὐτοκρατορία καταρρέει καὶ μαζί τῆς ἐλόκληρος ὁ ἀρχαῖος κόσμος. Στὰ εἰρηπιά τῆς θὰ χτίσουν οἱ γερμανικοὶ λαοὶ τῆς Δύσης ἕνα νέο κόσμο, καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀνατολῆς τὸ Βυζαντινὸ κράτος σὺν καινούργιο φανέρωμα ἀκμῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἄπια ὁδός

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

I. ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ

3200—2100	π.Χ.	Ἀρχαίο κράτος τῆς Μέμφιδας.
2100	»	Ἰδρυση τοῦ μεσαίου κράτους τῶν Θηβῶν.
1800—1580	»	Ἰπποταγὴ τῆς Αἰγύπτου στοὺς Ἴθωες.
1580—1150	»	Νέο κράτος τῶν Θηβῶν.
670	»	Ἰπποταγὴ τῆς Αἰγύπτου στοὺς Ἀσσύριους.
663— 525	»	Κράτος τῆς Σάιδας.
525— 332	»	Ἰπποταγὴ τῆς Αἰγύπτου στοὺς Πέρσες.
332— 30	»	Ἰπποταγὴ τῆς Αἰγύπτου στοὺς Ἕλληνας.
30	»	Ἰπποταγὴ τῆς Αἰγύπτου στοὺς Ῥωμαίους.

II. ΒΑΒΥΛΩΝΙΟΙ ΚΑΙ ΑΣΣΥΡΙΟΙ

4000	π.Χ.	Ἀκμὴ τῶν Σομερίων στὸ νότιο τμήμα τῆς Μεσοποταμίας.
2000	»	Ἰδρυση τοῦ ἀρχαίου κράτους τῆς Βαβυλώνας.
1731	»	Ἐπιδρομὴ τῶν Χετταίων καὶ κατάλυση τοῦ κράτους τῆς Βαβυλώνας. Ἰσχυρὰ ἵπποταγὴ τῆς Βαβυλώνας στοὺς Κοσσοσαίους, ποὺ κυβέρνησαν 600 χρόνια καὶ ἀφομοιώθηκαν μετὰ τοὺς Βαβυλώνιους.
1100	»	Ἰπποταγὴ τῶν Βαβυλώνιων στοὺς Ἀσσυρίους.
612	»	Ἰδρυση τοῦ νέου κράτους τῆς Βαβυλώνας.
539	»	Ἰπποταγὴ Βαβυλώνιων ἀπὸ τὸ βασιλεῖα τῶν Περσῶν Κύρου.

III. ΕΒΡΑΙΟΙ

2000	π.Χ.	Ἐγκατάσταση τῶν Ἑβραίων στὴν Παλαιστίνη.
1940—1440	»	(περίπου) Οἱ Ἑβραῖοι ζοῦν ὡς δοῦλοι στὴν Αἴγυπτο.
1440—1400	»	Φυγὴ καὶ πορεία τῶν Ἑβραίων ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο στὴν Παλαιστίνη. — Νέα ἐγκατάσταση τῶν Ἑβραίων στὴν Παλαιστίνη.

IV. ΦΟΙΝΙΚΕΣ

3000	π.Χ.	Οἱ Φοίνικες ἐπεκτείνουν τὴν ἐμποροναυτικὴν δράση τους στὴν Ἐρυθρὰ θάλασσα καὶ στὴν ἀνατολικὴ Μεσόγειο.
1990	»	Ἀκμὴ τῆς μεγάλης ἐμπορικῆς πόλης Σιδώνας. — Κατάληψη τῆς Κύπρου καὶ τῆς Ρόδου.
800	»	Ἀκμὴ τῆς Τύρου. — Κτίση τῆς Καρχηδόνας.

V. ΜΗΔΟΙ ΚΑΙ ΠΕΡΣΕΣ

550	π.Χ.	Ἰδρυση μηδικοῦ ἢ περσικοῦ κράτους ἀπὸ τὸ βασιλεῖα Κύρου.
546	»	Κατάληψη τῆς Λυδίας ἀπὸ τὸν Κύρο καὶ ἵπποταγὴ τῶν ἰωνικῶν πόλεων.
528— 521	»	Βασιλεία τοῦ Καμβύση.
514	»	Ἐκστρατεία τοῦ Δαρείου κατὰ τῶν Σκυθῶν. — Ἰπποταγὴ τῆς Θράκης καὶ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν τῆς Προποντίδας καὶ τοῦ Ἑλλάσποντου.
330	»	Κατάληψη τοῦ Περσικοῦ κράτους ἀπὸ τὸν Μ. Ἀλέξανδρο.

VI. ΕΛΛΗΝΕΣ

3000	π.Χ.	Πολιτική ένοποίηση Κρήτης στο βασίλειο Κνωσσοῦ.
2500—1500	»	Κρητικός Πολιτισμός.
2000—1700	»	Κάθοδος τῶν Ἀχαιῶν.
1500	»	Ἀζμὴ τῶν Μυκηθῶν.
1100	»	Κάθοδος τῶν Δωριέων.
800	»	Μεταρρύθμιση τοῦ Λυκούργου στὴ Σπάρτη.
734	»	Κτίση τῆς πόλης Συρακοῦσες.
621	»	Νομοθεσία τοῦ Δράκοντα στὴν Ἀθήνα.
600	»	Ἰδρυση τῆς Μασσαλίας.
560— 527	»	Ὁ Πεισίστρατος, τύραννος τῆς Ἀθήνας.
510	»	Ἀνατροπὴ τῆς τυραννίας τῶν Πεισιστρατιδῶν.
507	»	Μεταρρύθμιση τοῦ Κλεισθένη στὴν Ἀθήνα.
499	»	Ἐπανάσταση τῶν Ἴωνικῶν πόλεων.
492	»	Ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου στὴν Ἑλλάδα.
490	»	Μάχη τοῦ Μαραθῶνα.
480	»	Μάχη τῶν Θερμοπυλῶν. — Ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας. — Μάχη τῆς Ἰμέρας.
479	»	Μάχη τῶν Πλαταιῶν. — Μάχη τῆς Μυκάλης.
478	»	Ἰδρυση τῆς πρώτης ἀθηναϊκῆς συμμαχίας.
467	»	Νίκη τοῦ ἐλληνικοῦ συμμαχικοῦ στόλου κατὰ τῶν Περσῶν στὶς ἐκβολὲς τοῦ ποταμοῦ Εὐρυμέδοντα.
431— 404	»	Πελοποννησιακὸς πόλεμος.
421	»	Νικίειος Εἰρήνη.
415— 413	»	Ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων στὴ Σικελία.
404— 403	»	Οἱ τριάντα τύραννοι.
404— 379	»	Ἡγεμονία τῆς Σπάρτης.
395— 387	»	Βοιωτικὸς ἢ Κορινθιακὸς πόλεμος.
387	»	Ἀνταλκίδειος Εἰρήνη Σπαρτιατῶν καὶ Περσῶν.
371	»	Μάχη στὰ Λεύκτρα.
371— 362	»	Θηβαϊκὴ συμμαχία.
362	»	Μάχη στὴ Μαντινεία. — Θάνατος τοῦ Ἐπαμεινώνδα.
360	»	Ὁ Φίλιππος γίνεται βασιλιάς τῆς Μακεδονίας.
338	»	Μάχη τῆς Χαρῶνειας.
336	»	Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος γίνεται βασιλιάς τῆς Μακεδονίας.
335	»	Καταστροφή τῶν Θηβῶν ἀπὸ τὸν Μ. Ἀλέξανδρο.
334	»	Ἐκστρατεία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου κατὰ τῶν Περσῶν. — Μάχη τοῦ Γραικοῦ. Μάχη στὴν Ἴσσο.
331	»	Μάχη στὰ Γανγάμηλα.
330	»	Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος κηρῦττει τὸν ἑαυτό του διάδοχο τοῦ θρόνου τῶν Ἀχαιμενιδῶν.—Διάλυση τοῦ Περσικοῦ κράτους.
327— 324	»	Ἐκστρατεία στὶς Ἰνδίες.
323	»	Θάνατος Μ. Ἀλεξάνδρου. — Ἀνταγωνισμοὶ Διαδόχων.
301	»	Διανομὴ τοῦ κράτους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

VII. ΡΩΜΑΙΟΙ

753	π.Χ.	Κτίση τῆς Ρώμης.
600— 509	»	Κατάκτηση τῆς περιοχῆς τῆς Ρώμης ἀπὸ τοὺς Τυρρηνοὺς.
500— 300	»	Κοινωνικοὶ ἀγῶνες μεταξὺ πατρικίων καὶ πληθείων.
107— 31	»	Ἐμφύλιοι πόλεμοι μεταξὺ στρατηγῶν καὶ μεταξὺ πολιτικῶν παρατάξεων.
476	»	Κατάλυση τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

